

ବିବାହ କୌମୁଦୀ

ସଞ୍ଚିତ ଓ ସାମୁଦାୟ

ସଂକଳିତ :

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର

ପ୍ରକାଶକ—ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଷ୍ଟୋର

(ନୂତନ ମୁଦ୍ରଣ)

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ : ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଷ୍ଟୋର

ପରିଚାଳକ—ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧର ସାହୁ

ଅଲିଶାବଜାର, କଟକ-୨

ଫୋନ୍ ନଂ-୭୦୩୨୯୭

ବିବାହ କୌମୁଦୀ

ସଞ୍ଚିକ ଓ ସାମ୍ବଦ

ସାହିତ୍ୟାଗୃହ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ମ ଶ୍ରୀ
ଦ୍ଵାରା ସଂକଳିତ

ପ୍ରକାଶକ ଓ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :

ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଷ୍ଟୋର

ପରିଚାଳକ :

ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧର ସାହୁ

ଅଳିଶା ବଜାର, କଟକ- ୨

ଫୋନ୍: ୨୬୦୮୨୯୬, ୨୬୦୭୯୨୨

ମୂଲ୍ୟ—ପଇସା ଚାରିଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ବିଜ୍ଞାପନ

ଭଗ୍ନ ସଂହିତା	ଟ ୭୮୦
ଆଦର୍ଶ ଜ୍ୟୋତିଷ ରତ୍ନାବଳୀ (ସେଟ୍)	ଟ ୩୩୦
ଗଦାଧର ପଞ୍ଚତ	ଟ ୨୩୦
ଜ୍ୟୋତିଷ ପାରମ୍ପରା ୧ମ, ୨ୟ	ଟ ୯୦
ବିନାଗୁରୁରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶିକ୍ଷା ସେଟ୍	ଟ ୭୦
ବୃହତ୍ ବାସୁ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୭୦
ନବଗ୍ରହ ଦଶାଫଳ	ଟ ୭୦
ବୃହତ୍ ସାମୁଦ୍ରିକ ହସ୍ତରେଖା ବିରୁର	ଟ ୮୦
ଗଦାଧର ପଞ୍ଚତ	ଟ ୨୩୦
ରମ୍ୟାରଣେ ଗ୍ରହତୋଷ ଶାନ୍ତିବିଧାନ	ଟ ୩୦
ବୃହତ୍ ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର	ଟ ୨୮
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିରୁର	ଟ ୩୫
ଶ୍ରୀନିବାସ ଘଟିକା	ଟ ୪୫
ବୃହତ୍ ପାରାଗର ହୋର	ଟ ୧୯୦
ଭବଫଳ ଘଟିକା	ଟ ୨୦୦
ବିବାହ ଦଣ୍ଡମେଳକ	ଟ ୮
ଶନିଦଣ୍ଡା ଶାନ୍ତି ବିଧାନ	ଟ ୭
ଜ୍ୟୋତିଷ ଦର୍ପଣ	ଟ ୧୫
କରକୋଷ୍ଠୀ ବିରୁର	ଟ ୧୫
ଦଶାଫଳ ଦର୍ପଣ	ଟ ୧୫
ବିବାହ କୌମୁଦୀ	ଟ ୩୫
ପ୍ରଶ୍ନସାର ସଂଗ୍ରହ	ଟ ୮
ହନୁମାନ ପ୍ରଶ୍ନ	ଟ ୭
ଶୁଭଶୁଭ ପ୍ରଶ୍ନ	ଟ ୪

ଉତ୍ସର୍ଗ ପଦ

ପିତା ସ୍ବର୍ଗ ପିତା ଧର୍ମ ପିତା ହି ପରମଂ ତପଃ ।

ପିତର ପ୍ରୀତିମାପଲେ ପ୍ରୀୟନ୍ତେ ସର୍ବ ଦେବତାଃ ॥

ପୂଜ୍ୟପାଦ ! ସ୍ବର୍ଗତଃ ପିତୃଦେବ ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର ଶର୍ମା
ମହାତ୍ମାପୁତ୍ରଭେଷୁ ! ପିତାଃ ତୁମର ଶୁଭଶୀବାଦ, ନିଷ୍ଠାପରାୟଣତା,
ଉଦାରତା, ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହିତା, ବୈଦିକ-କର୍ମକାଣ୍ଡପ୍ରବଣତା,
ନିଷ୍ଠପଟ୍ଟତା ସ୍ବାମ୍ଭପରଭେଦଶୂନ୍ୟତା, ସହିଷ୍ଣୁତା ନିରତ୍ନମୂରତା,
ସନ୍ତୁଷ୍ଟତା, ଆଦର୍ଶ ବୃନ୍ଦାବନୀ, ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବଗୁଣତୟର ପ୍ରଭାବରୂପ
ବାଜ ଏକମାତ୍ର ଅଧମ ପୁତ୍ରରୂପ ଅନୁବର କ୍ଷେତ୍ରରେ ରେପିତ ହୋଇ
ତୁମର ପ୍ରଗାଢ଼ ଯତ୍ନରେ ଅକୁଳୋଦ୍ଗମ ବୃକ୍ଷଟି ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇ
ଆୟୁର୍ଯ୍ୟବା ସମୟରେ ନିର୍ମମଗ୍ରାବରେ ତାକୁ ଛାଡ଼ି କେଉଁ ଅଜଣା
ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଗଲା । ତେଣୁ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣାଦି ଯତ୍ନାଗ୍ରାବରୁ ବୃକ୍ଷଟି
ସତେଜ ନ ହୋଇ ନିସ୍ତେଜ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛି । ତେବେ ମୂଳରେ
ତୁମର ଯେଉଁ ଯତ୍ନ ଥିଲା ତାହାର ପରିଣତି ସ୍ବରୂପ ସେହି ନିସ୍ତେଜ
ବୃକ୍ଷରେ କେତେ ଗୋଟି ଫଳୋଦ୍ଗମ ହୋଇଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ
ଫଳ ପରିପକ୍ବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଛି । ଏହି ପ୍ରଥମ ଫଳରୂପକ ସଚ୍ଚୀକ
ସାମୁଦ୍ରିକ “ବିବାହ କୌମୁଦୀ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ତୁମର ସ୍ମୃତିକଳ୍ପେ
ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି । ଇତି ।

ତୁମର

ଅଧମ ପୁତ୍ର

ଶ୍ରୀ ଦାମ—

ଭୂମିକା

ଜଗନ୍ନାଥପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥପୁରୀଙ୍କ ଲାଳାପୁଷ୍ପ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ
ମଧ୍ୟରେ ଭୂଲୋକ ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ଭୂଲୋକ ସପ୍ତପାପ (ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ,
ଶାଳୁଳୀ, କୁଣ୍ଡ, ସୌମ୍ୟ, ଶାଳ, ପୁଷ୍କର)ରେ ବିଭକ୍ତ । ସପ୍ତପାପ
ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଜନ୍ମପ୍ରାନ୍ତାର୍ଗତ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ
ପୁଣ୍ୟଭୂମି, ଯେହେତୁ ଏଥିରେ ସତ୍ୟ, ସେବା, ହାସ୍ୟ, କଳା ଶୁଭ
ଯୁଗ ଗୋଟି ହୋଇଥାଏ । ଦୁଷ୍ଟଦଳନ, ଶିଷ୍ଟ-ପରିପାଳନ, ଭୁବର
ହରଣ-ଧର୍ମ-ଶାନ୍ତି ପ୍ରାପନ ଓ ଶାସନ ସଫାର ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱୟଂ
ଭଗବାନ୍ ନୃସିଂହ, ବାମନ, ପଶୁରାମ, ରାମ, କୃଷ୍ଣାଦି ରୂପରେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଇଶ୍ୱର ମୁଖ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବୈଦିକ
ବିଧାନରେ ଲୋକଯାତ୍ରା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏଠାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଧର୍ମ ଭୂମିରେ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତ୍ୟଧିକ । ହିନ୍ଦୁ
ସମାଜର ଐହିକ, ପାରସିକ ଉଲ୍ଲେଖାଧ୍ୟାନର ମୂଳ କେବଳ ମାସ
ବେଦ । ଯାହା ଜ୍ଞାନବଳରେ, ଆଶ୍ୱିନାୟାନ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଗୋବିନ୍ଦ,
ପାର୍ବତୀ, କାତ୍ୟାୟନ, ମନୁ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ କଠ, ବାଲ୍ମୀକି, ପୁାସ୍ତ,
ପାଣିନି, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ, ବ୍ୟାସ, ପରାଶର, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷିଗଣ
ସୂକ୍ତି, ପୁରାଣ ଉପପୁରାଣ, ମୀମାଂସା, ନ୍ୟାୟ, ବେଦାନ୍ତ, ଦର୍ଶନ,
ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନ, ସଂସ୍କାର ସୁଧାଦି ଶାସ୍ତ୍ର, ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ଚତୁଷ୍ପତ୍ରୀ
କଳାବିଦ୍ୟାଦି ସୃଷ୍ଟି କରି ସାଂସାରିକ ସୁଖ ଲାଭ ଓ ବ୍ରହ୍ମପଦ
ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ବେଦ “ଜ୍ଞାନ କାଣ୍ଡ ଓ କର୍ମ-
କାଣ୍ଡ” ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ବେଦର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଂଶରେ
ଯଜ୍ଞଦି କର୍ମମାନ ନରୂପିତ ହୋଇଅଛି ତାହାର ନାମ କର୍ମକାଣ୍ଡ ।

ସେହି ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ ଇହପରଲୋକ ସୁଖସାଧନାର ମୂଳଭୂତି ଓ
ଦେଶର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କାରକ । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଗୀତାରେ କହିଛନ୍ତି :

ଅନ୍ନାଦ୍ ଭବନ୍ତି ଭୂତାନି ପର୍ଜନ୍ୟାଦନ୍ନ ସମ୍ବବଃ,
ଽଜ୍ଞାଦ୍ ଭବତି ପର୍ଜନ୍ୟୋ ଯଜ୍ଞ କର୍ମସମୁତ୍ତବଃ ।
କର୍ମ କ୍ରତ୍ନୋତ୍ତବଂ ବିଦି କ୍ରତ୍ନାକ୍ଷରସମୁତ୍ତବଂ,
ପସ୍ୱାତ୍ ସର୍ବଗତଂ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟଂ ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତମ୍ ।

ସେହି କର୍ମକାଣ୍ଡ ଅଗାଧ ପରବାରସମ ଅନନ୍ତ ଓ ଅପାର ।
ମହାତ୍ମା ପାରସ୍ପରାଭ୍ୟାମ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣ ଚତୁଷ୍ଟୟକ ନିମିତ୍ତ,
ତହିଁରୁ ସାବେତାର କରି ଗୋଟିଏ ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍କଳନ
କରିଥିଲେ । ତହିଁରୁ ନିର୍ବାଚିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମନ୍ତ୍ର ବିବାହ କର୍ମରେ
ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିବା ବେଦାଂଶକୁ “ବିବାହ ପଞ୍ଚକ” ଆଖ୍ୟାରେ
ଆଖ୍ୟାୟିତ କରାଯାଇଛି ।

ବିବାହ—ଦ୍ୱାର ପରିଗ୍ରହ ଓ ଗୃହସ୍ଥାଣ୍ଡମର ଆବଶ୍ୟକତା କାହିଁକି ?

ଦ୍ୱାର ପରିଗ୍ରହ ପ୍ରୟୋଜନଂ—ସ୍ତ୍ରୀସ୍ଥାନ ଦୋଷ ଶୁଚି ॥

ସୂକ୍ତିଃ—ନ ଗୃହଂ ଗୃହମିତ୍ୟାହୁର୍ଗୃହିଣୀ ଗୃହମୃତ୍ୟୁତେ ।

ତସ୍ମା ହି ସହିତଃ ସର୍ବାନ୍ ପୁରୁଷାର୍ଥୀନ୍ ସମଶ୍ନୁତେ ॥

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରକୃତ ଖଣ୍ଡେ :—

ଭାର୍ଯ୍ୟାଶୂନ୍ୟା ବନସମାଃ ସଭାର୍ଯ୍ୟାଶ୍ଚ ଗୃହା ଗୃହାଃ ।

ଗୃହିଣୀଚ ଗୃହଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ନ ଗୃହଂ ଗୃହମୃତ୍ୟୁତେ ॥

ଅଶୁଚିଃ ସ୍ତ୍ରୀବିହୀନଶ୍ଚ ଦୈବେ ପ୍ରେମେ ଚ କର୍ମଣି ।

ଯଦହା କୁରୁତେ କର୍ମ ନ ତସ୍ୟ ଫଳଭାଗ ଉଦ୍ଭବେ ॥

ଭାର୍ଯ୍ୟାମୂଳାଃ ଷ୍ଟି ପ୍ତାଃ ସର୍ବାଃ ଭାର୍ଯ୍ୟାମୂଳା ଗୃହାଶ୍ଚଥା ।

ଭାର୍ଯ୍ୟାମୂଳଂ ସୁଖଂ ସର୍ବଂ ଗୃହସ୍ଥାନାଂ ଗୃହେ ସଦା ॥

ମହାସୁକ୍ତେ—ଅଦାରସ୍ୟ ଗତିର୍ନାସ୍ତ ସର୍ବାସ୍ତସ୍ୟା ଫଳାଃ ଶିୟାଃ ।

ସୁରାତ୍ନଂ ମହାପଞ୍ଚଂ ଭାନଭାୟେ୍ୟା ବିବର୍ଜୟେତ୍ ॥

ମହାଭାରତେ—ଅର୍ଚ୍ଚଂ ଭାୟେ୍ୟା ମନୁଷ୍ୟସ୍ୟ ଭାୟେ୍ୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠତମଃ ସଖା ।

ଭାୟେ୍ୟାମ୍ବକଂ ଶି ବିବର୍ଜୟ ଯଃ ସ ବିଚ୍ଛ ମାନ ॥

ଭାୟେ୍ୟାବନ୍ତଃ ଶିୟାବନ୍ତଃ ସଭାୟେ୍ୟା ଗୃହମେଧନଃ ।

ଭାୟେ୍ୟାବନ୍ତଃ ପ୍ରମୋଦନ୍ତେ ଭାୟେ୍ୟାବନ୍ତଃ ଶ୍ରୀୟାନ୍ମୁଦାଃ ॥

ସଖାୟଃ ପ୍ରବିବକ୍ତେଷୁ ଭବନ୍ତ୍ୟତାଃ ପ୍ରିୟମଦାଃ ।

ପିତରୋ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟେଷୁ ଭବନ୍ତ୍ୟର୍ତ୍ତସ୍ୟ ମାତରଃ ॥

କାନ୍ତାରେଷ୍ଠପି ବିଶ୍ରାମୋ ଜନସ୍ୟାଧୁନ କସ୍ୟ ବେ ।

ଯଃ ସଦାରଃ ସ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟସ୍ତସ୍ମାଦାଗାଃ ପରଗତଃ ॥

ଦହ୍ୟମାନା ମନୋଦୁଃଖେଷ୍ୟାଧିଭିକ୍ଷାଭୁବା ନରଃ ।

ହ୍ନାଦନ୍ତେ ସ୍ୱେଷ୍ଟଂ ଦାରେଷ୍ଟଂ ଦର୍ମୀକ୍ତାଃ ସକଳେଷ୍ଠିବ ॥

ଭାୟେ୍ୟାୟଂ ଜନତଂ ପୁଷ୍ପମାଦର୍ଶେଷ୍ଠିବ ରୁନନଂ

ହ୍ନାଦନ୍ତେ ଜନତା ପ୍ରେଷ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗଂ ପ୍ରାପ୍ୟେବ ପୁଣ୍ୟକୃତ୍ ॥

ଏହିପରି ବହୁ ଭାବରେ ଭାୟେ୍ୟାର ପ୍ରଣୟା, ପରଶର, ବ୍ୟାସ, ମନୁ ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷି ମାନେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ହାର ପରିହାର (ବିବାହ) ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ॥ ଆମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତବର୍ଷରେ ଶୁଣିଯୁଗରେ ବୈଦିକ ବିଧାନରେ ବିବାହ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।

ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଥିବା ଆଠପ୍ରକାର ବିବାହ ମଧ୍ୟରୁ ସମ୍ପ୍ରତି ଅସୁଦେଶରେ କେବଳ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ମତରେ ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଏଥିରେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କର୍ମର, ମନ୍ତ୍ରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀକରଣ; ହସ୍ତଛନ୍ତି, କନ୍ୟା

ବରସମୀପ ଆନୟନ ଓ କନ୍ୟାନାମକରଣ ବା ଗ୍ରହଣ, ପରସ୍ପର ସମୀକ୍ଷଣ, କନ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠଧାରଣପୂର୍ବକ ବରର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ (ଗୃହାମିତେ ସୌଭଗଭାୟ), ଶିଳାରେହଣ, ବର କନ୍ୟାର ଗାଥାଗାନ, ସପ୍ତପଦୀ, କନ୍ୟାର ହୃଦୟାଲମ୍ବନ, ଧ୍ରୁବଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମର ଅନୁକୂଳ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ବହୁପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଥ୍ୟସନ୍ନିବେଶିତ କରାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ବେଦର ଅନୁଶୀଳନ ଓ ଆଲୋଚନା ଅଭାବରୁ ସେ ସବୁ ଅବୋଧ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ପୁରେହିତ ଯଜମାନର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବୋଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ବରକନ୍ୟା ତଥା ଯଜମାନ ଶୁଣିଯାଉଛନ୍ତି । ଉଭୟେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, କଣ ପାଠ ହେଉଛି । ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଗ୍ରହ ନ ହେଲେ କେବଳ ମାତ୍ର ବାହ୍ୟକ ଶିୟାଡ଼ମ୍ବରେ କୌଣସି ଫଳ ନାହିଁ । ବର କନ୍ୟାକୁ ଯାହାକହୁଛି ବା ଉପଦେଶ ଦେଉଛି କନ୍ୟା ଯଦି ସେ କଥା ବୁଝି ପାରୁଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସୁଖର ସ୍ଥାନେ ଯେ ବିଭ୍ରାଟ ଦେଖାଯାଉଛି ସେ ସବୁ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା କମ୍ ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶ୍ୱାସ । ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାତୃଭାଷାରେ ଅର୍ଥ ଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ ଆଦର୍ଶର ଅବଲମ୍ବନରେ-ଲୋକର ମନଯୋଗ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉପକାର ହୋଇପାରେ, ଏହି ଆଶା ଘୋଷଣା କରି ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ଷମପୂର୍ବକ ମଜ୍ଜମୟ ଭଗବାନଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ବଳରେ ସାଧୁଶାଶୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନେ ବେଦର ଯେ ଶ୍ରବ୍ୟ ଟୀପ୍ପଣୀ କରିଯାଉଛନ୍ତି ତାହାର ଅବଲମ୍ବନରେ ସଠିକ ଉଚ୍ଚଳାନୁବାଦ ସହ “ବବାହା କୌମୁଦୀ” ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ସଫଳନ କରି ପ୍ରକାଶ କରାବାରେ ପ୍ରୟାସୀ

ହେଲି । ଏଥିରେ ଯେ ବସୁନ୍ଧା ଭାବରେ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ତାହା ମୁଁ କହି ନ ପାରେ । କାହିଁକି ନା ବେଦ ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ ଯଥାର୍ଥରେ କରିପାରିବା ପରମପୀଡ଼ିତ, ଜଗତର କ୍ଳେଶ, କ୍ଳେଶବଶ୍ୟ, ବାରିଦ୍ରୋପହତ, ମୃତ୍ୟୁ, ସ୍ୱଳ୍ପବଦ୍ୟ ମାତୃଶ ପକ୍ଷେ ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଦୟାମୟ, ଜଗତପିତା ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସଂବଳିତ ସଞ୍ଚୀକ ସାମୁବାଦ “ବିବାହ କୌମୁଦୀ” ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଆର୍ଥିକ ଓ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ଯଥାସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟୋପଯୋଗୀ କରି ଦେଶଧର୍ମେଷୀ, ସୁଶିକ୍ଷିତ ଓ କର୍ମକାନ୍ତ ପ୍ରବାଣ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ କରକମଳରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଅନୁରୋଧ କରେ ଯେ, ଯଦି ସେ ମହୋଦାରବର୍ଗ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ଏହା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ପୂଜ୍ୟ ପୁରୋହିତମାନେ ବିବାହ ସମୟରେ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଏହାର ତଥ୍ୟ ବୁଝାଇ ଦେଇ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ କରନ୍ତି; ତାହାହେଲେ ମୋର ବହୁଦିନର ପରିଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ । ଆଉ ଏଥିରେ ଯଦି ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ସଞ୍ଜତ ସମ୍ପର୍କହୋଇ ନଥାଏ, ତେବେ ତାକୁ ଜଣାଇଦେଲେ ସେ ମହୋଦୟଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରାଣେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ଅନ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପିବ ।

ଈଡ଼ ଶଂ

ବିମାତ

ସଂକଳ୍ପିତା

ଭୂମିକା ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣର

ଅନ୍ତର ପ୍ରଶ୍ନର ତଥା ଅବାଚିତ ସମୟରେ ଉତ୍ତର ଲବ୍ଧି ମାଳାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି ଏ ଦୁନିଆ ଠିକ୍ ସାଗର ବେଳା-ଭୂମିର ସମସ୍ତଭୂଫଳଗୁଣ ପଦାର୍ଥପରି । କି ବିଶେଷତା, ଏ ସମୟର ଧାବମାନ ହେଉଛି ସେ କେଉଁଠାକୁ; ତାର ହସାବ କେହି କେବେ ଖୋଜନ କି ଖୋଜ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସମୟର ଏହି ଅବାଚିତ ଗତି ମାଧ୍ୟମରେ ପଥଦ୍ଵାରା, ଦିଗଶୂନ୍ୟ ଭ୍ରାନ୍ତ ମଣିଷ ସମାଜକୁ ସ୍ଵ-ଶିକ୍ଷା, ସଦୁପଦେଶ ଦେଇ ସୁନଥରେ ଚାଲିତ କରିବା ପାଇଁ ସାରମର୍ମ । ସୁ-ସାହିତ୍ୟର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବପୂର୍ଣ୍ଣ । ବୋଧହୁଏ ସେଥି-ପାଇଁ ଜନେକ ଇଂରେଜ କବି କହିଥିଲେ **Literature is the mirror of Society** । ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ସମାଜର ଦର୍ପଣ ସ୍ଵରୂପ । ପରିଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟର ସୁପରିକଳ୍ପିତ, ଶ୍ରଦ୍ଧାମୂଳକ ତଥା ସାର ଗର୍ଭକ ଚିନ୍ତାଧାରା, ମନସାହୁକି ଭିତ୍ତିରେ, ଲେଖନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ, ସାହିତ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ଵରୂପକୁ ଦେଇ ଆମ୍ଭ ପ୍ରକାଶ କରେ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ।

ଏହିପରି ଏକ ପୁସ୍ତକ ବିବାହ କୌମୁଦୀ ଆମ୍ଭପ୍ରକାଶ କରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ୧୯୭୯ମସିହାରେ ନବଜୀବନ ପ୍ରେସ୍‌ର ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର ଽ ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ରଙ୍କର ମୁଦ୍ରଣ ସହାୟତାରେ । ନାନା ପ୍ରକାରର ଜଟିଳତା ତଥା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟିର ସ୍ଵଳ୍ପତା ହେତୁ କେତେକ ସ୍ଫୁଟି ପଶିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମବାର ପ୍ରକାଶନରେ । ଶୀର୍ଷକର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରେ ପୁସ୍ତକର ସ୍ଵଳ୍ପତା ଏବଂ ସୁଷମ ଟୀକା ତଥା ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଶ୍ରବେ ଲିପିବଦ୍ଧ

ହୋଇଥିବା ହେତୁ ବିବାହ କର୍ମର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ସମାଜ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ପୁତ୍ରକ ଅଳ୍ପବିନୟରେ ଅନ୍ତମତାପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସାଗ୍ରହ ବିଜ୍ଞ ବୃନ୍ଦମାନଙ୍କର ସବିନୟାନୁ ରୂପମୋଡେ ବାଧକଲ ବାରମ୍ବାର ଦ୍ଵିତୀୟବାର ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ।

ଧରା ପୃଷ୍ଠର ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶୀଳ ପଦାର୍ଥ ସ୍ଵରୂପ ଉକ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କେତେକ ବିଷୟର ପରିମାଜିତ, ପରିବର୍ତ୍ତିତ, ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଛି । ଦ୍ଵିତୀୟ ବାର ପ୍ରକାଶନର ଏହାହିଁ ହୋଇଛି ଯଥାର୍ଥ ବିଶେଷଣ ।

ପ୍ରଥମବାର ପ୍ରକାଶନରେ ମୁଦ୍ରାକରଙ୍କର ଅସାବଧାନତା ହେତୁ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ ଅଶୁଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ଏକ ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ର, ସେ ସମସ୍ତର ବିଲେପ ସାଧନ ପାଇଁ ଏହି ପ୍ରକାଶରେ ଦିଆଯାଇଛି, ବିଶେଷ ଯତ୍ନ, ଯତ୍ନାବଳ ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ଅଧିକୋପଯୋଗୀ ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ସମାଜରେ ସମାଦୃତ ହେଲେ ବହୁବିନୟ ପରିଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ, ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା

ବିମଳ

ତା ୩୦ । ୭ । ୮୪

ଲେଖକ

ବିବାହ କୌମୁଦୀ

ଯସ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟିତଂ ବେଦା ଯୋ ବେଦେଽଭ୍ୟାସିତଂ ଜଗତ୍
ନିର୍ମମେ ତମହଂ ବନ୍ଦେ ବିଦ୍ୟାଞ୍ଜୟଂ ମହେଶ୍ଵରଂ ॥

ବିବାହ କାରିକା

ବେଦ୍ୟଂ ଚ କୁମ୍ଭେ ବରୁଣାଦି ପୂଜାଂ
କୁର୍ବୀତ କନ୍ୟାଜନକୋ ବରଶ୍ଚ ।
ଦୁହିତୁ ବାଗ୍ଦାନ ବିଧିଂ ବିଧାନେ-
ରକ୍ତମିହାଦାକ୍ୟୟୁତଞ୍ଚ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥
ଦଦ୍ୟାତ୍ ଦକ୍ଷପ୍ତାଶିଷମକ୍ଷତଂ ଚ
ବେଦା ସମୀପଂ ଗୃହମାନୟେତ୍ ॥
ପୂର୍ବୋପସାଦଂ କୁସୁମାଦ୍ୟ ମାଳଂ
କନ୍ୟା ଗଲେ ଦାସ୍ୟତି ତଦ୍ବରସ୍ୟ ॥
କର୍ମାଧିବାସଂ ବରକନ୍ୟୟୋଶ୍ଚ
କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପ୍ରବେତୋଽତ୍ନନପୁଷ୍ପକଂ ତୁ ।
କନ୍ୟାସୁଚେଳଂ ବିଭୂୟାଦ୍ବରଶ୍ଚ
ମନ୍ତ୍ରେଣ ପୂତଂ ଚ ତଦୁତ୍ତରାୟ ॥
ଆଜ୍ୟାକ୍ରସିନ୍ଧୁର ସୁକଜ୍ଜଳଞ୍ଚ
ପୁଷ୍ପଂ କରୀଷ୍ୟତି ବିଭୂୟାତ୍ ପ୍ରସହାତ୍ ।
ବେଦା ସମୀପେ ସ୍ଵଜନେଃ ସମେତା
ବିଧୟୁ କନ୍ୟା ଲବଣଂ ସିଧେତ ॥

ଯୋ 'ଭୂଂସମାବୁର ମଥୋପବେଦ୍ୟାଂ

କନ୍ୟାପ୍ରସୂଃ ସ୍ତ୍ରୀଭରମା ପ୍ରଭୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।

ବରଂ ଶତ୍ରୂର୍ଦ୍ଦେଶ ଚ ପୁଜୟିତ୍ବା-

ଭ୍ରମୃଣ୍ୟ ବାଗାଦିକ ସପ୍ରକୈଷ୍ଟ ॥

ବିହାଦିକଂ ପୁଷ୍ପବରାୟ ଦତ୍ତା

ବରଂ ବରଭୋନ ବୃଣୀତ ବହୈଃ ।

ସ୍ତ୍ରୀପ୍ୟ ବେଦ୍ୟାଂ ଖଡ୍ଗ ଯୋଜକାଗ୍ନି-

ମାମାୟ ସ୍ତ୍ରୀଭୂଷିତ କନକାଂ ଚ ॥

ଅଗ୍ନିରୁଦିତ୍ୟମୁପବେଶ୍ୟ ଧୂତାତ୍

ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତୁଶୀଂ ତାଂ ଚ ବରଂ ସମଞ୍ଜ୍ୟ ।

କନ୍ୟା ବିବାହ ସ୍ୟ ଚ ଲଗ୍ନଶୁଭୈ

ଦଦ୍ୟାଦ୍ବିଜେଭ୍ୟ ସତ୍ତଳଂ ସୁରଣ୍ୟଂ ॥

ତତୋ ମହାବାକ୍ୟମୁପାୟ୍ୟ କନ୍ୟାଂ

ବରାୟ ଦଦ୍ୟାତ୍ ସ ବିଭୁଷଣାଂ ଚ ।

ହସ୍ତୌ ଚ ବନ୍ଧୁ ବରକନ୍ୟାୟୋଷ୍ଟ

ଶୁଭେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଖଡ୍ଗ ଦର୍ଶିରଜ୍ଞା ॥

ଗୁବାକ ଦୁଷା ବଦରାକ୍ଷତେନ

ବ୍ରହ୍ମଂ ନିବଧାଥ ତଦୁତ୍ତରାୟେ ।

ଦତ୍ତା କରାଟଂ ଖଡ୍ଗ କନ୍ୟାକାୟୈ

ବରାୟ ଦାୟାଦି ଦଦାତ କ୍ରେୟା ॥

ବଦାପୟିତ୍ବା ବରକନ୍ୟାକେ ଚ

ତଦ୍ବ୍ରହ୍ମବିଚଂ ତ ତତୋ ବିମୁଖେତ୍ ।

ବଶୋ ଯଦୈଶୀତି ଜପନ୍ ସ୍ତବଧେ

କଟେ ଚ କନ୍ୟାମୁପବେଶୟେତ୍ ॥

ଉତଃ ସମାମୟ ଗୃହଂ ଚ କନ୍ୟାଂ
 ସହୋଦରାୟଂ ପରିଧାପ୍ୟ ବସୁଂ ।
 ଅଳଂକୃତାଂ ଉଶ୍ମିନପୂର୍ଣ୍ଣଦ୍ରାଂ
 ନିବେଶ୍ୟ ବେଦ୍ୟାଂ ବରଦକ୍ଷିଣାମେ ॥
 ଅନ୍ୟୋନ୍ୟମୀକ୍ଷେତ ବରସ୍ତୁ ଗାଥାଂ
 ଜପେଦଦ୍ୟୋରେତ ଚତୁଷ୍ପଦ୍ୟାଂ ଚ ।
 ସମର୍ପ୍ୟ କନ୍ୟାଂ ଜନକୋ ବରସ୍ତୁ
 ସମୁଷ୍ମଜେଦ୍ ଭୋଜ୍ୟମପି ଦ୍ଵିଜେଭ୍ୟଃ ॥
 ଦ୍ଵିଜାୟ ଦଦ୍ୟାଦଥ ଦକ୍ଷିଣାଂ ଚ
 ଉଚ୍ଚ କର୍ମଦୋଷଛୁଦ୍ରମଥାବଧାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଭକ୍ତ୍ୟା ଗୃହ୍ୟନ୍ନାଶିଷମକ୍ଷତଃ
 ଭୃଞ୍ଜୀତ ହୁଞ୍ଜଃ ସହ ବନ୍ଧୁବର୍ଗେଃ ॥
 ଜାୟାପତ୍ନୀ ମେଳକ ଲଗ୍ନଶୁଭେଽ
 ଦତ୍ତାଦ୍ଵିରଣ୍ୟଂ ସତଳଂ ଦ୍ଵିଜେଭ୍ୟଃ ।
 ବେଦ୍ୟାମୁପାଧାୟ ଚ ଯୋଜକାଗିଂ
 ବସ୍ତ୍ରୈଶ୍ଚ ବ୍ରହ୍ମାଣମଥୋ ବୃଣୀତ ॥
 ବ୍ରହ୍ମାସନଂ ଦକ୍ଷିଣତୋ ନିଧାୟ
 ବନ୍ଦେନ୍ନୱାଚ୍ୟାଂ କବୁଭ୍ୟଃ ପ୍ରଣୀତାଂ ।
 କୁଶାନ୍ ପରିଦ୍ରୀର୍ଯ୍ୟ ଚବଦକ୍ଷ
 କୁର୍ଯ୍ୟାଚ୍ଚ କୁଶାନ୍ତ୍ରଂ ଚରୁବର୍ଜିତଂ ଚ ॥
 ଶ୍ରୁତେଃ ସମାରମ୍ଭ ଇବାବତ୍ସରନ୍
 ହମେଣ ରୁଜ୍ୟେର୍ହୁତ୍ଵୟାଚ୍ଚ ସ୍ତ୍ରୁବେଣ ।
 ଅଦ୍ୟୋରକୌ ରୁଥ ତଥାଜ୍ୟାଗ୍ରଗୌ
 ଦତ୍ତାଥ ପୁଣ୍ୟାହମୁଦାରୁସ୍ତେ ଚ ॥

ଭୁବନକାଳୁ ବସୁଭୂତୋ ଜୟାଶ୍ୟା-

ଭ୍ୟାତାନିକାଶ୍ୟାନ୍ନୁହୁୟାତ୍ ସମେଶ ।

ଦୂତେନ ଶୁଶ୍ରୁଂ ଜୁହୁୟାତ୍ତଦନେ

ହ୍ୟଗ୍ନିଃ ସ୍ତ୍ରୀମାଂ ସ୍ବସ୍ତ୍ରକନ୍ଦୁସପ୍ତେଶ ॥

ବୈବସ୍ବତଂ ଶୁଥ ସୁଗନ୍ଧମନ୍ତ୍ରେ-

ମୃତ୍ୟୁଂ ଚ ହୃତ୍ବା ପରମିତ୍ୟୁଦାର୍ଥ୍ୟ ।

ସମାଦଥାଗ୍ନୌ ଜୁହୁୟାତ୍ ଲଜ୍ଜେଃ

ଶୂର୍ପସ୍ତ୍ରୀ ତୈରଜ୍ୟଶମୀଦଳାତ୍ରେଃ ॥

ଚୂଡ଼ାମୀତୁକାରୟନ ମନ୍ତ୍ର କୃର୍ଯ୍ୟଂ

କନ୍ୟାଦକ୍ଷାଜା ଷ୍ଟୁତୁର୍ ବୈବରଶ୍ଚ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟ୍ବାରେହପ୍ତେବୈ ଶିଳାୟାଂ

ଗାଥାଂ ଗୀତା ଦକ୍ଷିଣୀକୃତ୍ୟ ବହ୍ନିଂ ॥

ଏବଂ ସି ବାରଞ୍ଚ ପରସମାନ୍ତଂ

କୃତ୍ବାର୍ଥ ଲଜ୍ଜେର୍ଜୁହୁୟାତ୍ତଗଂ ଚ ।

ପ୍ରଜାପତିଂ ଶୁଥ ଦୂତେନ ହୃତ୍ବା

ପ୍ରଜାମୟେତ୍ ସପ୍ତପଦଂ ବରସ୍ତ୍ରାଂ ॥

ଆପଃ ଶିବା ଆବ ଇତି ସି ମନ୍ତ୍ରେ-

ନୃସିଂହକୃନ୍ଦାନ୍ତୁ ଚ ମୁର୍ଦ୍ଧାସିଞ୍ଚେତ୍ ।

ସମୀକ୍ଷୟେଦକମଥାଲଭେତ

ମନ୍ତ୍ରେଣ କନ୍ୟାମଭ୍ୟମନ୍ତୟେ ଚ ॥

କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ଶିଳାରେହଣମେବ ଯତ୍-

ଦଗ୍ନୌ ତତ୍ ସ୍ବିଷ୍ଟକୃତଂ ଦୂତେନ ।

ହୃତ୍ବା ବରଃ ପ୍ରାଣ୍ୟ ଚ ସପ୍ତବାଜ୍ୟଂ

ଦ୍ବିଜାୟ ଦଦ୍ୟାଦ୍ବର ଦକ୍ଷିଣାଂ ଚ ॥

ସମୁଦ୍ରଜେତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନଂ ଚ
 ସ୍ୱଦର୍ଶ୍ୟ କନ୍ୟାଂ ଧ୍ରୁବମୁଦ୍ଭୟଂ ।
 କୃତ୍ୟାତ୍ ପବନ ପ୍ରତିପତ୍ତିମସ୍ତୁ
 ନିମାୟ ମୁଷ୍ଟେତ୍ ପ୍ରୟତଃ ପ୍ରଣୀତାଂ ॥
 ବ୍ରହ୍ମାଗ୍ନି ସ୍ୱପୂଜିତ ଦେବତାଶ୍ଚ
 ବିସ୍ତୃଜ୍ୟ ତୋ ଶାନ୍ତିରୁଦ୍ଭୟସିଂହେତ୍ ।
 ଏବଂ ଚ ଗୃହ୍ୟୋକ୍ତବିବାହ କର୍ମ
 ସମାପ୍ୟ ଶୁକ୍ତିଦ୍ରୁମଆବଧାର୍ଯ୍ୟଂ ।
 ପ୍ରତ୍ରାହପ୍ତେଦାଶିଷମକ୍ଷତଃ
 ମାରଜନଂ ପୌରବ୍ୟୁ ପ୍ରୟୁକ୍ତଂ ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରଥମେ କନ୍ୟାପିତା ବେଦାଉପରେ କଳଣରେ ବରୁଣ
 ପୂଜା କରିବ । ତତ୍ପରେ ବର ବେଦା ଉପରେ ସେହି କଳଣରେ
 ବରୁଣ ପୂଜା କରିବ । ତଦନ୍ତର କନ୍ୟାପିତା ବିଧିଅନୁସାରେ
 ମହାବାକ୍ୟଯୁକ୍ତ କନ୍ୟାର ବାଗଦାନବଧି କରିବ ଓ ବରକୁ
 ଆଶୀର୍ବାଦାର୍ଥ ଅକ୍ଷତ ଦେବ । ତତ୍ପରେ ବରକୁ ବେଦାର ନକଟବର୍ତ୍ତୀ
 ଗୃହକୁ ଆଣିବ । ତଦନ୍ତର କନ୍ୟାପିତା ବରର ପରିତ୍ୟକ୍ତ
 ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଓ ପୂର୍ବପୁଷ୍ପମାଳା କନ୍ୟାର ଗଳାରେ ଦେବ ଏବଂ
 ବରୁଣ ପୂଜା କରି କନ୍ୟାର ଅଧିବାସ ବିଧି କରିବ । ବରକର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ
 ବରଧିବା ଗୃହରେ ବରୁଣ ପୂଜା କରି ବରର ଅଧିବାସବଧି କରିବ ।
 ତତ୍ପରେ ବର ବେଦା ଉପରକୁ ଆସି କନ୍ୟାବାସ ଓ ଉତ୍ତରାସୁରୁ
 ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାର ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ କରିପିନ୍ଧିବ ଏବଂ ଘିଅରେ ଗୋଳା ହୋଇଥିବା

ସିନ୍ଦୂର, ଉତ୍ତମ କଞ୍ଚୁଳ, ପୁଂ ଓ ମୁକୁଟ ପହୁପୁଷ୍ପକ ଧାରଣ କରିବ । ତଦ୍ୱାରା କନ୍ୟା ଆତ୍ମୀୟଜନ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ବେଦା ନିକଟକୁ ଯାଇ ବର ଉପରେ ଲବଣ ଗୁମର ପକାଇ ଦେବ । ତଦନନ୍ତର ଉପବେଦୀ ଅର୍ଥାତ୍ କନିଷ୍ଠ ବେଦୀ ଉପରେ ବରକୁ ବସାଇ କନ୍ୟାମାତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଗରୁ କର୍ମ କରିବ । ତତ୍ପରେ କନ୍ୟାପିତା ଶତାର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବରର ପୂଜା ଓ ବାଗାଦି ସପ୍ତମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅଭିମର୍ଶଣ (ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପୂର୍ଣ) କରି ବସ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ପଜାମାତ୍ (ବଡ଼ ଜୁଆଁ) ବରଣ କରିବ । ତାପରେ ବରକୁ ବସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବରଢ଼ରେ ବରଣ କରି ଓ ବେଦୀ ଉପରେ ଯୋଜକାଗି, ସ୍ଥାପନ କରି କନ୍ୟାକୁ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧାଇ ବେଦୀ ଉପରକୁ ଆଣି ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଖ କରି ବସାଇବ । ତତ୍ପରେ କନ୍ୟା ଓ ବରଉଭୟଙ୍କୁ ପରସ୍ପରରେ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶନ କରାଇ କନ୍ୟାର ଲଗ୍ନବିଶୁଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ତିଳକାଞ୍ଚନ ପ୍ରଦାନ କରିବ । ତଦ୍ୱାରା ମହାବାକ୍ୟ ପଢ଼ି ସେହି ସାଳଂକୃତା କନ୍ୟାକୁ ବରକୁ ପ୍ରଦାନ କରିବ । ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କୁଶରଞ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ବର ଓ କନ୍ୟା ଏ ଉଭୟଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ବନ୍ଦନ କରି ଓ ଉଭୟଙ୍କର ଉଭୟସ୍ତ ବସ୍ତ୍ରରେ ଗୁଆ ଦୁଇ ବରକୋଳପସ୍ତ ଓ ଅକ୍ଷତ ରଖି ଗଣ୍ଡି ପକାଇ ଦେବ । ତତ୍ପରେ କନ୍ୟା ମସ୍ତକରେ ମୁକୁଟ ବାନ୍ଧି ବରକୁ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଯୌତୁକାଦି ଦେବ । ବର କନ୍ୟା ଉଭୟଙ୍କର ବନ୍ଦାପନା କରି ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥୀ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବ । ତା ପରେ ବର “ପଦ୍ମେଷି” ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି କନ୍ୟାକୁ ଆପଣାର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ କଟ ମଣିଷା ଉପରେ ବସାଇବ । ତଦନନ୍ତର କନ୍ୟାକୁ ଘରକୁ ନେଇଯାଇ ବସ୍ତ୍ରପୁଗଳ ଓ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧାଇ କନ୍ୟା ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜଳ ଆଞ୍ଜୁଳ ଦେଇ ବେଦୀକୁ ଆଣି ବରର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ

ବସାଇ କନ୍ୟାପିତା କନ୍ଧବେ, ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ପରସ୍ପର ଦେଖାଦେଖି ହୁଅ । ବର କନ୍ୟା ପରସ୍ପର ଦେଖାଦେଖି ହେବେ ଏବଂ ବର ଅଦୋରମନ୍ତ ଶୁଣକାଣ୍ଡି ପଡ଼ିବ । ତା ପରେ କନ୍ୟାପିତା ବରକୁ କନ୍ୟା ସମର୍ପଣ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେଜନୋତ୍ତର, ଦକ୍ଷିଣା ଦାନ, କର୍ମର ଅଛି ଦ୍ରାବ୍ୟାରଣ, ଭକ୍ତର ସହିତ ଆଶୀର୍ବାଦାପତ ଗ୍ରହଣ କରି ଓ ବରୁବରଙ୍କୁ ଦେନ ଆନନ୍ଦରେ ଶ୍ରେଜନ କରିବ । ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ମେଳକ ସମୟରେ ବର ଲଗ୍ନ ବଶୁଦ୍ଧ ନିମିତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ତିଳକାଞ୍ଚନ ଦାନକରି, ବେଢ଼ାରେ ଯୋଜକାଗି ପ୍ଲାପନ କରି ଓ ବସାଦିଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବରଣ କରି ଅଗ୍ନିର ଦକ୍ଷିଣରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରଣୀତା ପାଞ୍ଚ ପ୍ଲାପନ କରି ଏବଂ ଅଗ୍ନିର ଶୁଦ୍ଧିଦିଗରେ କୁଣ ପରିସ୍ତରଣ କରି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଛୁଡ଼ି କୁଣାଣ୍ଡି କର୍ମ କରିବ । ତତ୍ପରେ ବର ବ୍ରହ୍ମାନ୍ଦାରବ୍ୟ ହୋଇ ସମରେ ସୁବଦ୍ଧାର ଆଦାର ଓ ଆଜ୍ୟଗ୍ରାଣ ଅଗ୍ନିରେ ହୋମ କରି ପୁଣ୍ୟଦ୍ୱାବାଚନ କରିବ । ତଦୁତ୍ତରୁ ଭୂରାଦି ହୋମ, ବସ୍ତୁଭୂତ ହୋମ, ଜୟା ହୋମ ଏବଂ ଅଭ୍ୟାତାନ ହୋମ କରିବ । ତଦନନ୍ତର “ଅଗ୍ନିରେତୁ” “ଇମାମଗ୍ନି” ଓ “ସ୍ୱସ୍ତି ନୋଃଶେ” ଏହି ତିନିକାଣ୍ଡି ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ତିନି ଆହୁତି ଦେବ । ତତ୍ପରେ “ସୁଗନ୍ଧ” ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ବୈବସ୍ୱତଙ୍କୁ ଆହୁତିଏ, “ଓଁ ପରଂମୃତ୍ୟୋ” ଏହି ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ମୃତ୍ୟୁଙ୍କୁ ଆହୁତିଏ ଦେବ । ଅନନ୍ତର କୁଳରେ ଥିବା ଶମୀପିତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ଖଇ ହୋମ କରିବ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ ଆହୁତିଏ ଦେବ । “ଗୃହାମି” ଇତ୍ୟାଦି ଶୁଣକାଣ୍ଡି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି କନ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳିକୁ ବର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଧରି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧିବ ଓ ଧରସ୍ପର୍ଶ ଗାଥା ଗାଇ କନ୍ୟାକୁ ଶିଳାରେହଣ କରାଇ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବ । ଏହିପରି ଲଜା ହୋମଠାରୁ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ କର୍ମକୁ ତିନିଥର

କରି “ଭଗାୟ” ସ୍ବାହା, ଏହି ମନ୍ତ୍ରପଦ ଅବଶିଷ୍ଟ ଖଇକୁ ଅଗ୍ନିରେ ଦେବ । ତତ୍ପରେ ଘୃତରେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ଆହୂତଏ ଦେଇ କନ୍ୟାର ସପ୍ତପଥ କରିବ । ଏହା ଉତ୍ତରୁ “ଆଃଶିବା” ଏହି କାଣ୍ଡି ଓ “ଆପୋହିଷ୍ଠା” ତନକାଣ୍ଡି, ଏରୂପ ଚାରିକାଣ୍ଡି ମନ୍ତ୍ରପଦ ସ୍ବରୂପ ସ୍ବରରେ ଥିବା ଜଳପର୍ଣ୍ଣ ଘଟରୁ ଜଳ ନେଇ କନ୍ୟାର ମସ୍ତକରେ ପିଞ୍ଚିବ ଓ “ତତ୍ତତ୍ତ” ମନ୍ତ୍ର ପଦ କନ୍ୟାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରାଇ “ମମ ବୃତେତେ” ଏହି ମନ୍ତ୍ରପଦ କନ୍ୟାର ହୃଦୟ ଆଲମ୍ବନ (ପ୍ରର୍ଣ୍ଣ) କରିବ । ତାପରେ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ବାରା କନ୍ୟାକୁ ଅଭିମନ୍ବିଷ କରି ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ପୁନର୍ବାର “ଇହଗାବୋ” ଏହି ମନ୍ତ୍ରପଦ ଶିଳାସେହଣ କରାଇବ । ତା ପରେ ଅଗ୍ନିରେ ସ୍ବିଷ୍ଟକୃତ୍ ହୋମ କରି ପ୍ରାଣନ ଘୃତ ପାନକରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବର ଦକ୍ଷିଣା (ଚାରିକାହାଣ କଉଡ଼ି) ଦେବ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇ “ଧ୍ରୁବମସି” ଏହିମନ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ କନ୍ୟାକୁ ଧ୍ରୁବ ତାରା ଦେଖାଇ ପବିତ୍ର ପ୍ରତିପତ୍ତି ପ୍ରାଣୀତା ବିମୋକ୍ଷ, ବ୍ରାହ୍ମା, ଅଗ୍ନି ଓ ପୂଜିତ ଦେବତାଙ୍କର ବିସର୍ଜନ କରି ଶାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ବାରା ମସ୍ତକରେ ଜଳ ପିଞ୍ଚିହୋଇ ଅକ୍ତିଦ୍ବାରାଧାରଣ କରିବ । ତତ୍ପରେ ପୁରୁଷୀମାନେ ଆଶୀର୍ବାଦଅକ୍ଷତ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଦେଇ ବଦାପନା କରି ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ନେଇଯିବେ ।

ବିବାହ ସ୍ତ୍ରୀକାର ବଧୂ

କନ୍ୟାପିତା ବରସ୍ୟ ଗୃହଂ ଗତ୍ବା ବରୁଣପୂଜାଂ କୃତ୍ବା
ବରସ୍ତୁ ଗଗମାଲ୍ଲୀକଟଂ ଦତ୍ତ୍ବା ନାଶ୍ଟକେଳ ଫଳ ହସ୍ତେ ଗୃହ୍ଣାତ୍ବା
ସ୍ତ୍ରୀକରଣଂ କରେଡ଼ି । ତଦ୍‌ସଥା—ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ ନମଃ ଅଦ୍ୟେହ
ପୁଣ୍ୟଂହନ ବିଶିଷ୍ଟଭୂପ୍ରଦେଶେ ଅମ୍ଭେ ମାସି ଅମ୍ଭେ ପକ୍ଷେ
ଅମ୍ଭେ ତଥା ଅମ୍ଭେ ବାସରେ ଅମ୍ଭେ ନକ୍ଷତ୍ରେ ଅମ୍ଭେ ଗଣିଷ୍ଠିତେ
ଶ୍ରୀବାସୁଦେ, ଅମ୍ଭେବିଶିଷ୍ଠିତେ ଶ୍ରୀଚଳମସି ଏବଂ ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତେଷୁ
ଭୌମାଦିଗ୍ରହ ଯୋଗଲଗ୍ନ କରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଂଶକେଷୁ ଏବଂ ବଧୂ
ବିଶେଷଣ ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂ ପୁଣ୍ୟତଥା ଅମ୍ଭେସଗୋଷ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମ୍ଭେ
ଦେବ ଶର୍ମା ଅମ୍ଭେସଗୋଷାଂ ମମଦୁହିତରଂ ଅମ୍ଭେନାମ୍ନାଂ କନ୍ୟାଂ
ସୁଶୁଭ୍ ପୁଣ୍ୟାୟାମ୍ଭେଦେବଶର୍ମଣେ ବୈବାହିକେନ ବଧୂନା ଦାସ୍ୟାମୀ
ତ୍ୟେତନ୍ମେ ସତ୍ୟ, ଏତନ୍ମେ ସତ୍ୟ, ଏତନ୍ମେ ସତ୍ୟ ଇତି ପଠିତ୍ବା
ନାଶ୍ଟକେଳ ଫଳ ବରପିତୃହସ୍ତେ ଦଦ୍ୟାତ୍ ।

ତତୋ ବରସ୍ୟ ପିତା ବରୁଣପୂଜାଂ କୃତ୍ବା ନାଶ୍ଟକେଳ ଫଳଂ
ଗୃହ୍ଣାତ୍ବା ସ୍ତ୍ରୀକରଣଂ କରେଡ଼ି ତଦ୍‌ସଥା—ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ ନମଃ
ଇତ୍ୟାରଭ୍ୟ ପୁଣ୍ୟତଥାବିତ୍ୟନ୍ତଂ ପଠିତ୍ବା ଅମ୍ଭେସଗୋଷ ଶ୍ରୀମାନ୍
ଅମ୍ଭେ ଦେବ ଶର୍ମା ଅସ୍ମତ୍ ପୁଣ୍ୟେଣାମ୍ଭେଦେବ ଶର୍ମଣା ସହ
ସୁଶୁଭ୍ ଦୁହିତୁରମ୍ଭେନାମ୍ନାଂକନ୍ୟାୟାଃବିବାହଂକାରୟିଷ୍ୟାମୀତ୍ୟେ
ତନ୍ମେ ସତ୍ୟ, ଏତନ୍ମେ ସତ୍ୟ, ଏତନ୍ମେ ସତ୍ୟ ଇତି ପଠିତ୍ବା
ତନ୍ନାଶ୍ଟକେଳ ଫଳଂ କନ୍ୟାପିତା ହସ୍ତେ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ତତଃ ପୁଣ୍ୟା-
ହବାଚନଂ ଆଶୀର୍ତ୍ତଂହଣଂ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେନୋହରଂ ।

ବାଟକରଣ

ବିବାହ ଦିବସେ କନ୍ୟାପିତା ବରମାମୟ ଉପକରଣାନି
ଗୃହ୍ୟତା ମାର୍ଗେ ବରସ୍ୟ ବରଣଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥

[ବିବାହ ଦିବସରେ କନ୍ୟାଦରକୁ ବର ଆସିବା ସମୟରେ
କନ୍ୟା ପିତା ଗୋଟିଏ ପାସରେ ମହାପ୍ରସାଦ, ଯୋଡ଼ିଏ ପାଞ୍ଚ,
ଦୁଇଗୋଟି ପୁଷ୍ପମାଳା, ନଡ଼ିଆ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ପଇତା, ଚନ୍ଦନ, ସିନ୍ଦୂର,
କଞ୍ଚୁଳ—ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଧରି କହିଦୂରବାଟକୁ ଯାଇ ନିମ୍ନଲିଖିତ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥକୁ ବରକୁ ଦେଇ ବରଣ କରି
ଆଣିବ ।]

ଶ୍ରୀ ମହାପ୍ରସାଦ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାର୍ଥା—ଓଁ ତଦ୍‌ବିଷ୍ଣୋଃ ପରମଂ
ପଦଂ ସଦା ପଶ୍ୟନ୍ତି ସୂରୟଃ । ଦିଗବ ଚକ୍ଷୁରତତଂ । ଇତି
ମହାପ୍ରସାଦ ବର ମସ୍ତକେ ପୁର୍ଣ୍ଣୟେତ ॥

ଟୀକା—ଓଁ ତଦ୍‌ବିଷ୍ଣୋରିତି । ସୂରୟଃ-ବିଦ୍‌ବାଂସଃ,
ବେଦପାରଗାଃ ଯୋଗିନଃ, ବିଷ୍ଣୋଃ ପରମଂ ପଦଂ—ଭଗବତଃ
ସ୍ଵରୂପଂ ପଶ୍ୟନ୍ତି । କାଦୁଣଂ ପଦଂ—ଦିଗବ—ଦିବ୍ୟାକାଶେ—
ଏନାଦୃଶେ ଆକାଶେ, ପ୍ରସୂତଂ ଚକ୍ଷୁରିବ, ଆତତଂ ବ୍ୟାପ୍ତଂ । ଯଥା
ଅନଗଂ ଆକାଶେ ଚକ୍ଷୁର୍‌ବ୍ୟାପ୍ତଂ ଭଗବତ୍ ତଥା ଯୋଗିନଃ
ବିଦ୍‌ବାଂସଃ ସର୍ବବ୍ୟାପକଂ ଚରଚରମ୍ଭବଂ ବିଷ୍ଣୋଃ ସ୍ଵରୂପଂ ସଦା
ପଶ୍ୟନ୍ତି । ଇତି ।

ଅର୍ଥ—ଯେ କୌଣସି ମାଙ୍ଗଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେମ୍ଭରେ ନାରାୟଣଙ୍କୁ
ସ୍ମରଣ କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏହି
କର୍ମରେ ପ୍ରଥମେ ମହାପ୍ରସାଦ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସର୍ବବ୍ୟାପକ
ସାକାର ମୁଖିକୁ ସ୍ମରଣ କରାଯାଉଛି ।

ବାଳାର୍ଥଯୁତତେଜସ୍ବ ଧୃତଜଟାଜୁଟେନ୍ଦ୍ର ଖଣ୍ଡୋଳ୍ଲୁଳଂ ।
 ନାଗେନ୍ଦ୍ରୋଃ କୃତଶେଖରଂ ଜପବଟୀଂଶୁଳଂକପାଳଂ କରୋଃ ॥
 ଖଟ୍ବାଙ୍ଗଂ ଦଧତଂ ଯି ନେତ୍ରବଳସତ୍ ପଞ୍ଚାନନଂ ସୁନ୍ଦରଂ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରଭୁକ୍ ପରଧାନମଞ୍ଜୁନଳୟଂ ଶ୍ରୀମଳକଣ୍ଠଂ ଭଜେ ॥

ନିର୍ଗୁଳ ଆକାଶରେ ପ୍ରସାରିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ନିଶିଳ ବସ୍ତୁ
 ଦର୍ଶନ କରେ, ସେହିପରି ଜ୍ଞାନଲୋକମାନେ ବେଦାଦି ପ୍ରସିଦ୍ଧ
 ସତ୍ୟବ୍ୟାପକ ଦୁର୍ଗାମାନ ଜଗତରେ ଚରାଚର ରୂପରେ ବିରଜିତ
 ମୂର୍ତ୍ତି ପରମ୍ବ୍ରହ୍ମକୁ ସର୍ବଦା ସର୍ବତ୍ର ଦେଖି ପାରୁଛନ୍ତି । ସେହି ପରମ୍ବ୍ରହ୍ମକୁ
 ମୋର ଆରବ୍ଧ କର୍ମ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସମାପ୍ତ ହେବାପାଇଁ ମୁଁ
 ସ୍ମରଣ କରୁଅଛି ବୋଲି କହି କନ୍ୟାପିତା ବର ମଞ୍ଚକରେ ମହା-
 ପ୍ରସାଦ ପ୍ରଣ କରାଇବ ॥

ବାଳାର୍ଥଯୁତତେଜସ୍ବ—ସରଳାର୍ଥ—ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
 ପରି ତେଜସ୍ବୀନ୍, ଜଟାଜୁଟଧାରୀ, ଖଣ୍ଡିଚଣ୍ଡିଦ୍ବାରା ଉଚ୍ଛ୍ଳୁଳିତ,
 ନାଗେନ୍ଦ୍ର କୃତଶେଖର, ଜପବଟୀ ଶୁଳ କପାଳ ଓ ଖଟ୍ବାଙ୍ଗଧାରୀ,
 ଯି ନେତ୍ରଶୋଭା, ବ୍ୟାଘ୍ରଭୁକ ପରଧାନକାରୀ, ଅବଜାସୀନ, ସୁନ୍ଦର,
 ପଞ୍ଚାନନ ଶ୍ରୀ ମଳକଣ୍ଠକୁ ମୁଁ ଭଜୁଛି ।

ନାରୀକେଳ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଯା ଫଳମା ଯାଁ ଅଫଳା ଅପୁଷ୍ପାୟାଶ୍ଚ ପୁଷ୍ପିଣୀଃ ।
 ବୃହସ୍ପତିଃ ପ୍ରସୂତାୟା ନୋ ମୁଷ୍ଟନ୍ତୁଂ ହସଃ । ଇତି ନାରୀକେଳ ବର
 ମନ୍ତ୍ରକେ ପିଣ୍ଡ଼ଂ ପୈତ୍ତୁ ॥

ଟୀକା—ଯା—ଇତି । ଯାଃ—ଔଷଧୟଃ ଶସ୍ୟାନି ଫଳମାଃ
 ଫଳବତ୍ୟଃ ଫଳଯୁକ୍ତାଃ । ଯା ଶ୍ଚ ଅଫଳା—ଫଳରହିତା । ଯା ଶ୍ଚ
 ଅପୁଷ୍ପା—ପୁଷ୍ପରହିତାଃ । ଯା ଶ୍ଚ ପୁଷ୍ପିଣୀଃ—ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତା । ତାଃ
 ସର୍ବା ଔଷଧୟଃ ବୃହସ୍ପତି ପ୍ରସୂତାଃ—ବୃହସ୍ପତିନା ପ୍ରେରିତାଃ ସତ୍ୟଃ
 ନୋଽସ୍ମାନ୍ ଅହଂସଃ ପାପାତ୍ ମୁଷ୍ଟନ୍ତୁ—ମୋଚୟନ୍ତୁ ତ୍ୟାଃଚ ।

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଶସ୍ୟମାନେ ଫଳବନ୍ତ ଓ ଫଳରହିତ, ପୁଷ୍ପବନ୍ତ
 ଓ ପୁଷ୍ପରହିତ ଅଟନ୍ତି, ସେହି ଶସ୍ୟମାନେ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱିକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-
 ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଜୀବଜାତକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ
 ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍, ଶସ୍ୟ ବାଜରେ ଖାଦ୍ୟ
 ପ୍ରାଣ ଅଛି । ତାକୁ ରକ୍ଷଣ କରିବା ଅର୍ଥ ଜୀବ ବିନାଶ କରିବା ।
 ଜୀବ ହିଁସା ମହାପାପରୁ କାରଣ । ଏଣୁ ଜୀବହିଁ ସାରୂପକ ପାପରୁ
 ମୁକ୍ତ କର ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ନାରୀକେଳ ଫଳ ବର ମନ୍ତ୍ରକରେ
 ପିଣ୍ଡ଼ କରାଇବ ।

ବୃହସ୍ପତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଶସ୍ୟମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଶିକ୍ଷା
 ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଏହି ବାକ୍ୟରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ପରିଧାନ ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ପରିଧାସ୍ୟେ ଯଶୋଧାସ୍ୟେ ଦୀପ୍ତାୟଶ୍ଚାୟ ନରଦଷ୍ଟି-
ରସ୍ମି । ଶତଂ ତ ଜୀବାମି ଶରଦଃ ସୁବର୍ଚ୍ଚ । ରାୟସ୍ତୋ ଶ ମରୁତ-
ବ୍ୟୟୁସ୍ତ୍ରାସ୍ୟେ । ତତ୍ତୋ ଦ୍ବି ରାତମନଂ ॥

ଟୀକା—

ପରିଧାସ୍ୟେ—ଭୂତ । ବରଃ ବଦନ୍ତ ଅହଂ ବହଂ ପରିଧାସ୍ୟେ
—ପରିଧାନଂ କରିଷ୍ୟାମି । କିମର୍ଥ—ଯଶଃ କାର୍ତ୍ତିଂ ଧାସ୍ୟେ—
ଧାରୟିଷ୍ୟାମି । ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନେନ ମମ ଗୌରବଂ ଭବିଷ୍ୟତୀର୍ଥଃ ।
ଯଥା : “ବିଦ୍ୟାୟା, ବସୁଷା, ବାରୁ, ବସେଶା, ବିଭବେନ ତ ।
ବିକାର ପଞ୍ଚଭୂୟଂକ୍ରୋ ନରଃ ପ୍ରାପ୍ୟୋତି ଗୌରବଂ” ଅପି ତ—
ଦୀପ୍ତାୟ ଶ୍ଚାୟାୟ, ମାନବନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆୟୁଷଂ ତସ୍ମେ । କଂ ତ ନରଦଷ୍ଟି-
ରସ୍ମି । ନରଦ୍-ବାଦ୍ୟ୍ୟମଶ୍ନୁତେ ବ୍ୟଘ୍ନୋଘାତ ନରଦଷ୍ଟି
ବ୍ୟଘ୍ନୋ ଭବାମୀତି । କଂ ତ—ସୁବର୍ଚ୍ଚଃ—ଶୋଭନ ଦୀପ୍ତଃସନ୍,
ଶରଦଃ=ସମ୍ବତ୍ସରଃ ଶତ-ଜୀବାମି କଂ ତ-ରାୟସ୍ତୋଷାୟ-
ଧନ ମୃତ୍ୟର୍ଥଂ । ଏତାବଦୁଭ୍ୟଃ ପ୍ରୟୋଜନେଭ୍ୟଃ ଅର୍ତ୍ତସାଧନ-
ସ୍ତ୍ରାସ୍ୟେ-ଅଭିସଦ୍ଭୋଗବେନ ସୁବରଣଂ କରିଷ୍ୟାମୀତିର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବର କହୁଅଛନ୍ତି, ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରିବା-
ଦ୍ବାରା ସାଧାରଣରେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହେବି । ଏହା ଫଳରେ ଧନ
ମଧ୍ୟ ମିଳିବ । ଏଥିରୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ଶାନ୍ତି, ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ
କରିବି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବାଦ୍ୟ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଜରପଳିତ ଶୁଥଚର୍ମାଦି ନ
ହୋଇ ଶୋଭନ କାନ୍ତିଯୁକ୍ତରେ ମାନବ ପକ୍ଷେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିବା ଶହେ
ବର୍ଷ ଆୟୁକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବି ।

ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ ପରମଂ ପବିତ୍ରଂ ବୃହସ୍ପତିଃ (ପ୍ରଜାପତି-
ରତି ପାଠାନ୍ତରଂ) ଯିହୁବନ୍ ପୁରସ୍ତାତ୍ । ଆୟୁଷସ୍ୟ ପ୍ରତିମୁଞ୍ଚ
ଶୁଭ୍ରଂ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ ବଳବସ୍ତୁ ତେଜଃ ॥

ଟୀକା—

ଯଜ୍ଞୋପବୀତମିତି । ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ—ଇତିମୁଞ୍ଚି ଧାରୟ ।
ପ୍ରତି ଉପସର୍ଗ ଯୋଗେ ମୁଞ୍ଚିତ ଧାରଣେ ବର୍ତ୍ତିତେ । କଂ ଭୂତଂ
ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ—ଆୟୁଷ୍ୟ ଆୟୁର୍ବିକ୍ ହେତୁଃ, ଅଗ୍ର୍ୟଂ—ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ,
ଶୁଭ୍ରଂ—ନିର୍ମଳଂ କାନ୍ତପ୍ରଦମିତି । ପରମଂ ପବିତ୍ରଂ—ଅତିଶୁଦ୍ଧଂ ।
ପୁରସ୍ତାତ୍—ସର୍ବଂ ବୃହସ୍ପତିଃ । ପ୍ରଜାପତିଃ—ବ୍ରହ୍ମଣଃ ସହଜଂ,
ବୃହସ୍ପତିନା ବା ପ୍ରଜାପତିନା ସହୈକସମୟେ ଜାତମିତିର୍ଥଃ ।
କମର୍ଥମସ୍ୟ ଧାରଣମିତି ଆକାଂକ୍ଷାୟାମାହ-ବଳଂ—ସାମର୍ଥ୍ୟଂ,
ତେଜଃ—ବ୍ରହ୍ମତେଜଂ ଅସ୍ତୁଭବତୁ । ଆୟୁର୍ବଳ ବ୍ରହ୍ମତେଜସାଂ
ଲଭୟ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣମିତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଆୟୁର୍ବଳ, କାନ୍ତପ୍ରଦ, ଅତି ପବିତ୍ର, ନିର୍ମଳ
ବୃହସ୍ପତି ବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ଜାତ ଏହି ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ ଆୟୁ ବଳ
ବ୍ରହ୍ମତେଜ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ମୁଁ ଧାରଣ କରୁଅଛି ବୋଲି ବର
କହୁଛନ୍ତି । ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ବରକୁ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ପିନ୍ଧାଇବ ।

— — —

ଉତ୍ତରୀୟ ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଯଶସା ମା ଦ୍ୟାବା ପୃଥିବୀ ଯଶସେନ୍ଦ୍ରା ବୃହସ୍ପତି । ଯଶୋ
ଉଗ୍ରସ୍ତୁ ମାଂବଦଦ୍ ଯଶୋ ମା ପ୍ରତିପଦ୍ୟତାଂ ॥

ଟୀକା—

ଯଶସେତ ॥ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବ୍ୟା—ଆକାଶ ଭୂଲୋକା । ମା—
ମାଂ, ଛଦପୃଥାମିତି ହି ପ୍ରାପଦମହାଆଦୃତଂ ବୋଧବ୍ୟଂ । କେନ
ଛଦପୃଥାଂ, ଯଶସା—ଶୀର୍ଷ୍ୟା, କଂ ତ ଇନ୍ଦ୍ରାବୃହସ୍ପତି—ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ତୁ
ବୃହସ୍ପତି ତୌ ଶୀର୍ଷ୍ୟା ମାଂ ଛଦୟେତା । କଂ ତ, ଯଶଃ ଉଗ୍ରସ୍ତୁ
ସୌଗ୍ରବ୍ୟଂ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତାଂ—ଅଭିଗଚ୍ଛତୁ । ପୁନଃ ପୁନରଭ୍ୟାନ୍
ଆଦରର୍ଥଂ । ମଘାୟ ଉତ୍ତରୀୟାଜ୍ଞାଦନେନାକାଶାଦୟୋ ମାଂ
ଯଶସା ସୌଗ୍ରବ୍ୟେନଚଆଜ୍ଞାଦୟନ୍ତି । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଯଶଃ
ସୌଗ୍ରବ୍ୟଂ ତ ମମ ଭବତୁ, ଇତି ଆଶଂସା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ପରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରୀୟ ଶେଷକୁ
ଉତ୍ତରୀୟ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆଜ୍ଞାଦନ କରିବାଦ୍ୱାରା ମୋର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି
ହେବ । ଏହା ଫଳରେ ଆକାଶ, ପୃଥିବୀ, ଇନ୍ଦ୍ର, ବୃହସ୍ପତି ଦେବତା
ମାନେ ମୋତେ ଯଶଃ ସୌଗ୍ରବ୍ୟରେ ମଣ୍ଡିତ କରନ୍ତୁ । ଅର୍ଥାତ୍
ଉତ୍ତରୀୟ ଧାରଣ କରିବା ଫଳରେ ମୋର ଯଶଃ, ସୌଗ୍ରବ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି
ହେଉ ବୋଲି ବର କହୁଛନ୍ତି । ଏହି ମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ବରକୁ ଉତ୍ତରୀୟ
ବସ୍ତ୍ର କନ୍ୟାପିତା ପିତାଛାବେ ॥

ଗନ୍ଧ ମନ୍ତ୍ର

ଗନ୍ଧଦ୍ଵାରାଂଦୁରାଧର୍ଷ୍ୟଂ ନିତ୍ୟପୁଷ୍ପାଂ କରଷିଣୀଂ ।

ଈଶ୍ଵରୀଂ ସର୍ବଭୂତାନାଂ ଭୂମିହୋପହ୍ଵୟେନ୍ନିୟା ॥

ଟୀକା—

ଗନ୍ଧଦ୍ଵାରମିତି । ତାଂ ଶ୍ରୀୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇହ ଗନ୍ଧେ ଚନ୍ଦନେ,
ଉପହ୍ଵୟେ—ଆବାହୟାମି । ତାଂ-କାଂ, ଗନ୍ଧଦ୍ଵାର—ଗନ୍ଧୋ ଗୁଣଃ
ତସ୍ୟ ଗୁଣସ୍ୟାନୁଭବେ ଦ୍ଵାରଭୂତାଂ—ପୃଥ୍ଵୀସ୍ଵରୂପାଂ, ଯତଃ
ଗନ୍ଧବତୀ ପୃଥ୍ଵୀ । ପୃଥ୍ଵୀବ୍ୟାଗ୍ରୀତ ଏବ ଗନ୍ଧୋଽନୁଭବ୍ୟତେ । ପୁନଃ
କଂ ଭୂତାଂ, ଦୁରାଧର୍ଷ୍ୟଂ ଅନାଧର୍ଷ୍ୟଂ, ତେଜୋବିଶେଷ ଶାଳିନୀ-
ଭାବ । ନିତ୍ୟ ପୁଷ୍ପାଂ—ହୃଦାସ୍ଥୀତାଂ । କରଷିଣୀଂ—କରାଷଂ
ଗୋମୟଂ ତଦ୍ଵୟକ୍ତାଂ ଗୋମୟସ୍ଥାମିତିର୍ଥଃ । ସର୍ବଭୂତାନାଂ ସର୍ବ-
ପ୍ରାଣୀନାଂ ପଞ୍ଚମହାଭୂତାନାଂ ବା ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ ରୂପ, ରସ ଗନ୍ଧଗୁଣାଃ
ପୃଥ୍ଵୀବ୍ୟାଗ୍ରୀତା ଇତି ସର୍ବେଭ୍ୟ ପୃଥ୍ଵୀବ୍ୟା ଅଧିକତ୍ଵାତ୍ । ଈଶ୍ଵରୀଂ-
ଈଶ୍ଵରଭା ପ୍ରତିପନ୍ନାମିତି ହେତୋଃ ଇହ ଗନ୍ଧେ ଲକ୍ଷ୍ମୀମାବାହ୍ୟ
ଗନ୍ଧଗ୍ରହଣଂ କୁର୍ବତୋ ମମ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭବତ୍ତିତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନୀୟା ପୃଥ୍ଵୀ
ଗନ୍ଧବତୀ ଅଟେ । ଗନ୍ଧ ପୃଥ୍ଵୀକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଥିବାରୁ ପୃଥ୍ଵୀ
ସ୍ଵରୂପା, କାନ୍ଥଦାୟିନୀ, ତେଜବିଶେଷଶାଳିନୀ, ଅବନାଶିନୀ,
ଗୋମୟସ୍ଥା, ପୁଷ୍ପଦାୟୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କି ଏହି ଚନ୍ଦନରେ ଆବାହନ
କରି ମୋର କାନ୍ଥ ଶୋଭା, ଧୃତି, ସୌଖ୍ୟ, ସୌଭାଗ୍ୟାଦି ବୃଦ୍ଧି
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି ବୋଲି ବର କହୁଛି ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ ବରକୁ ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରାଇବ ।

ସିନ୍ଦୂର ଦାନ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ସିନ୍ଦୋରବ ପ୍ରାୟନେ ଶୂଦନାସୋବାତ ପ୍ରମିୟଃ ପତୟନ୍ତୁୟଦ୍ଵାଃ ।
 ଦୃତସ୍ୟ ଧାର ଅରୁଷୋ ନ ବାଜା କାଷ୍ଠାଭୟନ୍ମୁର୍ତ୍ତିଃ ପିନ୍ଦୁମାନଃ ॥
 ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ବରସ୍ୟ ଲଲ୍ଲଟେ ସିନ୍ଦୂରଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ ॥

[ଏହି କାଣ୍ଡିକାର ଅର୍ଥ ସ୍ତୁତ ମୁଖରୁ ଶରତ ଦୃତଧାର ବେଗରେ ଅଶ୍ନରେ ପଡ଼ିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଅଶ୍ନ ତାକୁ ଭସଣ କରି ଜାଳିଲମାନ ମୁର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହା ଉଦ୍‌ବାହରଣ ସହିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ “ସିନ୍ଦୋରବ” ଏହି ବର୍ଣ୍ଣମାତ୍ର ସାମ୍ୟ ନାମାଶ୍ରୟରୁ ସିନ୍ଦୂର ଗ୍ରହଣଠାରେ ବନଯୋଗ କରାଯାଇଛି ।]

କଞ୍ଜୁଳ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ମଞ୍ଜୁନାଂ ପୟୋଽସି ବର୍ଣ୍ଣେ ଦାଽସି ବର୍ଣ୍ଣେ ମେ ଦେହି ।

ଟୀକା—ମଞ୍ଜୁନାମିତି । ହେ ନବମାତ । ଉଂ ମଞ୍ଜୁନାଂ ଗର୍ବାଂ,
 ମଞ୍ଜୁଗନ୍ଧା ଗୋ ନାମମୁପଠିତଃ । ପୟୋଽସି ଶୀର ଜନ୍ୟଭାବୁ
 ପୟସ୍ତ୍ରେ, ପରୁରଃ । ବର୍ଣ୍ଣେ ଦାଽସି—ସ୍ବିଗ୍ଧଭେନ କାଢ଼ିପ୍ରଦାଽସି ।
 ଅତୋ-ମେ—ମହ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣେ ଦେହି-କାନ୍ତିଂ ପ୍ରୟୁଜ୍ଞ ।

ହେ ଅଞ୍ଜନ ଉଂ ବୃଷଧ୍ୟ ତନ୍ନାମକାୟୁରସ୍ୟ କମାନକ—ଅସି
 ନେତ୍ର ମଧ୍ୟଗତ କୃଷ୍ଣମଣ୍ଡଳ ରୂପା ଅସି-ଭବସି । ଇନ୍ଦ୍ରେ ବୃଷାୟୁରଂ
 ହତ୍ଵା ତସ୍ୟ କମାନକୟା ଅଞ୍ଜନଂ ଚକାରେତ ॥

ବୃଷସ୍ୟ କମାନକାସି ଚକ୍ଷୁର୍ଦାସି ଚକ୍ଷୁର୍ମି ଦେହଃ ॥

ଚକ୍ଷୁର୍ଦାସି-କମାନକା ରୂପଭାବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଦନ୍ତମୁପପନ୍ନଂ ।
 ଅତୋ ମେ ମହ୍ୟଂ ଚକ୍ଷୁର୍ଦେହଃ । ଦୃଷ୍ଟି ପାଟବଂ ପ୍ରୟତ୍ନଃ । ଯତଃ
 ବୃଷାୟୁରକ୍ଷିତାରକୋପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଜନଂ ଅନନ୍ତତମାୟାଞ୍ଜନବ୍ୟବହାରୋଶ୍ଚ
 ଅନ୍ୟେଷାଂ ତଥା ମମାପି ଅସି ପ୍ରକାଶଂ-ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନଂ କୁରୁ
 ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ — ନବମତ ମିଶ୍ରଣରେ ଅଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବାରୁ
 ପ୍ରଥମେ ନବମତ (ଲହୁଣୀ)ର ଉତ୍କର୍ଷ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ହେ
 ନବମତ । ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଶୀରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ଅତି ସ୍ନିଗ୍ଧ
 ଓ କାନ୍ତିପ୍ରଦ ଅଟ । ଅଞ୍ଜନ ସହିତ ତୁମ୍ଭେ ମିଶି ରହିଥିବାରୁ ମୋତେ
 ସୁକାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କର ବୋଲି ବର କହୁଅଛି ।

ହେ ଅଞ୍ଜନ ତୁମ୍ଭେ ବୃଷାୟୁରର ଚକ୍ଷୁ ମଧ୍ୟଗତ କୃଷ୍ଣ ଗୋଲକ
 (କଳାତୋଳା)ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ବୃଷାୟୁରକୁଚପକ୍ଷର
 ଡାହାର ଚକ୍ଷୁ ଡୋଳାରେ ପ୍ରଥମେ ଅଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବ୍ୟବହାର
 କରିଥିଲେ । ଚକ୍ଷୁର କମାନକା (ଚକ୍ଷୁ କାରକା) ରୂପ ହେତୁ ଦୃଷ୍ଟି
 ପ୍ରଦ ଅଟ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଚକ୍ଷୁରେ ଧାରଣ କରିବା ଫଳରେ ମୋର
 ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧ ହେଉ ବୋଲି କହି ବର ଚକ୍ଷୁରେ ଅଞ୍ଜନ
 (କଳ୍ପଳ) ଲଗାଇବେ ।

[ଆୟୁର୍ଦ୍ଧବ ସମ୍ପନ୍ନ ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଇଲେ ଚକ୍ଷୁର ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ
 ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଚକ୍ଷୁଦେଶ ମଧ୍ୟ ହ୍ରାସ ନାହିଁ ॥]

କଣ୍ଠେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଯା ଆହରଜ୍ଜମଦଗ୍ନିଃ ଶ୍ରଦ୍ଧାୟୈ । ମେଧାୟୈ ।
 କମାୟୈ ସ୍ୱାୟ । ତାମହଂ ପ୍ରତି-ବୃଦ୍ଧାମି ଯଶସା ଚ ବଳେନ ଚ
 (ଭଗେନ ଚ ଇତି ପାଠ୍ୟକ୍ରମଂ) ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରେଣ ବରଃ କଣ୍ଠେ
 ମାଳାଂ ଧାରୟେତ୍ ।

ଟୀକା—ଯାଇତ । ଯମଦଗ୍ନିଃ ଋଷିଃ ଯା ପୁଷ୍ପମାଳା—ତସ୍ୟାଃ
 ଗୁଣଂ ଆହରତ୍ ଆବିଷ୍ଠକବେତ୍ । କମର୍ଥଂ—ଶ୍ରଦ୍ଧାୟୈ
 ଏକମେବେତି ବେଦେ ପ୍ରୟୋଗଃ । ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ଥଂ ମେଧାୟୈ ଧୈର୍ଯ୍ୟେ ।
 କାମାୟ—ଅଭିଳଷିତ ସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟାୟ—ଚକ୍ଷୁର୍ଭବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
 ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ । ଯଶସାଶର୍ତ୍ତେନା ବଳେନ ବଳାର୍ଥଂ (ଭଗେନ
 ସୌଭାଗ୍ୟାର୍ଥଂ) ତାଂ ମାଳାଂ ଅହଂ—ବରଃ ପ୍ରତିବୃଦ୍ଧାମି (ଯଶସା-
 ବଳେନ ଚେତି ଚତୁର୍ଥ୍ୟର୍ଥେ ବୃଦ୍ଧୟା) । ଜମଦଗ୍ନି ଆବିଷ୍ଠକାଂ
 ଅଭିଭବୁଣସମ୍ପନ୍ନାଂ ପୁଷ୍ପମାଳାଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାଦିଭ୍ୟଃ ପ୍ରତି ବୃଦ୍ଧାମି
 ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବିଶେଷଜ୍ଞ ଜମଦଗ୍ନିଃ ଋଷି ପୁଷ୍ପମାଳାର ଅଭିଭବୁଣ
 ଆବିଷ୍ଠାର କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ, ପୁଷ୍ପମାଳା ଧାରଣ ଦ୍ୱାରା
 ମନୋବୃତ୍ତିର ପ୍ରସନ୍ନତା, ଚକ୍ଷୁର୍ଭବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି,
 ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତିର ବିକାଶ, ଶାନ୍ତିଲାଭ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଫଳରେ
 ଲୋକବଳ, ଯଶ ସୌଭାଗ୍ୟାଦି ପ୍ରୋକ୍ତ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଣୁ
 ବର ମାଳା ଗ୍ରହଣ କରି କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯଶଃ
 ସୌଭାଗ୍ୟାଦିରେ ବିଭୂଷିତ ହେବି ।

ଶିରେମାଲ୍ ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ରା ଯଥା—ଓଁ ଯଦ୍‌ଯଶୋଽପ୍‌ସର-
ମାମିନ୍ଦ୍ରଶ୍ଚକାର ବସୁଲଂ ପୃଥ୍ । ତେନ ସଗ୍ରଥତାଂ ସୁମନସ୍ ଆବ-
ଧାମି ଯଶୋ ମୟି ॥

ଟୀକା—ଯଦ୍‌ଯଶଗତ । ଇନ୍ଦ୍ରୋ ଦେବରଜଃ । ଅପ୍‌ସରସାଂ
ଉକ୍ତଶୀ ପ୍ରଭୃତିସ୍ବଦେଶ୍ୟାନାଂ ପୁଷ୍ପମାଳା ଗ୍ରହଣେ ଉକ୍ତଶୀ
ପ୍ରଭୃତିୟୋ ରୂପବତ୍ତ୍ୱ ଇତ୍ୟେବଂ ରୂପଂ ପୃଥ୍ ବହୁତରଂ ବସୁଲଂ
ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣଂ ଯଦ୍‌ଯଶଃ ଚକାର କୃତବାନ୍ । ତେନ ଯଶସା ସଗ୍ରଥତାଃ
ସମ୍ୟକ୍ ଗ୍ରଥତାଃ ସୁମନସଃ ପୁଷ୍ପାଣି ମୟି ଆବଧାମି କମର୍ଥଂ
ଯଶସେ ମମାପ୍ୟ-ପସରମାମିବ ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତୟେ ଇନ୍ଦ୍ରେଶାପସରସାଂ
ରୂପବତ୍ତ୍ୱୟା ଯଦ୍ ଯଶଃ କୃତଂ ତେନ ଯଶସା ସୁସମ୍ମାନୟେନ
ଗ୍ରଥତାନ ପୁଷ୍ପାଣି ମମାପି ରୂପବତ୍ତ୍ୱୟା ଯଶୋ ଭବତୁ ଏତଦର୍ଥଂ
ମାଲ୍ ଧାରୟାମୀତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ଦେବରଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତଶୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ବର୍ଗଦେଶ୍ୟମାନଙ୍କର
ମନ୍ତ୍ରକ ପୁଷ୍ପମାଳାରେ ବହୁସ୍ଥିତ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସୁରସୁର-
ନାଗ-ଗନ୍ଧର୍ବ ନର-କଳର-ଧୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସୁନ୍ଦର ବୋଲି
ଖ୍ୟାତି ଲଭ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତପସ୍ବୀ-ରଷି-ମୁନି-
ଦେବାଦିମାନଙ୍କର ମନକୁ ମୋହତ କରି ଇନ୍ଦ୍ର ନିଜର ଅଭୀଷ୍ଟ
ସାଧନ କରିପାରୁଥିଲେ । ତେବେ ମୁଁ ସେହିପରି ପୁଷ୍ପମାଳାଦ୍ୱାରା
ମନ୍ତ୍ରକ ସୁଶୋଭିତ କରିବା ଫଳରେ ଧାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି
ଖ୍ୟାତି ଲଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ ମୁଗ୍ଧ କରି ମୋର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି କରି ପାରିବି ବୋଲି ବର କହି ମନ୍ତ୍ରକରେ
ପୁଷ୍ପମାଳା ଧାରଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ଅଳଂକାରଂ ଗ୍ରହଣ ଯନ୍ତ୍ରା, ଯଥା—ଓଁ ଅଳଂକରଣମସି ।
ବୃହୋଽଳଂକରଣଂ ମେ ଭୃୟାଃ ।

ଇତି ଅର୍ଚ୍ଚନଂ କୃତ୍ୱା ବରସ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ବୃତ୍ତାଙ୍କୁଳଂ ଧୃତ୍ୱା
ପଠେତ୍—“ସାଧୁ ଭବାନାସ୍ତ୍ରାମକଂ ପିଷ୍ୟାମୋ ଭବନ୍ତଂ” ଅର୍ଚ୍ଚୟତ
ଇତି ବରେ ବଦତି ।

ବାଟ ବରଣ ପରେ—ବେଘରେ ମଙ୍ଗଳାଷ୍ଟକ ପଠନ ।
ତାପରେ ବବାହ କର୍ମାରମ୍ଭ ॥

ଟୀକା—ଅଳଂକରଣମିତି । ହେ ଅଳଂକରଣ କର୍ଣ୍ଣକୁଣ୍ଡଳା
ଭରଣାଦ ! ତୁ ଅଳଂକରଣମସି । ପ୍ରସାଧନଂ ଭବସି । ଅତଃ ଭୃୟଃ
ଉତ୍ତରେତ୍ତରମଳଂକରଣଂ ଭୃୟଃ—ମମଭୂଷଣଂଭବ । ଭୂଷଣଭେନ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିଂ କୁରୁ । ଅନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ କୁଣ୍ଡଳମୁଦ୍ରିକାଦି
ଗ୍ରହଣଂ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଳଂକାର । ତୁମ୍ଭେ ଶରୀରର ଭୂଷଣ ଓ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କାରକ ଅଟ । ଏଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧାରଣ କରୁଅଛି
ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୋର ଶରୀର ଭୂଷିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି
ହେବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ବର କହି କୁଣ୍ଡଳ ମୁଦ୍ରିକାଦି ଅଳଙ୍କାର
ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି ।

କନ୍ୟାପିତା ବରକୁ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରଦି ଦେଲପରେ ବରର
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ବୃତ୍ତାଙ୍କୁଳ ଧରି ଆମଳଣ କରି କହିବେ, ଆପଣ
ଭଲ ରୂପେ ବସନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରବି । ବର କହିବେ
ଅର୍ଚ୍ଚନା କରନ୍ତୁ ।

ମଙ୍ଗଳାଷ୍ଟକ

ମଙ୍ଗଳୋ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁର୍ମଙ୍ଗଳୋ ମଧୁସୂଦନଃ ।
ମଙ୍ଗଳଃ ପୁ ଶ୍ରୀରାମାୟୋ ମଙ୍ଗଳୋ ଗରୁଡ଼ଧ୍ବଜଃ ।
ମାଧବୋ ମାଧବୋ ବିଷ୍ଣୁଃ ମାଧବୋ ମାଧବୋ ହରିଃ ।
ସୁରନ୍ତ୍ର ସାଧବୋ ନିତ୍ୟଂ ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟେଷୁ ମାଧବଂ ॥ ୧ ॥
ଶ୍ରୀମତ୍ ପଞ୍ଚଜ ବିଷ୍ଣୁବୋ ହରିହରୌ
ବାସୁର୍ଦ୍ଦେହୋଽନଳ-
ଶୁକ୍ରୋ ଭୀଷ୍ମର ବିଭିପାଳ ବରୁଣା
ଧର୍ମାଧିପାଳା ଗ୍ରହାଃ ।
ପ୍ରତ୍ୟୁମ୍ନୋ ନଳକୂବେରଃ ସୁରଗଣ-
ଶ୍ଚ କ୍ରାମଣିଃ କୈସୁଭଃ ।
ସ୍ବାମୀ ଶକ୍ତିଧରସ୍ତୁ ଲଙ୍ଗଳଧରଃ
କୁବନ୍ତୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥ ୨ ॥
ଧେନୁବଂସପ୍ରୟୁକ୍ତା ବୃକ୍ଷଗଜ ଭୂରଗା
ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ବହ୍ନି—
ଦିବସ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଦ୍ବିଜ ନୃପ ଗଣିକାଃ
ପୁଷ୍ପମାଳା ପତାକା ।
ସହେୟା ମହେୟା (ମାଂସ) ଦୃତଂ ବା ଦଧି ମଧୁ ରଜତଂ
କାଞ୍ଚନଂ ଶୁକ୍ଳଧାନ୍ୟଂ ।
ମୁକ୍ରାମାଣିକ୍ୟଲଜାଃ ଶୁକ ପିକ ନକୁଳାଃ
କୁବନ୍ତୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ।

ଗଙ୍ଗା ସିନ୍ଧୁ ସରସ୍ବତୀ ତ ଯମୁନା

ଗୋଦାବରୀ ନର୍ମଦା

କାବେରୀ ସରଜୁ ମହେନ୍ଦ୍ରତନୟା

ଚର୍ମ ଶୁଣ ରେଣୁକା ।

ସିପ୍ରା ଶ୍ରେଣବତୀ ମହାସୁର ନଦୀ

ଚଣୋତ୍ପଳା ଗଣ୍ଡକା

ପୁଣ୍ୟା ପୁଣ୍ୟଜଳା ସମୁଦ୍ର ସହିତାଃ

କୁବନ୍ଧୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥ ୪ ॥

ସାବଣୀ ସତ୍ୟଭାମା ହିମଗିରିତନୟା

ଛୁରଣ ଜାମ୍ବବତ୍ୟେ

ଲେପାମୁଦ୍ରା ସୁଭଦ୍ରା ରତି ଧୃତି କମଳା

ରେବତୀ ରୁକ୍ମିଣୀ ଚ ।

ରମ୍ଭା ମେନା ଯଶୋଦା ସୁରସୂରବନ୍ଦିତା

ଜାନକୀ ବାଣସୁଣୀ ।

ସର୍ବାଃ ସୌରାଷ୍ୟବତ୍ୟଃ ସକଳ ଗୁଣଯୁତାଃ

କୁବନ୍ଧୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥ ୫ ॥

ଶୀଳୀ ଝର୍କିକା ମୃଦଙ୍ଗ ପଟହୋ

ଭେଷ୍ଟ ଚ ଶଙ୍ଖ ଧ୍ବଜ—

ବୀଣା କୁମ୍ଭରୁ ବନକଶ୍ଚ ପଣବୋ

ଘଣ୍ଟାରବୋ ଘର୍ଦ୍ଦରଃ

ତାଳଃ କାହାଳ ଦୁଘ୍ନୁ ଚ ତମ୍ବୁରୁ—

ତର୍କକା ଚ ବଂଶୀଧ୍ବଜ—

ରେବେ ବାଦ୍ୟଗଣାଃ ସୁଦୋଷ ସହିତାଃ

କୁବନ୍ଧୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥ ୬ ॥

ଶ୍ରୀ ଚଣ୍ଡୀ ସିଦ୍ଧରୂପା ଶିବ ଶିବଗୃହିଣୀ

ଶଂକର ସର୍ବମାତା

ଦୁର୍ଗା ଶ୍ୟାମା ସୁଭଦ୍ରା ସୁରପୂର୍ବବନ୍ଦିତା

ଯୋଗିନୀ ଯୋଗମାୟା ।

ଗୌତା ଶ୍ରୀ ରାମକାନ୍ତ ସୁରପୂର୍ବବନ୍ଦିତା

ବୈଷ୍ଣବା ବେଦମାତା ।

ସର୍ବା ଦେବୀଃ ପ୍ରସନ୍ନାଃ ସକଳ ଭୟହରାଃ

କୁର୍ବନ୍ତି ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥ ୭ ॥

ଶ୍ରୀରାମଃ ସୁ ରୁଷୋଭ୍ୟୋ ନରହରି—

ନୀରାୟଣୋ ରକ୍ଷକଃ ।

ଶ୍ରୀନାଥଃ କରୁଣାନିଧିଃ କ୍ଷିତିପତି

ମୌଗେଶ୍ଵରୋ ମାଧବଃ

କଂସାବର୍ତ୍ତନୁଜାନ୍ତକୋ ହରି ଜଗତ୍

ପ୍ରାଣାଧିପୌ କେଶବୋ—

ପୋଷୀନାଥ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୋକ୍ଷଣ କରୌ

କୁର୍ବନ୍ତି ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥ ୮ ॥

ଭତି ମଙ୍ଗଳାଶ୍ଳୁକଂ ॥

—————

ବିବାହ କର୍ମାରମ୍ଭ

ପ୍ରଥମେ ବିବାହେ ବାଦ୍ୟାଦିକଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ । କନ୍ୟାପିତା ବୈଶ୍ଣବେ
ଦେବଂ କୃତ୍ୱା ବେଦ୍ୟାଂ ବରୁଣ ପୂଜାଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।—ଆଦୌ ବଟୁ
ଗ୍ରହଣ । ଓଁ ବଟୁ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମାର୍ଘିଃ, (ତୁଣ ବନ୍ଦୁରୁଷିଃ କୁମାପି
ଦୃଶ୍ୟତେ) ଗାୟତ୍ରୀଛନ୍ଦଃ, ବଟୁ-ଦେବତା, ବଟୁ ଗ୍ରହଣେ ବିନ-
ଯୋଗଃ । ମନ୍ତ୍ର — ଓଁ ଶ୍ରୀଂ ହ୍ରୀଂ, କ୍ଳୀଂ, ବଟୁକାୟ ନମଃ ମନ୍ତ୍ର
ପଠିତ୍ବା—

ଓଁ ଅଭ୍ୟାସୀ କୁସୁମ ଶ୍ୟାମଂ ପଦାଂଷଂ ପୀତବାସସଂ କଦମ୍ବ
ମାଳିନଂ ବୃଷ୍ଟଂ ଧାୟତାଂ ନାସ୍ତି ଦୁର୍ଗତିଃ ॥ ଇତି ବିଷ୍ଣୁଂ ଧ୍ୟାତ୍ୱା
ଅନାମିକା ଅଙ୍ଗୁଳି ମୂଳଦେଶେ ବଟୁଂ ଚୂଡ଼ଶୀୟାତ୍ ।

ବଟୁ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୋଦ୍ଧାର ଯଥା—

ରମା ମାୟା କାମଘାତ ସୁଭାୟା ବଟୁ କାୟତ,
ନମୋଽସ୍ତେନ ତୁ ବିଜେନ୍ନ ବଟୁମନ୍ତ୍ରଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ ॥

ରମାଶଜ ଶ୍ରୀଂ, ମାୟାଶଜ ହ୍ରୀଂ, କାମଶଜ କ୍ଳୀଂ,

ତତ୍ପରେ ବଟୁକାୟ ନମ । ଏତଦ୍ ଯୋଗେନ ବଟୁମନ୍ତ୍ର
ଭବେତ୍ ।

ବରୁଣ ପୂଜା

ଯଥା—ଅୟମାରମ୍ଭଃ ଶୁଭଃ ଉବତୁ । ଦୁର୍ବାକ୍ଷତଂ ଗୃହାଭା
 କଳସେ ଦଦ୍ୟାତୁ ମନ୍ତ୍ରେଣ—ଓଁ ସବ—ମଙ୍ଗଳ ମାଙ୍ଗଳଂ
 ବରେଣ୍ୟଂ ବରଦଂ ଶୁଭଂ ନାରାୟଣଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ସବକର୍ମଣି
 କାରୟେତ୍ । ନାରାୟଣଂ ପ୍ରଣମେତ୍ । ଓଁ ଅଭିପ୍ରେତାର୍ଥ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଂ
 ପୂଜିତୋ ଯଃ ସୁରାସୁରୈଃ । ସବବଦ୍ ବିନାଶୟ—ଗଣାୟ ପତୟେ
 ନମଃ । ଇତି ଗଣେଶଂ ପ୍ରଣମେତ୍ ।

(ଶାନ୍ତିକେ ଭୂରସି ବ୍ରାହ୍ମାତ୍ ପେଷ୍ଟିକେ—ବରୁଣସ୍ୟ ଚ ॥
 ଏହି ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ବିବାହ କର୍ମ ପୌଷ୍ଟିକ କର୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ
 ପ୍ରଥମେ କଳସରେ ଜଳପୂରଣ କରି ପରେ ଭୂମ୍ୟାଦି ଶୋଧନ
 କରିବ)

ଓଁ ବରୁଣମ୍ୟୋଗ୍ନନମସି, ବରୁଣସ୍ୟସ୍ତୁସର୍ଜନ ସ୍ତୁଃ ।
 ବରୁଣସ୍ୟ ଋତ—ସଦନ୍ୟସି, ବରୁଣସ୍ୟ ଋତ ସଦନମସି, ବରୁଣସ୍ୟ
 —ଋତ ସଦନ ମାସୀଦ । ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ କଳସେ ଜଳଂ ପ୍ରପୂର୍ଣ୍ୟ
 କର୍ତ୍ତା କୁଣେନ ଭୂମ୍ୟାଦାନ୍ ସ୍ପୃଷ୍ଟ୍ବା ବିଷମାଣ ମନ୍ଦାନ୍ ପଠେତ୍ ।

ଭୂମିପୁରୀନ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା-ଓଁ ଭୂରସି । ଭୂମିରସ୍ୟ ଦିବରସି ।
 ବଶ୍ୟାୟା ବଶ୍ୟସ୍ୟ ଭୁବନସ୍ୟ ଧର୍ମୀଂ ପୃଥ୍ବୀଂ ଯଜ୍ଞ, ପୃଥ୍ବୀଂ ବୃହ
 ପୃଥ୍ବୀଂ ମା ହିଂସୀ ।

ଟୀକା—ଭୂରସୀତି ॥ ହୋ ଭୂ । ଭୂଂ ଭୂଃ ଅସି—ସୁଖାନାଂ
 ଭବପୁଷ୍ୟସି । ଭୂମିରସି—ମୃଣ୍ମୟା ପୃଥ୍ବ୍ୟଭିମାନନା ଭୂମି ଦେବତା
 ଅସି । ଅଦିତଃ—ଅଶଶ୍ରମୟା ଅସି—ଭବସି । ତଥା ବଶ୍ୟସ୍ୟ
 ଭୁବନସ୍ୟ ସବସ୍ୟ ଧର୍ମୀ ଧାରୟିତ୍ରୀ ଅସି । ଅତଃ ଏବଂ ଭୂତା ଭୂଂ
 ମହ୍ୟଂ ପୃଥ୍ବୀଂ ଭୂମି ଯଜ୍ଞ ଦେବ । ପୃଥ୍ବୀଂ ବୃହ—ପୃଥ୍ବୀବତ୍
 ଦୃଢ଼ଂ ମାଂ କୁରୁ । ପୃଥ୍ବୀଂ ମା ହିଂସୀ—ହେ ପୃଥ୍ବୀ ! ପୃଥ୍ବୀଂ
 ମନ୍ତ୍ରାୟାଂ ଭୂମିଂ ହିଂସାଂ ମା କୁରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମାଂ ବହୁ-ଭୂମ୍ୟଧିକାରଣଂ
 କୁର୍ବିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ମୃଣ୍ମୟା, ପରମାଶ୍ରୟରୂପା ପୃଥ୍ବ୍ୟଭିମାନନା ।
 ଭୂମିଦେବ । ତୁମ୍ଭେ ଅଶଶ୍ରମୟା, ଜଗତର ପୋଷଣକର୍ତ୍ତ୍ରୀ, ଚରଚର
 ସୃଷ୍ଟିକୁ ବନ୍ଧରେ ଧାରଣ କରଅଛ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।
 ମୋତେ ତୁମ୍ଭପରି ଦୃଢ଼, ସହସ୍ତୁ ଓ ପରୋପକାରକରତ ହେବାକୁ
 ଶିକ୍ଷା ଦଅ । ଆଉ ମୋତେ ବହୁ ଭୂମିର ଅଧିକାର କର ।

ଧାନ୍ୟପ୍ରଣନ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—ଓଁ ଧାନ୍ୟମସ୍ମି. ଧନୁନ୍ ଦେବାନ୍,
ଧନୁନ୍ ଯଜ୍ଞଂ ଧନୁନ୍ ଯଜ୍ଞପତିଂ, ଧନୁନ୍ ମାଂ ଯଜ୍ଞାନ୍ୟଂ ॥

ଟୀକା—ଧାନ୍ୟମସ୍ମୀତି ॥ ହେ ଧାନ୍ୟ । ଲୁଂ ଧାନ୍ୟାଂ—ସୁନାମ
ପ୍ରମିତଶସ୍ୟପ୍ରଧାନ-ଜୀବନାଧାୟକଂ ଅସି-ଭବସି । ଅତଃ ଦେବାନ୍
ଧନୁନ୍-ପ୍ରଣାହି ଧାନ୍ୟେନ ଲୋକାଃ ଜୀବନ୍ତି ଲୋକେଃ ଦେବାଃ
ଜୀବନ୍ତି । ଅପି ଚ ଯଜ୍ଞଂ ଧନୁନ୍ । ଯତଃ ତବ ବିନିମୟେନ ଜନାଃ
ଯଜ୍ଞସାମଗ୍ରୀଂ ଫରୂହ୍ୟ ଯଜ୍ଞଂ କୂର୍ବନ୍ତଃ ସ୍ୱସାରନ୍ନତଂ ସ୍ୱାଧପ୍ୟନ୍ତି ।
ଅପି ଚ ଯଜ୍ଞପତିଂ—ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତାରଂ ଯଜମାନଂ ଧନୁନ୍—ଯଜମାନଃ
ଯଜ୍ଞଂ କୃତ୍ୱା ଐହିକ ପାରସିକ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି । ଅତଃ ମାଂ ଧନୁନ୍—
ସର୍ବଭୋକ୍ତାବେନ ମା ସୁଖିନଂ କୁରୁ । ଇତ୍ୟାଶଂ ସା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଧାନ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଜୀବନାଧାୟକ
ଅଟ । ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣିମାନେ ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି । ଲୋକମାନେ ବଞ୍ଚି
ରହିବାରୁ ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ପୂଜିତ ହେଉଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ବଞ୍ଚି
ରହିଛନ୍ତି ବୋଲିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଯେହେତୁ ମନୁଷ୍ୟ ନ
ଥିଲେ ଦେବତା ବୋଲି କିଏ ବୋଲନ୍ତା ? ଆଉ ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞ
ଜାବିତ ରହିଛି । ଯଜ୍ଞଧନୁଲକ ଅଟେ । ଯଜମାନ ତୁମ୍ଭବିନିମୟରେ
ଯଜ୍ଞୋପବିତରଣ ପାଇ ଯଜ୍ଞ କରି ସ୍ୱସାରର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ
କରିବା ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୟଂ ଐହିକ ସୁଖ ଓ ପାରସିକ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ କରି
ମାରୁଛି । ଏଣୁ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି, ମୋତେ ବହୁ ଧାନ୍ୟାଧିକାରୀ
କରି, ସାଦା ଫଳରେ ମୁଁ ଯାଗାଦି ସବୁକାର୍ଯ୍ୟ କରି ସୁଖୀ ହେବି ।

କଲଶସ୍ଥାନ ଯନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ଆଜତ୍ଵ କଲଶଂ ମହ୍ୟାତ୍ମା ବିନ୍ଦୁ ବନ୍ଦବଃ । ପୁନରୁର୍ଜା
ନବର୍ତ୍ତସ୍ତୁ ଧା ନଃ ସହସ୍ରଂ ଧୂସ୍ନାତ୍ତୁଧାତ୍ଵ ପଦ୍ମସ୍ତୁ ପୁନର୍ଯ୍ୟ
ବିଶତାଦ୍ରୁପ୍ତଂ ॥

ଟୀକା— ଆଜତ୍ଵେତ୍ । ହେ ମହି, ହେ ଗାୟତ୍ରିରୂପା ଧେନୋ ।
ଈଁକଲଶଂ ଆଜତ୍ଵ । ଦ୍ରୋଣ କଲଶାଶ୍ୟଂ ପାସଂ ଅଭିମୁଖ୍ୟେନ-
ଆଦ୍ରାଣଂ କୁରୁ । କଲଶ ଲକ୍ଷଣଂ ଯଥା—“କଳାଂକଳାଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ଵା ଚ
ଦେବାନାଂ—ବିଶ୍ଵକର୍ମାଣାଂ ନିର୍ମିତୋଽଶଂ ସୁରେର୍ଯସ୍ଵାତ୍ କଲଃ
ତେନ ଉଚ୍ଛ୍ୟାତ” ॥ ଯଦ୍ଵା—କଳାଃ ସେବତେ ଇତି କଲସଃ ॥
ଯଦ୍ଵା କଳଂ ଜଳପୂରଣ ସମୟେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଶବ୍ଦଂ ଶବ୍ଦ-
ପ୍ରପୋତି ଇତି କଲଶଃ । କଂ ଚ ହେ ଧେନୋଈଁ ଇନ୍ଦବଃ ।
ସୋମାଃ, ଉଜ୍ଜ । ବିଶ୍ଵରୂପେନ ଆବିଶନ୍ତୁ—ଆବିଭବନ୍ତୁ । ଈଁ ଚ
ତେନ ଉଜ୍ଜା ବିଶ୍ଵରୂପେନ ପୟୋନୃତେନ ବିବର୍ତ୍ତସ୍ତୁ ପରପୂର୍ଣ୍ଣା
ଭବ । ମୟୈ ବଂ ଯା ଈଁ ସୁଧା ଧା ଈଁ ନୋଽସକଂ । ସହସ୍ରଂ
ଅସଂଖ୍ୟ ଧେନୁଂ ଧୂସ୍ନ ଦେହ । କରୁତସ୍ତୁତ୍ଵ ପ୍ରସାଦାତ୍ ଉରୁଧାତ୍
ବହୁକ୍ଷୀର-ସୁକ୍ତା ପଦ୍ମସ୍ତୁ ପଦ୍ମସ୍ତୁ ପଦ୍ମସ୍ତୁ ଧେନୁର୍ଯ୍ୟ ମାଂ
ପୁନରବିଶତ ଉ—ଆଗଚ୍ଛ—ଈବ୍ୟର୍ଥ୍ୟ । ତଥା ଇୟଂ ଧନମର୍ପ ମାଂ
ଆବିଶତାତ୍—ପ୍ରାପ୍ନୋତୁ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ଗାୟତ୍ରିରୂପା ଧେନୁ, ତୁମ୍ଭେ ଏହି କଲଶକୁ ଆଦ୍ରାଣ
କର । ତଦ୍ଵାରା କଲଶ ପବିତ୍ର ହେବ । ପରେ ତା ପରେ ଏଥିରେ
ଅଷ୍ଟାଷ୍ଟ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆବାହନ କରିବ । ସୋମ ଦେବତାମାନେ
ଅନୃତଧମ ଶୀଘ୍ରରେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆବିଭବ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଧୂତ କରୁଛି ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରସନ୍ନ
ହୋଇ ଆନୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷୀରବତୀ ଧେନୁ ଦିଅ । ସେହି ଧେନୁ-
ମାନେ ବହୁକ୍ଷୀରସମ୍ପନ୍ନା ହୋଇ ଆନୁମାନଙ୍କର ଧୂଷ୍ଣ ଧାପନ
କରିବୁ ଓ ତଦ୍ଵାରା ଆନୁମାନେ ବହୁଧନବନ୍ତ ହେବୁ ॥

ପଲ୍ଲବ ପ୍ରଣନ ଯନ୍ତ୍ରା ଯଥା—

ଓଁ ନମଃ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଚ, ପର୍ଯ୍ୟାୟାୟ ଚ, ନମ ଉଦ୍‌ଗୁରମାଣାୟ
ଭୁବ୍ଭୁଦେ ଚ । ନମ ଆଶିଦତେ ଚ ପ୍ରଶିଦତେ ଚ ମନ ଇଷ୍ଟକୃତ୍ୟା
ଧନୁଷ୍ଟୁତ୍ୟାଶ୍ଚକୋ ନମଃ । ନମୋ ବଃ କରକେତ୍ୟା ଦେବାନାଂଚ

ଶ୍ରୀକା—ନମଃ ପର୍ଯ୍ୟାୟେତ । ଅଥ ପଲ୍ଲବ ରୂପେଣ ରୁଦ୍ରଂ
ସ୍ତ୍ରୋତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ବୃଷପଥ ରୂପାୟ ରୁଦ୍ରାୟ ନମଃ । ପର୍ଯ୍ୟାୟାୟ—
ଶବନଂଶବଃ (ଶବୁଶାରନ ଇତି ଧାତୋଃ) । ଯଦ୍ ବା ପର୍ଯ୍ୟାୟ
ଶାୟନ୍ତେ ପଦ୍ମାନ ପଥାଶି ପତନ୍ତି ଯଥ ପର୍ଯ୍ୟାୟଃ । ପତତ ପର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିତି
ଦେଶଃ । ତସ୍ୟେ ନମଃ । ଉଦ୍‌ଗୁରମାଣାୟ—ଉଦ୍‌ଗୁରତେ ଉଦ୍ୟମ
କରେଣିତ ଉଦ୍‌ଗୁରମାଣଃ—ଉଦ୍ୟମୀ—ତସ୍ୟେ ନମ ଅଭିଦ୍ଭୁତେ—
ଅଭିଦ୍ଭୁତ ଶସ୍ତ୍ରୀତି ଅଭିଦ୍ଭୁତ୍ ଶସ୍ତ୍ରୀନ୍ତା, ତସ୍ୟେ ନମଃ । ଆଶି-
ଦତେ—ଆସମନ୍ତାଭିଦ୍ୟାଦେ—ଦେବ୍ୟଂକରେତଅଭିଦ୍ଭୁତମିତ୍ୟାଶିଦନ୍
ନସ୍ୟେ ନମଃ । ପ୍ରଶିଦତେ—ପ୍ରକର୍ଷେଣ ଶେଦୟତି ଦୁଃଶଂ ଦଦାତି
ପାପିନ ଇତି ପ୍ରଶିଦଂସ୍ତସ୍ୟେ ନମଃ । ଇଷ୍ଟକୃତ୍ୟଃ—ଇଷ୍ଟନ୍ ବାଶାନ୍
କୁବନ୍ତି ତେ ଇଷ୍ଟକୃତସ୍ତେତ୍ୟା ରୁଦ୍ରୋତ୍ୟା ନମଃ । ଧନୁଷ୍ଟୁତ୍ୟଃ
ଧନୁଂଷି ବୃଥାନ୍ କୁବନ୍ତି ତେ ଧନୁଷ୍ଟୁତସ୍ତେତ୍ୟା ରୁଦ୍ରୋତ୍ୟା
ନମଃ । ବ—ଆଦେଶ ଯୋଗାତ୍ ଏତେ ପଲ୍ଲବରୂପିଣଃ ରୁଦ୍ରାଃ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାଃ ।

କରକେତ୍ୟ ଇତି । ଦେବାନାଂ ହୃଦୟେତ୍ୟଃ—ଦେବତାନାଂ
ହୃଦୟବତ୍ ପ୍ରଧାନ ଭୂତେତ୍ୟାଶ୍ଚି ବାୟୁର୍ଯ୍ୟେତ୍ୟା ବୋ—
ୟଷ୍ଟତ୍ୟା ନମଃ । ଦେବାନାଂ ହୃଦୟେତ୍ୟ ଇତି—ଅଗ୍ନିବାୟୁବରତ୍ୟ
ଏତାନ ହି ତାନ ଦେବାନାଂ ହୃଦୟାମିତି ଶ୍ରୁତେଃ । ହୃଦୟାମିବ

ହୃଦୟେଞ୍ଜ୍ୟା ନମୋ ବିଚିତ୍ରେଞ୍ଜ୍ୟା ନମୋ ବିଷ୍ଣୁଞ୍ଜ୍ୟା ନମଃ
ଆନନ୍ଦତେଞ୍ଜ୍ୟା ॥

ହୃଦୟାନି । ଯଥାଜ୍ଞାନାଂ ହୃଦୟଂ ପ୍ରଧାନମେବତେ ରୁଦ୍ରାଣାଂ
ପ୍ରଧାନେତ୍ୟର୍ଥଃ । ଶତ୍ରୁଶେଷେଞ୍ଜ୍ୟା । କରକେଞ୍ଜ୍ୟା-ବୃଷ୍ଣ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା
ଜଗତ୍ କୁବଳୀତି କରକାସ୍ତେଞ୍ଜ୍ୟା ନମଃ । ବିଚିତ୍ରେଞ୍ଜ୍ୟା ।
ବିଚିତ୍ରନ୍ତ୍ର—ପୁଞ୍ଜ୍ କୁବଳୀ ଧର୍ମନିଷ୍ଠଂ ଚେତ-ବିଚିତ୍ରଜ୍ଞାଃ, ତେଞ୍ଜ୍ୟାଃ
ଗ୍ନାଦିଞ୍ଜ୍ୟାନମଃ । ବିଷ୍ଣୁଞ୍ଜ୍ୟା ବିବର୍ତ୍ତନିଶ୍ଚିନ୍ତସନ୍ତ ପାଞ୍ଜିତି
ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୱାରା ତେଞ୍ଜ୍ୟାଃଶ୍ଚେଞ୍ଜ୍ୟା ନମଃ । ଆନନ୍ଦତେଞ୍ଜ୍ୟା
ଆଧମନ୍ତାନ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାନ୍ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟା ସର୍ଗାଦୌ ଲେକେଞ୍ଜ୍ୟା ଇତି ଆନନ୍ଦକା-
ସ୍ତେଞ୍ଜ୍ୟା ରୁଦ୍ରାବତାରେଞ୍ଜ୍ୟାଃଶ୍ଚି ବାୟୁସୂର୍ଯ୍ୟେଞ୍ଜ୍ୟା ନମଃ । ହନ୍ତ
ଗତ୍ୟର୍ଥଂ, ହନନ୍ତଂସା ଗତ୍ୟାଃ । ତେଞ୍ଜ୍ୟାସ୍ତେଞ୍ଜ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀଣି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ୟଂ
ଜାୟନ୍ତାଗ୍ନି ଯୋଃସ୍ତଂ ପବତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତି ଶ୍ରୁତେଃ ।

ଅର୍ଥ—ଏଠାରେ କୁଷ୍ଠପତ୍ୟାସ୍ତ୍ର ରୁଦ୍ରକୁ ସ୍ତୁତି କରାଯାଉଛି ।
ଯେ ପକ୍ଷରେ, ପତିତ ଶୁଷ୍କପତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ମର୍ମର ଶବ୍ଦ ରୂପରେ
ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟୀ ଶସ୍ତ୍ରଦଳନକାରୀ, ଅଭକ୍ତ ଦୁଃଖପ୍ରଦ,
ଭକ୍ତ ପରିପାଳକ, ପାପୀ ପ୍ରୀତିଦାୟକ, ଧନୁବାଣଧାରୀ, ଯେ
ଦୃଷ୍ଟ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ଜଗତ୍ ପରିପାଳକ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ୱଧର୍ମ ଅଟନ୍ତି ।
ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ହୃଦୟପରି ଯେ ଦେବତା ବା ରୁଦ୍ରଗଣ ମଧ୍ୟରେ
ମୁଖ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଅଗ୍ନି ବାୟୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରୂପଧାରୀ ସେହି ରୁଦ୍ରକୁ
ନମସ୍କାର କରୁଅଛୁ । ଏଥିରେ ଆପଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବିବାହ
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁଖରୁରୁପ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତୁ ॥

ଓଁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥେ ନିଷଦନଂ ପଞ୍ଚେ ବୋ ବସତସ୍ତୁତା ।
ଗୋ ଭଜ ଇତ୍ତକଲସଥ ହସ୍ତନ୍ୟ ପରୁଷଃ ॥

ଚୀକା—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଇତି । ହେ ବିଷ୍ଣୋ । ବଃସୁଷ୍ମାକମଶ୍ୱତ୍ଥେ
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷେ ନିଷଦନଂ—ଉପବେଶନ ସ୍ଥାନଂ ଭବତି । ପଞ୍ଚେ-
ପଲ୍ଲବ ବୃକ୍ଷେ ପଞ୍ଚେ ବା ବୋ ସୁଷ୍ମାକଂ ବଶତଃ କୃତା ନିବାସ
କାରଣ ଗୃହଂ କୃତଂ ଦେବତାଧିଷ୍ଠିତଈନ୍ । ଲୋକେଃ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ
ବୃକ୍ଷଃ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ନମସ୍କାରାଦିତଃ ପୂଜ୍ୟତେ । ପଲ୍ଲବ ବୃକ୍ଷଶ୍ରେୟସ୍କାଦି
ରୂପେଣ ଜନତଃ ପୁଷ୍ପ ସାଧନଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃକ୍ଷରୂପେଣ । ଇଦୁଶ୍ରୋତ୍ତମି
ଯୁଷ୍ମଂ ଗୋ ଭଜ—ଭୂମିଭଜ ଇତ୍ ଭବଦାୟେନ ସ୍ଥାବର ରୂପେଣ
ଏବଂ ଭୂତା ଅସଥ—ସ୍ଥୂତା ଶକ୍ତ । ଇତ୍ତ କମର୍ଥମିତି ତଦୁଚ୍ୟତେ ।
ଯତ୍ ଯସ୍ମାତ୍ କାରଣାତ୍ ପରୁଷଂ ଇମଂ ଯଜମାନଂ, ମନୁଷ୍ୟଂ
ସନ୍ୟ ଅଲ୍ପାଦି ଦାନେନ ପୋଷୟଥ ତସ୍ମାତ୍ ସ୍ଥାବର ରୂପାତ୍
ଇଦଂ ସ୍ଥାନମିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ବିଷ୍ଣୋ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷ ଆପଣଙ୍କ ଉପବେଶନ
ସ୍ଥାନ ଓ ପରବ ବୃକ୍ଷ ଗୃହ ଅର୍ଥାତ୍ ବାସସ୍ଥାନ ଅଟେ । ଏଣୁ ଲୋକ-
ମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷରେ ପୂଜା, ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ, ଜଳଦାନ ଓ
ନମସ୍କାରଦିଦ୍ୱାରା ଅଭିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥାଆନ୍ତି । ଯଜ୍ଞବେଦର ପ୍ରଥମ
ମନ୍ଦରେ ପଲ୍ଲବ ବୃକ୍ଷର ମାହତ୍ତ୍ୱ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି “ଯଜମାନସ୍ୟ ପଶୁନ୍
ପାଞ୍ଚ ।” ପଲ୍ଲବ ବୃକ୍ଷରେ ଥିବା ବୃକ୍ଷାଭିମାନଜ ଦେବତା ଅର୍ଥାତ୍
ବୈର ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଯଜ୍ଞର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ, ଆପଣଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ସମର୍ପଣ କରି ଗୋରୁରଣ ଅରଣ୍ୟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ ।
ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତରୁ ବୁଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନିବିଡ଼ରେ ଯଜମାନ ଗୃହକୁ

କଲଣେ ଫଳଦାନ ମନ୍ଦୋ ଯଥା—

ଓଁ ଯା ଫଳକାର୍ଯ୍ୟାଫଳା ଅସୁଷ୍ଟାୟାଶ୍ଚ ପୁଷ୍ଟିଶୀଃ । ବୃହସ୍ପତି
ପ୍ରସୂତାସ୍ତା ନୋ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ ହସଃ । (ଏହି ମନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବାଟବରଣ
କର୍ମରେ ଦେଖନ୍ତୁ ॥)

କଲସେ ବସ୍ତ୍ର ଦାନ ମନ୍ଦୋ ଯଥା—

ଓଁ ଯଶସା ମା ଦ୍ୟାବା ପୃଥିବୀ ଯଶସେନ୍ଦ୍ରା ବୃହସ୍ପତି । ଯଶୋ-
ଭଗଣ୍ଡୁ ମା ବିଦଦ୍ ଯଶୋ ମାଂ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତାଂ ॥ (ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି
ବାଟ ବରଣ ବିଧିରେ ଦେଖନ୍ତୁ ॥)

କଲଣେ ଗନ୍ଧଦାନ ମନ୍ଦୋ ଯଥା—

ନିଁ ଗନ୍ଧଦାରଂ ଦୁରଧର୍ଷାଂ ନତ୍ୟ ପୁଷ୍ପାଂ କରଶିଣୀଂ ।
ଶିଶୁରାଂ ସବତୁତାନାଂ ଭାମିହୋପହସ୍ତେ ଶ୍ରୀପୁଂ ॥ (ଏହି ମନ୍ତ୍ରର
ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବାଟବରଣଠାରେ ଦେଖନ୍ତୁ ॥)

କଲସେ ପୁଷ୍ପ ଦାନ ମନ୍ଦୋ ଯଥା—

ଓଁ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶ୍ଚ ପଦ୍ମ୍ୟା ବହୋରାସେ ପାଶ୍ବେ ନକ୍ଷତ୍ରାଣି ।
ରୂପମଶ୍ରୀନୌ ବ୍ୟାଭଂ । ଇଷ୍ଟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶାମୁନ୍ନଇଷାଣ ସବଲ୍ଲେନ
ମଇଷାଣ ॥

ଫେରି ଆସୁଥିଲେ । ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆପଣ ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷକରୂପରେ
ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ତାପରେ ପୃଥିବୀରେ ଆପଣ ସ୍ଥାବର ରୂପରେ
(ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ରୂପରେ) ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଜଗତର ଦୁଷ୍ଟିତବାୟୁ-
ଗ୍ରହଣ କରି ବିଶୁଦ୍ଧ ବାୟୁ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛ । (ଅର୍ଥାତ୍ ବାୟୁ-
ମଣ୍ଡଳକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରୁଛ) ଏହାଛଡ଼ା ଗୃହୋପକରଣ, ଇନ୍ଦନାଦିଦ୍ୱାରା
ଜଗତର ଦ୍ୱିଂସା ସାଧନ କରୁଛ । ଏତାଦୃଶ ଆପଣ ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ
କଳସରେ ସ୍ଥାପନ କରୁଅଛି । ମୋର ଆରବ୍ୟ କର୍ମ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ
ସମ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତୁ ।

କଲଣେ ସିଂହର ଦାନ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ସିନ୍ଧୋରବ ପ୍ରାୟନେ ଶୁଦନା ସୋବାତ ପ୍ରମିୟୁଃ ପତୟନ୍ତିୟଦ୍ବାଃ
ଦୃତସ୍ୟଧାର ଅରୁଷୋ ନ ବାଜା କାଷ୍ଠାଭିଦଞ୍ଜୁ ମିତ୍ତଃ ପିନ୍ଦୁମାନଃ ।

(ଏହାର ଯଥାର୍ଥତା ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ) ॥

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଶ୍ରୀଶ୍ରୁତ ଇତି ॥ ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ତେ—ତବ
ଶ୍ରୀଶ୍ରୁ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ରୁ—ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟୋ ପତ୍ୟୋ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିଶୋର୍ଯ୍ୟା ଶ୍ରୀର୍ଯ୍ୟବ
ଭାଂ ନ ତ୍ୟଜତ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ଯସ୍ୟାଃ କୃପାବଶାତ୍ ପୁରୁଷଃ ଧନା
ଭୃତ୍ତାନ୍ତୁଜ୍ଞାନାମାଶ୍ରୟଶୀୟଃ ସର୍ବଲୋକସ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟା ଦର୍ଶନାୟୋ
ମାନ୍ୟଗଣୋ ଭବତି । ଏକନେବ ତ କାରେଣ ସମୃଦ୍ଧୟେ ପ୍ରାପ୍ତେ
ତକାର—ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣେନ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରଧାନତା ପ୍ରତିପାଦିତା ।
ଅନ୍ଧକାରସେ ପାଶ୍ବେ ଅନ୍ଧଶ୍ଚ ବସିଷ୍ଠ ପାଶ୍ବେ ଦ୍ରବ୍ୟଂ । ଅନ୍ଧଃ ହେଃ
ପରଂବ୍ରହ୍ମା ପରପ୍ରସ୍ୟ ବିଦ୍ୟାମୂଳଭେଦ ପ୍ରକାଶ ରୂପଭାବ । ବସି
ଶବ୍ଦଶ୍ଚ ସ୍ବଧାରପରଃ ତସ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ମାୟାମୂଳ ଭେଦା
ପ୍ରକାଶକଭାବ । ଏତେନ ଧର୍ମାର୍ଥକାମାମୂଳଃ ସ୍ବଧାରଃ ଅବିଦ୍ୟାରୂପା
ବସିଃ ତବ ଏକଂ ପାଶ୍ବଂ । ବିଦ୍ୟାମୂଳ ମୋକ୍ଷରୂପଂ ଦିନଂ
ଅପରପାଶ୍ବମୁକଂ ଭବତି । ନକ୍ଷତ୍ରାଣି ରୂପଂ—ତାରାଗଣୋ
ମୁର୍ତ୍ତିରୂପଃ । ଅଶ୍ବିନୋ—ଦ୍ୟାବା ପୃଥିବ୍ୟୋ ଏତଦ୍‌ବ୍ରହ୍ମଂ ତବ
ବ୍ୟାଂତ୍ରଂ ବିବୃତବଦନମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଯଥା ଶ୍ରୁତଃ—“ଇମେ ଗୁମଂ
ସର୍ବବ୍ୟାଶ୍ମୁ ଚିତା । ଏବଂ ଭୂତଂ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଂ ଭାଂ ଯାତେ ।
ଇଷ୍ଟୁନ୍ ଇଚ୍ଛନ୍ତଂ ସକାମଶିଷାଣ ଇଚ୍ଛାମ । ନ କେବଳଂ ମେ ମମ
ଅମ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲୋକମିଷାଣ ସର୍ବ ଲୋକମିଷାଣ—ଭୂରାଦି ସପ୍ତଲୋକ
ମିତ୍ରାଣଅଧିଂ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ । ଯା କର୍ତ୍ତୁଃ ଯତଂ କର୍ତ୍ତୁଃ । ସ୍ବର୍ଗ, ଧନ

ପୁଣ୍ୟବନ୍ କାମପୁନ୍ ଲାଂ ପୂଜୟତ, ଯୋତି, ଉପତସ୍ତୁତେ ତମିଃ ।
ମମାପି ଧନ-ପୁତ୍ର-ଗବାହ-ସଶୁୟୁକ୍ତମିହଲୋକମିତି । ପରଲୋକମପି
ସ୍ବର୍ଗମୋକ୍ଷାମୁକମିତି । ତବଚେତ୍ତ ମାସେଣ ସର୍ବଂ ସମ୍ପଦ୍ୟତେ ।
ଇଷ୍ଟନ୍ତିତି ଇ ଇଚ୍ଛାୟାମିତ୍ୟସ୍ୟ ଧାତୋଃ ଶ୍ଲା ପ୍ରତ୍ୟୟେ କୃତେ
ଶସାରୂପଂ ଇଷାଣ ଇତି ତସ୍ୟେବ ଧାତୋଃ ଶ୍ଲା ପ୍ରତ୍ୟୟେ କୃତେ
ହଳଃ ଶ୍ଲା ଶାନଜା ଦେଶେ ରୂପଂ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅର୍ଥାତ୍
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ବତୀ ଦୁଇ ଭାରିଆ ଅଟନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ କୃପାରୁ ଲୋକ
ବିପୁଳ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ସ୍ବଜନ ଭାବ୍ୟବର୍ଷାଦି ବହୁ-
ଲୋକଙ୍କର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ହୋଇଥାଏ । ଆଉ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ କୃପାରୁ
ଲବ୍ଧବିଦ୍ୟା ହୋଇ ଜଗତର ହିତ ସାଧନ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।
ଦିନ ଓ ରାତି ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦିନ ପ୍ରକାଶ ରୂପ ବିଦ୍ୟା-
ମୂଳ, ଜ୍ଞାନବଳରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ରୂପ ମୋକ୍ଷ ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ବ,
ରାତି ଅପ୍ରକାଶ ରୂପ ଅବିଦ୍ୟାମୂଳ ଅଜ୍ଞାନୋପହତ ଧର୍ମାର୍ଥକାମାମୂଳ
ମାୟା ସଂସାର ବାମ ପାର୍ଶ୍ବ ଅଟେ । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷାତାଦି ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଦ୍ୟାବା
ପୃଥିବୀ ବିବୃତମୁଖ ସ୍ବରୂପ ଅଟନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରେ ସମସ୍ତ
ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଇନ୍ଦ୍ରଣ ମହାମାବିଶିଷ୍ଟ ଆପଣଙ୍କୁ ଲୋକ
ପୂଜା ପ୍ରବୋଧସ୍ଥାନାଦିଦ୍ବାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ନିଜର ଅଭିଷ୍ଟ ଲଭ
କରିଥାଏ । ଏଣୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି—ମୋତେ ଇହ-
ଲୋକରେ ବିଦ୍ୟା, ଧନ, ପୁତ୍ର, ଗୋ, ମହିଷାଦି ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଓ
ପାରମ୍ପରିକରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ॥

କଲଣ ଦେବାଦି ଭବନା ଯଥା—

କଲଣସ୍ୟ ମୁଖେ ରୁଦ୍ରଃ କଣ୍ଠେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ,
 ଅଧସ୍ତେ ବ ସ୍ଥିତୋବ୍ରହ୍ମା ମଧ୍ୟ ମାତୃଗଣାଃ ସ୍ମୃତାଃ ।
 କୃଷ୍ଣୋ ଚ ସାଗରଃ ସପ୍ତଦ୍ଵୀପାଶ୍ଚ ମେଦିନୀ,
 ଉଦର ଧବଙ୍ଗାର୍ଥୀନ ଚନ୍ଦ୍ରପିତ୍ତା ପ୍ରସୂଜୟେତ୍ ।
 ଇତି ଭବପିତ୍ତ୍ୱ 'ଘଟେ ସ୍ଥାଂ ସ୍ଥାଂ ସ୍ଥିତେଭବ ।'

ଇତି ଅଷ୍ଟତ ପ୍ରକ୍ଷେପଃ । ଓଁ ଗଣପତୟେ ନମଃ ଗଣପତମା
 ବାହୟାମି ଗଣପତେ ଅସୀଗତ୍ ।

ଓଁ ବରୁଣାୟ ନମଃ । ବରୁଣାବାହୟାମି ବରୁଣ ଅସୀଗତ୍ ।
 ଓଁ ଆଦିତ୍ୟାଦି ନବଗ୍ରହେଭ୍ୟୋନମଃ । ଆଦିତ୍ୟାଦିନବଗ୍ରହାସୀବା-
 ହୟାମି । ଆଦିତ୍ୟାଦି ନବଗ୍ରହା ଅସୀଗତ୍ । ଓଁ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗ-
 ପାଳେଭ୍ୟୋ ନମଃ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗ୍ପାଳାମାବାହୟାମି । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି
 ଦଶଦିଗ୍ପାଳା ଅସୀଗତ୍ । ଓଁ ଗ୍ରାମଦେବତାୟେ ନମଃ ।
 ଗ୍ରାମଦେବତାମାବାହୟାମି । ଗ୍ରାମଦେବତେଷାଗତ୍ । ଗଣପତୟେ
 ଆସନଂ ନମଃ । ବରୁଣାୟ ଆସନଂ ନମଃ । ଆଦିତ୍ୟାଦିନବଗ୍ରହ-
 ହେଭ୍ୟୋ ଆସନଂ ନମଃ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗ୍ପାଳେଭ୍ୟୋ ଆସନଂ ନମଃ ।
 ଗ୍ରାମଦେବତାୟେ ଆସନଂ ନମଃ । ଏବଂ ଯମେଷା ପାଦାସନପାଦ୍ୟାର୍ଥ୍ୟ
 ଗରୁ ପୁଷ୍ପ ଧୂପ ଘାପ ନୈବେଦ୍ୟ ଫଳମୁକ୍ତାଦିମାନଂ ପୂଜୟେତ୍ ।
 ତତୋ ଦୁର୍ବା ବଦରାକ୍ଷସତାନି ଦତ୍ତା ପ୍ରାର୍ଥୟେତ୍ । ଉଦ୍ ଯଥା—

ଓଁ ଆୟୁର୍ଦେହି ଯଶୋଦେହି ଶ୍ରୀୟଂ ଦେହି ଇମେବ ଚ ।
 ପୁଷ୍ପଂ ପୌଷଂ ପ୍ରପୌଷଂ ଚ ଦେହି ମେ ଗଣନାୟକ ॥
 ଓଁ ଯସ୍ୟଲ୍ଲମ୍ବି ସ୍ତୂତା ମେଦାଃ ମିରୁଧାଗର ନମ୍ନଗାଃ ।
 କୃଷ୍ଣୋ ଧମୁଦ୍ରାଶ୍ଚରସ୍ତସ୍ମୈ ତୋୟାମ୍ବନେ ନମଃ ॥

ଓଁ ସୂର୍ଯ୍ୟସୋମାଙ୍ଗାରକଞ୍ଜ ଜୀବ ଶୁଧାକିରହବଃ
 କେତୁରେତେ ପ୍ରୟୁକ୍ତନ୍ତୁ ମମାୟୁବଳମୁଦ୍ରମଂ ॥
 ଓଁ ଇନ୍ଦ୍ରାଗ୍ନି ଶମ ନୈର୍ଋତ୍ୟ ବରୁଣାନଳ ଧନାୟପାଃ
 ଶକର ପଦ୍ମଯୋନିଶ୍ଚାନନ୍ତୋ ମାଂ ପାଞ୍ଚ ସର୍ବଦା ।
 ଓଁ ସ୍ଥାନେଶ୍ବର ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ରୂପ ସୌଖ୍ୟ ପ୍ରଦାୟିନ ।
 ସ୍ଥାନ କାମପ୍ରଦେ ଦେବ ସଦାମଙ୍ଗଳକାରଣି ।

ଇତି ବରୁଣ ପୂଜା—

ତତଃ ବରସ୍ତୁ ବେଦ୍ୟାମେବ ବରୁଣ ପୂଜାଂ କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍ । ତତଃ
 କନ୍ୟାପିତା ପୁଣ୍ୟାହ ବାଚନଂ କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍ । ସ୍ବସ୍ତ୍ର ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ
 ପୁଣ୍ୟାହଂ ଏବମସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାପୟାମୁତ୍ୟତାଂ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ
 ଶୁଭଂ ଭବତୁ । ରାଜଃ ପ୍ରଜାନଃ ଶାନ୍ତିର୍ଭବତୁ ଅମୃତସଗୋଷେଶ
 ଶ୍ରୀମତା ଅମୃତ ଦେବ, କର, ଧରବା ଶର୍ମଣା ମୟା ଅମୃତସଗୋଷାୟା
 ମମ ଦୁହିତୁରମୃକନାମ୍ନାଃ କନ୍ୟାୟା ବୈବାହିକେ କର୍ମଣି ଅମୁଷ୍ଟେ
 ବରସ୍ତୁ ସତ୍ୟବାକ୍ ପ୍ରଦାନାରମ୍ଭଃ ସି ପୃତେ ଯଦାତଦା ତାରବାରଗ୍ରହ
 ନକ୍ଷତ୍ରାଣାମମମୃତ ଯୋଗାୟୁ ସର୍ବେଗ୍ରହା ଏକାଦଶସ୍ତା ଫଳଦା
 ଭବନ୍ତୁ । ଶୁଭଂ ଭବତୁ ଶୁଭଂ ଭବତୁ ଶୁଭଂ ଭବତୁ ॥

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ଶାଳକା ବା କାଂସ୍ୟପାତ୍ରେ ହରିଦ୍ରା-
 ଜଳେନ ବରସ୍ୟ ପାଦ ପ୍ରସାଳନଂ କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।

କାଶିକା—ନାଶିକେଲୋଦକଂ କ୍ଷୀରଂ ହରିଦ୍ରା ଚନ୍ଦନଂ ଜଳଂ

ବବାହେ ପାଦ ଧୌତଂ ଚ ନାଶିକେଲେନ କ୍ଷସି ପୃଃ,
 ଗନ୍ଧୋଦକେନ ବୈଶ୍ୟଶ୍ଚ ଶୁଦ୍ଧୋ ହାରିଦ୍ର ବାରିଣା ॥

ଏତଦ୍ ସର୍ବ କଲୌ ନାଦରଣୀୟଂ । କେବଳଂ ହରିଦ୍ର
 ଜଳେନ ।

ବରର ପାଦଧୌତ ନୟନ

ନୈବାୟଂ ବୟସା ବୃଦ୍ଧୋ ଜାମାତା ନନ୍ଦ ଉଦ୍‌ଷଣାତ୍ ।
କମର୍ଥଂ ପାଦଧୌତଞ୍ଚ କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍ କନ୍ୟାପିତା ପନଃ ।
କନ୍ୟାପିତା ବୃତ୍ତଃ ପୂର୍ବଂ ବିବାହାର୍ଥମୁପାଗତଃ ।
ଅତୋ ନାବୟଶଃ ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଦଧୌତଂ ବଧୂପୃଥେ ।
(ଗୃହସୂତ୍ର କାଶିକାୟାଂ ॥)

ପ୍ରଥମ ବରଣ

ଉତ୍ତୋ ବରଃ ଆସନେ ଉପବିଶତ୍ । କନ୍ୟାପିତା ବରପୁ
ଆସନାତ୍ମକଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ଶ୍ରୀ ଭଗବତୋ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିପ୍ତେ
ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ଆସନଂ ଦଦାନି (କ୍ଷତ୍ରିୟ ପକ୍ଷେ ଅମୃତ ବର୍ମେଣୋ, ବୈଶ୍ୟ
ପକ୍ଷେ ଅମୃତ ଗୁପ୍ତାୟ, ଶୂଦ୍ରପକ୍ଷେ ଅମୃତ ଦାସାୟ ଉଚ୍ଚାରୟତ୍ ॥)

ଦଦତ୍ସ ଇତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତିବଚନଂ । ଭଗବତଃ
ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିପ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ପାଦାସନଂ । ଭଗବତଃ
ଇତି ପ୍ରତିବଚନଂ । ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିପ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ
ଅର୍ଘ୍ୟଂ ଦଦାନି । ଦଦତ୍ସ ଇତି ପ୍ରତିବଚନଂ । ଭଗବତଃ
ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିପ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ଗନ୍ଧଂ ଦଦାନି । ଦଦତ୍ସ ଇତି
ପ୍ରତିବଚନଂ ॥ ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିପ୍ତେ ପୁଷ୍ପଂ ଦଦାନି ।
ଦଦତ୍ସ ଇତି ପ୍ରତିବଚନଂ । ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିପ୍ତେ
ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଅର୍ଚ୍ଚନାୟଂ କରୋମି—ଅର୍ଚ୍ଚିତଂ । ସ୍ବଚର୍ଚ୍ଚିତମସ୍ତୁ ଇତି
ପ୍ରତିବଚନଂ ଓ ନମୋସ୍ତୁ ନନ୍ଦାୟ ସଦସ୍ତୁ ମୁର୍ତ୍ତିପ୍ତେ ସଦସ୍ତୁ ପାଦାକ୍ଷି

ଶିଶୁରୁବାହବେ । ସହସ୍ର ନାମେ ପୁରୁଷାୟ ଶାଶ୍ୱତ ସହସ୍ର କୋଟି
 ପୁରାଧାରଣେ ନମଃ । ଓଁ ନମୋ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଦେବାୟ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ
 ହିତୟା ଚ । ଜଗନ୍ନିତାୟ କୃଷ୍ଣାୟ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋନମଃ ॥ ଇତି
 ନମସ୍କାରଃ ॥ ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ଶ୍ରୀଯ୍ୟାଦ୍ୟନୁମତଃ ମାତା ବହୁପୁତ୍ର
 ମାଳୟୁଗୁ ନାଶକେଲୋପସାତ ଚନ୍ଦନ ମୁଦ୍ରିକା କୁଣ୍ଡଳ ତାମ୍ବୁଳା-
 କ୍ଷତାନି ଗୃହାଭ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟଞ୍ଚ ମୁଖଃ ସନ୍ଦ୍ୱାକ୍ୟଂ କରେତ । ଓଁ ବିଷ୍ଣୁର୍ବିଷ୍ଣୁ
 ବିଷ୍ଣୁଃ । ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରଧରଂ ବିଷ୍ଣୁଂ ଶଶିବର୍ଣ୍ଣଂ ଚତୁର୍ଭୁଜଂ । ପ୍ରସନ୍ନ
 ବଦନଂ ଧ୍ୟାୟେତ୍ସର୍ବବିଦ୍ଵୋପଶାନ୍ତୟେ । ସ୍ମୃତେ ସକଳକଲ୍ୟାଣଭ୍ରଜନଂ
 ସର୍ବଜାୟତେ । ପୁରୁଷଂ ତମଜଂ ନିତ୍ୟଂ ବ୍ରଜାମି ଶରଣଂ ହରଂ ।
 ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦାପାଶେ : ଦ୍ୱାରକାନିଳୟାର୍ଚ୍ଚତ : ଗୋବିନ୍ଦ, ପୁଣ୍ୟକାକ୍ଷ
 ରକ୍ଷ ମାଂ ଶରଣାଗତଂ । ବିଷ୍ଣୁର୍ବିଷ୍ଣୁର୍ବିଷ୍ଣୁଃ । ଅଦ୍ୟେହ ପୁଣ୍ୟେହନ
 ବିଶିଷ୍ଟ ଭୂପ୍ରଦେଶେ ଅମୁକ ମାସି ଅମୁକ ପକ୍ଷେ ଅମୁକ ତିଥି
 ଅମୁକ ବାସରେ ଅମୁକ ନକ୍ଷତ୍ରେ ଅମୁକ ଗଣିଷ୍ଠିତେ ଶ୍ରୀରାମ୍ଭବେ ।
 ଅମୁକ ଗଣିଷ୍ଠିତେ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରମସି ଏବଂ ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତେଷୁଭୌମାଦି
 ଗ୍ରହ ଯୋଗ ଲଗ୍ନ କରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଂଶକେଷୁ ଏବଂ ବିଧି ବିଶେଷଣ
 ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂ ପୁଣ୍ୟତିଥି ଅମୁକସରୋତ୍ରଂ ଅମୁକବେଦାନ୍ତର୍ଗତ
 ଅମୁକଶାଖା ଶାଖିକଦୋଧାୟିନଂ ଅମୁକ ଦେବ (ଧର, କର,)
 ଶର୍ମଣଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମର୍ଚ୍ଚିତଂ ॥ ଅମୁକସରୋତ୍ରଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକଦେବଶର୍ମା
 ଅମୁକସରୋତ୍ରଂ ମମ ଦୁହିତରଂ ଅମୁକନାମ୍ନୀଂ କନ୍ୟାଂ ବାରୁଦାତୁ-
 ମନେନ ବାସୋୟୁଗଳେନ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପାକ୍ଷତ ନାଶକେଳ ତାମ୍ବୁଳ କାଞ୍ଚନ
 ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ସହଚେନ ବୃକ୍ଷସ୍ତୂତ୍ୟାଦି ଦୈବତେନ ପାତ୍ରଭେନ
 ଭାମହଂ ବୃଣେ ॥ ବୃତୋଽସ୍ମୀତି । ବର-ପ୍ରତିବଚନ । ଇତି ସର୍ବଂବର
 ହସ୍ତେ ଦଦ୍ୟାତ୍ ॥ ତତୋ ବରେ ଗନ୍ଧାତ୍ କିଞ୍ଚିଦାଦାୟ ହସ୍ତପ୍ତୋ-
 ରୁପଲପ୍ୟ ମୁଖନାସିକପ୍ତୋରଳମୁନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ! ଅନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ପ୍ରାଣାପାନୌ ମେ ତର୍ପୟ, ମୁଖେ । ଚକ୍ଷୁର୍ମେ ତର୍ପୟ ଇତି
ଚକ୍ଷୁଷୋଃ । ଶ୍ରୋତ୍ରଂ ମେ ତର୍ପୟ ଇତି ଶ୍ରୋତ୍ରୟୋଃ । ପିତର
ଶୁଭଧ୍ୱଂ” ଇତି ଅପସବ୍ୟୋଭୂତା ଦକ୍ଷିଣସ୍ୟାଂ ଦଶି ହସ୍ତୋ
ପ୍ରକ୍ଷାଳୟେତ୍ । ତତୋ ବରେ ଚକ୍ଷଂ ଗୃହ୍ଣାତ୍ । ଲଲଟେ ତଳକଂ
କୁର୍ଯ୍ୟାଦନେନମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ମନ୍ତ୍ରୋପଥା—ଓଁ ସୁଚକ୍ଷା ଅହମକ୍ଷିଭ୍ୟାଗ୍ନିଂ ସୁବର୍ଚ୍ଚା ।
ମୁଖେନ ସୁଶ୍ରୁତ୍ କର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟା ଭୂୟାସ୍ ॥

ଟୀକା—ସୁଚକ୍ଷାହମିତି ॥ ଅହଂ ଅକ୍ଷିଭ୍ୟାଂ ଚକ୍ଷୁଭ୍ୟାଂ ସୁଚକ୍ଷାଃ
ଶୋଭନଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପନ୍ନଃ ଭୂୟାସ୍ । ମୁଖେନ ସୁବର୍ଚ୍ଚାଃ ଶୋଭନ
ଘୃତ୍ରି ଭୂୟାସ୍ । ତଥା କର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ସୁଶ୍ରୁତ୍-ଶୋଭନଶ୍ରାବ ଉବାମି ।
ଲଲଟେ ସହସ୍ରାରଚକ୍ଷଂ । ତନ୍ମଧ୍ୟେ ମସ୍ତିଷ୍ଠସ୍ୟ ସ୍ଥାନଂ ଅତଃ ଚକ୍ଷ
ଚନ୍ଦନ ଲେପନେନ ମସ୍ତିଷ୍ଠ ଶୀତଳଂ ଭବେତ୍ । ଏତେନ ଚକ୍ଷୁ-
କର୍ଣ୍ଣାନାଂ ଶକ୍ତିବିକୃତଂ ନ ଆପଦ୍ୟତେ । ଅତୋ ବରେ ବଦତି
ଲଲଟେ ଚନ୍ଦନ ଗ୍ରହଣେନ ଅହଂ ଅକ୍ଷିଭ୍ୟାଂ ଆଶୀର୍ବାଦଂ ପ୍ରାପ୍ୟାମି,
କର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ସୁଷ୍ମ ଶୁଶ୍ରୋମି, ମୁଖେନ ଘୃତ୍ରିମାନ୍ ଉବାମୀତି
ଆଶଂସା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ପ୍ରାଚୀନ ରୀତି ମୁନିମାନେ ଚନ୍ଦନରୁ ଅଭିଭୂତ ଗୁଣ
ଉପଲବ୍ଧ କରି ଶରୀରର ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଚନ୍ଦନ ଲେପନର
ବିଧାନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଲଲଟସ୍ଥ ସହସ୍ରାର ଚକ୍ଷ ମସ୍ତିଷ୍ଠର ସ୍ଥାନ ।
ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦନ ଲେପନ କରିବାଦ୍ୱାରା ମସ୍ତିଷ୍ଠ ଶୀତଳ ରହି
ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି, ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ । ମୁଖର
ଶ୍ରୀକୃତ୍ତି କରେ, ଅଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।
ଏଣୁ ଦର ପ୍ରୋକ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରାପ୍ତ ଆଶାରେ ଲଲଟରେ ଚନ୍ଦନ
ଲେପନ କରୁଛନ୍ତି ।

ତତୋ ବରଃ ଅହତଂ ବସ୍ତ୍ରମେକଂ ଗୃହ୍ଣାତି ମନ୍ତ୍ରେଣ
 ଓଁ ‘ପରିଧାସ୍ୟ ଯଶୋଧାସ୍ୟ ଘର୍ତ୍ତାୟୁଷ୍ଟାୟ କରତସ୍ତ୍ରିରସ୍ମି ।
 ଶତଂଚ ଜୀବାମି ଶରତଂ ସୁବର୍ଚ୍ଚ । ରୟଃଶୋଷଂଭୟଂବ୍ୟୟୁୟୁଷ୍ୟେ ।

(ବାଟବରଣଠାରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଅର୍ଥ ଦେଖନ୍ତୁ)

ତତୋ ହି ରାତମନଂ । ତତୋ ବରଂ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ ଗୃହ୍ଣାତି
 ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ମନ୍ତ୍ରେଣ ତତୋ ହି ରାତମନଂ । (ମନ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି
 ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ) ।

ତତୋ ବରଃ ଉତ୍ତରାୟ ଗୃହ୍ଣାତି ମନ୍ତ୍ରେଣ । ଓଁ ଯଶସା ମା
 ଦ୍ୟବା ପୃଥିବୀ ଯଶସେନ୍ଦ୍ରା ବୃହସ୍ପତି । ଯଶୋ ଭଗସ୍ତୁ—ମା ବିଦତ୍
 ଯଶୋ ମାଂ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତାଂ । ତତୋ ହି ରାତମନଂ ।

(ଏହି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବାଟ ବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ) ॥

ତତୋ ବରଃ କଣ୍ଠେ ପୁଷ୍ପମାଳାଂ ଗୃହ୍ଣାତି ମନ୍ତ୍ରେଣ—

ଓଁ ଯା ଆହରଜ୍ଜମଦଗ୍ନିଃ ଶ୍ରଦ୍ଧାୟେ ମେଧାୟୈ କାମାୟେନ୍ଦ୍ରିୟାୟ ।
 ତା ଅହଂ ପ୍ରତିଗୃହ୍ଣାମିଯଶସା ଚ ବଳେନ ଚ (ଭବେନଚ ପାଠାନ୍ତର)

(ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।)

ତତୋ ବରଃ ଶିରସି ପୁଷ୍ପମାଳାଂ ଗୃହ୍ଣାତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ଓଁ ଯଦ୍‌ଯଶୋଽୟସ୍‌ରସାସିନ୍ଦ୍ ଶୁକାର ବିପୁଳଂ ପୃଥୁ । ତେନ
 ସଗ୍ରହତାଃ ସୁମନସ ଆବଧାମି ଯଶୋ ମୟି ।

(ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ)

ତତୋ ବରଃ ଅଳଂକାର ଗୃହ୍ଣାତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ଅଳଂକରଣମସି ଭୂୟୋଽଳଂକରଣଂ ମେ ଭୂୟାତ୍ ॥

(ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।)

ବାଗଦାନ କର୍ମ

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ଶଙ୍ଖେ ଜଳଂ ପୂର୍ଯ୍ୟ ଲା ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ଦୁର୍ଗାକ୍ଷତ
କୁଶ ଦ୍ଵାପ୍ତାକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣପୁବାକଦ୍‌ପଦଂ ତସି ନକ୍ଷତ୍ରଂ ହସ୍ତଦୟେନ ଗୃହ୍ୟତ୍ଵା
ବ୍ରାହ୍ମଣାନବୁଜ୍ଜାପ୍ୟ ମହାବାକ୍ୟଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍—

ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ ବିଷ୍ଣୁ ବିଷ୍ଣୁଃ । ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରଧରଂ ବିଷ୍ଣୁଃ ଶଶିବର୍ଣ୍ଣ
ଚତୁର୍ଭୁଜଂ ପ୍ରସନ୍ନବଦନଂ ଧ୍ୟାୟେନ୍ନବବିଦ୍ୟୋପଶାନ୍ତୟେ । ସ୍ଵାତ୍ମେ
ସକଳ କଲ୍ଲାଶ ଶ୍ରୀଜନଂ ଯସି ଜାୟତେ । ପୁରୁଷଂ ତମଜଂ ନିତ୍ୟଂ
ବ୍ରଜାମି ଶରଣଂ ହରଂ । ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦାପାଶେ ଦ୍ଵାରକାନଳପ୍ଵା-
ର୍ୟତ । ଗୋବିନ୍ଦ ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷ ରକ୍ଷମାଂ ଶରଣାଗତଂ । ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ
ବିଷ୍ଣୁ, ବିଷ୍ଣୁଃ । ଅଦ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ଦିଶ୍ୟ ପରାତ୍ମେ ଶ୍ରେତ
ବରଦକଲ୍ପେ ବୈବସ୍ଵତ ମନୋରଞ୍ଜନାବଂଶଜତମ ଚତୁର୍ଭୁଗସ୍ୟ
କଳେର୍ଯ୍ୟାବଦଧିକ ପଞ୍ଚସଦସ୍ତ ପରମିତେନ୍ଦ୍ରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟାବ-
ହାରିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଥାସ୍ମିନେ ଯଥାର୍ଥା ଅମୃତମାସି ଅମୃତ ପକ୍ଷେ
ଅମୃତ ତଥୌ, ଅମୃତ ବାସରେ ଅମୃତ ନକ୍ଷତ୍ରେ ଅମୃତ ରାଶିସ୍ଥିତେ
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀରେ । ଅମୃତ ରାଶିସ୍ଥିତେ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମାସି ଏବଂ ଯଥାସ୍ଥାନା-
ବସ୍ଥିତେଷୁ ଭୌମାଦି ଗ୍ରହ ଯୋଗେ ଲଗ୍ନକରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଂଶକେଷୁ
ଏବଂ ବିଧି ବିଶେଷଣ ବଶିଷ୍ଠାୟାଂ ଶୁଭ ପୁଣ୍ୟତଥୌ ଇହ ପୃଥିବ୍ୟାଂ
ଜନ୍ମହୀନେ ଭାବେ ବର୍ଷେ ଯଥାକ୍ରମେଣେ ଅମୃତ କ୍ଷେତ୍ରପୋ-
ରନ୍ତରାଳେ ମେରୁଦର୍ଶିଣତଃ ମହୋଦଧିପରୁଷ୍ଟରତଃ ଅମୃତନଦ୍ୟାଃ
ଅମୃତଜାଳେ ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣାଗ୍ନି ଧର୍ମାପୌ ଅମୃତସଗୋପାୟ ଅମୃତ-
ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଅମୃତଶାଖା-ଶାଖେ କଦେଶା-ଧାୟ ନେ ଅମୃତ ଦେବ

(କର ଧର) ବ୍ରାହ୍ମଣାୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱାୟୁ ଅମୁକସଗୋଷ୍ଠଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକ
ଦେବ ଶର୍ମା ଅମୁକସଗୋଷ୍ଠାଂ ମମ ଦୁହିତରଂ ଅମୁକନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା
ବିବାହ ସମୟେ ପାରସ୍ପର ଗୃହ୍ୟାନ୍ତୁ ଦେବ ବିଧିନା ତୁଭ୍ୟଂ
ଦାସ୍ୟାମୀତି ସତ୍ୟଂ ବାଚମହଂ ପ୍ରତିଜାନେ । ଇତ୍ୟୁକ୍ତ୍ୱା
ଶଙ୍ଖୋଦକାଦିକଂ ସର୍ବଂ ବରହସ୍ତେ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ତତଃ କନ୍ୟାପିତା
ବରପିତରମୁଦ୍ରିଣ୍ୟ ଇଦଂ ପଠେତ୍—

ଶବ୍ୟଙ୍ଗୋଽପତିତେଽକ୍ଳାବେ ଦଶଦୋଷ ବିବର୍ଜିତେ ।
ଇମଂ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାସ୍ୟାମି ଦେବାଗ୍ନି ଦ୍ୱିଜ ସନ୍ନିଧୈ ॥
ବାଗ୍ ଦତ୍ତ ମୟା ବନ୍ୟା ପୁଂସାଂ ସ୍ତ୍ରୀହୃତା ଭୟା ।
କନ୍ୟାବଲେକନବିଧୈ ନିଶ୍ଚିତସ୍ତୁଂ ସୁଖୀ ଭବ ॥
ତତୋ ବରପିତା କନ୍ୟାପିତରମୁଦ୍ରିଣ୍ୟ ଇଦଂ ପଠେତ୍ ।
“ବାଗ୍ ଦତ୍ତ ଭୟା କନ୍ୟା ପୁଂସାଂ ସ୍ତ୍ରୀହୃତ ମାୟା ॥
ବରବଲେକନବିଧୈ ନିଶ୍ଚିତ ସ୍ତୁଂ ସୁଖୀ ଭବ ।”
ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ପୁଣ୍ୟାହ ବାଚନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥

ଓଁ ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ ଏବମସ୍ମୁ ବିଜ୍ଞାପୟାମ୍ୟତ୍ୟତାଂ
ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ଶୁଭଂ ଭବତୁ । ବିଜ୍ଞାଃ ପ୍ରଜାନାଂ ଶାନ୍ତିର୍ଭବତୁ
ଅମୁକସଗୋଷ୍ଠେଶ ଶ୍ରୀମାତା ଅମୁକ ଦେବଶର୍ମଣା ମୟା ଅମୁକସ-
ଗୋଷ୍ଠାୟାଃ ମମ ଦୁହିତୁରମୁକନାମ୍ନାଃ କନ୍ୟାୟାଃ ବାଗ୍ଦାନ କର୍ମ
ଯତ୍ କୃତ ତତ୍ ସୁକୃତମସ୍ମୁ । ଯନ୍ମ୍ୟନ୍ ଯଜାତିରିକ୍ତଂ ଯଦନ୍ୟଥାବା
କୃତଂ ତସ୍ମିନ୍ ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବସ୍ୟପ୍ରସାଦାତ୍ ସର୍ବପରିପୂର୍ଣ୍ଣ
ମଜ୍ଜିତ୍ରମସ୍ମୁ । ଏତତ୍ କର୍ମନିମିତ୍ତଂ ବ୍ରାହ୍ମଣୋଦ୍ଧାରଣାଦିକାଂ
ନିମ୍ନୁଦେ । ଯଦା ତଦା ତାସଦାତ୍ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଣାମୃତ ଯୋଗମସ୍ମୁ ।
ସର୍ବେ ଗ୍ରହା ଏକାଦଶାସ୍ତା ଫଳଦା ଭବନ୍ତୁ । ଶୁଭଂ ଭବତୁ ଶୁଭଂ
ଭବତୁ ଶୁଭଂ ଭବତୁ । ଇତି । ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ଆଶୀର୍ବାଦନଂ ।

ତତୋ ବରଃ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଂ ଗଚ୍ଛେତ୍ ॥

ବରସ୍ୟ ପୁରୀମାଳାଂ ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ କନ୍ୟାୟୈ ଦଦ୍ୟାତ୍ ।

ତତୋବର କନ୍ୟାୟୋଧ୍ବାସଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥

କନ୍ୟାର ଅଧିବାସ

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା କନ୍ୟାମାଦୟ ବେଦ୍ୟାମ୍ବବେଶ୍ୟ ବନ୍ଧୁଣା
ପୂଜ୍ୟାପୂର୍ବକ ପୁଣ୍ୟାଦି ବାଚନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥

ଓଁ ପୁଣ୍ୟାଦିମିତ୍ୟାଦି—ଅମୃତସଗୋଷେଷ ଶ୍ରୀମତୀ ଅମୃତ
ବେଦକର୍ମଣା ମୟା । ଅମୃତସଗୋଷାୟଃ ମମ ଦୁହିତୃରମୃତ ନାମ୍ନାଃ
କନ୍ୟାୟା ବିବାହ ନିମିତ୍ତଂ ଗଚ୍ଛାଧିବାସି ବହିଃ ଶାଲବେପଣଦ୍ବାରା-
ଦ୍ବାଧିବାସାଭ୍ୟୁଦୟିକ ଶ୍ରୀକ୍ତ କୌତୁକ ସୁସ୍ତ କର୍ମରମ୍ଭଃ ସି ସୁତେ ।
ଏତେତ୍ୟାଦି । ତତଃକର୍ତ୍ତୃର ମିଶ୍ରିତ ଗନ୍ଧଂ ଗୃହ୍ଣତ୍ବା ମନ୍ତ୍ରଂପଠେତ୍ ।
ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—ଓଁ ନ୍ନାଂ ଗରବଂ ଅଶନତଂସ୍ତ୍ରାମିନ୍ଦ୍ରସ୍ତ୍ରାଂବୃହସ୍ପତିଃ ।
ଭ୍ରାମୋଷସ୍ୟ ସୋମୋଗଜା ବିଦ୍ୟାନ୍ୟସ୍ତାଦମୃତ୍ୟତ୍ । ଓଁ
ଅଂଶୁନାତେ ଅଂଶୁଃ ପୃତ୍ୟତାଂ ପରୁଷା ପରୁଃ । ଗରସ୍ତେମୋମମକତ
ମଦାୟ ରସୋଽବତୁତ୍ । ଓଁ କୋଽସି କତମୋଽସି କସ୍ତୁ ଭା କାୟତ୍ବା
ସୁଶ୍ଳୋକ ସୁମଙ୍ଗଳ ସତ୍ୟ ଗଜନ୍ । ଓଁ ଶ୍ରୀଶ୍ଚିତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ଚ ପଦ୍ମା
ବହୋରାସେ ପାଶୋ ନକ୍ଷତ୍ରାଣି ରୂପମଶ୍ୱିନୌ ବ୍ୟାଞ୍ଚଂ । ଇଷ୍ଟଂ
ଲିଷାଣାମୁମଲ୍ଲସାଣ ସର୍ବଲୋକ ମଲ୍ଲସାଣ । ଓଁ ସର୍ବସୁରଭ୍ୟ
ଲ୍ଲବ୍ଧଂ ଗରେନୈବେନମେତଦଭିଷିଞ୍ଚତ । ଅଥ ସୁମଙ୍ଗଳ ନାମାନ
ମନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରୟତୋ । ପ୍ରିୟଂ କର ଶ୍ରେୟସ୍କର ଭୃୟସ୍କରେତ । ଏଭିର୍ମନ୍ତ୍ରେ
ଶୁଭାବେବାସାଣା କନ୍ୟାଙ୍ଗେ ସୁରଭିଗର ଲେପନଂ କୁର୍ଯ୍ୟଃ । ଇତି
ଗଚ୍ଛାଧିବାସଃ ॥

ଅଥ ବହୁଃଶାଲ୍ଲବେପଣବଧୂଃ

ବେଦ୍ୟାଃ ପୂର୍ବ ପ୍ରବେଶ ଭୂମିଂ ଗର୍ଭି ଚନ୍ଦ୍ରା ଗୋମୟାମ୍ବୁଜା
ଉପଲପ୍ୟ ଗର୍ଭସ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣେ ଗଣପତିଂ ପୂଜୟତ୍—

ତତ୍ପଥା—ଓଁ ଗଣପତିୟେ ନମଃ ଗଣପତିମାବାହୟାମି
ଗଣପତେନ୍ଦ୍ରାଗଚ୍ଛ । ପୂର୍ବେ ଅନନ୍ତାଞ୍ଜଣ ପୂଜୟତ୍ ॥ ଓଁ ଅନନ୍ତାୟ
ନମଃ ଅନନ୍ତମାବାହୟାମି ଅନନ୍ତ ଅସାଗଚ୍ଛ । ଓଁ ବାୟୁକେୟୁ
ନମଃ ବାୟୁକମାବାହୟାମି । ବାୟୁକେନ୍ଦ୍ରାଗଚ୍ଛ । ଏବଂ ହମେଶା
ଭସଜାୟ, କର୍କୋଟକାୟ; ଶଙ୍ଖାୟ, କୁଳିକାୟ, ପଦ୍ମାୟ, ମହାପଦ୍ମାୟ
ଏତେଷାଂସ୍ବନାମ ଚତୁର୍ଥ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣ ଆବାହନାଦି ନୈବେଦ୍ୟାନ୍ତଂ
ପୂଜୟିତ୍ବା ପ୍ରାର୍ଥୟେତ୍ ॥

ଗଣପତି ଓ ଅଷ୍ଟକୁଳ ନାଗମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା

୧ । ଓଁ ନମୋ ଗଣେଶ ବଗ୍ନେଶ ଗିରିଜା ନନ୍ଦନ ପ୍ରଭୋ ।
ମମ ବିଦ୍ଧ ନିହତ୍ୟାଶୁ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ପ୍ରଦୋ ଭବ ।

ଓଁ ଗଣପତିୟେ ନମଃ (ଏହା ପଢ଼ି ଗଣେଶଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ॥)

୨ । ଅନନ୍ତ ନାଗରାଜେନ୍ଦ୍ରାବିଷ୍ଣୁ ମସ୍ତକଭୂଷଣଃ ।

ମମ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ୍ୟେ ତ୍ବଂ ବରଂ ଦେହି ଯଥେତ୍ସର୍ବତଃ ॥

ଓଁ ଅଗନ୍ତାୟ ନମଃ ॥

୩ । ବାୟୁକବଂ ସୁଧା ଧାତବ ବରନନ ବିଭୂଷଣଃ ।

ପୂଜାଂ ଗୃହାଣ ମେ ଭକ୍ତ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ଫଳଦୋ ଭବ ।

ଓଁ ବାୟୁକେୟୁ ନମଃ ।

୪ । ଉଷତ ଶ୍ଯଂ ମହାନାଗୋ ଶ୍ଯଷଣଃ କାଳକୂଟ ଧୂର୍ ।
 ମମସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ସର୍ବଦା ବରଦୋ ଭବ ।
 ଓଁ ଉଷତାୟ ନମଃ ।

୫ । ଚର୍ଚ୍ଚୋଟତୋ ନାଗବସେ ନାଗାନା ସୁମନୋହରଃ ।
 ଶାନ୍ତ ଶ୍ଯୟତ ମେ ନବ୍ୟଂ ପୁନଃ ଚ ଶ୍ରବଣଂ କୁନ୍ତ ।
 ଓଁ ଚର୍ଚ୍ଚୋଟତାୟ ନମଃ ।

୬ । ଶ୍ଯଂ ଶ୍ଯେତୋ ମହାନାଗୋ ମହାବସ୍ୟସର ସଦା
 ସ୍ଯୋତତ ନବାସୀ ଚ ଦେଶ ଦେଶ ଶୁଭଂ ମମ । ଓଁ ଶ୍ଯଶାୟ ନମଃ ।

୭ । କୂଳୋତା ଦୋରବଦଳୋ ଦୋର ଦଣ୍ଡଂ ମହାବଳଂ ।
 ଦୋରବଦ୍ଧଃକଦଳଶ୍ଯଂ ସୌଭାଗ୍ୟଂ ଦେବୁ ସର୍ବଦା ।
 ଓଁ କୂଳୋତାୟ ନମଃ ।

୮ । ପଦ୍ମ ପଦ୍ମାକୟଃ ସୌମ୍ୟଃ ରତ୍ନମାଳା ବିଭୂଷଣଃ ।
 ସରୋଷଂ ରକ୍ଷମାଂ ନବ୍ୟଂ ପୁନଃ ଶ୍ରବଣଂ କୁନ୍ତ । ଓଁ ପଦ୍ମାୟ
 ନମଃ ।

୯ । ମହାପଦ୍ମା ମହାମୂର୍ତ୍ତି ଛତ୍ରାମଣ୍ଡଳ ଭୂଷଣଃ ।
 ବୃଦ୍ଧାଶ କୃପୟା ପୁନଃ ବରଦଃ ଶୁଭଦୋ ଭବ ।
 ଓଁ ମହାପଦ୍ମାୟ ନମଃ ।

ତତୋ ନୈବେଦ୍ୟଂ ଶମୂତଂ ଚ ଗର୍ଭେ ଶିଂସ୍ତ୍ରାବେଶ୍ଯଦଶ୍ରବୟଂ
 ପୂର୍ବଂ ବା ହସ୍ତେ ବୃଦ୍ଧା ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପେ ଦହ୍ନାକଲଣଂ ପୁଷ୍ପାମ୍ରୋତୟେ
 ନୃଦନ୍ତଶି—

ଓଁ ପ୍ରିୟେ ଭବ ବିଦ୍‌ବନ୍ତ ଆଶୁଭବ ବାଜ୍ୟବନ୍ । ପୃଥ୍ବୀବ
ସୁଷଦନ୍ତମଲ୍ଲେଃ । ଇତି ପେତାୟେତ୍ । ପୁଣ୍ୟବଦନଃ । ଇତି ।
ମୁର୍ତ୍ତିକାୟଃ ପ୍ରିୟକରଣଂ ॥

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ପ୍ରିୟେଭବେତି ॥ ଯୋ ଗଙ୍ଗାୟଃ ପୁଣ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀ-
ଧାରଣପୂର୍ବକଂ ବେଗେନ ଭ୍ରମତି ତଂ ଗଙ୍ଗାଭରୁପୀ ବିଷ୍ଣୁ ଗ୍ରହେ ।
ହେ ଗଙ୍ଗା । ଇମୂର୍ତ୍ତି ଗଙ୍ଗାଧିବାନ୍—ଗମନକୁଳତ୍ର୍ୟଂ ପ୍ରିୟେଭବ
ଚଳନଚକ୍ରନୋଭବ । କଦୁଷତ୍ର୍ୟଂ ବିଦ୍‌ବନ୍ତଃ ଦୃଢ଼କାୟଃ । ଆଶୁ-
ବେଗବାନ୍ । ବାଜ୍ୟ-ଅନ୍ତଃସ୍ତେଭ୍ୟଃ । ପୁଣ୍ୟବଦନଃ—ପୁଣ୍ୟଂ
ପାଂଶୁରୂପା ପୃଥ୍ବୀ ବହଞ୍ଚିତ । ପୃଥ୍ବୀ-ବିଦ୍ରୀଞ୍ଚିପୁଷ୍ପଃ ସୁଷଦଃ-ଆଶୁ
ସୁଖାସନଃ । ଏବଂ ତ୍ରୟଂ ହେ ପୃଥ୍ବୀଧାର୍ତ୍ତିନ୍ ଗଙ୍ଗା । ତ୍ବଂ
ଆକର୍ମସମାସ୍ତେଃ ପ୍ରିୟେଭବ । ଅତୋହଂ ସୁପଂ ପ୍ରୋତଧ୍ୟାମୀତି ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ବିଷ୍ଣୁ । ଆପଣ ଗଙ୍ଗାଭରୁପରେ ପରମାଶୁରୂପା
ପୃଥ୍ବୀକୁ ପୃଷ୍ଠରେ ଧାରଣ କରି ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ
ଅଟନ୍ତି । ଦୃଢ଼କାୟ । ଅନ୍ତର ମୂଳ କାରଣ । ବିଦ୍ରୀଞ୍ଚି ପୁଷ୍ପ ହେତୁ
ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସୁଖାସନ ଅଟେ । ଏଣୁ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନାପୂର୍ବକ ସୁଧ ପ୍ରୋତ୍ସାହ
କରୁଛି । ମୋର ଆରାଧ୍ୟ କର୍ମ ସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣ ଭ୍ରମଣାନ
କରି ପ୍ରିୟ ଭବରେ ରହନ୍ତୁ । (ଏହି ବାକ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀ ଭ୍ରମଣଶୀଳାର
ସମର୍ଥକ)

ତତୋ ଯୁଧ ମୂଳେ ପଞ୍ଚବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରକ୍ଷେପଣମନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ॥
 ଯଥା—ଓଁ ବ୍ରାହ୍ମପୁଷ୍ପମେ, ଯବାଶ୍ଚ ମେ, ମାସାଶ୍ଚ ମୋ, ତିଳାଶ୍ଚ ମେ,
 ମୁଦ୍‌ଗାଶ୍ଚ ମେ, ଶଲ୍ୟାଶ୍ଚ ମେ, ପ୍ରିୟବଙ୍ଗାଶ୍ଚ ମେ, ଆଶବଶ୍ଚ ମେଃ
 ଶ୍ୟାମାକାଶ୍ଚ ମେ, ମାକାରାଶ୍ଚ ମେ, ଗୋଧୂମାଶ୍ଚ ମେ, ମୟୂରାଶ୍ଚ ମେ,
 ଯଜ୍ଞେନ କଳ୍ପନ୍ତଂ ॥

ହରିଦ୍ରାବାସ ବିଧିଃ

ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ହରିଦ୍ରାଂ ଗୃହ୍ଣାତ୍ମାଗନ୍ଧାଧିବାସମନ୍ତେଃ ପୁଷ୍କଦଧିବାସ
 ସ୍ୱେଦୁଃ । “ଓଁ ଭୃଂ ଗନ୍ଧବା—ଇତ୍ୟାଦି ଓଁ ସବ୍‌ସ୍ୱରଭ୍ୟାନ୍ତର୍ଦ୍ଧନ
 ମିତ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରେଃ ହରିଦ୍ରାଂ ମଣିବନ୍ଧେ ବଲେପୟେତ୍ ଇତିହରିଦ୍ରା,
 ଧିବାସଃ ॥

ଅଥ ରତ୍ନଧୂକ ଗ୍ରାହ

ପିଣ୍ଡାମୃକଂ ଶ୍ରେଣ୍ୟାମୃକଂବା । ପ୍ରଥମତଃ ସଙ୍କଳ୍ପଃ । ଦେଶକାଳ
 ବାକ୍ୟାଦିଚରଂ । ଅମୃକସଗୋଷ୍ଠାଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୃକଦେବ ଶର୍ମା ଅମୃକ-
 ସଗୋଷ୍ଠାୟାଃ ମମ ଦୁହିତୁରମୃକନାମ୍ନାଃ କନ୍ୟାୟାଃ ବିବାହେ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ତଦଙ୍ଗତୟାଭ୍ୟୁଦୟିକେ ଗ୍ରାହ ପ୍ରାପ୍ତେ ସପ୍ରତି ସାକ୍ଷାତ୍
 କରଣାଂକ୍ରୋ ତତ୍ ପ୍ରତ୍ୟାମ୍ନାୟତ୍ତେତ ବସୁଧତ୍ୟାଦି ସଞ୍ଜ୍ଞାନାଂ
 ବିଶ୍ଳେପାଂ ଦେବାନାଂ ଅମୃକସଗୋଷ୍ଠାଣାଂ ଅସ୍ମିନ୍ନାତ୍ମପିତାମହ-
 ପ୍ରପିତାମହାନାଂ ଅମୃକଦେବା ଅମୃକ ଦେବା ଅମୃକ ଦେବାନାଂ
 ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ, ଅମୃକସଗୋଷ୍ଠାଣାଂ ଅସ୍ମିନ୍ ପିତୃପିତାମହ
 ପ୍ରପିତାମହାନଂ ଅମୃକଦେବ ଅମୃକ ଦେବ ଅମୃକ
 ଦେବଶର୍ମାଣା ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ଅମୃକସଗୋଷ୍ଠାଣାଂ ଅସ୍ମିନ୍ନାତ୍ମପଦ

ପ୍ରମାତାମହ ବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହାନାଂ ଅମୃତଦେବ ଅମୃତ
ଦେବ ଅମୃତ ଦେବ ଶର୍ମଣାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ଗଣପତି
ପୁରଃସର ଶୌର୍ଯ୍ୟଦ୍ୟଷ୍ଟା ଦଶମାତୁରଣ ପୂଜାବସୋର୍ଷାବପୁଷ୍ୟମନ୍ତ୍ର
ଜପପୂର୍ବକ ଶ୍ରେୟଦାନମଦଂ କୁର୍ବାୟୁ । ତତୋଃଷତ ପୁଞ୍ଜେଷୁ
ପୀଠୋପରି ହରିଦ୍ରା ଚୂର୍ଣ୍ଣେନ ଗଣପତିପୁରଃସରଶୌର୍ଯ୍ୟାଷ୍ଟାଦଶ
ମାତୁରଣାନ୍ ଲିଖିତ୍ବା ପୂଜୟେତ୍ ॥

(୧) ଓଁ ଗଣପତିୟେ ନମଃ ଗଣପତିମାବାହୟାମି ଗଣପତେଃ
ସାଗତ୍ତ୍ୱ । ଏବଂ ସମେଶ (୨) ଗୌରୀ, (୩) ପଦ୍ମା, (୪) ଶ୍ରୀ, (୫)
ମେଧା, (୬) ସାବିତ୍ରୀ, (୭) ବିଜୟା, (୮) ଜୟା, (୯) ଦେବସେନା,
(୧୦) ସ୍ୱାହା, (୧୧) ସ୍ୱଧା, (୧୨) ମାତରଃ, (୧୩) ଲୋକମାତରଃ
(୧୪) ଧୃତଃ (୧୫) ପୁଷ୍ଟିଃ (୧୬) ସମା, (୧୭) ତୁଷ୍ଟିଃ, (୧୮)
ଆନୁଦେବତାଃ, (୧୯) କୁଳଦେବତାଃ । ଏତାଃ ଦେବତାଃ ସ୍ୱନାମ
ଚତୁର୍ଥ୍ୟନେନ ଆବାହନାଦି ତାମୁକ୍ତାନ୍ତଂ ପୂଜୟେତ୍ ॥—

ଅଷ୍ଟାଦଶ ମାତୁରଣ ମଣ୍ଡଳ

୧	୨	୩	୪	୫
୬	୭	୮।୯	୧୦	୧୧
	୧୨	୧୩	୧୪	
୧୫	୧୬	୧୭	୧୮	୧୯

ବସୋଇଁରା

ବସୋଃ ପବନମସି ଶତଧାରଂ । ବସୋଃ ପବନମସି ସହସ୍ରଧାରଂ ।
ଦେବପ୍ରାୟା ସବିତା ପୁନାତୁ ବସୋଃ ପବନେଶ ଶତଧାରୋଶ
ସୁପ୍ତାକାମଧୁଷଃ ।

ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ଦ୍ରୁଶତୁତ ଗବ୍ୟାଜ୍ୟେନ କୃତ୍ୟଦସୁ ଧାରଃ
ପଞ୍ଚ ସପ୍ତ ବା ଦଦ୍ୟାତ୍ ॥

ବସୋଇଁରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମନ୍ତ୍ରୋପଥା—

ଓଁ ମନୋଜୁଜୁର୍ଷତା ମାଜ୍ୟସ୍ୟ ବୃହସ୍ପତି ଯଜ୍ଞମିମଂତନୋତୁ
ଅଶଷ୍ଟଂ ଯଜ୍ଞଂ ସମିମଂ ଦଧାତୁ ବିଶ୍ୱେଦେବା ସ ଇହ ମାଦୟନ୍ତାମୋ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ବସୋଇଁରାଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଂ କୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥

ବସୋଇଁରା ପୂଜନ ବିଧି ।

ଓଁ ବସୋଇଁରା ଦେବତାଭ୍ୟୋ ନମଃ ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ଗନ୍ଧ
ପୁଷ୍ପ ଧୂପ, ଘାପ ନେବେଦ୍ୟାନ୍ତଂ ପୂଜୟେତ୍ ॥

ତତ୍ତୋ ବସୋଇଁରା ମସ୍ତକେ ସିନ୍ଦୂରଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ ଅନେକ
ମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ଓଁ କଣ୍ୟପସ୍ୟ ସ୍ୟାୟୁଷଂ, ଜମଦଗ୍ନେସ୍ୟାୟୁଷଂ, ଯଦେବାନାଂ
ସ୍ୟାୟୁଷଂ, ତଲ୍ଲେ ଅସ୍ତୁ ସ୍ୟାୟୁଷଂ ॥

ତତଃ—ଆୟୁଷ୍ମାନଗ୍ନେ । ହବିଷୋ ଦୁଧାନୋ ଦୃତ ପ୍ରଜାକୋ
ଦୃତଯୋନିରେଧ୍ । ଦୃତଂ ପୀଢ଼ା ମଧୁଗବ୍ୟଂ ପିତେବ ପୁନମଭର
ଷତାଦିମାଂ ସ୍ୱାନ୍ନା । ଇତି ଶାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରଂ ଜପେତ୍ । ଦୀର୍ଘାୟୁସ୍ତ୍ରାୟୁବଳାୟୁ
ବର୍ଦ୍ଧସେ । ସୁପ୍ରଜାସ୍ତ୍ରାୟୁ ଆସା ଅଥୋ ଜୀବ ଶରଦଃ ଶତଃ ।
ଦୀର୍ଘାୟୁସ୍ତ୍ରାଂ ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ଅକ୍ଷତ ପ୍ରକ୍ଷେପଃ ॥

ଭେଜ୍ୟୋସ୍ତ୍ରୀ ବଧୂ

ସବସ୍ତୁ ସୋପକରଣ ଭେଜ୍ୟାୟ ନମଃ । ଇତି ଭେଜ୍ୟୋପରି
 କୁଣୋଦକଂ ପ୍ରକ୍ଷେପଃ । ସିଦ୍ଧବଧୂପତୟେ ପ୍ରଜାପତୟେ ନମଃ ଇତି,
 ପୁଷ୍ପାସିତ ପ୍ରକ୍ଷେପଃ । ଏତତ୍ ପ୍ରତିଗ୍ରହସେ 'ବିଷ୍ଣୁର ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ନମଃ ।'
 ଇତିବିଷ୍ଣୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜନଂ । ତତୋ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତେକୁଶାସତରଜପୁଷ୍ପ
 ଜଳାନି ଚୂଷ୍ମାନ୍ ବାଳ୍ୟଂ ପଠେତ୍ । ଓଁ ବିଷ୍ଣୁରଦ୍ୟେହେତ୍ୟାଦି
 ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଏବଂବଧୂ ବିଶେଷଣ ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂ ପୁଣ୍ୟତଥୌ କାଣ୍ୟପାତ୍ର
 ନାନା ଗୋସେଭ୍ୟା ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟା ନାନା ବେଦ ନାନା ଶାଖା
 ଶାଖୈକଦେଶାଧ୍ୟାୟିଭ୍ୟା ନାନାନାମଶର୍ମିଭ୍ୟାସ୍ତେଭ୍ୟା ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟା
 ମନସାଚ୍ଚିତେଭ୍ୟଃ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ସ୍ବରୂପେଭ୍ୟଃ ଅମୃତସଗୋଷ୍ଠୀଃ
 ଶ୍ରୀମାନ ଅମୃତଦେବ ଶର୍ମା ଅମୃତ ସଗୋଷ୍ଠାୟା ମମ ଦୁହିତୁରମୃତ
 ନମ୍ନଃ କନ୍ୟାୟା ବିବାହେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ତଦନ୍ତତୟାତ୍ମ ଦୟାକେ
 ଶ୍ରୀବେ ପ୍ରାପ୍ତେ ସପ୍ରତି ସାକ୍ଷାତ୍‌କରଣାଶକ୍ତୌ ତଦ୍ ପ୍ରତ୍ୟାମ୍ନାୟୁର୍ଭେନ
 ସତ୍ୟବସ୍ତୁସଞ୍ଜକାଦାନାଂ ବିଶ୍ୱେଷାଂ ଦେବନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭେଜନଦ୍ବୟଂ
 ଅମୃତସଗୋଷ୍ଠାଶାଂ ଅସ୍ମିନ୍ନାତ୍ମପିତାମହା ପ୍ରପିତାମହା ନା ଅମୃତ-
 ଦେଷା ଅମୃତବେଦା ଅମୃତଦେବୀନାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ସ୍ଥାନେ
 ଭେଜନଦ୍ବୟଂ । ଅମୃତସଗୋଷ୍ଠାଶାଂ ଅସ୍ମିନ୍ ପିତୃପିତାମହପ୍ରପିତ
 ମହାନାଂ ଅମୃତଦେବ ଅମୃତଦେବ ଅମୃତଦେବଶର୍ମଣାଂ
 ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭେଜନଦ୍ବୟଂ । ଅମୃତସଗୋଷ୍ଠାଶାଂ ସୁନ୍ଦା
 ତାମହ ପ୍ରମାତାମହ ବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାହାନାଂ ଅମୃତଦେବ ଅମୃତଦେବ
 ଅମୃତଦେବଶର୍ମଣାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭେଜନଦ୍ବୟଂ । ଇମାନି
 ସଦ୍ବୟାଶ୍ଚପରିମିତାନି ପ୍ରଜାପତି ଦୈବତାନି ଭେଜ୍ୟାନି ତେଭ୍ୟା
 ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟା ଦାତୁମହମୁତ୍ସୁଜେତ୍ ।

ଅନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଦେବାଃ ସର୍ବମନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତଂ । ତସ୍ମାଦନ୍ନ
ପ୍ରଦାଦେନ ପ୍ରୀୟତାଂ ମେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ଇତି ପଠିତ୍ବା ପ୍ରାର୍ଥୟେତ୍ ।
ଇତି ସ୍ତୋତ୍ରୋପାସନଃ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଅନ୍ନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତେ । ଅନ୍ନେ ଦେବାଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତାଃ ।
ଅନ୍ନେ ସର୍ବେ ଚରଚର ଜଗତ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତଂ । ତସ୍ମାତ୍ ହେତୋଃ ଅନ୍ନ
ପ୍ରଦାନେନ ଜନାର୍ଦ୍ଦନଃ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ ମହ୍ୟଂ ପ୍ରୀୟତାଂ
ପ୍ରୀତୋ ବଢ଼ିତ୍ୟର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ଅନ୍ନରେ ଦେବତାମାନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବନ୍ତ ।
ଏହାର କାରଣ ଲୋକମାନେ ଅନ୍ନଦ୍ୱାରା ଜୀବନ୍ତ ରହି ଦେବତା-
ମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ସାଧନକରୁଛନ୍ତି । ଏଣୁଦେବତାମାନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନୁଭବ
କରି ଜଗତର ହିତ କରିବାରେ ସମର୍ଥ । ଅନ୍ନ ନଥିଲେ ଲୋକ
ନଥାନ୍ତେ, ଲୋକ ନଥିଲେ ଦେବତା ବୋଲି କିଏ ବୋଲନ୍ତା ?
ଏଣୁ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅନ୍ନମୂଳକ ବୋଲିବା
ଯଥାର୍ଥ ଅଟେ । ତା'ପରେ ନିଶିଳ ଜଗତ୍ ଅନ୍ନଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ସୁତରାଂ ଏହି ଅନ୍ନଦାନର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ସର୍ବରୂପୀ ଭଗବାନ୍
ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ମୋଠାରେ ପ୍ରୀତ ହୁଅନ୍ତୁ । ମୋଠାରେ କାହିଁକି, ଅନ୍ନ-
ଦାତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

କୌତୁକ ସୂତ୍ର ବଧୂ

ବେଦ୍ୟାଃ ଚତୁର୍ଷୁ କୋଣେଷୁ ଚତୁର୍ବେ ବ୍ରାହ୍ମଣାନବସ୍ଥାପ୍ୟ
ଆଶୁଃଶିଶାନ ଇତି ଅନୁବାକଂ ପଠିତ୍ବା ଶିଶାନାଦି ସପ୍ତଗୁଣବେଷ୍ଟନଂ
ସୂତ୍ରଂ ସି ଧା ବିଭଜ୍ୟ ହରିଦ୍ରା ଲେପନଂ କୃତ୍ବାଦୁଷାଃ ସପ୍ତ ବଦଗପସ
ମେକଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ବା ଯଥେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟେତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରେଣସପ୍ତଗ୍ରନ୍ଥୀନ୍ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।

[ଅର୍ଥ—ବେଦାର ଚାରି କୋଣରେ ଚାରିଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଠିଆ
ହୋଇ ନମ୍ନଲିଖିତ ‘ଆଶୁଃଶିଶାନଂ’ ଇତ୍ୟାଦି ଶୋଳକାଣ୍ଡ ମନ୍ତ୍ର
ପଢ଼ି ଶିଶାନ କୋଣରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତରେ ସାତଥର
ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା ସୂତାକୁ ତିନି ଭାଗକରି ତାହାକୁ ହଳଦା କମ୍ପା
କୁକୁମହାର ରଞ୍ଜିତ କରି ଯଥେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୟେତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ସାତଗୋଟି
ଗଣ୍ଡି ପକାଇବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଣ୍ଡିରେ ସାତ ସାତ ଗୋଟି ଦୁବ ଓ
ଏକ ଏକ ଗୋଟି ବରକୋଳପସ ।]

ଅପ୍ରତି ରଥ ସୂକ୍ତମ୍

(ଆଶୁଶିଶାନ ମନ୍ତ୍ର)

ମନ୍ତ୍ର—ଓଁ ଆଶୁଶିଶାନୋ ବୃଷଭୋନଶ୍ଵମୋ ଘନାଘନଃ—
ଶୂର୍ପଶୀନାଂ । ସ ହନ୍ଦନୋହନମିଷ ଏକସାରଃଶତଂ ସେନାହନୟତ୍
ସ କମିନ୍ତ୍ରଃ ॥ ୧ ॥

ଟୀକା—ଆଶୁଶିଶାନୋ ॥ ଇନ୍ଦ୍ରଂ ସୌତି । ଅପ୍ରତି ରଥଃ = ଇନ୍ଦ୍ରଃ
ଦେବରାଜଃ । ଶତଂ = ବହୁଃ—ସେନାଃ, ସାକଂ—ସହୈବ = ଏକ-
ଦୈବାଜୟତ୍ = ଜିତବାନ୍ । କଂ ଭୂତଃ ଇନ୍ଦ୍ରଃ ?—ଆଶୁ ଶାସ୍ତ୍ରଃ
ଶିଶାନଃ = ଶାତନକର୍ତ୍ତା (ଶୋ-ତନ୍ତୁ କରଣେ ଲବଧାତୋଃ) ।
ବୃଷଭଃ = ଅତିବଳବାନ୍ ଅଥ ଚନ ଶ୍ଵମଃ = ଭୟାନକଃ । ସୌମ୍ୟ
ମୁଷିଃ । (ବିଭେଦ୍ୟସ୍ତାଦତି = ଶ୍ଵମଃ) । ଅଥବା ବୃଷଭ ଇବଶ୍ଵମଃ
—ଭୟାନକଃ । ନ କାର୍ତ୍ତବୀମାର୍ଥୀୟଃ । ଘନାଘନଃ = ହନହନେ-
ତ୍ୟେବଃ ବକ୍ତା । ଅଥବା-ଘନାଜନଃ = ଘନଶସ୍ତ୍ରରଃ-ଯୁବକ । ପୁନଃ
କଭୂତଃ ? ଚର୍ପଶୀନାଂ ସେନାନାଂ । ଯୋଭଶଃ = ଶସ୍ତ୍ର ସେନାନାଂ
ଦୁଃଶଦାତା ॥ ଅଥବା—ସେନାନାଂ ଯୋଭଶଃ ସ୍ଵଲ୍ଲଳକଃ ।
ସହନ୍ଦନଃ ସ୍ଵଗ୍ରାମ କାଶିଣା ସମାହର୍ତ୍ତା—ଶସ୍ତ୍ର ସେ—ନାନ୍
ଆହନ୍ୟୁଷ୍ଠାତଶ୍ଵାସଃ । ଅନମିଷଃ ଅପ୍ରମାଦଃ । ଯଦ୍ବାଅପଲକଃ ।
ଏକସାର = ବହୁକ୍ରଃ । ହି ଭୁବନେଷୁ ଅଦ୍ଵି ଗାୟତ୍ରୀଃ ଇତି ॥ ୧୧ ॥

ଅର୍ଥ—ଅପ୍ରତିରଥ ବୋଲିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କର ଏହି
ସୂକ୍ତରେ ତାଙ୍କର ମହାସ୍ଵର୍ଗୀୟାଶରଭାବ ପ୍ରବାଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର—ଅତି ବଳବାନ୍ ଶସ୍ତ୍ର—ଦଳନକାଶୀ, ରଘୁ-
ମାନଙ୍କର ଉପଦାତା ଓ ଦୁଃଖଦାତା ଅଟନ୍ତି । ଅଥଚ ଉପାନକ ନ
ହୋଇ ସୌମ୍ୟମୁଖି ତରୁଣ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ମାର,
ମାର ବୋଲି ଉଚ୍ଚସ୍ବରରେ ଡାକ ପକାଉଥିବା, ଉପୁପ୍ରଦ ଘୋର
ରଡ଼ି ଛୁଡ଼ୁଥିବା ସେନାପତିଗୁଳକ, ଶସ୍ତ୍ର ସେନା ବିକାଶକ, ଅର୍ଥାତ୍
ଏକାରଥକେ ଶତ ଶତ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଣପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ବାରା ବିକାଶ
କରୁଥିବା, ଯୁଦ୍ଧରେ ଏକନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଶସ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାଣ
ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ବାରା ବ୍ୟାକୁଳିତ କରି କନ୍ଦାଉଥିବା, ଅସ୍ତ୍ରମାୟା, ଅମୋଦ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଯି ଭୁବନ ମଧ୍ୟରେ ଅଦ୍ବିତୀୟ ଗର ଅଟନ୍ତି ॥ ୧ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ସଂସ୍କୃତନେନାନିମିଷେଣ ଜିଷ୍ଣୁ—ନାଜତ୍ବକାରେଣ
ଦୁଷ୍ଟବନେନ ଧୃଷ୍ଣୁନା । ତଦାନ୍ତେଣ ଜୟତତସ୍ତଦ୍ଦୟଂଯୁଧୋ ନର
ଇଷ୍ଟହସ୍ତେନ ବୃଷ୍ଟା ॥ ୨ ॥

ଟୀକା—ସଂସ୍କୃତନେନେତି ॥ ତଦାନ୍ତେଣ = ତାଦୃଶଗୁଣ
ବିଶିଷ୍ଟେନଇନ୍ଦ୍ରେଣ । ଯେନ ସୈନ୍ୟଂ ଏକଦୈବ ଜିତମିତ୍ୟର୍ଥଃ ।
ହେ ନରଃ ହେ ମନୁଷ୍ୟାଃ । ହେ ଯୁଧଃ ॥ ଯୋଦ୍ଧାରଃ । ତଦ୍ଦୟଦ୍ଦୟଂ
= ତଦ୍ଜୟତାଭବତେ । ଜୟତୁଶେନେନ୍ଦ୍ରେଣ ? ସଂସ୍କୃତନେନ =
ଶବ୍ଦକାରଣାଂ । ଅନିମିଷେଣ = ଏକଚିତ୍ତେନ, ନିଷ୍ପଳକେନ ବା ଯୁଦ୍ଧେ
ଅପ୍ରମାଦିନା, ଜିଷ୍ଣୁନା = ଜୟନଶୀଳେନ, ଯୁଦ୍ଧକାରଣେ = ସଂପ୍ର-
ହରିଣା, ଦୁଷ୍ଟବନେନ = ଅପ୍ରତ୍ୟୁତଭବନେ, ଧୃଷ୍ଣୁନା = ପ୍ରସହନ
ଶୀଳେନ, ଇଷ୍ଟହସ୍ତେନ = ବାଣପ୍ରାଣିନା, ବୃଷ୍ଟା = ବାଣବର୍ଷଣଶୀଳେନ
ଏବଂ ଭୂତେନ—ଇନ୍ଦ୍ରେଣ । ଜିତମିତି ଯୋଜନା ॥ ୨ ॥

ଅର୍ଥ—ଯୁଦ୍ଧକୁଶାନ୍ତର କରୁନଥିବା, ଏକାଗ୍ରକନରେ ଏକ
ଲୟରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା, ଜୟନଶୀଳ, ଯୋଦ୍ଧାପ୍ରଣୟ, ଏକବାର,
ଅପ୍ରତ୍ୟୁତ ସ୍ବଭାବ । ସହିଷ୍ଣୁ, ବାଣଧାରୀ ଓ ବାଣବର୍ଷଣକାରୀ, ଯୁଦ୍ଧରେ
ଶତ୍ରୁସେନାମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦାଉଥିବା । ହେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ, ହେ ଯୋଦ୍ଧା-
ମାନେ ମୋର ପରାସ୍ତମକୁ ଏବେ ସହ୍ୟକର ବୋଲି ଉଚ୍ଚସ୍ବରରେ
ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡାକ ପକାଉଥିବା— ଏହିପରି ଭାବରେ ଇନ୍ଦ୍ର
ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟ କରୁଥିଲେ ॥ ୨ ॥

ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—ସ ଇନ୍ଦ୍ରନ୍ଦ୍ରୋ । ସ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଦ୍ୟାନୀ ସର୍ବ
ସ୍ତ୍ରୁଷ୍ଟା ସାୟୁଧଇନ୍ଦ୍ରୋ । ଗଣେନ । ସ ଗୁଁ ସ୍ତ୍ରୁଷ୍ଟ କ୍ରୋମପାବାଦୁ
ଶବ୍ଦଂ ଗ୍ରଧନ୍ୟା ପ୍ରତିହତାଭରପ୍ରା ॥ ୩ ॥

ଟୀକା—ସ ଇନ୍ଦ୍ର ॥ ସ ଇନ୍ଦ୍ରଃ, ଇନ୍ଦ୍ରନ୍ଦ୍ରୋ = ବାଣଧାରଣ
କରେଃ, ଯୋଦ୍ଧାଃ—ସ୍ତ୍ରୁଷ୍ଟା, ସ୍ତ୍ରୁଜତ—ମିଳିତ ଇନ୍ଦ୍ରଧର୍ମଃ । ସ
ଏବେନ୍ଦ୍ରୋ—ନକ୍ଷତ୍ରଂ ଉଦ୍ୟାନୀ—ଗର୍ଭଗର୍ଭଃ ସ୍ତ୍ରୁଜତ । କଂଭୁତଃ ସ
ଇନ୍ଦ୍ରଃ ? ବଣୀ ଜିତେନ୍ଦ୍ରୀୟଃ । କାନ୍ତଃ—କମଳାୟୁଷ୍ମତଃ, ସଦ୍‌ଜନ
ପ୍ରିୟୋ ବା, ସୁଦିନନ୍ତଃ—ନିଶ୍ଚୟତାରକ୍ଷଭୂବର୍ଗଃ, ଶ୍ରେୟୋବେଦା । ଯୁଦ୍ଧ
= ଯୁଧତେଽସୌ ଯୁଦ୍ଧକର୍ତ୍ତା, ଗଣେନ = ଶତ୍ରୁଗଣେନ, ସ୍ତ୍ରୁଜ୍ୟ,
ସ୍ତ୍ରୁଷ୍ଟକର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୁଷ୍ଟାନ୍‌ଶତ୍ରୁଜୟୟିଷ୍ୟାତ । ସୋମପାଃ—ସୋମପାନ
କର୍ତ୍ତା, ବାହୁଶବ୍ଦଂ = ବାହୁବଳୀ, ବାହୁବଳୋପୋତଃ (ଶବ୍ଦ ଇତି
ବଳ ନାମ), ଉଗ୍ରଧନ୍ୟା—ଉଦ୍ୟାନଧନଃ, ପ୍ରତିହତାଭରପ୍ରା = ଶତ୍ରୁ
ଶରରେ, ପ୍ରତିହତାଭ-ଶତ୍ରୁ-ଭ-ଅପ୍ରା = କ୍ଷେତ । ଶତ୍ରୁଣାମେକାଗ୍ରେ
ଶତ୍ରୁଣା ମେବ ବା । ଏତେନ ଲଭ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଭୁମୁକ୍ତିଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁର୍ବାଣଧାରୀ ଓ ଗର୍ଭଧାରୀ
ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ସମ୍ମୁଖୀନ
ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରୁଥିବା ଜିତେନ୍ଦ୍ରୀୟ, କମଳାୟୁ ଶରୀର,
ସଦ୍‌ଜନପ୍ରିୟ, ଅପରିପେକ୍ଷୀ ସୋମପାୟୀ, ବାହୁବଳୀ, ଉଦ୍ୟାନ
ଧନୁରେ ଯୋଜିତ ଶରଦ୍ଦାର ଶତ୍ରୁ ଶରୀରକୁ ଛୁଇଁଭୁଲିକାଶ୍ଚ ସେହି
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଟନ୍ତି ॥ ୩ ।

ମନ୍ତ୍ର—ବୃହସ୍ପତି ପରି ଦୟା ରଥେନ ରକ୍ଷୋହା ମିତ୍ରାନ୍
ଅପବାଧମାନଃ । ପ୍ରଭୃଜନ୍ ସେନାଃ ପ୍ରମୃଣୋୟୁଧା ଜୟନ୍ ସୁକ-
ମେଧବିତା ରଥାନାମ୍ ॥ ୪ ॥

ଟୀକା—ବୃହସ୍ପତି ଇତି । ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଦେବଗଣାନା
ପୁରେହିତଭେନ ବୃହସ୍ପତିଃ ପ୍ରୁୟତେ ॥ ହେ ବୃହସ୍ପତି । ଇଥେନ
ପରିଦୟ—ପରିଗଚ୍ଛାତ୍ କଂଭୂତ ? ରକ୍ଷୋହା=ରକ୍ଷସାଂ ହତା ।
କଂଭୂତ ? ଅମିତ୍ରାନ୍—ଶତ୍ରୁନ୍, ଅପବାଧମାନାଃ । ପରିପୀଡ଼ି-
ୟୁନ ନଂ ତ । ସେନାଃ—ଶତ୍ରୁ ସେନାଃ । ପ୍ରଭୃଜନ୍—ପ୍ରମତ୍ସୟନ୍ ।
ସନ୍-ପ୍ରମତ୍ସଃ—ପ୍ରମତ୍ସକାନ । ସୁଧା—ଜୟନ୍ । ଅସ୍ତ୍ରାକଂରଥାନାଂ
ଅବିତା—ଗୋପ୍ରା ରକ୍ଷକଃ ଏଥୁ ଭବ (ଅସ୍ତ୍ରାତୋଲ୍ଲେଷିରୂପ) । ୪

ଅର୍ଥ—ଏହି କାଣ୍ଡିକାରେ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣର ପୁରେହିତ
ଥିବାରୁ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରାଯାଉଛି । ହେ ବୃହସ୍ପତି । ଆପଣ
ରକ୍ଷସ ବିନାଶକ ଅଟନ୍ତି । ଏଣୁ ରଥାରେହିତ କରି ଯାଅ । ତାପରେ
ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ ଶତ୍ରୁସେନାମାନଙ୍କୁ ବଳନ
କରିବା ଦ୍ଵାରା—ପରିଭୂତ କରି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ରଥ ରଥୀମାନଙ୍କୁ
ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀୟ ସେନାମାନେ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରୁଅଛନ୍ତି ॥ ୪ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ବଳବିଜ୍ଞାୟ ପୁରୀଃ ପ୍ରସାରୀ ସହସ୍ରାନ୍ ବାଜା
ସହମାନ ଉଗ୍ର । ଅଭିଷେକେଷୁ ସଦୋଜା ଜେଷ୍ଠମିତ୍ର
ରଥମତସ୍ତୁ ଗୋବତ୍ ॥ ୫ ॥

ଟୀକା—ବଳବିଜ୍ଞାୟେତ । ଇନ୍ଦ୍ର ! ସ ଉଂ ଜେଷ୍ଠଂଜେତାରଂ
ରଥଂ । ଆତିଷ୍ଠ ଆବେଦନକୃତ୍ । କଂଭୂତ ଅବତ୍ ପୁତ୍ରଃ,
ବଳବିଜ୍ଞାୟଃ—ବଳେନ ବିଜ୍ଞାୟେତ । ଇତି ବିଜ୍ଞେୟଃପ୍ରସିଦ୍ଧଃ,
ପୁରୀଃ—ସର୍ବାନୁଶାସକଃ । ସର୍ବମାନ୍ୟୋ ବା, ଚରନ୍ତନୋ ବା,
ପ୍ରସାରୀ—ପ୍ରକୃଷ୍ଟ, ଶରୀଃ ଅତିବଳବାନିତ୍ୟର୍ଥଃ । ସହସ୍ରାନ୍—
ବଳବାନ୍ . ବାଜା—ବାଜଃ । ମନ୍ତ୍ର—ଅସ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀତି, ବାଜମତ୍,
ପ୍ରଚୁର ଧନଶାଳୀତ୍ବାର୍ଥ । ସହମାନଃ—ବଳେନ ଶସ୍ତ୍ରନିଭଭବନ୍ ।
ଉଗ୍ର-ଶ୍ଵଶଣଃ—ଅଭିଷେକଃ, ଶରଂ—ବରଂ ଅଭିରକ୍ଷୀକୃତ୍ୟ
ଗଚ୍ଛତି । ଅଭିଷେକଃ । ଅଭିଷେକା—ସଭାନାମଭିଷେକ,
ଅଭିଷେକଃ । ସଃ—ଅଭିଷେକ, ଭାନସ୍ୟସ୍ୟ । ସଦୋଜାଃ—
ସହଭି—ବଳନାମ, ତସ୍ମାଜଜାତଃ—ସହୋଜଃ । ନନ୍ଦ୍ୟସ୍ମାଜ୍ଜାତଃ,
ଅତିଦୃଶୋ ଭବତି ଇନ୍ଦ୍ର ॥ ୫ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ! ଆପଣ ପୁତ୍ରହ, ଅତି ବଳବାନ୍,
ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧବଳ, ସର୍ବମାନ୍ୟ, ଚରନ୍ତନ, ବାହୁଗଣ୍ୟ,
ସ୍ଵଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ, ଶସ୍ତ୍ରଭୟଦାତା, ସେନାମାନଙ୍କୁ ଛଡ଼ି ଶର
ସେନାପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଯାହାଙ୍କର ସହଜ ଗୁଣ ।
ଅତି ବଳବାନ୍ଠାରୁ ଜାତ, ନଚେତ୍ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ
ଏତାଦୃଶ ବଳବାନ୍ ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତି, ଏଣୁ ଜୟନଶୀଳ
ରଥାବେଦନ ପୁରୀକ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ॥ ୫ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଗୋସଭଦ୍ର ଗୋଭଦ୍ରଂ ବଜ୍ରବାହୁ ଜୟନ୍ତ ମଜ୍ଜ
ଅମୃତୋମୋ—ଜୟା । ଇମଂ ସଜାତାନ୍ନୃପାରୟାଧିପତିଂ
ସଖାୟୋନ୍ନୁସରଭୟଂ ॥ ୬ ॥

ଟୀକା—ଗୋସଭଦ୍ରଦେବି । ହେ ସଜାତାଃ—ସମାନଜନ୍ମକୋ
ଦେବାଃ, ଇମଂ—ଇନ୍ଦ୍ରଂ, ଅନୁସରୟାଧିପତିଂ—ସାରକର୍ମ କୁଟାଣଂ—
ସାରକର୍ମଶୈବାରନୁଗମ୍ୟ ପୋତ୍ରାହପୁତ୍ରଃ । ହେ ସଖାୟଃ—
ସଖିଭୂତାୟଃ ଦେବାଃ । ଗୋସମସ୍ତରକୁଳଂ ଭନଜାତ—ଗୋସଭଦ୍ରଂ
ଏନଂ ଅନୁସରଭୟଂ । ଅନୁଗମ୍ୟ ସରମ୍ଭଂ କୁରୁତ । ଯଦ୍ବା
ଗୋସଂ—ମେଘଂ, ଭନଜୀତି—ହସ୍ତଂ । ବଜ୍ରବାହୁଂ—ବଜ୍ରପାଣିଂ,
ଗୋବଦ୍ରଂ—ଗାଂ—ବାତଂ ବେଶ୍ମୀତ । ବିଦନ୍ତଂ—ପଣ୍ଡିତଂ ।
ଅଜନ୍ମମତ୍ତାଂ—ଅଜନଶୀଳଂ । ଅଜ୍ଞ—ସଂଗ୍ରାମଂ ଜୟନ୍ତଂ ।
ଓଜସ୍ବା—ବଳେନ ପ୍ରମୁଗନ୍ତଂ—ମର୍ଦ୍ଦୟନ୍ତ, ମେନ୍ଦ୍ରଂ ଅନୁସର
ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ ୬ ॥

ଅର୍ଥବୃଦ୍ଧସ୍ତୁତି କହୁଛନ୍ତି—ହେ ସମାନଜନ୍ମା ଦେବଗଣ ।
ଆଜ୍ଞାରେମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କୁ ଆପଣମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କୁ ଏ
ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କୁ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରି ଉତ୍ତ୍ରାହିତ
କର । ବିଶେଷରେ ଭୂଷିତ କରି ଇନ୍ଦ୍ର କପରି ଅଟନ୍ତି । ଏହି
ବିଷୟରେ କୁହାଯାଉଛି ଇନ୍ଦ୍ର—ଅସୁର ବିନାଶକ, ମେଘ ସୃଷ୍ଟି
କରି ବିଦାରଣ ପୂର୍ବକ ଜଳବର୍ଷଣକାରୀ । ବଜ୍ରାୟୁଧଧାରୀ,
ସର୍ବଜ୍ଞ, ବିଦାନ୍, ଶସ୍ତ୍ରହନା, ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅନୁଗମନ ପୂର୍ବକ
ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରି ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କର ॥ ୬ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଅଗ୍ନିଗୋପାଣି ସହସ୍ରା ଗାହମାନୋଽଦୟୋଃ ସାରଃ
ଶତମନୁରନ୍ତ୍ରଃ । ଦୁଷ୍ଟବନଃ ପୃଥନାସତ୍ପିୟୋଽସ୍ତ୍ରାକଂ ସେନା
ଅବତୁ ପ୍ରୟୁୟ ॥ ୭ ॥

ଟୀକା—ଅଗ୍ନିତ । ଇନ୍ଦ୍ରଃ ଅସ୍ତ୍ରାକଂ ସେନାଃ ପ୍ରୟୁୟ =
ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଯୁଦ୍ଧେଷୁ ଅବତୁ ରକ୍ଷଣୁ । ଇନ୍ଦ୍ରଃ କୟୁତଃ ?
ଗୋପାଣି = ଅସୁରକୁଳାମ୍, ମେଘ = ବୃନ୍ଦାନ ବା । ସହସ୍ରା =
ବଳେନ, ଅଗ୍ନିଗାହମାନ—ଆହାମନ, ଅଦୟଃ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସାରଃ =
ବିହୀନ, ଶତମନୁ = ବହୁହୋଧଃ, ଶତପଞ୍ଚୋ ବା, ଦୁଷ୍ଟବନଃ =
ଅପ୍ରତ୍ୟୁଦୟାଃ ପୃନୋଷ୍ୟତ୍ = ସେନାଂ ସଂଗ୍ରାମେ ସହତେ = ଯତ୍ନ—
ବଚିତ୍ । ଅୟୁଧ ଅୟୁଧମନୋ—ଅପ୍ରତିଷୋଧଃ । ଇତି ॥ ୭ ॥

ଅର୍ଥ—ସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରବଳ ପରିକାର—ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର
ପରାକ୍ରମରେ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ ସମର୍ଥ ବା ମେଘ ବିଦାରଣ
ପୁଷ୍ପକ ଜଳବର୍ଷଣକାରୀ, ଯୁଦ୍ଧରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ତୋରୁମେଧପଞ୍ଚକର୍ତ୍ତା,
ଅପ୍ରତ୍ୟୁଦୟାବ, ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୋଷ ସହନକ୍ଷମ, ଅସମକ୍ଷ
ଯୋଦ୍ଧା, ଅତ୍ତ ଶତ୍ରୁବାର, ଇନ୍ଦ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସେନାମାନଙ୍କୁ
ଯୁଦ୍ଧରେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ॥ ୭ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ରୀୟାସାଲୋଚା ବୃହସ୍ପତି ଦକ୍ଷିଣା ଯଜ୍ଞଃ
ପୁରଃସକ୍ତ ସୋମଃ, ଦେବସେନାନାମରାଫଞ୍ଜିତାନଂ ଜୟନ୍ତୀନଂ
ମନ୍ତ୍ରତା ସ୍ମରନ୍ତମ ॥ ୮ ॥

ଟୀକା—ଇନ୍ଦ୍ରେତି । ଆସାଂ ଦେବସେନାନାଂ ନେତା—
ଅର୍ଥାତ୍ ବୃହସ୍ପତିରାଦି ଇନ୍ଦ୍ର ନେତା, ଜୟାମକୋ ଭବତୁ ।
ବୃହସ୍ପତିଶ୍ଚ ନେତାୟୁ । ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଣୀତାନି କାର୍ଯ୍ୟାଣୀ ରଜା କରେତି
ତ୍ୟଭିପ୍ରାୟଃ । ଦକ୍ଷିଣା—ଦକ୍ଷିଣସ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣ ଯଜ୍ଞଃ ଏକ—ଆଗଚ୍ଛତୁ ।
ସୋମଃ—ପୁରଃ—ପୁରସ୍ତାବତ୍ର ଏକ, —ଆଗଚ୍ଛତୁ, ପଦ୍ମା-ଦକ୍ଷିଣା
ଯଜ୍ଞଃ ସୋମଃ ପୁରଃ ଏକ ॥ କଂ ଭୂତାନାଂ ଦେବ—ସେନାନାଂ ?
ଅଭିରାଜିତାନାଂ ମତ୍ ପୁନ୍ତୀନା ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଶେଷଃ ॥ ଜୟନ୍ତୀନାଂ
ତାନେବ । କଂ ତ ମନ୍ତ୍ରତଃ—ମନ୍ତ୍ରଦ୍ବେଶରୁତା-ଅର୍ଥଂ ନିରୁଧେ
ଶେଷଃ, ଯନ୍ତୁ ରଚନ୍ତୁ ॥ ୮ ॥

ଅର୍ଥ—ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବ ସେନାମାନଙ୍କର ବୃହତ୍ ରଚନାର
ନିୟାମକ (ଦାୟିକ୍ତ ଗ୍ରହଣ) ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ହୁଅନ୍ତୁ । ଆଉ ବୃହସ୍ପତି
ସେନାପତି ହୁଅନ୍ତୁ । ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବରାଜ ଅଟନ୍ତି, ସେ ସେନାପତି
ହେବା ସମୀଚୀନ) ଏପରି ସ୍ଥଳେ ମନ୍ତ୍ରୀ-ବୃହସ୍ପତି ହେବା ଏହାର
ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ଅଛି ॥ ତେବେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରମର୍ଶ ଅନୁସାରେ
ରଜା ଚଳନ୍ତି । ଯେହେତୁ ରଜାଙ୍କ ଭୁଲନାରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବିଚାର
ଶକ୍ତି ଅଧିକ । ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ବୃହସ୍ପତି ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ହେବା ଗୁରୁତର
କାରଣ ଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଯଜ୍ଞ—ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ।
ସର୍ବାଗ୍ର ସୋମ ଆସନ୍ତୁ ତାପରେ ମରୁତି ରଣ ଶୟ ସେନା
ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶବରେ କେହି ଆସି ବୃହତ୍ ମହତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବା
ପାଇଁ, କେହି ଆସିବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ପଥ ନିରୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥ ବାଟ
ଛାଡ଼ି ଦେବାପାଇଁ ଯାଆନ୍ତୁ । ଜୟଯୁକ୍ତ ସୈନ୍ୟ ଦଳନକାଶ ଦେବ-
ସେନାମାନଙ୍କର ଆଗରେ ଦେବଗଣ ଯାଆନ୍ତୁ ॥ ୮ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟୋ ବରୁଣସ୍ୟ ଶଙ୍ଖ (ଆଦିତ୍ୟାନାଂ
ମରୁତାଶୁ ଶବ ଉତ୍ରଂ । ମହମନସାଂ ଭୁବନଶ୍ଚିବାନାଂ, ଦୋଷୋ
ଦେବାନାଂ ଜୟତାମୁଦୟାତ୍ ॥ ୯ ॥

ଟୀକା—ଇନ୍ଦ୍ରେୟେତି । ବୃଷ୍ଟି-ରସି ତୁରନ୍ତସ୍ୟ ଶଙ୍ଖା
ବରୁଣସ୍ୟ ଆଦିତ୍ୟାନାଂ-ମରୁତଂ ଶବଃ—ବଳଂ ହସ୍ତାଶ୍ଚରଥ
ପାବାତି ରକ୍ଷଣଂ ଉଦୟାତ୍ । ଉଦ୍‌ବଭୁବ । ଶବଂ ନଂ ଭୂତଃ ?
ଉତ୍ରଂ—ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣାୟୁଧଂ । ଅଥାନନ୍ତର ମେଢ଼ ଦେବାନାଂ ଦୋଷଃ
ଉଦୟାତ୍-ଉଦ୍‌ୟନ୍ତଃ । କଂ ଭୂତାନାଂ ଦେବାନାଂ ? ଜୟତାଂ—
ଜୟଶାଳିନାଂ ମହାମନସାଂ—ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ ଚିତ୍ତନାଂ ଭୁବନ ତ୍ୟବାନାଂ
ଭୁବନ ସମର୍ଥାନାଂ । ତ୍ୟବନଂ-ଜିତ ଜିତମିତି ଶବସ୍ତେ ପାଶୁଦତ୍ତ
ଇତିର୍ଥତ୍ତ ॥ ୯ ॥

ଅର୍ଥ—ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଜଳାଧିପତି ବରୁଣ ଓ ଆଦିତ୍ୟାଦି
ଦେବଗଣର ବଳ ଅର୍ଥାତ୍ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ରଥୀ, ପଦାତି—
ଅର୍ଥାତ୍ ହସ୍ତୀବେହ୍ନୀ, ଅଶ୍ୱବେହ୍ନୀ, ରଥାବେହ୍ନୀ, ପଦାତି-ସମସ୍ତ
ସୈନ୍ୟ ଉଦ୍ୟତାୟୁଧ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧକୁ ବାହାର ପଡ଼ନ୍ତୁ । ତାପରେ
ଜୟ ଯୁକ୍ତ, ପ୍ରୟୁକ୍ତିଚିତ୍ତ ଦେବଗଣର ଜୟ ଜୟଶବ୍ଦରେ ସ୍ତ ଭୁବନ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ॥ ୯ ॥

ମନ୍ତ୍ରଃ-ଉଦ୍ଧୃତ୍ୟ ମଦବନ୍ଧାୟୁଧାନ୍ୟତ ହୃଦ୍ଭାନାନ୍ ମାମକାନାମନା
 ଗୁପ୍ତି । ଉଦ୍‌ବୃହନ୍‌ଦ୍‌ବନ୍‌ବାଜନାନ୍‌ଦ୍ରଥାନାନ୍‌ ଜୟତାୟନ୍ତୁ
 ଦୋଷାଃ ॥ ୧୦ ॥

ଟୀକା—ଉଦ୍ଧୃତ୍ୟେତ ॥ ହେ ମଦବନ୍—ହେ ଇନ୍ଦ୍ର । ଆୟୁ
 ଧାନ-ଶତ୍ରୁଗାଫଳ ଉଦ୍ଧୃତ୍ୟ—ଉଦ୍‌ଗତହର୍ଷଣୀ କୁରୁ । ଉଲ୍ଲାସ-
 ଯେତ ଯାବତ୍ ॥ କଂଚ—ସଭାନାଂ ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ, ଶାମକାନାଂ ଚ
 ମନାଂସି—ଉଦ୍ଧୃତ୍ୟ । ହେ ବୃହନ୍ । ହେ ଇନ୍ଦ୍ର । ବାଜନାଂ
 —ଅଶ୍ୱାନାଂ, ବାଜନାନି—ଫଳାନି ଉଦ୍ଧୃତ୍ୟ । କଂ ଚ ଭବ
 ପ୍ରସାଦାତ୍ ଜୟତାଂ ରଥାନାଂ ଦୋଷା ଉଦ୍ୟନ୍ତୁ—
 ଉଦ୍‌ଗଚ୍ଛନ୍ତୁ ॥ ୧୦ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଇନ୍ଦ୍ର । ଆପଣ ଆୟୁଧ ଓ ଆୟୁଧଧାରୀ
 ସେନାମାନଙ୍କର ମନକୁ ଏବଂ ହସ୍ତ୍ୟାରେଷ୍ଠ, ଅଶ୍ୱାରେଷ୍ଠ, ରଥାରେଷ୍ଠ
 ଓ ପଦାତ୍ମକ ଆଦି ସୈନ୍ୟବଳକୁ ଉଦ୍‌ହର୍ଷିତ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚାଟ
 କରାଅ । ହେ ବୃହନ୍ ‘ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ’ ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଜୟନ-
 ଶୀଳ ରଥମାନଙ୍କର ଚଳନ ଶକ୍ତି ଉଦ୍‌ଦୋଷିତ ହେଉ ॥ ୧୦ ॥

ମନ୍ତ୍ରଃ ଅସ୍ମାକମିନ୍ଦ୍ରଃ ସମୃଦ୍ଧେଷୁ ଦ୍ଵ୍ୟୁଷ୍ଣେଷ୍ଠାକଂ ବା ଇଷବସ୍ତ୍ରା
ଜୟନ୍ତୁ । ଅସ୍ମାକ୍ଘାତଃ ଉତ୍ତରେ ଉବନ୍ଧାସ୍ମନ୍ଦେ ବାଂବତା
ହବେଷୁ ॥ ୧୧ ॥

ଟୀକା—ଅସ୍ମାକମିନ୍ଦ୍ରଃ ॥ ଅସ୍ମାକଂ ଧୃଜେଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରଃ
“ରକ୍ଷିତା” ଉଚ୍ଚିତ ଶେଷଃ । ଧୃଜେଷୁ । କଂ ତୁଦେଷୁ ?
ଶମୃଦ୍ଧେଷୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଶମ୍ଭୁବଳ ଧୃଜସ୍ତ୍ରଗତେ ଶ୍ଵିତ୍ୟର୍ଥଃ ।

କଂଚ—କନ୍ତ୍ର ପ୍ରାସାଦାତ ଅନୁଗ୍ରହାତ୍ ଅସ୍ମାକଂ ଯା
ଇଷବସ୍ତ୍ରା ଜୟନ୍ତୁ । ଅସ୍ମାକଂ ଘାତ ଉତ୍ତରେ ବିଜୟିନୋ ଉବନ୍ଧା ।
କଂଚ—ଅସ୍ମାନ୍ ଉ ଦେବା—ଅତୀତବେଷୁ ହେ ଦେବୀଃ
ଅସ୍ମାନ୍ ଆହବେଷୁ ସଂଗ୍ରାମେଷୁ ଆହ୍ଵାନେଷୁ ବା ଅବତ—
ରକ୍ଷତ ॥ ୧୧ ॥

ଅର୍ଥ—ଶମ୍ଭୁପକ୍ଷୀୟ ଧୃଜମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷୀୟ
ଧୃଜ ମିଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି ॥ ଯେପରି ଶମ୍ଭୁପକ୍ଷୀୟ ସେନାମାନେ ଆମ୍ଭ
ଧୃଜମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଧୃଜମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା
କରନ୍ତୁ । ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅମୋଦ
ବାଣମାନେ ବିଜୟୀ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶରମାନେ ଉତ୍ତରରେ
ଜୟଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ହେ ଦେବଗଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ରକ୍ଷା
କରି ବୋଲି ସେନାମାନେ ଡାକ ହେଉଛନ୍ତି ॥ ୧୧ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଅମାଷଂ ଚିତ୍ରଂ ପ୍ରତି ଲେଭୟନ୍ତୀ ଶୁଦ୍ରାଶାଙ୍ଗାନ୍ୟ
 ପୁଷ୍ପରେହି ଅଭିପ୍ରେହି ନିବଦ୍ଧ ଦୁଷ୍ପ୍ରଶୋକେର ଇନ୍ଦ୍ରେନାମିତା ପ୍ରମସା
 ସଚନ୍ଦାମ୍ ॥ ୧୨ ।

ଟୀକା—ଅମୀଷାମିତ । ହେ ଅପ୍ରେ—ହେ ନିଷ୍ପାପ ।
 ଅମୀଷା—ଶତ୍ରୁବଳସମ୍ବନ୍ଧନା—ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ଚିତ୍ରଂ—ମନାଂସି,
 ପ୍ରତିଲେଭୟନ୍ତୀ-ଆକୁଳାକୁବନ୍ତୀ (ଲଭ ବମୋହନେ ବମୋହନମା
 କୁଳୀନରଣଂ । ଶତ୍ରୁଣାଂ ଅଶାକ ଶୁଦ୍ରାଣଂ । ତତଃ ପରେହି,
 ପରାନ୍—ଶତ୍ରୁନ୍ ଗ୍ରହତୁଂ ଗଚ୍ଛ । ତତସ୍ତୁ ଅଭିପ୍ରେହି । ତାନେବ
 ଶତ୍ରୁନ୍ ଅଭିପ୍ରେଷା—ପ୍ରକର୍ଷେଣ ଇହି—ଗଚ୍ଛ । ପୁନଃ ପୁନରନ୍ତର୍ଥ ।
 ଅପୁନେବ—ପ୍ରାଣାନ୍ ଏବ ଦୁଷ୍ପ୍ର—ଶୋକେ ନିବଦ୍ଧ । ତେଷାଂ
 ଦୁଃସ୍ୱାଦି ଦହେତୃତଃ । କଂ ଚ ଇତ୍ପ୍ରସାଦାତ୍ ଅନ୍ତେନ
 ତମସା—ଅଜ୍ଞାନ ଲକ୍ଷଣେନାମିତାଃ ସେବନ୍ତାମ୍ । ୧୨ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ନିଷ୍ପାପ ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ଦେବ ସେନାମାନେ—ଏହି
 ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାଘ, ଛେଲ, କୁନ୍ତ, ପ୍ରଭୃତି
 ଆୟୁଧମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଯ୍ୟାତ ଓ ସେମାନଙ୍କର ମନକୁ ବ୍ୟାକୁଳିତ
 କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଧର । ତଦନ୍ତର ଅବଶିଷ୍ଟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ
 ଖୋଜି ଖୋଜି ଧର । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଓ ହୃଦୟକୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା
 ଦ୍ୱାରା ଦହି ପକାଅ । ହେ ଇନ୍ଦ୍ର—ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଏପରି-
 ଭାବରେ ଧୃତ ହୋଇଥିବା ଅଜ୍ଞାନ ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ଆମ୍ଭର
 ବଶୀଭୂତ ହେବେ ॥ ୧୨ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଅବ ସ୍ୱସ୍ଥା ପରାପତ ଶରବ୍ୟ ସର୍ଗୁଣିତେ ।
ଗଚ୍ଛାମିସାନ୍ ପ୍ରପଦ୍ୟସ୍ୱମାମୀଷାଂ କଞ୍ଚନେଚ୍ଛିଷଃ ॥ ୧୩ ॥

ଟୀକା—ଅବସ୍ଥାଶ୍ଳୋକ ॥ ହେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ରୀଣିତେ—ବ୍ରହ୍ମଣା—
ଦେବମନ୍ତ୍ରେଣ (ଧନୁବେଦ ମନ୍ତ୍ରେଣ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ) । ସ୍ତ୍ରୀ—ନିତରଂ
ଶିତେ ଶୀତାକୃତେ । ଶରବ୍ୟ—ଅମୋଦଲକ୍ଷୀ ଭେଦେ । ଇଷୋ-
ବାଣ ଅବସ୍ଥା-ନକ୍ଷିତ୍ରା ସଜ୍ଜା ପରାପତ—ଗଚ୍ଛ । ଗଚ୍ଛେତି ପୁନର-
ପାଞ୍ଚନଂ ଭୂଗର୍ଥଂ । ଗଚ୍ଛାତ ଅମିସାନ୍—ଶତ୍ରୁନ୍—ପ୍ରପଦ୍ୟସ୍ୱ,
ପ୍ରପଦ୍ମା ଚ ଅମୀଷାଂ ଶତ୍ରୁଣାଂ ମଧ୍ୟେ କଞ୍ଚନ ମା—ଉଚ୍ଛିଷଃ—ମା
ଅବଶେଷସ୍ତୁ ଶତ୍ରୁ ନୁହେଁକୃତ୍ ମୂଳାକୁର୍ବିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ ୧୩ ॥

ଅର୍ଥ—ଧନୁବେଦ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ, ଅତଏବ
ଅମୋଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ ନିଶ୍ଚିତ, ହେ ଶର—ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ
ସୈନ୍ୟପରି ନକ୍ଷିତ୍ର କରାହେଉଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ତହିଁରେ ପ୍ରବେଶ
କରି—ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଖବର ରଖନାହିଁ ।
ସମସ୍ତ ନିର୍ମୂଳ କର ॥ ୧୩ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ପ୍ରେତା ଜୟତ ନରଂଲକ୍ଷ୍ମୋ ବଃ ଶର୍ମ ଯଜ୍ଞତୁ
ଉଗ୍ରା ବଃ ସନ୍ତୁ ବାହବୋନାୟୁଷ୍ୟା ଯଥାଃ ଯଥ ॥ ୧୪ ॥

ଟୀକା—ପ୍ରେତେତ ॥ ହେ ନରଃ = ହେ ମନୁଷ୍ୟାଃ । ପ୍ରେତ =
ପ୍ରକର୍ଷଣ ଗଚ୍ଛତ । ଅନନ୍ତରଂ ଜୟତ ଇନ୍ଦ୍ରଃ-ବଃ = ଯୁଷ୍ମାକ୍-
ଶର୍ମ = ଶରଣଂ ସୁଖଂ ବା ଯଜ୍ଞତୁ = ଦଦାତୁ । କଂଚ — ଭବତାଂ
ବାହବଃ ତଥା ଉଗ୍ରାଃ—ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀ—ଶ୍ରୀଯୁଧାଃ ସନ୍ତୁ । ଯଥା ଯୂୟଂ
ଅନାୟୁଷ୍ୟା ଅସ୍ୟ = ଭବଥ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ ୧୪ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ମନୁଷ୍ୟ ସୈନ୍ୟମାନେ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବାକୁ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ସାଙ୍ଗେ ପରେ ବାହାରିପଡ଼ି ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ
ଜୟ ଯୁକ୍ତ ହୁଅ । ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସର୍ବତୋଭାବରେ
ସୁଖରେ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ । ଆଉ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବାହୁମାନେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ
ବଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ଉଦ୍ୟତାୟୁଧ ହୁଅନ୍ତୁ । ଆଉ ଦେଖ ଯେ ତୁମ୍ଭମାନେ
ଯେପରି ପଲ୍ଲବିତ ନ ହୁଅ । ସେଥିପ୍ରତି ସାବଧାନ ହେବ ॥ ୧୪ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଅସୌ ଯା ସେନା ମରୁତଃ ପରଷାମଭ୍ୟେତ ନଃ
ଜେସା ସ୍ତୁତ୍ୱମାନା ତାଗୃହତ ତମସାପବ୍ରୁତେନ ଯଥାଽଅଶ୍ୱୀଃନେମାଃ
ନ୍ୟନ୍—ଜାନନ୍ ॥ ୧୫ ॥

ଟୀକା—ଅସାବିତ ॥ ହେ ମରୁତଃ ॥ ଯା ଅସୌସେନ୍ୟ
ପରେଷାଂ = ଶତ୍ରୁଣାଂ ଅଭ୍ୟେତ = ଅଭିମୁଖ ମା ଗଚ୍ଛତ । ଅସ୍ମାନ୍
ପ୍ରଜାତ୍ୟର୍ଥଃ । ସେନା କଂଭୂତାଃ ? ଓଜସା = ବଳେନ ଅସ୍ମାନ୍
ସ୍ତୁତ୍ୱମାନା । ତାଂ = ସେନାଂ ତଥା ଗୃହତ ବ୍ୟାପ୍ତୁ—ବନ୍ଧ । କେନ
ଅପବ୍ରୁତେନ ତମସା (ବ୍ରତମିତ କର୍ମନାମ) ତଥା ତ୍ୱ ଯେନ ତମସା
ବ୍ୟାପ୍ତାନାଂ ଶତ୍ରୁଣାଂ ଶରଣି ନଶ୍ୟନ୍ତୁ—ତେକ ବ୍ୟାପ୍ତୁ ବଦ । ତଥା
କଥଂ ? ଯଥା ଅମୀ-ସୈନିକାଃ ଅନ୍ୟଃ ଅନ୍ୟଂ ଜାନନ୍ । ପରସ୍ପର
ନ ଜାନାତ୍ୱାତ୍ ॥ ୧୫ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ବେବସୈ ନ୍ୟରଣ । ବଳରେ ସମ୍ଭବ ଅର୍ଥାତ୍
ବଳବାନ୍ ସ୍ତୁତ୍ୱ । ସହିତ ଆନୁଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି । ସେହି
ଶତ୍ରୁ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଅବରୁଦ୍ଧ କର । ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଦ୍ଧ ମାତ୍ର ଅନୁସାରେ
ସେମାନଙ୍କୁ ଘେରୁଡ଼ି କର । ଏପରି କୌଶଳ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବ
ଯେ ସେମାନେ ଯେପରି ଜାଣି ନ ପାରିବେ । ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେପରି
ଶତ୍ରୁ ସେନାମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ବିଫଳ
ହେବା ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଶର ପ୍ରୟୋଗ ବିଫଳ ହେବ ॥ ୧୫ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ଯଦି ବାଣୀଃ ସ୍ଵପତନ୍ତ୍ର କୁମାରା ବିଶିଖା ଇବ । ତନ୍ନ
ଇନ୍ଦ୍ରୋ ବୃହସ୍ପତିରଦତି ଶର୍ମ ଯଜ୍ଞତୁ । ବିଶ୍ଵାହା ଶର୍ମା ଯଜ୍ଞତୁ ॥ ୧୭ ॥

ଟୀକା—ଯଜ୍ଞେତ । ତସି ଇନ୍ଦ୍ରଃ ନୋଽଧ୍ଵାକଂ-ଶର୍ମ-କଲ୍ଲାଣଂ
ସୁଖଂ ଯଜ୍ଞତୁ ଦଦାତୁ । କଂ ଚ । ବୃହସ୍ପତି, ଅଦତିଶ୍ଚ ବିଶ୍ଵାହା—
ସର୍ବଦା-ଶର୍ମାୟଜ୍ଞତୁ । ତସି-କୁସି ? ଯଦି-ବାଣୀ-ଇଷବଃ-ସ୍ଵପତନ୍ତ୍ର
କ ଇବ ? ବିଶିଖା-ବିଗତଶିଖା-ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡଃ କୁମାର ଇବ ।
ଯଥା-ସର୍ବ ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡଃ କୁମାରଃ କ୍ଷୀଢ଼ାର୍ଥଂ ତଂ ତଂ ଦେଶଂ ସ୍ଥାନଂ
ନିପତନ୍ତୀ ଶର୍ମାଃ ॥ ୧୭ ॥

ଅର୍ଥ—ଚୂଡ଼ାକର୍ମ ହୋଇସାରିଥିବା-ମୁଣ୍ଡିତମୁଣ୍ଡ (ଲଣ୍ଡା)
ବାଳକମାନେ କ୍ଷୀଢ଼ାପ୍ରାନ୍ତରେ ତାପଛରେ ତାପଛରେ ସମରେ
ଆସି ଜମା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ସେହିପରି ବାଣମାନେ ଶସ୍ତ୍ରସୈନ୍ୟ
ଉପରେ ନିରନ୍ତର ପତତ ହୁଅନ୍ତି । ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ର, ବୃହସ୍ପତି ପ୍ରଭୃତି
ଦେବଗଣ ସର୍ବଦା ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ରକ୍ଷା
କରନ୍ତି ॥ ୧୭ ॥

ମନ୍ତ୍ର—ମର୍ମଣି ତେ ବର୍ମଣାଜ୍ଞାଦୟାମି ସୋମ ସ୍ତ୍ରୀ ।
 ରଜାମୃତେନନୁବସ୍ତ୍ରାଂ ଉତ୍ତେବଶସ୍ତେ । ବରୁଣସ୍ତେ କୃଣୋତୁ
 ଜୟନ୍ତ୍ୟୁନୁ ଦେବା ମଦନ୍ତୁ ॥ ୧୭ ॥

ଟୀକା—ମର୍ମଣି । ହେ ଯଜମାନ । ତେ-ତବ ମର୍ମଣି-ଜୀବ-
 ସ୍ଥାନାନ୍ତ ବର୍ମଣା-କବଚେନାହଂ ଜ୍ଞାଦୟାମି-ଆବୃଣୋମି, ସୋମୋ
 ରଜା ତ୍ଵାଂ ଅମୃତେନ—ଅନୁବସ୍ତ୍ରାଂ—ଆଜ୍ଞାଦୟତୁ । କଂ ଚ
 ବରୁଣସ୍ତେ-ତବ ଇଦଂ ବର୍ମ ଉତ୍ତେରପି—ବଶସ୍ତ୍ରାଂ-ଉତ୍କୃଷ୍ଟାଦପ୍ୟ-
 ଙ୍ଗସ୍ତୁଂ କୃଣୋତୁ । କରେତୁ ॥ ୧୭ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଯଜମାନ । ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା, ତୁମ୍ଭର ମର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍
 ଜୀବସ୍ଥାନ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କୁ କବଚ ଦ୍ଵାରା (ମନ୍ତ୍ରାମୃକ ଜୀବରକ୍ଷା କବଚ)
 ଆଜ୍ଞାଦାନ କରୁଅଛୁ ।, ସୋମ ରଜା ମଧ୍ୟ ଅମୃତଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ଆଜ୍ଞାଦାନ କରନ୍ତୁ । ଆଉ ବରୁଣ ଦେବ ମଧ୍ୟ ଅମୃତଦ୍ଵାରା କବଚ
 ଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ॥ ୧୭ ॥

॥ ସମାପ୍ତ ମିଦଂ ଅପ୍ରକରଥ ସ୍ଵକ୍ରଂ ॥
 ॥ ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣମହ ॥

କୌତୁକ ସୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧନ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଯଥେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରାଣୀ । ଯଥା ରାମଦେବସ୍ୟ ସୀତା ଯଥା
 ରାବଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦରୀ । ଯଥା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟ ଗାନ୍ଧାରୀ । ଯଥା ଶାନ୍ତନେ
 ଗର୍ଜା । ଯଥା ନଳସ୍ୟ ଦମୟନ୍ତୀ ଯଥା । ସୌଦାସସ୍ୟ ମଦୟନ୍ତୀ ।
 ଯଥା ପୁରୁରବସ୍ୟ ଉଦାଣୀ । ଯଥା କନକଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଗୌରୀ । ଯଥା
 ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ରେବତୀ । ଯଥା ଆଦିତ୍ୟସ୍ୟ ଛୁପ୍ପା । ଯଥା ବଶିଷ୍ଠସ୍ୟା-
 ରୁଚିଣୀ । ଯଥା ସୁଗ୍ରୀବସ୍ୟ ତାରା । ଯଥା ଗୌତମସ୍ୟ ଅଦ୍ଧଳା । ଯଥା
 ଅର୍ଜୁନସ୍ୟ ସୁଭଦ୍ରା । ଯଥା ଯୋଗେଶ୍ଵରସ୍ୟ ମୈତ୍ରେୟୀ । ଯଥା ବ୍ରହ୍ମଣଃ
 ସାବିତ୍ରୀ ॥ ଯଥା ବିଷ୍ଣୋରୁକ୍ମଣୀ । ଯଥା ଉମା ପଶୁପତେରେବ ତୁଭ୍ୟ
 ମୟଂ । ବରପକ୍ଷେ ତୁଭ୍ୟମିଦଂ । ଇତି କନ୍ୟାୟାଃ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତେ
 କୌତୁକସୁଦଂ ବଧ୍ନୀୟାତ୍ ।

ବରର ଅଧିବାସାଦି କର୍ମ

ଇତୋ ବରସ୍ୟାପ୍ୟେବ ଗନ୍ଧାଧିବାସ ବହ୍ନିଶାଳା ବେପଣ
 ହରିଦ୍ରାଧିବାସ ବୃଦ୍ଧି ଶ୍ରୀରାମପୂଜା କୌତୁକସୁଦଂ କୃତ୍ଵା ଯଥେନ୍ଦ୍ର-
 ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରାଣୀତ୍ୟାଦି ତୁଭ୍ୟମିଦମିଚ୍ଛୁକ୍ତା ମଣିବନ୍ଧେ କୌତୁକସୁଦଂ
 ବଧ୍ନୀୟାତ୍ ॥

ଇତ୍ୟଥା—ବରସ୍ୟ ପିତା ବରୁଣପୂଜା ପୂର୍ବକ ପୁଣ୍ୟାଦି
 ବାଚନଂ ପୁଣ୍ୟାଦିମିତ୍ୟାଦି ମମପୁତ୍ରସ୍ୟ ଅମୂଳଶର୍ମଣୋ ବିବାହାର୍ଥଂ
 ଗନ୍ଧାଧିବାସ ବହ୍ନି ଶାଳାବେପଣହରିଦ୍ରାଧିବାସାଦ୍ୟୁଦୟିକ ଶ୍ରୀରାମ

କୌତୁକସମ୍ପନ୍ନ କର୍ମମୟଃ ନିର୍ମଳଃ । ସଦେଶ୍ୟାଦି । ତଦା କର୍ତ୍ତୃନ୍
ମିଶ୍ରିତ ଗତ ଗୁଣାଂ “ଭାଂଗରସା” “ଅଂଶୁନାଭେ” “କୋଽସି
କଳମାଂସି” “ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମତେ” “ସତ୍ସୁରଭ୍ୟୁନ୍ମଦନ” ସୁମଙ୍ଗଳ
ନାମାନଂ ଏକମିନ୍ଦ୍ରିୟଭାବେ ବ୍ରାହ୍ମଣା ବରସ୍ୟାଂ ଲେପନଂ
କୁର୍ଯ୍ୟ, ପଦ୍ମବତ୍ ବନ୍ଧିଶାଳାବେପଣଂ ହରିଦ୍ରାଧବାସୋ ଗନ୍ଧାଧବାସ
ବତ୍ । ତତ ଆଭ୍ୟୁଦୟିକ ଶ୍ରୀଂ ॥ ଦେଶକାଳ ବାକ୍ୟାନନ୍ତରଂ
ଅମ୍ବୁକସରୋଧସ୍ୟମମ ପୁଷ୍ପସ୍ୟାକଦେବ ଶର୍ମଣୋ ବିବାହେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ
ତଦଙ୍ଗତୟାଭ୍ୟୁଦୟିକେ ଶ୍ରୀଂ ପ୍ରାସ୍ତେ ସଂପ୍ରତି ସାକ୍ଷାତ୍
କରଣାଶୟୋ ତତ୍ପ୍ରତାମ୍ନାୟୁଲେନ ଅମ୍ବୁକସରୋଧାଶଂ ଅସ୍ମାନ୍ନାତ୍
ପିତାମହା ପ୍ରପିତ ମହାନଂ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଅମ୍ବୁକଦେବନାଂ
ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ । ଅମ୍ବୁକସରୋଧାଶଂ ଅସ୍ମତ୍ ପିତୃ ପିତାମହ
ପ୍ରପିତାମହାନାଂ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଶର୍ମଣାଂ
ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ । ଅମ୍ବୁକସରୋଧାଶଂ ଅସ୍ମନ୍ନାତାମହ ପ୍ରମାତାମହ
ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରମାତାମହାନାଂ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଅମ୍ବୁକଦେବ ଅମ୍ବୁକଦେବ
ଶର୍ମଣାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ଗଣପତି ପୁରଃସର ଗୌର୍ଯ୍ୟାଦ୍ୟଷ୍ଟାଦଶ
ମାତୃଗଣ ପୂଜା ବସୋଦ୍ଧୃତପୁଷ୍ପମନ୍ତ୍ର ଜପପୂର୍ବକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ୍ୟ
ଦାନମହଂ କରିଷ୍ୟେ । ଚିତ୍ତ ସଂକଳ୍ପ ଅଷ୍ଟାଦଶମାତୃଗଣାନ୍ ପୂର୍ବ
ବତ୍ ପୂଜୟେତ୍ । ବସୋଦ୍ଧୃତଂ ଚ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ଶ୍ରାଦ୍ଧ୍ୟାହାରଃ ॥
ଓଁ ବସ୍ତୁନମଃ ଇତ୍ୟାରଭ୍ୟ ପୁଣ୍ୟତିଆବତ୍ୟନ୍ତଂ ପଠିତ୍ବା କାଶ୍ୟପାଦି
ନାନା ଗୋଷେଭ୍ୟୋ ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟୋ ନାନବେଦ ନାନାଶାଖା
ଶାଖିକ ଦେଶଧାୟିଭ୍ୟୋ ନାନାନାମଶର୍ମଣ୍ୟାପ୍ତୋଭ୍ୟଃ ମନସା
କ୍ରିତେଭ୍ୟ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ସ୍ବରୂପେଭ୍ୟ ଅମ୍ବୁକଗୋଧ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମ୍ବୁକ
ଦେବଶର୍ମା ଅମ୍ବୁକଗୋଧସ୍ୟ ମମ ପୁଷ୍ପସ୍ୟାମ୍ବୁକଦେବ ଶର୍ମଣୋ
ବିବାହେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ତଦଙ୍ଗତୟାଭ୍ୟୁଦୟିକେ ଶ୍ରୀଂ ସଂପ୍ରାପ୍ତେ

ସଂପ୍ରତି ପାଷାତ୍ତରଣାଶକ୍ତୌ ତତ୍ପତ୍ୟାମ୍ବୁଜେନ ବିଶ୍ଳେଷାଂ
 ଦେବାନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭୋଜନଦ୍ୱୟଂ । ଅମ୍ଭକଗୋସାଣାଂ ଅସ୍ମନ୍ନାତ୍ମ
 ପିତାମହପ୍ରପିତାମହନାଂ ଅମ୍ଭକ ଦେବୀ ଅମ୍ଭକ ଦେବୀ ଅମ୍ଭକ ଦେବୀ
 ନାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭୋଜନଦ୍ୱୟଂ । ଅମ୍ଭକଗୋସାଣାଂ
 ଅସ୍ମନ୍ ପିତୃପିତାମହାନାଂ ଅମ୍ଭକଦେବୀ ଅମ୍ଭକଦେବୀ ଅମ୍ଭକଦେବୀ
 ଅମ୍ଭକଦେବୀ ଶର୍ମିଷ୍ଠାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭୋଜନଦ୍ୱୟଂ । ଅମ୍ଭକସ
 ଗୋସାଣାଂ ଅସ୍ମନ୍ନାତାମହ ପ୍ରମାତାମହବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହାନାଂ ଅମ୍ଭକ
 ଦେବୀ ଅମ୍ଭକ ଦେବୀ ଅମ୍ଭକ ଦେବୀଶର୍ମିଷ୍ଠାଂ ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ ସ୍ଥାନେ
 ଭୋଜନଦ୍ୱୟଂ ଇମାନି ସଂଭୂୟାନ୍ତ ପରିମିତାନି ପ୍ରଜାପତି ଦେବତାନି
 ତେଭ୍ୟା ବ୍ରାହ୍ମଣଭ୍ୟା ଦାତୁମହମୁସ୍ତେ । ବଡ଼ଭୋଜ୍ୟୋହରୀଃ ।
 କୌତୁକ ସ୍ୱର୍ଗଂ ପଦ୍ମବତ୍ । ତତଃ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ ପୁଣ୍ୟାହମିତ୍ୟାଦି
 ମମ ପୁତ୍ରସ୍ୟାମ୍ଭକ ଦେବଶର୍ମିଷ୍ଠେ ବିବାହ ନିମିତ୍ତଂ ଗନ୍ଧାର୍ପବାସାଦିକର୍ମ
 ଯତ୍କୃତଂ ତତ୍ତ୍ୱକୃତମସ୍ତୁ ଇତ୍ୟାଦି ଆଶୀର୍ବାଦଂ ।

ବରସ୍ୟ କନ୍ୟାବାସ ପରିଧାନ ବିଧି

ତତଃ କନ୍ୟାବାସଂ ମନ୍ତ୍ବୟିତ୍ବା ପରିଧ୍ୟାତ ବରଃ । ମନ୍ତ୍ବୋ
ଯଥା :—୭ ଜଗ ଗଜ ପରିଧୟ୍ ବାସୋ ଭବାକୃଷ୍ଣୀନାଭିଶସ୍ତି
ପାବା । ତେଂ ଚ ଜାବ ଶରଦଃ ସୁବର୍ଚ୍ଚା ରୟିଷ୍ଠ ପୁରାନନୁସଂ-
ବ୍ୟୟୁଷ୍ଟାୟୁଷ୍ଟାଦଂ ପରିଧୟ୍ ବାସଃ ॥

ଟୀକା—ଜଗଂ ଗଜେତ, ହେ ଆୟୁଷ୍ଟେ କନେ ଭୁ ଜଗଂ
ବୃଦ୍ଧଭୂମା ଗଜ, ଯୁବଜାଲେତ ଶରଜାବନା ବ । କ ଚ ବାସଃ-
ବସନଂ ପରିଧୟ୍-ପରିଧାନଂ କୁରୁ । ବସ୍ତ୍ର ବିମୁକ୍ତା, କଦାପି ମା
ଭବ । କଂ ଚ ଆକୃଷ୍ଣୀନାଂ ଭବ (ଅକୃଷ୍ଣୀନାମିତି ପ୍ରଥମାୟାଂ
ଷଷ୍ଠୀ)-ତେନ ବସ୍ତ୍ରପରିଧାନେନ ଆକୃଷ୍ଣା ମନୋହର ଭବେତ୍ୟର୍ଥଃ ।
ଅଭିଶସ୍ତିଃ ଶୟନଂ ତସି ପାବା ଭବ । କଂ ଚ ଶରଦଃ ଶତଃ
ଜାବ । ଶତବର୍ଷାଣି ଜାବେତ୍ୟର୍ଥଃ । ସୁବର୍ଚ୍ଚାଃ—ଶୋଭନକ
ନ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣା ସଜ୍ଜା, ରୟିଂ ଧନଂ ପୁତ୍ରାଂଶ୍ଚ ଅନୁସ୍ରବ୍ୟୟୁଷ୍ଟ-ସ୍ରବୁଶୁ ।
ଯନ୍ତ୍ରୟା ଆଶାମିତଂ ତତ୍ପ୍ରାପ୍ତୟେ ବାସଃ ପରିଧୟ୍ ।

ଅର୍ଥ—ଦେଶାଭ୍ୟନ୍ତରସାଗରେ ବରକନ୍ୟାରପିନ୍ଧିବାକୁ ଲୁଗାକୁ
ପିନ୍ଧି କର୍ମ ଶେଷରେ ସେହି ଲୁଗାକୁ ପାଲଟି କନ୍ୟାକୁ ପିନ୍ଧିବା ଦେଲେ
ବେଳେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ବିଷୟରେ କେତେକ ଉପଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ।
ବର କନ୍ୟାକୁ କହୁଛନ୍ତି, ହେ କନ୍ୟା । ତୁମ୍ଭର ସୌବନଶ୍ରୀ
ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ରହିବା, କଦାପି ବିବସନା ନ ହେବା, ସୁସଜ୍ଜିତ
ଭାବରେ ଲୁଗାପିନ୍ଧି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରି ମନୋହାରୀ ହେବା,
ଶୋଭିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବିବସନା ନ ହୋଇ ପବିତ୍ର ଭାବରେ
ରହିବା ଇତ୍ୟାଦି ସକାଶେ ତୁମ୍ଭେ ଯଦ୍ବିବଶ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁମ୍ଭର
ବଣୀଭୂତା ହେବେ । ଏଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଧାରଣ କରି,
ଅଳ୍ପ, ବସ୍ତ୍ର, ଧନ, ପୁତ୍ରାଦି ସୁକ୍ତା ହୋଇ ଅତୁଳ ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକରି
ସୁଖରେ ଶହେ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚି ରହିବ ।

ତତଃ କନ୍ୟା-ଉତ୍ତରାୟଣ ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ଯା ଅକୃନ୍ତନ୍ତବୟନ୍ ଯା ଅତନ୍ତ । ଯାଶ୍ଚ ଦେବସ୍ତନ୍ତୁନ
ଭୃତୋଽତନ୍ତୁ । ତାସ୍ତା ଦେହଜର୍ଭସ୍ତେ ସଂବ୍ୟସ୍ତସ୍ତାୟସ୍ତୁତାଦଂ
ପରିଧସ୍ତବାସଃ । ଇତି ଉତ୍ତରାୟଣ ଗ୍ରହଣଂ ॥

ଟୀକା—ଯା ଇତି ॥ ଦେ ଆୟସ୍ତୁତି କନ୍ୟା । ଯା ଦେବଃ
ତନ୍ତୁନ-ସୁତ୍ରାଣି ଅକୃନ୍ତନ୍ କର୍ତ୍ତ୍ତି ତବତ୍ୟଃ । ତଥା ଯାଃ ତନ୍ତୁନ୍
ଅବୟନ୍ ବ୍ୟାପିତବତ୍ୟଃ ତଥା ଯାସ୍ତନ୍ତୁନ୍ ଅତନ୍ତବସ୍ତାରିତବତ୍ୟଃ ।
ତାଃ ଦେବସ୍ତୁ ତ୍ବାଂ ସଂବ୍ୟସ୍ତୁ ସଂବ୍ୟସ୍ତୁ ପରିଧାପୟନ୍ତୁ । ତଥା
ଭୃମିଦଂ ବାସଃ ଅଭୃତନ୍ତୁ ବିସ୍ତାରୟ । କେନ ପ୍ରକାରେଣ ପ୍ରସ୍ତାରିଣ
ଦୈର୍ଘ୍ୟେଣ ଚ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ୟ ପରିଧୟ୍ । କିମର୍ଥ ଜରସେ ଚରଣାବନାୟ
ସୁନ୍ଦରସ୍ତାବନାବନା ଯାଭିରଦଂ ବସ୍ତ୍ରଂ କୃତଂ ତାଭଃ ପରିଧାପିତଂ
ସତ୍ ଇଦମୁତ୍ତରାୟଂ ବସ୍ତ୍ରଂ ତ୍ବାଂ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ୟ ପରିଧୟ୍ସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟାର୍ଥ ।
ଅବୟନ୍ତି । ବେଞ୍ଜି ତନ୍ତୁ ସନ୍ତାନେ ଇତ୍ୟସ୍ୟ ରୂପଂ । ଦେବାର୍ତ୍ତ
ପ୍ରଥମାର୍ଥେ ଦ୍ଵିତୀୟା । ଏତଦନ୍ତେତି ତନ୍ତୁ ବିସ୍ତାରେ ଲିଟ୍ ଖଲ୍ ବହୁଳଂ
ଛନ୍ଦସ୍ୟମାତ୍ରଂ ଯୋଗେଽପୀତ୍ୟତ୍ତାରମଃ । ସଂବ୍ୟସ୍ତସ୍ତେତି ତତ୍ ତତ୍ତୋ
ଭବମାତି ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନେ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷେକ ବଚନଂ ।

ଅର୍ଥ—ଏହି ବାକ୍ୟରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ଯେ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ
ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହାତରେ ସୂତାକାଟି ବସ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ କରାଇ ନିଜେ
ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟକୁ ପିନ୍ଧାଉଥିଲେ ।

କନ୍ୟା ଗୃହଣୀ ରୂପରେ ସ୍ଵାମୀ ଗୃହକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ
କପରି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା ଦେଖନ୍ତୁ ।

ମୁକୁଟ ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ରଃ

ତତୋ ମୁକୁଟ ବନ୍ଧନ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ଯୁବା ଯୁବାସାଃ ପରିବତ ଆଗାତ୍ ସ ଓ ଶ୍ରେୟାନ୍ ଭବତ
ଜାୟମାନଃ । ତଂ ଧୀରସ କବୟ ଉଲ୍ଲସନ୍ତି ସ୍ବାଧୋ ମନସା
ବେଦୟନ୍ତି ।

ଟୀକା—ଯୁବା ଇତି । ଯୋ ଯୁବା—ଯୁବକଃ ପରିବତଃ—
ବସ୍ତ୍ରପରିହୃତଃ ଆଗାତ୍ ଆଗାତବାନ୍ । ସଃ ଯୁବା ଶ୍ରେୟାନ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ
ଭବତି । ଓ ଛନ୍ଦମଃ ଶ୍ରୋତାଃ । କଂ ଭୂତଃ ଯୁବା ? ଯୁବାସଃ—
ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ଜାୟମାନଃ, ତଂ ଯୁବାନଂ ଧୀରସଃ—ପଣ୍ଡିତଃ
ବଦବାଂସଃ ବା କବୟଃ କୀର୍ତ୍ତିବଜ୍ରାରଂ । ସ୍ବାଧଃ—ସୁଷ୍ଟୁ ଆହିତା
ଧୀର୍ଯେଷାଂ ତେ ସୁବୁଦ୍ଧୟଃ ମନସା ହୃଦୟେନ ବେଦୟନ୍ତି, ଯୁବନ୍ତଃ—
ଉଜ୍ଜୀର୍ଣ୍ଣୟନ୍ତି । ଯତ , “ବଦ୍ୟୟା ବୟସା, ବାୟୁ, ବସ୍ତେଷା, ବିଭବେନ
ଚ, ବକାର ପଞ୍ଚଭୟୁକ୍ତୋ ନରଃ ପ୍ରାମୋକ୍ତ ଗୌରବଂ” ।
ସୁଶୋଭିତ ପରିଚ୍ଛଦଧାରୀ ଯୁବକଃ ସମ୍ମାନିତୋ ଭବତ୍ୟର୍ଥଃ ।

ବର କହୁଛନ୍ତି । ହେ ଆୟୁଷ୍ମଣ କନ୍ୟେ, ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ
ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହାତରେ ସୂତାକାଟି ସେହି ସୂତାକୁ ଲମ୍ବ ଓସାରରେ
ବସ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ କରାଇ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ନିଜେ ପିନ୍ଧି ଅପରକୁ
ପିନ୍ଧାଇ ଆସିଛନ୍ତି, ଆଜି ତୁମ୍ଭକୁ ମଧ୍ୟ ପିନ୍ଧାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଦେଶ-
ସ୍ବରୂପା । ଯେହେତୁ ସେମାନେ କାୟିକ, ମାନସିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ
ଆର୍ଥିକ ଉଚ୍ଚତ ସଙ୍ଗେ ଲଜ୍ଜାନିବାରଣ ଓ ସୁଶୋଭିତ ହେବାର
ଉପାୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଶ ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ କୁହାଯିବ ?
ଏଣିକି ତୁମ୍ଭେ ଗୃହଣୀର ଚର୍ଚ୍ଚବ୍ୟ ପରେ ଅବଶଷ୍ଟ ସମୟରେ
ନିଦ୍ରାଳସ୍ୟାଦି ଦ୍ବାରା ସମୟର ଅପବ୍ୟବହାର ନ କରି ହାତରେ
ସୂତାକାଟି ବସ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ କରାଇ ନିଜେ ପିନ୍ଧିବ ଓ ପିନ୍ଧାଇବ ।
ଏତଦ୍ବାଚ୍ଛ ଆମ୍ଭର ବହୁ ଉଚ୍ଚତ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ।

ତତଃ ସିନ୍ଦୂର ଗ୍ରହଣଂ, ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ସିନ୍ଧୋରବ ପ୍ରାଧୁନେଷୁ ଘନାସୋ ବାତପ୍ରମୀୟଃ ପତୟନ୍ତୁ
ୟୁକ୍ତା । ଦୃଢ଼ସ୍ୟଧାର ଅଳ୍ପସୋ ନ ବାଜା କାଷ୍ଠାଭିନ୍ନମ୍ ମିତ୍ରିଃ
ପିନ୍ଦୁମାନଃ ॥

(ଏହି ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥାଦି ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ)

ତତଃ କଜ୍ଜଳ ଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ମଘନାଂ ପୟୋଽସି ବର୍ତ୍ତେ । ଦା ଅସି ବର୍ତ୍ତେ । ମେ ଦେହ ।
ବୃଷସ୍ୟ ଦଘ୍ନନକାସି ଚକ୍ଷୁର୍ଦା ଆସି ଚକ୍ଷୁର୍ମେ ଦେହ ॥
(ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବାଟବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।)

ତତ୍ ପରେ ବର ଓ କନ୍ୟା ଉଭୟଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବ ।

ଲବଣ ଗୁମରୀ କର୍ମ

ତତଃ କନିଷ୍ଠ ବେଦିକା ସମୀପେ ବରସ୍ତ୍ର ଶ୍ରେତ୍ । ତତଃ କନ୍ୟା
ହସ୍ତେ ଲବଣଂ ଗୁମ୍ଫୟା ବରସ୍ୟୋପରି ସିପେଦନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ—

ମୁକୁଟଗ୍ରହଣ ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ—ସୁଶୋଭିତ ପରିଚ୍ଛଦଧାରୀ
କେହି ଯୁବକ କୌଣସି ଅପରିଚିତ ସ୍ଥାନ ବା ସଭା ସମିତିରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲେ ଅପାତତଃ ସାଧାରଣ ଲୋକ କାହିଁକି କରି, ପଣ୍ଡିତ,
ବିବେକୀମାନେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ବୋଲି ମନରେ ଧାରଣ
କରି ସମ୍ମାନ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ବର କହୁଛି, ଆଜି
ମୁଁ ଉତ୍ତର ବନ୍ଧୁ ପରିଧାନ ପରେ ଶିବେଭୂଷଣ ମୁକୁଟ ମଧ୍ୟ ଧାରଣ
କରିଛି । ଏହା ଫଳରେ ସାଧାରଣରେ ମାନ୍ୟପ୍ରଦ ହେବ ।

ଓଁ ଦୁର୍ଗେ ଦେବ । ଜଗନ୍ନାଥ ପତି ମେ ବଶମାନୟ ।
 ଶତବର୍ଷଂ ନିଯୋଜ୍ୟାୟୁଃ ସୁଭଗା ମାଂ ସଦା କୁରୁ ॥

ଲବଣ ରୂପର ପୂଜା—ଗୃହାର୍ଚ୍ଚନରେ ଉପଲବ୍ଧ ଶୁଭୋ
 ଦେଶେ ଚତୁରସ୍ରଂ ବେଦୀଂ କୃତ୍ୱା ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଲବଣମାନ ଦୁର୍ଗାମୂର୍ତ୍ତିଂ
 ନିର୍ମୟ ‘ଅମ୍ବେ ଅମ୍ବିକେ ଅମ୍ବାଳିକେ ନ ମା ନୟତି କଣ୍ଠନ ।
 ସମସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱକଃ ସୁଭଦ୍ରିକାଂ କାମ୍ପୀଲବାସିନୀଂ । ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ବା
 ସ୍ୱନାମ୍ ଚତୁର୍ଥ୍ୟନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ଆବାହନାଦ ତାମ୍ବୁଳାନାଂ ତୁଷ୍ଟା
 ପୂଜୟେତ୍ ॥ ପ୍ରାର୍ଥନା

ଟୀକା—ଦୁର୍ଗଦେବତା । ହେ ଦୁର୍ଗେ—ଦୁର୍ଗତିନାଶିନୀ । ହେ
 ଦେବୀ-ଅଭୟଦାୟିନୀ । ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ସର୍ବ ସହାର, ପାଳୟିନୀ ।
 ତୁଁ ପତି-ମମ ସ୍ୱାମିନଂ, ମେ ମମ ବଶଂ ଆନୟ । ଅପିତ ମେ-
 ପତିଃ ଶତବର୍ଷଂ ଆୟୁଃ ନିଯୋଜ୍ୟ, ଦୀର୍ଘାୟୁର୍ଦ୍ଦା ସଦା-ସଦାମାଂ
 ସୁଭଗାଂ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ କୁରୁ ଇତି ଅଶଂସାବାକ୍ୟଂ ।

ଅର୍ଥ—ତତ୍ପରେ ବର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଓ
 ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଧିବାସ ଗୃହରୁ ଆସି କନିଷ୍ଠ
 ବେଦୀ ସମୀପରେ ଠିଆ ହେବ ଓ କନ୍ୟା ହସ୍ତରେ ଲବଣ ଦେଇ
 ଶୁଭଭଳାକ୍ଷିଣୀ ହୋଇ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି, ହେ ଦୁର୍ଗେ । ହେ
 ଦେବି, ଦେ ଜଗନ୍ନାଥ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପତିଙ୍କୁ ଶହେବର୍ଷ ଆୟୁ
 ଦେଇ ମୋତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବତୀ କର ଓ ପତିଙ୍କୁ ମୋର ବଶବର୍ତ୍ତୀ
 କର ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ପତି ଯେପରି ସଦା ସମାଜେ ଭଲ ପାଇବେ
 ସେହି ବିଧାନ କର-ଏପରି ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ପୂଜି କରି କନ୍ୟା ବର
 ଉପରେ ହାତରେ ଧରିଥିବା ଲବଣକୁ ରୂପର କରି ପକାଇବ ।

ଅମ୍ରେ ଅମ୍ରିକେ ଅମ୍ବାଳକେ—ଏ ମନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା—

ଅମ୍ବା, ଅମ୍ବିକା, ଅମ୍ବାଳିକା ଦୁର୍ଗାୟ ନାମାନ । ହେ ଅମ୍ରେ
ହେ ଅମ୍ରିକେ, ହେ ଅମ୍ବାଳକେ ମା ମାଂ କଣ୍ଠନ୍ କଣ୍ଠି ଦପି ନ ନୟତି
ନ ପ୍ରାପୟତି ସ୍ଵାମିନଂ ପ୍ରତି । ବୋଧବ୍ୟଂ । ତଥା ଚ ସତି ଅଶ୍ଵକଃ
ସମସ୍ତ୍ରୀ ଅଶ୍ଵଶବଃ ସ୍ଵାମିବାଚକଃ କକାରଃ କୁସ୍ତାୟାଂ କୁସ୍ତାମ୍ୟତ୍ୟର୍ଥଃ
ସମସ୍ତ୍ରୀ—ଶେତେ । କଂକୃତ୍ତା ସୁଭଦ୍ରାକାଂ ପରିଗୃହ୍ୟ ଇତି ଅଧ୍ୟା-
ହ୍ନିପୁତେ ସାକାଞ୍ଚକ୍ଷିତ୍ଵାତ୍ । ସୁଶୋଭନାବୁସୌ ଭଦ୍ରାଚେତି ସୁଭଦ୍ରା
କୁସ୍ତା ସୁଭଦ୍ରାସୁଭଦ୍ରାକା ଭଦ୍ରାପୋରପି କୁସ୍ତାୟାଂ କାରଣମୀକ୍ଷ୍ୟା ।
କଂଭୂତାଂ କାମ୍ପୀଳ ବାସିନୀଂ କାମ୍ପୀଲେ ନଗରପ୍ରସ ବସନ୍ତତି ତାଂ
କାମ୍ପୀଲେହି ସ୍ଵରୂପା ସୁଭଗା ବିମଳାଶ୍ଵ ସ୍ଵୟେ ଭବନ୍ତି । ଅସ
ସସନ୍ତୀତି ସସସ୍ତ୍ରୋଜ୍ଜତ୍ୟସ୍ୟ ଧାତୋ ରୂପଂ । ଅୟଂ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।
ଆନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ସୌର୍ଭାଗ୍ୟ କାମନୟା ସ୍ଵୟା ଭଗବତ୍ପୂଜ୍ୟତେ ।
ହେ ଅମ୍ରେ ଇତ୍ୟଦିତ୍ୟ ଦୁର୍ଗାଂ ସମୋଧୀ କଣ୍ଠି ଦପି ମାଂ ସ୍ଵାମି
ସମୀପଂ ନ ନୟତି ମୟ ବିନା ସ୍ଵାମୀଅନ୍ୟାଂଗୁତ୍ଵାତ୍ ଶୀଘ୍ର ଅତୋ
ମୟା ପୂଜିତା ଭଗବତ୍ତା ମାଂସ୍ଵାୟୁମିକ୍ରାଂ କରେଭି ତ୍ୟଭିପ୍ରାୟଃ ॥

ଅର୍ଥ—କନ୍ୟା ଲବଣରେ ଦୁର୍ଗାପ୍ରତିମା ନିର୍ମାଣ କରି
ପୂଜା ପରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି । ହେ ଅମ୍ରେ, ଅମ୍ରିକେ, ହେ
ଅମ୍ବାଳକେ । ଅବିବାହିତ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ଵାମୀବିହୀନ ହୋଇ
ଅସୌଭାଗ୍ୟ ଜନିତ ଅକର୍ମଣ୍ୟାଭାବରେ ପଡ଼ିଛି । ମୋର ସ୍ଵାମୀ
କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର
ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ କରି ସୌଭାଗ୍ୟବତ୍ତା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ
ତୁମକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।

ଯଥା—“ନମସ୍ତେ କାମଦେ ଦେବ ନମସ୍ତେ ସୁଖସୌଖ୍ୟଦେ ।

ନମସ୍ତେ କାମଜନନି ନମସ୍ତେ ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟେ ।”

ଏବଂ କୁସରିତବ୍ୟବହାରୋଽସ୍ତି ।

କନିଷ୍ଠ ବେଦୀ କର୍ମ

ତତଃ କନିଷ୍ଠ ବେଦିକୋପରି କନ୍ୟାମାତା ନାରିକେଳୋ-
ଦକନେ ବରସ୍ୟ ପାଦୌ ପ୍ରଖ୍ୟାଲ୍ଲ ସ୍ୱ ବସନାଞ୍ଚଳେ ପ୍ରୋଞ୍ଜ୍ୟ
ତସାଲକ୍ତକଂ ଚ ଦତ୍ତା ତାମୂଳପତ୍ର ଯୁଗଳଂ ହୃଦ ପୃଷ୍ଠେ ଚ
ଯୁଗପନ୍ନିଧାୟ ସିନ୍ଦୂର କଞ୍ଜୁଳାଭ୍ୟାଂ ମୁଖମଣ୍ଡନଂ କୃତ୍ୱା ସ୍ବହେ
ଯଜ୍ଞୋପବୀତଂ ଚ ଦତ୍ତା ଦୁର୍ଦ୍ଦାଶିତାନି ବରସ୍ୟୋପରି ନିକ୍ଷିପ୍ୟ ସପ୍ତାଲ୍ଲ
ମୁଷ୍ଟିଭର୍ଗୋମୟ ପିଣ୍ଡେଃ କେନ ଚ ସପ୍ତବର୍ତ୍ତିକୟା ନୀରାଜନଂ
ସ୍ତୀଭ୍ୟଃ ସହ କୃର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥

କନିଷ୍ଠ ବେଦୀ ବିବରଣ

କନିଷ୍ଠ ବେଦ୍ୟା ସ୍ତମ୍ଭାପ୍ୟ ଚତୁଷ୍ଠୋଣେ ପ୍ରଦୀପକଂ ।

ଶିଳାପୁଷ୍ପ ବିଧାନଞ୍ଚ କୁକୁର୍ମାଚରଣଂ ତତଃ

ସଭର୍ତ୍ତ୍ତିକାଃ ସ୍ତୈ ପୃଃ ସପ୍ତ କନ୍ୟାମାତା ସହେବ ତ୍ୱ ॥

(ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର କାରିକାୟାଂ)

[ତଦନନ୍ତର କନିଷ୍ଠ ବେଦୀର ଗୁଣ କୋଣରେ ଗପ
ଜଳାଇ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଶିଳ ଉପରେ ବରକୁ ବସାଇ କନ୍ୟାମାତା
ନାରିକେଳ ଜଳରେ ବରପାଦ ଧୋଇ ନିଜ ପଣତରେ ପୋଛି
ସେହି ପାଦ ହୃଦରେ ଅଳତା ଲଗାଇ ଦେଇ ଦୁଇଗୋଟା ପାନପତ୍ର
ଦୁଇହାତରେ ଧରି ଏକ ସମୟରେ ବରର ହୃଦୟ ଓ ପିଠିରେ ରଖି
(କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବରର ଗୁଣ କୋଣରେ ଜଳୁଥିବା
ବଖାରେ ସେହି ପାନ ପତ୍ରକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ତଦ୍ୱାରା ବରର ଗାଲ
ସେକି) ସିନ୍ଦୂର କଞ୍ଜୁଳଦ୍ୱାରା ମୁଖମଣ୍ଡନ କରି ପଇତା ପିନ୍ଧାଇ

ବରକୁ ଦୁବ ଚୁଉଳ ଓ ଗୋଟିଏ ଯାତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋମୟପିଣ୍ଡ
ଓ ସାତମେଷ୍ଠ ଘାତ ଓ ସାତଦାସ ରଖି ସାତଜଣ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ
ନେଇ ବନ୍ଦାପନା କରିବେ ।)

ଷଡ଼ର୍ଥ୍ୟ କମାରମ୍ଭ

ତତୋ ବୃହତ୍ ବେଦିକୋପରି ବରସ୍ୟାଗ୍ରେ କନ୍ୟାପିତା
ବରୁଣପୂଜାପୂର୍ବକଂ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥ ତଦ୍ ଯଥା—
ପୁଣ୍ୟାହମିତ୍ୟାଦି । ମମ ଦୁହିତୁରମୁକ୍ତନାମ୍ନାଃ କନ୍ୟାୟା । ବିବାହର୍ଥ-
ମାଗତସ୍ୟ ବରସ୍ୟ ଷଡ଼ର୍ଥ୍ୟାରମ୍ଭ ଯି ପୃଥେ ଯଦେତ୍ୟାଦି ।

ବାରୁଣାଦି ଦାରୁମୟ ପୀଠାଦି ଆସନଂ ଆନାୟଂ କନ୍ୟାପିତା
ଅସନାଦୁତ୍ଥାୟ ବରସ୍ୟାଭିମୁଖେ ସ୍ଥିତ୍ବାହ ସାଧୁ ଭବାନ ପ୍ରା-
ମଦ୍‌ପୁଷ୍ୟାମୋଭବନ୍ତଂ । “ଅଭିସୂତ” ଇତି ବରୋ ବଦେତ୍—
ଅର୍ଥ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଃ ।

“ଷଡ଼ର୍ଥ୍ୟା ଭବନ୍ତ୍ୟାରୁର୍ଯ୍ୟ ରତ୍ନିକ୍ ବେବାହ୍ୟା ରଜା ପ୍ରିୟଃ
ସ୍ନାତକଃ” ଇତି ପାରସ୍କରଃ । ପ୍ରତି ସମ୍ବତ୍ସରବର୍ଦ୍ଧେୟେୟଃ ।
ନ ସମ୍ବତ୍ସରବଦ୍ୟାକ୍ ।)

(ଅର୍ଥ—ଆରୁର୍ଯ୍ୟ—(ବେଦାଧ୍ୟାପକ) ରତ୍ନିକ୍ (ପୁରୋହିତ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୃତି) ବେବାହ୍ୟ (ବର), ରଜା, ପ୍ରିୟ (ସଖା) ସ୍ନାତକ
(ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବ୍ରତ ଶେଷ କରି ଯେ ଗୃହାସ୍ଥାଶ୍ରମକୁ ଫେରିଆସେ
ତାହାକୁ ସ୍ନାତକ କହନ୍ତି) ଏହି ଛଅଜଣ ଅର୍ଥ୍ୟଯୋଗ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି
ଏମାନେ ଗୃହକୁ ଆସିଲେ ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ ପୂଜା କରିବ । କିନ୍ତୁ ଏକ
ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଥର ଆସିଲେ ପୂଜା କରିବାର ବିଧି
ନୁହେଁ ।)

ବିଷ୍ଣୁରାଜ ଅସାବନ

ବିଷ୍ଣୁରଂ ଚେବ ପାଦ୍ୟଞ୍ଚ ପୁନର୍ବିଷ୍ଣୁରମେବ ଚ
ଅର୍ଥଂ ଶୂନମାୟଂ ଚ ମଧୁପର୍କ ଇତଃ ପରଂ ॥

(ବିଷ୍ଣୁରଂ—ପଞ୍ଚବିଂଶତି ଦର୍ଶେ ବାମାବର୍ତ୍ତବ୍ରହ୍ମଗ୍ରନ୍ଥେ ଯୁକ୍ତଂ ।
ପାଦ୍ୟଂ—ପାଦ ପ୍ରକ୍ଷାଳନାର୍ଥଂ ତାମ୍ରପାତ୍ରସ୍ଥମୁଷ୍ଣୋଦକଂ । ୨ୟ
ବିଷ୍ଣୁରଂ—ପୂର୍ବବତ୍ ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଷ୍ଣୁରଂ ଆଚମନୀୟଂ—ଆଚମନାର୍ଥ
କମଣ୍ଡଳୁସ୍ଥଭୂତଂ ସୁବାସିତ ଜଳଂ । ମଧୁପର୍କ—ଦଧିମଧୁସ୍ଥାପୟାନ୍ତ
କାଂସ୍ୟପାତ୍ରସ୍ଥମପରକାଂସ୍ୟପାତ୍ରୋଷାଜ୍ଞାଦିତଂ ଏହାର ପରିମାଣାଦି
ପରିବେଷ୍ଟରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।)

ବିଷ୍ଣୁରାଜ ଅର୍ପଣ ବଧୂ

ଇତଃ କନ୍ୟାପିତା ବିଷ୍ଣୁରଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ଵା ବିଷ୍ଣୁରେ ବିଷ୍ଣୁରଃ ପ୍ରତି-
ଗୃହ୍ୟତାମିତି ବଦତି । ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟାମିତି ବରଃ । ବରେ ବିଷ୍ଣୁରଂ
ଗୃହ୍ୟତ୍ଵା ମନ୍ତ୍ରଂ ପଠେତ୍ । ଯଥା—

ବରାଦି ଦାରୁମୟଂ.....ର ଅର୍ପଣ—

[କନ୍ୟାପିତା ବରୁଣ କାଠ ପ୍ରଭୃତିରେ ଆସନ ନିର୍ମାଣ
କରାଇ ଅଣାଇ ରଖିବ । ଉତ୍ତପରେ ଆସେ ଆସନରୁ ଉଠି
ଦରର ସମ୍ମୁଖରେ ରହି (ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ତାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳ ଧରି)
କହିବେ କି—ଆପଣ ଏହି ଆସନରେ ସୁଖରେ ବସନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେ
ଆପଣଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବୁଁ । ବର କହିବେ—ପୂଜା କରନ୍ତୁ ।]

ଓଁ ବର୍ଷୋଽସ୍ମି ସମାନାନାମୁଦ୍ୟତାମିବ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ । ଇମତ-
ମଭିତଷ୍ଟାମି ଯୋମା କଣ୍ଠା ଭବାସତ । ଇତି ଉତ୍ତରାଗ୍ର ବସ୍ତୁରୋପରି
ଉପବିଶେତ୍ ।

ଟୀକା—ବର୍ଷୋଽସ୍ମିତି । ସମାନାନାଂ ସମାନଜାତୀୟାନାଂ
ଅହଂ ବର୍ଷଃ ଆଜ୍ଞାଦକୋଽସ୍ମି ଭବାମି । କେଷାଂ କ ଇବ—
ଉଦ୍ୟତାଂ ଉଦୟଶାଳିନାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇବ । ବ୍ରହ୍ମନକ୍ଷତ୍ରାଦାନାଂ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ
ମଧ୍ୟେ ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ ତଥାହଂ ସମାନଜାତୀୟାନାଂ ମଧ୍ୟେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ । କଂ ତ ଯଃ କଣ୍ଠନ୍ ମାମାଭବାସତ-ହିନସ୍ତ୍ରି, ଅଭିପୁରୋ
ଦାସିତି ହିଂସାର୍ଥଃ ଇତି କକ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠେଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତଃ, ତଂ-ହିସକଂ
ଇମଂ ବସ୍ତୁର ରୂପତାମାପନ୍ନଭିତଷ୍ଟାମି—ଅଭିଭୂୟାଧଃକୃତ୍ୟ
ତିଷ୍ଠାମିତି ।

ଅର୍ଥ—ବର ଜନ୍ୟାପିତାପ୍ରଦତ୍ତ ବସ୍ତୁରକୁ ଉତ୍ତରକୁ ଅଗ୍ର
କରି ରଖି ତାହା ଉପରେ ବସି କହୁଅଛି ଯେପରି ବ୍ରହ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି
ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି, ଆଜି ସେହିପରି
ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ମୋର ଏହି ମାଙ୍ଗଳିକ
ବିଭବ ଦେଖି ସହି ନ ପାରି ଯଦି କେହି ମୋତେ ହିଂସାକରେ ଅର୍ଥାତ୍
ମୋର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରେ ତେବେ ସେହି ହିଂସକ
(ଅନିଷ୍ଟକାରୀ)କୁ ଏହି ବସ୍ତୁରସନକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲା ପରି ପରାଭୂତ
କରି ଅଧଃପାତ କରିବ ।

ତତଃ ବରସ୍ୟ ପାଦ ପ୍ରସାଳନେ ପାଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରେ ଯଥା :—
 କନ୍ୟାପିତା ପାଦ୍ୟଂ ଗୃହ୍ଣାତ୍ । ପାଦାର୍ଥମୁଦକଂ ପାଦାର୍ଥମୁଦକଂ
 ପାଦାର୍ଥମୁଦକଂ (ବା ପାଦ୍ୟଂ ପାଦ୍ୟଂ ପାଦ୍ୟଂ) ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟତାମିତି
 ବଦ୍ଧତି । ପ୍ରତିଗୃହ୍ଣାମିତି ବରଃ । ବରଃ ପାଦାର୍ଥମୁଦକଂ ଭୂମୌ
 ସ୍ଥାପୟିତ୍ବା ହସ୍ତଦ୍ବୟେନ ପାଦୌ ପ୍ରସାଳୟତି ମନ୍ତ୍ରେଣ—

ବରଜୋ ଦୋହୋଽସି ବରଜଦୋହମସୀୟ । ମୟି ପାଦ୍ୟାୟି
 ବରଜୋଦୋହଃ ଇତି ପ୍ରଥମଂ ଦକ୍ଷିଣ ପାଦଂ, ପଶ୍ଚାଦ୍ ବାମପାଦଂ ।
 ଉଭୟସାୟଂ ମନ୍ତ୍ରଃ । ବ୍ରହ୍ମଣେତର ପକ୍ଷେ ଆଦୌ ବାମପାଦଂ—
 ପାଶ୍ଚାଦ୍ ଦକ୍ଷିଣପାଦଂ ପ୍ରସାଳୟେତ୍ ।

ଟୀକା—ବରଜ-ଇତି ହେ ଜଳ ! ଇଂ ବରଜୋ-ବିଶିଷ୍ଟାଘ୍ରେ
 ଦୋହଃଲପୂରଣମସି । ବରଜୋ—ବିଶିଷ୍ଟାଘ୍ରେ ବୋହଂ-ପ୍ରପୂରକଂ
 ଲାସସୀୟ । ଗୃହ୍ଣାମି । ଯତଃ ବିଶିଷ୍ଟା ଘ୍ରେ ଦୋହଃ ପ୍ରପୂରକସ୍ତଂ ।
 ଅତଃମୟି-ମମ ପାଦ୍ୟାୟେ ପାଦ୍ୟାୟ ଉବେତିସାଧ୍ୟାହାରୋଦୟଃ ।
 ହେ ଜଳ ! ଇଂ ମମ ପାଦସ୍ୟ ଘାତ୍ରିଂ କୁର୍ବିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅସୀୟ ଇତି
 ଅସଗତି ଘାତ୍ର୍ୟାଦାନ ଇତ୍ୟସ୍ମାଦାତୋ ଗୁଣିଷିଲିଞ୍ଚ୍ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷେ-
 କବଚନେ ରୂପଂ । ମୟୀତି ଶଷ୍ଠ୍ୟାଂ ସପ୍ତମୀ । ପଦ୍ୟାୟେ ଲିଙ୍ଗ
 ବ୍ୟତ୍ୟୟେନ ସ୍ତ୍ରୀଲିଂ ।

ଅର୍ଥ—ବର ପାଦ୍ୟରେ ପାଦ ଧୋଇ କରି କହୁଅଛି : ହେ
 ଜଳ ! ତୁମ୍ଭେ ମଳବିନାଶକ ଓ କାନ୍ତିପ୍ରଦ ବୋଲି ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ପାଦ୍ୟ
 ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାଦଧୋଇ କରୁଅଛି । ଏତଦ୍ବାରା ମୋର
 ପାଦକୁ କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ ଓ ଚଳନଶକ୍ତ ସମ୍ପନ୍ନ କର ।

ପାଦ ଧୋଇ ଫଳରେ ଚକ୍ଷୁରାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଠ ସତେଜ
 ହୁଅନ୍ତି ଆଉ ସୁଖନଦ୍ରା ହୁଏ—ଆୟବୋଦ ସମ୍ବନ୍ଧ)

ପୁନର୍ବିଷ୍ଣୁରଂ ପୁନର୍ବଦ୍‌ଗୁଣାଃ । ବରପ୍ରସ ପାଦଦ୍‌ଘଂ ନିଷାପତ ।
ବର୍ଷେଂ ସିଂ ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ତାପରେ ବର ପୂର୍ବପର ବିଷ୍ଣୁରକୁ କନ୍ୟାପିତାଠାରୁ ଆଣି
“ବର୍ଷେଂ ସିଂ” ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ତା ଉପରେ ପାଦ ରଖିବ—

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟପାଞ୍ଚଂ ଗୁଣାଃ । ଅର୍ଦ୍ଧୋ ଅର୍ଦ୍ଧୋ ଅର୍ଦ୍ଧଃ ।
ପ୍ରତିଗୁହ୍ୟତାମିତି ବଦତି । ପ୍ରତିଗୁହ୍ୟତାମିତି ବରଃ । ମନ୍ତ୍ରେ ଯଥା—
ଆପସ୍ତ ସୁଷାଃ ସବାନ୍ କାମନବାପ୍ନବାନ୍ । ଇତି ବାମ ହସ୍ତେ
ଗୁଣାଃ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତେନ ଶିରସି ସି ବାରଂ ସିଃଷ୍ଟତ୍ ।

ଟୀକା—ଆପସ୍ତେତି । ହେ ଆମଃ । ହତଃ କାରଣାତ୍ ସୂୟଂ
ଆପଃଆଶ୍ନୁ ବନ୍ଧୀତାପଃ—ସ୍ତ ଉବଥ । ଅତୋଽହଂ ସୁଷାଃ ଗୁଣା
ତାଃ ସବାନ୍ କାମାନ୍ ଅଭିଷିତାନ୍ ଅବାପ୍ନୁବାନ୍—ଆପ୍ନୁୟାମିତି
ବାକ୍ୟାଥଃ ପୁଞ୍ଚ ଏବ । ଆପଇତି ଆପ୍ନୁବ୍ୟାପୌ କ୍ୱପିକୃତେ ହସ୍ତେ
ଚ କୃତେ ଅପ୍ ଶବ୍ଦେ ସିଦ୍ଧେ ପ୍ରଥମା ବହୁବଚନେ ରୂପଂ ।

ଅର୍ଥ—ବର କନ୍ୟାପିତାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି
କହୁଛନ୍ତି, ହେ ଜଳ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜଗତର ଜୀବନ ସ୍ବରୂପ ଓ
ଆଶ୍ୱସ୍ତ୍ୟ ପୂରକ ଅଟ । ଏଣୁ ମୁଁ ଅର୍ଦ୍ଧ ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରାର୍ଥନା
କରୁଛି ଯେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସମସ୍ତ ଅଶ୍ୱସ୍ତ୍ୟ ପୂରଣ କର ।

ତତୋଽର୍ଥ ଜଳ ତ୍ୟାଗ ଅନେନ ମନ୍ତ୍ରଣ ଯଥା—

ଓଁ ସମୁଦ୍ରଂ ବଃ ପ୍ରହଣୋମ ସ୍ବାଂ ଯୋନିମଧୁଗଚ୍ଛତ । ଅରିଷ୍ଟା-
ସ୍ବାକଂ ଶର ମା ପରସ୍ବେତ ମତପୟଃ । ଇତି ପଠିତ୍ବା ଅର୍ଥ ଶେଷ
ମୁକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମାମୟ ଭୂମୌ ନିଷିପେତ୍ ।

ଟୀକା—ସମୁଦ୍ରମିତି । ହେ ଆପୋ ବୋ ଯୁଷ୍ଟାନ୍ ସମୁଦ୍ରଂ
ପ୍ରହଣୋମି—ପ୍ରସ୍ତାପୟାମି । ମାୟାପ୍ରହତାୟୁଂ ସ୍ବାଂ ଯୋନିଂ ସ୍ତ୍ରୀୟ-
ମୁପ୍ତଭିସ୍ଥାନଂ ସମୁଦ୍ରଂ ଅଭିଗଚ୍ଛତ । ଯୁଂ କଂ ଭୂତାଃ, ଅସ୍ବାକଂ-
ଅରିଷ୍ଟାଃ ଅହିଂସକାଃ, ଶରଃ ଉଲ୍ଲସ୍ତାଃ କଂ ଚ ମତପୟଃ ମତାୟଂ
ପାନାଦିଯୋଜ୍ୟଂ ଯତ୍ପପୟଃ ଜଳାନି ତତ୍ ମରସ୍ବେତ । ତତ୍ ପର
ସିକ୍ରଂମାପ୍ରହତଂ, ନ ଶରତ୍, ତେନ ତହିଁହେ ବତିଷ୍ଠୁଭିତ୍ୟଭିପ୍ରାୟଃ
ହେ ଆପୋ ଯଦ୍ ପୟୋ ମତାୟ ପାନାଦି ଯୋଗ୍ୟଂ ତନ୍ମୟା ନ
ପ୍ରହତଂ ଇହେବ ସ୍ଥିତ୍ବା ମମ ପାନାଦିକାର୍ଯ୍ୟଂ ନିବଂହୟନ୍ତୁ
ତତୋଽନ୍ୟା ଯା ଆପଃ ତା ମାୟା ପ୍ରହତା ଅସ୍ବାକମହିଂସକା ଭୂତା
ସମୁଦ୍ରଂ ଗଚ୍ଛତୁ ଇତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ବର କହୁଛନ୍ତି ହେ ଜଳ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରୁଛି ଯେ, ମୋର ସ୍ଥାନପାମୟାଦି ବ୍ୟବହାରନୋଗ୍ୟଜଳ ଏଠାରେ
ରହ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୋତେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକର ଜଳ କେବେହେ
ଅଭାବ ନହେଉ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଳମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ
କରୁଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ଅହିଂସକ ଶବ୍ଦରେ ଅସ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ର ପୂରଣ
କରି ତୁମ୍ଭର ଉପ୍ତଭିସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାଅ ।

ତତୋ ଆତମନେ ମନ୍ତୋ ଯଥା—

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ଆତମମୟଂ ଆତମମୟଂ ଆତମମୟଂ ପ୍ରତି
ବୃହତ୍ମାମିତି ବଦତି । ପ୍ରତି ଗୃହ୍ୟାମିତି ବରଃ । ଆତମମୟ ପାତ୍ରଂ
ବାମହସ୍ତେ ଧୃତ୍ବା ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତେନ ଜଳ ଚକ୍ରକଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ବା ଆତମତି
ମନ୍ତେଣ—

ଓଁ ଆମାଗନ୍ ଯଶସା ସ୍ୱସ୍ତଜ ବଚସା ତଂ ମା କୁରୁ । ପ୍ରିୟଂ
ପ୍ରଜାନାମଧିପତିଂ ପଶୁନାମଶିଷ୍ଟଂ ତନ୍ମନାଂ ଇତିସକୃତ୍ସ୍ୱାର୍ଥାଚୟନଂ
ଦି ସ୍ତୁଷ୍ଟଂ ।

ଟୀକା—ଆମାଗତିକ । ହେ ଜଳ ମା ମାଂ ଯଶସା ଶୀର୍ଷ୍ୟା-
ଆମାଗନ୍ ଆଗମୟ, ମାଂ ଯଶସ୍ୱିନଂ କୁର୍ବିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ ତଂ ମ-ମାଂ
ବଚସା-ତେଜସା ସ୍ୱସ୍ତଜ ତେଜସା ସ୍ୱସ୍ତଷ୍ଟଃ ବଚସ୍ୱିନଂ କୁରୁ ।
ମା ମାଂ ପ୍ରଜାନାଂ ପ୍ରିୟଂ କୁରୁ । ପଶୁନାଂ ଗବାଦାନାଂ
ଅଧିପତି ଶିଶୁରଂ କୁରୁ । ତନ୍ମନାଂ ଶରୀରବୟନାନାଂ ଅଶିଷ୍ଟଂ
ଆପଦ୍ମହୃତଂ ମାରୋଗଂ କୁରୁ । ଇତିନେନେବ ସବନ୍ଧଃ ସଂସ୍ତ
ଯୋଜ୍ୟଃ । ହେ ଜଳ, ଅନ୍ୟୋପମନେନ ମମ ଯଶସ୍ୱିତ୍ୱ ତେଜସ୍ୱିତ୍ୱ
ଲୋକପ୍ରିୟତ୍ୱ ଗବାଦିମତ୍ତଦିକଂ ମାରୋଗ ଶରୀରଂ—କୁର୍ବିତ୍ୟାଶଂସା
ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ । (ସ୍ୱାର୍ଥାଚୟନଲକ୍ଷଣ ପରିଶିଷ୍ଟେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ।

ଅର୍ଥ—ବର ଆତମନ କରି ଜଳକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁ ।
ହେ ଜଳ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ସତରତର ପ୍ରାଣଭୂତ, ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳ
କାରଣ ଶସ୍ତ୍ରମିତ ପଣେ ସମସ୍ତବାପରୁ ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟଦାତା ଅଟ ।
ଏଣୁ ମୁଁ ଆତମନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯଶସ୍ୱୀ, ତେଜସ୍ୱୀ,
ଲୋକପ୍ରିୟ, ଧନୀ, ଗବାଦି ପଶୁମୁକ୍ତ ଓ ମାରୋଗ କର ।

ତତ୍ତ୍ୱୋ ମଧୁପର୍କାବେଷଣ ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ମଧୁମର୍ଚ୍ଚେ ମଧପର୍ବକଃ । ପ୍ରତି ଗୃହ୍ୟତାମିତି କନ୍ୟାପିତା
ବଦତି । ତତୋ ବରଃ ‘ମିତ୍ରସ୍ୟ ଛା ବନ୍ଧୁଷା ପ୍ରଘୋଷେ’ । ଇତି
ମନ୍ତ୍ରେଣ ମଧପର୍ବକଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତେ ॥

ଜତୋ ବରଃ ମଧୁପର୍କ ଗ୍ରହଣଂ କରେତ୍ୟନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ।
 ଯଥା—“ଓଁ ଦେବସ୍ୟ ଭୁଃ ସବିତୁଃ ପ୍ରସବେଶ୍ଚି ନୋବାହ୍ନିଭ୍ୟାଂ
 ପୁଷ୍ଟୋ ହସ୍ତାଭ୍ୟାମାଦଦେ ॥”

ଶିଳା—ମିତ୍ରସ୍ୟେତ । ହେ ମଧୁପର୍କ, ମିତ୍ରସ୍ୟ ଆଦିତ୍ୟସ୍ୟ
 ଚକ୍ଷୁଷା ନେତ୍ରେଣ ଭ୍ରାଂ—ଭ୍ରାଂ ପ୍ରଶ୍ନେଷେ ପଶ୍ୟାମୀତ୍ୟର୍ଥ । ଅହଂ
 ଆଦିତ୍ୟେନ ଚକ୍ଷୁର୍ଦ୍ଦାନେନାନ୍ତରୂପେନ୍ନାମ ମଧୁପର୍କଂ ପଶ୍ୟାମିତି ।

ଟୀକ-ଦେବସ୍ୟେତ । ହେ ମଧୁର୍କ ଲା ଲାଂ ଆଦିଦେ—
 ପ୍ରତିଗୁହ୍ୟାମି । କସିନ୍ ସତ ଦେବସ୍ୟ ସବିତୁଃ, ଆଦିତ୍ୟସ୍ୟ,
 ପ୍ରସବେ, ଅଭ୍ୟନ୍ତଜାତେ । ସମୃତାବିତ ଯାବତ୍ । ଗ୍ରହଣଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ
 ଅଶ୍ୱିକୋଃ, ଅଶ୍ୱିମାନୁମାରୟୋଃ ବାହୁଭ୍ୟାଂ । ତଥା ପୁଷ୍ଟାଃ,
 ଆଦିତ୍ୟସ୍ୟ ହସ୍ତାଭ୍ୟାଂ ସବିତୁଃ ସମୃତୌ ଅଶ୍ୱିମାନୁମାରୟାଂ
 ବାହୁବାନେନ, ପୁଷ୍ଟାତ ହସ୍ତ ଛାଦନେନାନୁଗୃହ୍ୟତସ୍ତାଂ ମଧୁର୍କ
 ଗୁହ୍ୟାମୀତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—କର କହୁଛନ୍ତି, ହେ ମଧ୍ୟପର୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଗ୍ରହ
କରି ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା ମୁଁ ତୁମକୁ ଦେଖୁଅଛି ।

ଅର୍ଥ—ବର ମଧୁପର୍କକୁ ହାତରେ ଧରି କହୁଅଛି ହେ ମଧୁପର୍କ ମୁଁ ଆଦିତ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ସମ୍ମତିହସେ, ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ପ୍ରଦତ୍ତଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ଭୁଜହସ୍ତ ଓ ସବିତ୍ରପ୍ରଦତ୍ତ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହସ୍ତ-ହସ୍ତରେ ଅନୁଗୃହୀତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି ।

ତତୋ ବରଃ ମଧୁପ୍ରକଂ ବାମହସ୍ତେ ଗୃହ୍ଣାତ୍ । ବସିଣ ହସ୍ତସ୍ୟ
ଅନାମିକାଞ୍ଚୁଷ୍ମାଞ୍ଚ୍ୟାଂ ହିଃ ମିଶ୍ରୟତ । ଚ ଭୂମୌ ହିନିରୁଷୟତ
(ସିପତ) ମନ୍ତ୍ରେଣାନେନ—

‘ଓଁ ନମସ୍ୟାବାଣ୍ୟାୟାନ୍ୟଶନେ ଯତ୍ ତ ଆବିଭନ୍ତ ତେ
ନଷ୍ଟୁନ୍ତାମି ॥’

ଟୀକା—ନମସ୍ୟେତ । ଅସ ନମସ୍ୟ ଶବ୍ଦେନ ମଧୁପ୍ରକୌ
ବିବସିତଃ । ତେନାୟମର୍ଥଃ । ହେ ନମସ୍ୟ, ନମସ୍ତ୍ବାଗ୍ରହଂ ମଧୁପ୍ରକୌ
ବିବସିତଃ । ତେନାୟମର୍ଥଃ । ହେ ନମସ୍ୟ, ନମସ୍ତ୍ବାଗ୍ରହଂ ମଧୁପ୍ରକଂ ଭାଂ
ଅବଶ୍ୟାୟାନ, ମିଶ୍ରୟାଣି ଆଲୋଡ଼ୟାନ । ଭୂମିଂ ବଧାର୍ଯ୍ୟଂ । କଂ
ଚ ତେ, ତବ ଅଶନେ, ଭକ୍ଷଣେ ଯଦାବିତଂ ଉପହୃତଂ ତତ୍ତ୍ୱେ ତବ
ନଷ୍ଟୁନ୍ତାମି, ଅପସାରୟାମି । ନମସ୍ୟେତ ସ୍ତୁତିପୂର୍ବକଂ ସ୍ତବୋଧ୍ୟ
ଭାଂ ମିଶ୍ରୟାମି ତବାହୃତଂ ଛୋଟୟାମୀତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ । ‘ଆବାଣ୍ୟା-
ୟିମାତି ଶୈଓ ଗତୌ ଛନ୍ଦସଭେନାମୁନେପଦଂ ନ ଭବତି ।
ଅବାଞ୍ ପୂର୍ବସ୍ୟ ମିଶ୍ରଣାର୍ଥଭାଂ ଲେଟ ଉତ୍ତମପୁରୁଷିକବଚନ
ରୂପଂ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ନମସ୍ତ୍ବାଗ୍ରହଂ ମଧୁପ୍ରକଂ । ଭକ୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ
ତୁମକୁ ଏକସ ହମିଶ୍ରଣ କରୁଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଏଥିରେ କିଛି
ଅହିତକର ଦୋଷ ଅଛି ତେବେ ସେହି ଦୋଷକୁ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ
ଅପସାରଣ କରୁଅଛି, ବୋଲି ବର କହି ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ଅଙ୍ଗୁଳି ଓ
ଅନାମିକା ଅଙ୍ଗୁଳିଦ୍ୱାରା ମିଶାଇ ଭୂମିରେ ତଳଥର ଟିକିଏ ଟିକିଏ
ପକାଇବ ।

ତତୋ ମଧୁପର୍କଂ ତୁମ୍ଭୌ ସ୍ଥାପୟିତ୍ବା ମଧୁପର୍କସ୍ୟ ଏକଦେଶ-
ମାଦୟ୍ ଅନାମିକାଂ ଶୁଷ୍କାୟାଂ ସକୃତ୍ ପ୍ରଶ୍ନାତ । ଏବମପରବାର-
ଦୟଂ ପ୍ରାଶ୍ନାତ ମନ୍ତ୍ରେଣାନେନ ।—

ଓଁ ଯଜ୍ଞଧୁନୋ ମଧବ୍ୟଂ ପରମଂ ରୁଦ୍ରମନ୍ନାଦ୍ୟଂ ତେନାହଂ
ମଧୁନୋ ମଧବ୍ୟେନ ପରମେଶ ରୁପେଣାନ୍ନାଦ୍ୟେନ ପରମୋ
ମଧବ୍ୟୋଽନ୍ନାଦୋଽଶାନଃ ॥

ଟୀକା—ଯଦିତ । ମଧୁନୋ ଯତ୍ ମଧବ୍ୟଂ ମଧୁରଂ ସ୍ବାଦୁ,
ପରମଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ଅନ୍ନାଦ୍ୟଂ ଉଚ୍ଚଷ୍ଟାନ୍ନାଦ୍ୟଂ, ରୁପଂ ସ୍ବରୂପଂ, ତେନାହଂ,
ମଧୁନୋ ମଧୁବ୍ୟେନ ଉଚ୍ଚଷ୍ଠଂ ଅନ୍ନାଦ୍ୟମିବ । ଅନ୍ନାଦ୍ୟଂ ଅନ୍ନଂ ଯଥା
ଅନ୍ନଂ ଉପଭୁକ୍ତଂ ସତ୍ ବଳାକ୍ରମାଦଧାତ ତଥେଦମପି ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ।
ତେନ ପରମେଶ ରୁପେଣାନ୍ନାଦ୍ୟେନାସ୍ତ ସର୍ବତ୍ରୈବ ଦ୍ବିତୀୟାୟାଂ
ଦୃଶ୍ୟା । ତଥା ଚ ଏବଂ ଯୋଜ୍ୟ—ମଧୁନୋ ମଧବ୍ୟଂ ପରମଂ ରୁପଂ
ଅନ୍ନାଦ୍ୟଦହମଶାନଃ ଉଷୟାମି । ମଧବ୍ୟମିତ୍ୟାଦିପୁନଃ ଯଦ୍ ବଶେଷଣଂ
ତଦାଦତ୍ତିତ୍ୟର୍ଥଂ । ଯଥାହଂ ପରମଃ ଉତ୍ତମଃ, ମଧବ୍ୟଃ ମଧୁରଶୀଳଃ
ଅନ୍ନାଦ୍ୟଃ ଉଶକଃ । ତତ୍ ଏବମୂତ ଉଚ୍ଚର୍ଷାଦ୍ୟର୍ଥଂ ମଧୁପର୍କଂ
ଉଷୟାମାତି ॥

ଅର୍ଥ—ବର ମଧୁପର୍କ ଉଷଣ କରିବା ସମୟରେ କହୁଅଛି :
ହେ ମଧୁପର୍କ, ତୁମ୍ଭେ ସାରବାନ୍, ମଧୁର ରସଯୁକ୍ତ, ବଳାଧାତୁ,
ସ୍ବିରସ, ପୁଷ୍ଟିକର, କାନ୍ତିପ୍ରଦ, ସୁସ୍ବାଦୁ, ରୁଚିକର, ଅନ୍ନାଦି ଉଷବସ୍ତୁ
ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚଷ୍ଠ ଓ ମେଧ ଅଟ । ଏଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ
ଉତ୍ତମ ଗୁଣଦ୍ବାରା ଆୟୁଷ୍ମାନ୍, ବଳବାନ୍, ମୋହର କାନ୍ତି ବଶିଷ୍ଠ
ସୁଶୀଳାଦି ସୁଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ହେବା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉଷଣ
କରୁଅଛି ।

(ମତାନ୍ତରେ ମଧୁବାତା ଇତି ତତ୍ପୁରଃ ରତ୍ନଃ ପ୍ରତ୍ୟୁତଂ
ପ୍ରତିମନ୍ତଃ ବା ପୁରବତ୍ରିଃ ପ୍ରାଶ୍ନାତ ॥)—ଓ ମଧୁବାତା ରତ୍ନାୟତେ
ମଧୁ ଶରନ୍ତି ସିଦ୍ଧବଃ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଃ ସନ୍ତୋଷଧୀଃ । ୧ । ଓ ମଧୁନକ୍ତ-
ମୁତୋଷସୋଃ ମଧୁ ମତ୍ପାର୍ଥବଂ ରଜଃ । ମତ୍ତକୌରସ୍ତୁନଃ ପିତା ॥ ୨
ଓ ମଧୁମାଲୋ ବନସ୍ପତ୍ୟଃ ମଧୁମାନ୍ ଅସ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟାବୋ
ଭବନ୍ତୁ ନଃ ॥ ୩ ॥

ଟୀକା—ମଧୁବାତା ଇତି । ରତ୍ନାୟତେ ରତ୍ନଂ ଯଜ୍ଞମିଜ୍ଞାତରତ୍ନସ୍ତନ
ତତ୍ପୁ ମଜମାନାୟ । ବାତାଃ-ବାୟବଃ ମଧୁ ମଧୁମନ୍ତୋ ରସବନ୍ତୋ
ଭବନ୍ତୁ । ସିଦ୍ଧବଃ—ସ୍ୟାଦମାନାଃ ନଦ୍ୟଃ ସମୁଦ୍ରା ବା ମଧୁ ମଧୁ ମତ୍ତ
ରସବତ୍ ଉଦକଂଶରନ୍ତୁ ସବନ୍ତୁତ୍ୟର୍ଥଃ । ଓଷଧୀଃ ଧ୍ୟାନ୍ୟାଗ୍ନସ୍ୟାଃ
ନଃ ଅସ୍ତ୍ରାକଂ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଃ ମଧୁରରସୋପେତାଃ ସନ୍ତୁ । ନକ୍ତଂ ଶବିଃନଃ-
ଅସ୍ତ୍ରାକଂ ମଧୁ ଆନନ୍ଦକରଂ ଭବତୁ । ଉତ ଅପିତ ଉଷସଃ ଦିବସାଃ
ମଧୁମନ୍ତଃ ସନ୍ତୁ । ପାର୍ଥବଂ ରଜଃ—ପୃଥ୍ବୀମାତୃଭୂତା ମଧୁମତ୍ତ
ମଧୁର ରସୋପେତଂ । ପୃଥ୍ବୀ ମଧୁର ଏସୋପେତଃ ଭବନ୍ତୁତ୍ୟର୍ଥଃ
ବା । ପିତା—ପିତୃଭୂତୋ ଦ୍ୟୌଃ ଦ୍ୟୁଲୋକଃ ମଧୁମାନ୍ ମଧୁରର-
ସୋପେତଃ ଅସ୍ତୁ । ବନସ୍ପତ୍ୟଃ ଅଶ୍ବତ୍ଥାଦି ବୃକ୍ଷାଃ ନୋଽସ୍ତ୍ରାକଂ
ମଧୁମାନ-ଯଜ୍ଞସାଧନଭୂତତୋଽସ୍ତୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋମଧୁମାନ୍ ସନ୍ତୋଷରହି-
ତ୍ୟଲକ୍ଷ୍ୟଶ—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଏସୋପେତଃ ଭବତୁ । ଗାବଃ ଯଜ୍ଞସାଧନ-
ଭୂତାଃରଶ୍ମୟଃନୋଽସ୍ତ୍ରାକଂମାଧୁର୍ଯ୍ୟମଧୁରଶୀରବତ୍ୟଃ ଭବନ୍ତୁ । ଅଥବା
ଗାବଃନୋଽସ୍ତ୍ରାକଂ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଃ ମଧୁରଶୀରବତ୍ୟଃ ଭବନ୍ତୁ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ଯଜମାନମାନଙ୍କ ସକାଶେ ବଶୁର ବାୟୁ, ନୃତ୍ୟ,
ସମୁଦ୍ରାଦି ଜଳ ଓ ଶସ୍ୟମାନେ ମଧୁର ରସବାନ୍ତୁ ହୁଅନ୍ତୁ । ଶବି ଓ
ଦିବସ, ମାତୃଭୂତ ଭୂଲୋକ ଓ ପିତୃଭୂତ ସ୍ବର୍ଗ ଲୋକ, ଯଜ୍ଞସାଧନ
ଭୂତ ଅଶ୍ବତ୍ଥାଦି ବୃକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ କରଣମାନେ ମଧୁରରସବାନ୍ତୁ
ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଯେନୁମାନେ ମଧୁର ଶୀରସମୟା ହୁଅନ୍ତୁ ।

ବରସ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରର୍ଣନ କର ।

ହୃଦୟମନଂ । ତତୋ ବରଃ ବାମେ ପାଶାବୁଦକମାଦାୟ
ତେନୋଦକେନ ଅଙ୍ଗାନ୍ୟଭିମୃଶେତ୍ ମନ୍ଦେଣ—

ଓଁ ବାଞ୍ଛ ଆସ୍ୟେୟୁ (ଇତି ମୁଖଂ କରତ୍ରେଣ) । ଓଁ
ନସୋଃ ପ୍ରାଣୋୟୁ (ଇତି ତର୍ଜନ୍ୟଙ୍ଗ ଷ୍ଟାଭ୍ୟାଂ ଯୁଗପଦକ୍ଷିଣାଦି
ନାସାରନ୍ତେ) । ଓଁ ଅସ୍ତୋଶ୍ଚକ୍ଷୁସ୍ତେୟୁ (ଇତି ଅନାମିକାଙ୍ଗ ଷ୍ଟାଭ୍ୟାଂ
ଚକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣା) । ଓଁ କର୍ଣ୍ଣୋଽପ୍ୟୋଃସଂମେୟୁ (ଇତି ମଧ୍ୟମାଙ୍ଗ ଷ୍ଟାଭ୍ୟାଂ
ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣମଭିମୃଶ୍ୟ ତତୋ ତାମସନେନେବ ମନ୍ଦେଣ ।) । ଓଁ
ବାହ୍ନୋଽବଳଂ ମେୟୁ (ଇତି ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁଂ ତତୋ ବାମମନେନେବ
ମନ୍ଦେଣ) । ଉର୍ବୋଽରୋଜୋମେୟୁ (ଇତି ଉରୁଦୟଂ ହସ୍ତେନ) । ଓଁ
ପ୍ରଭ୍ରଞ୍ଜନ ପାଦାନ୍ତାନି ସର୍ବାଣ୍ୟଙ୍ଗାନି ଉଦ୍ଭାଭ୍ୟାଂ ଆଲଭତେ ।)

ଟୀକା—ବାଞ୍ଛ ଇତି । ମେ, ମମ ଆସ୍ୟ ମୁଖେ ବାଗ୍
ବଚନମୟୁ । ମେ ମମ ନସୋର୍ନାସିକପ୍ଳୋଃ ପ୍ରାଣୋୟୁ, ଶ୍ଟାସ୍ତ-
ବାୟୁରୟୁ । ମେ ମମ ଅସ୍ତୋ ଶ୍ଚକ୍ଷୁଗୋଳକପ୍ଳୋ ଶ୍ଚକ୍ଷୁଭୟଂଦର୍ଶନ
ଶକ୍ତିରୟୁ । ମମ କର୍ଣ୍ଣପ୍ଳୋଃଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ଳୋଃ ଶ୍ରୋତ୍ରମୟୁ, ଶ୍ରବଣ-
ଶକ୍ତି-ରୟୁ । ମମ ବାହ୍ନୋର୍ଭଜପ୍ଳୋଽବଳଂ ସାମର୍ଥ୍ୟଂ ଅୟୁ । ମମ
ଉର୍ବୋଽରୋଜଃ ପଟୁରୟୁ । ଇତି ମେ ମମାଙ୍ଗାନି ଶିରଃ ପ୍ରଭ୍ରଞ୍ଜନ
ଅରିଷ୍ଟାନି ରପଦ୍‌ରହତାନି ସୟୁ । ମେ ମମ ତନ୍ମୁ ଦେହାବୟୁବାଃ
ହସ୍ତାବୟୁଃ ଅରିଷ୍ଟାଃ ସନ୍ନିତ୍ୟର୍ଥଃ । କୟା ସହ—ତନ୍ମା ସହ
ଦେହାବୟୁବାଦନା ସହେତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅନେନାତମନାନ୍ତର କୃତେନ
ଦେହାବୟୁବାଦନା ସହେତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅନେନାତମନାନ୍ତର କୃତେନ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରର୍ଣନେନ ମମ ମୁଖାଦ୍ୟବୟୁବେଷୁ ବଚନାଦି ଶକ୍ତି
ଭବତ୍ତ୍ୱେତି ଆଶଂସା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ବର ଜଳରେ ମୁଖାଦି ସର୍ବାଙ୍ଗ ମାର୍ଜନ କରି

ପୂର୍ବ ଜାମାତୁବରଣଂ

ଇତି ପୂର୍ବଜାମାତେ କୃତାର୍ଥାୟ ବସୁଦାନଂ । ଭଗବତଃ
ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତୟେଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ଆସନଂ ଦଦାନି ଏବଂ
ହମେଶ ପାଦାସନଂ, ପାଦ୍ୟଂ, ଅର୍ଘ୍ୟଂ, ଗନ୍ଧଂ, ପୁଷ୍ପଂ, ଚ ଦଦାନି ।
ଅକ୍ଷତେନ ଅର୍ଚ୍ଚନାୟଂ କର୍ତ୍ତେମି । ଅର୍ଚ୍ଚିତଂ ସ୍ୱର୍ଚ୍ଚିତମସ୍ତୁ । ଇତି
ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରଂ । ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ନାରାୟଣ ସ୍ୱରୂପମୁକେକେନୃପାମି । “ଉପ-
କଳ୍ପିତୋଽସ୍ମୀତି ପ୍ରତିବଚନଂ ॥

“ଓଁ ନମୋ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଦେବାୟ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣେତାୟ ଚ ।

ଜଗତ୍ତ୍ରିପାୟ କୃଷ୍ଣାୟ ବିଭାବିତାୟ ନମୋ ନମଃ ॥” ଇତି
ପ୍ରଣମ୍ୟ । ଫଳପୁଷ୍ପାକ୍ଷତ ବସୁଯୁଗଳଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ୱା ଓଁ ବସ୍ତୁରଦ୍ୟେ-
ହେତାଦି ଏବଂ ବିଧି ବିଶେଷଣ ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂ ପୁଣ୍ୟତଥୌ ଇତ୍ୟନ୍ତଂ
ବାକ୍ୟଂ କୃତ୍ୱା ଅମୂଳ୍ୟଗୋଷାୟ ଅମୂଳବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଅମୂଳ
ଶାଖାଶାଞ୍ଜିକଦେଶାଧ୍ୟାୟିନେ ଅମୂଳଦେବ (କର, ଧର) ଶର୍ମଣେ
ପୂର୍ବ ଜାମାତେ କୃତାର୍ଥାୟ ଅମୂଳସଗୋଷ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୂଳଦେବଶର୍ମା
ଅମୂଳସାଗୋଷାୟଃ ମମ ଦୁହ୍ୱତୁରମୂଳ ଦେବ୍ୟାଃକନ୍ୟାୟାଃବିବାହେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ତଦଙ୍ଗତୟା ଇଦଂ ବାସୋୟୁଗଳଂ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପକ୍ଷତ
ନାରକେଳ ଫଳସହିତଂ ବୃହସ୍ପତିଦେବତଂ ତୁଭ୍ୟମହଂ ସଂପ୍ରବଦେ ॥
ଇଦଂ ବସୁଦୟଂ ବୃହସ୍ପତିଦେବତଂ ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟାମୀତି ପୂର୍ବଜାମାତା ॥
ବହୁବଶ୍ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟେକମେବଂ ବଦେୟଃ ।

କହୁଅଛି । ଏତଦ୍ୱାରା ମୋର ମୁଖରେ ବାକ୍ଷକ୍ତି, ନାସିକାରେ
ପ୍ରାଣବାୟୁର ସଞ୍ଚାର, କର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ରବଣ କ୍ରିୟା, ଚକ୍ଷୁରେ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି,
ବାହୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣବଳ, ରତ୍ନରେ ଚଳନ ଶକ୍ତି, ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ
ରହିବା ସହିତ ଆଧ୍ୟାତମସ୍ତକ ସଦାଜ ନରମୟରେ ରହୁ ।

ସ୍ୱସ୍ତିସ୍ୱସ୍ତିସ୍ୱସ୍ତି । କୋଂଦାତ୍, କସ୍ତା ଅଦାତ୍ । କମୋଂଦାତ୍ ।
କାମାୟାଂଦାତ୍ । କାମୋଦାତା, କାମ ପ୍ରତିଗ୍ରହତା । କାମୋଦତ୍ତେ
ତବ କାମ ସତ୍ତ୍ୱ ଭୁଞ୍ଜାମହେ । ଇତି ପଠେତ୍ । ଇଦଂ ତୁ
ସମାବୁବତ୍ ॥

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ସ୍ୱସ୍ତି ସ୍ୱସ୍ତି ସ୍ୱସ୍ତି ॥ କୋଂଦାଦିତ । କଃ କସ୍ତେ
ଅଦାତ୍ ? ପ୍ରଣୋ ଅଥ ଉତ୍ତରଂ । କାମୋଂଦାତ୍ । ଇଚ୍ଛାରୂପ ଦେବଃ
ଅଦାତ୍ । କାମାୟ-ଇ ରୂପ ଦେବାୟ ଅଦାତ୍ । ଯତଃ କାମୋଦାତା
କାମଃ ପ୍ରତିଗ୍ରହତା । ଅତୋ ହେ କାମ ଏତଦ୍‌ପଦଞ୍ଚ ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟତଂ
ତଦେତଦ୍‌ଭେଦବ । ତଥା ଚ ସତ୍ତ୍ୱ ହେ କାମ : ତବ ସତ୍ତ୍ୱଭେଦ
ସମ୍ବନ୍ଧିତୁତଂ ଏତତ୍ (ଦତ୍ତଦ୍ରବ୍ୟ) ଭୁଞ୍ଜାମହେ (ଭୁଞ୍ଜୟାମ ଇତି
ପ୍ରାଚୀନରେ ଦୃଷ୍ଟଂ) । ତବ ସମ୍ବନ୍ଧଜାତ ସତ୍ତ୍ୱ ଏତଦ୍‌ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟାମଃ ।
ସର୍ବସୈ ବାସ କାମଶବ୍ଦେନ ଇଚ୍ଛୋଚ୍ୟତେ । ଯତଃ ଇଚ୍ଛୟା ତୟା
ପାୟତେ ଗୃହ୍ୟତେଚ । ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମା ଏତଦେବେତ କାମସୂକ୍ତିପୂର୍ବକଂ
ଉତ୍ତରଂ ॥

ଦାତୃର୍ଦାନାଭିମାନାଶ୍ରବାୟ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ଦୋଷାଶ୍ରବାୟ ଚ
ଦାତୃପ୍ରତିଗୃହ୍ୟତାରୌ ଦେହେନ୍ଦ୍ରିୟାଦିସଂସାରଦେବବେଦୟତି । ନାହିଂ
ପ୍ରତିଗ୍ରହତା ନ ଇଂ ଦାତା । କିନ୍ତୁ ହେ ଦାତା । ତବ କାମଃ
ଇଚ୍ଛାଭିମାନ ଦେବଃ କାମାୟ ମୟାୟା ବାମାଭିମାନଦେବାୟ ଏବଂ
ଅଦାତ୍ । କାମ୍ୟସ୍ୟ ଏତଦ୍‌ବ୍ୟଂ ବୟମ୍‌ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟାମ ଇତ୍ୟାଶଂସା
ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—କିଏ କାହାକୁ ଦେଉଛି ? ଏଥିରେ ଦାତା କିଏ ଓ
ପ୍ରତିଗ୍ରହତା କିଏ ? ଏହା ପ୍ରଣୟର ଉତ୍ତର ହେଲା କାମ (ଇଚ୍ଛା)
କାମକୁ (କାମନାକୁ) ଦେଲେ । ଯେହେତୁ କାମ ଦାତା ଓ କାମ
ପ୍ରତିଗ୍ରହତା, ମୁଁ ପ୍ରତିଗ୍ରହତା ନୁହେଁ, ବା ତୁମ୍ଭେ ଦାତା ନୁହଁ । ହେ

ଦ୍ଵିତୀୟ ବରଣ

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ପ୍ରଥମ ବରଣବଦ୍ଧି ଶୟ ବରଣଂ କରେତ ।
ଉପସତଂ ବିନା । ବାକ୍ୟେୟଂ ତୁ ବିଶେଷଃ ॥—

ଦୁଇବାର ବରଣ କରବାର ପୁରାତନ ପ୍ରଥା—

“ବସୁସ୍ତୁରଂ ମାଲସ୍ତୁରଂ ନାରିକେଳଂ ସକାଞ୍ଚନଂ ।

ଉପସତଂ ବିନା ଗନ୍ଧଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ଵା ପୁସ୍ତମାହିତଃ ॥

ସେତାୟାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶେଜ୍ୟ ବଶିଷ୍ଠବଚନେନ ଚ ।

ବିବାହେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଜନକୋ ବରଣଦ୍ରବ୍ୟଂ ॥

“ଉଦିକଂ ସପ୍ତତେ ପୂର୍ବଂ ଧଣ୍ଡାତ୍ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାୟତେ ।

ଏଷ ଏବ ବିଧି ଛେଦ୍ୟା ବିବାହେ ବରଣଦ୍ରବ୍ୟଂ ॥

ଓଁ ବିଷ୍ଣୁଃ ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରଧରଂ ବିଷ୍ଣୁରୂପାରଭ୍ୟ ଏବଂବଧ
ବିଶେଷଣ ବଶିଷ୍ଠୟାଂ ପୁଣ୍ୟତଥୌ ଇତ୍ୟନ୍ତଂ ପଠିତ୍ଵା ଅମୃକସ-
ରୋସଂ ଅମୃକ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତଂ ଅମୃକଶାଖାଶାଖିକଦେଶାଧ୍ୟାୟିନଂ
ଅମୃକ ଦେବ ଶର୍ମାଣଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମର୍ଚ୍ଚିତଂ । ଅମୃକସରୋସଃ ଶ୍ରୀମାନ୍
ଅମୃକ ଦେବ ଶର୍ମା ଅମୃକସରୋସଂ ମମ ଦୁହିତରଂ ଅମକଦେବଂ

ଦାତଃ, ତୁମ୍ଭର ଅଭ୍ୟଷ୍ଟ ପୁରଣାର୍ଥେ ଇଚ୍ଛାତ୍ତମାମା ଦେବ ମୋର
କାମାତ୍ତମାମାଦେବଙ୍କ ସକାଶେ ଦେଲେ । ଅତଏବ ଦେବୀ ଗ୍ରହଣ
କରିବା ସମସ୍ତ କାମନା ସମ୍ପନ୍ନଜାତ । ହେ କାମ, ସବୁ ପ୍ରକାରରେ
ତୁମ୍ଭର ସମ୍ପଦ ସମ୍ପଦ ଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଉପହେଗ କରିବା ସକାଶେ ମୁଁ
ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି ବୋଲି ପ୍ରତିଗ୍ରହଣ କହୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଦାତାର
ଦାନାତ୍ତମାନ ଓ ଗ୍ରହଣାର ପ୍ରତିଗ୍ରହ ଦୋଷର (ନ୍ୟୂତଲ) ଅଭାବ
ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଜନ୍ୟା ବିବାହବିଧିନା ଦାତୁମନେନ ବାସୋୟୁଗଲେନ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପାକ୍ଷତ
ନାରିକେଳ ଫଳ କାଞ୍ଚନ ସହିତେନ ବୃହସ୍ପତ୍ୟାଦି ଦେବତେନ
ବାରଞ୍ଜେନ ଭ୍ରାମହଂ କୃଣେ । ବୃତେଽସ୍ମୀତି ବରଃ ॥

ପ୍ରଥମବରଣଦ୍ଵାରାୟାନ୍ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ଓ ପ୍ରାଣାପାନୌ
ମେ ତର୍ପୟ ଇତ୍ୟାରିତ୍ୟ ଅଳଂକରଣମସି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ କୃର୍ଯ୍ୟାଦୁ-
ପସାତଂ ବିନା ॥

ବିବାହସ୍ୟ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନଂ

ତତଃ ପଞ୍ଚଭୂଷଣାବନ୍ କୃତ୍ୟା ଅଗ୍ନେଃ ସ୍ଥାପନଂ ଯଥା :—
କୁଶସପ୍ତଂ, ଗୋମସ୍ତଂ, ଷ୍ଟ୍ୟଃ (ବଜ୍ରା ତଦନ୍ତାବେ କୁଶସପ୍ତଂ ବା ପୁନଃ
କୁଶସପ୍ତଂ, ଉଦକପାତ୍ର ଇତ୍ୟାଦ୍ୟାଦ୍ୟ) ପ୍ରଥମ କୃତେୟେଣ ପରି-
ସମୁଦ୍ୟ ପରିସମୁଦ୍ୟ ପରିସମୁଦ୍ୟ, ଗୋମସ୍ତେନ ଉପଲପ୍ୟ ଉପଲପ୍ୟ
ଉପଲପ୍ୟ, ବଜ୍ରେଣ ଶାରେଣ ହସ୍ତମାସେଣ ଶତ୍ରୁଗାକୁତିନା (ଶ୍ରେୟନ)
ବଜ୍ରେଣ । ପ୍ରାଗଗ୍ରା ଉଦକସଂସ୍ଥାପ୍ତାଶ୍ଚିଳ ପରିମାଣାସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ରେଖାଃ
କୃତ୍ୱା (ଇତି ହରିହରଃ ।) ବା କୁଶସପ୍ତେଣ ଉତ୍ତରେତ୍ତର ସମେଶ
ଉଲ୍ଲି ଖ୍ୟ ଉଲ୍ଲି ଖ୍ୟ ଉଲ୍ଲି ଖ୍ୟ ॥ ଦ୍ଵିତୀୟ କୁଶସପ୍ତେଣ ଅନାମିକା-
ଜ ଷ୍ଟାରିତ୍ୟାଂ ଉଦ୍ଘୃତ୍ୟ ଉଦ୍ଘୃତ୍ୟ ଉଦ୍ଘୃତ୍ୟ । ଜଳେନାଭ୍ୟୁଷ । ୩ ।
ପଞ୍ଚଭୂଷଂସ୍ତାରେଣ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନଂ । ଯୋଜକ ନାମାଗ୍ନୟେ ନମଃ
ଯୋଜକ ନାମାଗ୍ନିମାବାହୟାମି, ଯୋଜକନାମାଗ୍ନେଃସାଗତ୍ । ଏବଂ
ସମେଶ ଆସନ ପାଦାସନ, ପଦ୍ୟାର୍ଥ୍ୟ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ଧୂପଗାପ ନେବେକ୍ୟ
ଦଦ୍ୟାତ୍ (ଭୂଷଣାବର୍ଥ ଆସାଦିତାନି କୁଶାଦାନି ଦ୍ରବ୍ୟାଣି ଉତ୍ତରସ୍ୟାଂ
ଦିଶି ସିପେତ୍ ॥)

ବରକନ୍ୟୟୋଃ ସମ୍ମୁଖୀକରଣଂ

ଅଗ୍ନେଃ ପଶ୍ଚାତ୍ କଟଂ ଚୂଣୟନ୍ତୀଂ ବା ସ୍ଥାପୟନ୍ତା ଜନ୍ୟା
ବସ୍ତ୍ରଦ୍ଵୟଂ “ଜରଂ ଗତ୍ତ” “ଯାଆକୁନ୍ତ” ଇତି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ଵୟେନାଭ୍ୟୁମନ୍ୟ
ଜନ୍ୟାଂ ପରିଧାପ୍ୟ ହସ୍ତେ ଶର୍କରଂ ଦତ୍ତା ବେଦ୍ୟାମାମାୟୁ ଅଗ୍ନେରୁତ୍ତ

ଭଦ୍ରଃ ପିତୁରକ୍ଷେ ଉପବେଶୟେତ୍ ॥ (ଉପବେଶି ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵୟର
ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ବର କନ୍ୟାବାସ ପରିଧାନଠାରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।) ଭଦ୍ରଃ
କନ୍ୟାପିତା ପ୍ରତ୍ୟୁଷ୍ଣଂ କନ୍ୟା ପ୍ରାତୁଷ୍ଣଂ ବରଂ ଚ ପରସ୍ପରଂ
ସମଞ୍ଜେଥା ଇତି ବଦେତ୍ । ଭଦ୍ରଃ ସନ୍ନିଶୀଭୁୟ ବରଃ ପଠତ୍ ।
ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—

ଓଁ ସମଞ୍ଜନ୍ତୁ ବିଶ୍ଵେଦେବାଃ ସମାପୋ ହୃଦୟାନି ନୌ ।

ସଂ ମାତୁରିଶ୍ଵା ସଂଧାତା ସମୁଦେଷ୍ଠୀ ଦଧାତୁନୌ ॥

ଟୀକା—ସମଞ୍ଜନ୍ତୁତି । ବିଶ୍ଵେଦେବା ନୌ ଆବୟୋ ହୃଦୟାନିଚିତ୍ତେ
ହୃଦୟେ ବା ସମଞ୍ଜନ୍ତୁ । ତଥା ଆପୋଽପି ଜଳନ୍ୟପି ଆବୋୟୋଃ
ହୃଦୟେ ସମଞ୍ଜନ୍ତୁ । ତଥା ମାତୁରିଶ୍ଵା ବାୟୁଃ ନୌଆବାଂ ସଦଧାତୁ
ସଂଯୋଜୟତୁ । ତଥା ଧାତା ପ୍ରଜାପତିଃ, ଉଦେଷ୍ଠୀ-ଇଚ୍ଛାକର୍ତ୍ତ୍ତା
ଦେବତା କାମଦେବଶ୍ଚ ନୌ ଆବାଂ ସଦଧାତୁ । ଦେବା ଆପଶ୍ଚ
ବୟୋହୃଦୟ ହୃଦୟମେଶାକୁବନ୍ତୁ । ବାୟୁଂ ପ୍ରଜାପତ୍ୟାଦୟଃ ଆବାଂ
ସଂଯୋଜୟନ୍ତୁ । ବ୍ୟବହିତାଶ୍ଚେ । ବଚନେନ ସମପୂର୍ବକ ଦଧାତି
ସି ସ୍ଵାୟାଃ ସମ୍ବନ୍ଧଃ । ହୃଦୟାନାତି ହି ବଚନେ ବହୁବଚନଂ ସମୁଦେଷ୍ଠ
ଉତ୍ପୁଟସ୍ୟ ଇଷ୍ଠାତୋ ଭୂର୍ ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଠବିଷାୟଂ ଖୀର୍ ॥

(ତତ୍ପରେ କନ୍ୟାପିତା ପୂର୍ବମାତ୍ରମୁଖୀ କନ୍ୟା ଓ ପୂର୍ବାଭିମୁଖ
ବରକୁ କହିବେ, ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରର ସନ୍ନିଶୀନ ହୁଅ । ବର
“ସମଞ୍ଜନ୍ତୁ” ଏହି ବାକ୍ୟ ପାଠ କରିବେ ।)

ଅର୍ଥ—ବରକନ୍ୟା ପରସ୍ପର ସନ୍ନିଶୀନ ପରେ ଉଭୟେ
ଉଭୟଙ୍କର ମନୋମତ ହେବାରୁ ବର କନ୍ୟାକୁ କହୁଛନ୍ତି, ହେ
କନ୍ୟା, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖ ବିଶ୍ଵେଦେବା, ଜଳ, ବାୟୁ, ପ୍ରଜାପତି, କାମ
ଦେବ (କାମନା) ଆଦି ଦେବତାମାନେ କିପରି ନିଷ୍ପତ୍ତିପାତ, ସର୍ବସ
ସମସ୍ତବାପଲ୍ଲ, ସଂଯୋଜକଭାବରେ ସାଧାରଣ ପରିଚାଳନାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ

ଉତ୍ତର କନ୍ୟାପିତା ଲଗ୍ନବିଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ସ୍ୱକଳ୍ମପୁରଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦାନଂ
 କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ । କନ୍ୟାପିତା ଦ୍ରବ୍ୟପୂଜାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣପୂଜାଂ ଚ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣାୟ ନମଃ ସୁବର୍ଣ୍ଣାୟ ନମଃ ସୁବର୍ଣ୍ଣାୟ ନମଃ । ଏତେ
 ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପେ ସୁବର୍ଣ୍ଣାୟ ନମଃ । ଏତଦ୍ୱ୍ୟାପ୍ରତି ଗ୍ରହାସେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ
 ନମଃ । ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତିୟେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ଆସନଂ
 ଦଦନ୍ତି । ଏବଂ ସମେଶ ପାଦାସନ ପାଦାର୍ଦ୍ର୍ୟ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପାଣି ଦତ୍ତ୍ୱା
 ଅକ୍ଷତେନ ଅର୍ଚ୍ଚନାୟଂ କରେମି ଅର୍ଚ୍ଚିତ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଚ୍ଚିତମସ୍ତୁ ଇତି ବ୍ରାହ୍ମଣ
 ପ୍ରତିବଚନଂ ବ୍ରାହ୍ମଣନାଗୟଣ ସ୍ୱରୂପମୁକ୍ତୟାମି । ଉପକଳ୍ମୟ
 ଇତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତିବଚନଂ ॥

ନମୋଽସ୍ତୁ ନନ୍ଦାୟ ସହସ୍ର ମୁର୍ତ୍ତିୟେ

ସହସ୍ରପାଦାସି ଶିରେରୁଭ ହବେ ।

ସହସ୍ରନାମେ ପୁରୁଷାୟ ଶାଶ୍ୱତେ

ସହସ୍ରକୋଟିୟୁଗଧାରଣ ନମଃ ॥

ନମୋ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଦେବାୟ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତାୟ ଚ ।

ଜଗନ୍ନିତାୟ କୃଷ୍ଣାୟ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମୋ ନମଃ ॥

ଇତି ନମସ୍କାରଃ ।

ଥାଇ ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁକୁ ସଫଳ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଭେଦାଦି
 ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ଶିକ୍ଷା କଲେ ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ
 ରହିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କର ହୃଦୟ ଏକତ୍ରବାପନ ହୋଇ,
 ଏକତ୍ୱାର ସମାବେଶ ହେବ । ଏଣୁ ଆମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଆଜ୍ଞାବନ ମନେ
 ମାନିନୀଦି ଭେଦଭାବରହିତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦରେ କାଳାତିପାତ
 କରିବା ॥

ତତୋ କନ୍ୟାପିତା କୃତେଲଭୁଲସୀପସସହୃଦଂ ଜଳଂ
 ଗୃହ୍ଣାତ୍ବା ବାକ୍ୟଂକୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ॥ ଯଥା—ଓଁ ବସ୍ତୁର୍ନମଃ, ଅତ୍ୟ ଅମ୍ଭକ
 ମାମି, ଅମ୍ଭକ ପକ୍ଷେ, ଅମ୍ଭକତଥୌ, ଅମ୍ଭକବାସରେ, ଅମ୍ଭକ ନକ୍ଷେତ୍ର,
 ଅମ୍ଭକବଶିଷ୍ଠିତେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀରେ ଅମ୍ଭକବଶିଷ୍ଠିତେ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମସି ଏବଂ
 ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତେଷୁ ଭୌମାଦି ଗ୍ରହ ଯୋଗଲଗ୍ନକରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତ-
 କାଂଶକେଷୁ ଏବଂବଧ ବିଶେଷଣ ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂ ପୁଣ୍ୟକଥୌ ଅମ୍ଭକସ
 ଗୋସାୟ ଅମ୍ଭକ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଅମ୍ଭକଶାଖାଶାଖେକଦେଶାଧ୍ୟାୟିନେ
 ଅମ୍ଭକ ଦେବ ଶର୍ମଣେ (କର, ଧର), ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ଅର୍ଚ୍ଚିତାୟ ଅମ୍ଭକସ
 ଗୋସାଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମ୍ଭକ ଦେବଶର୍ମା ଅମ୍ଭକସ ଗୋସାୟାଃ ମମ
 ଦୁହିତୁରମ୍ଭକଦେବ୍ୟଃ କନ୍ୟାୟାଃ ପାଣିଗ୍ରହଣସମୟେ ଲଗ୍ନାଦି ସବ-
 ଦୋଷ ବ୍ୟପୋଦନାର୍ଥମିଦଂସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣମର୍ଗଦୈବତଂ ତୁଭ୍ୟମହଂ
 ସଂପ୍ରଦଦେ ।

“ହୃଣ୍ୟରଗର୍ଭ ଗର୍ଭସ୍ଥଂ ହେମବୀଜଂ ବିଭବଧୋଃ,
 ଅନନ୍ତ ପୁଣ୍ୟଫଳଦମତଃ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୟୁକ୍ତ ମେ” ଇତି ପ୍ରାର୍ଥୟେତ୍ ।

ତତୋ କନ୍ୟାଦାନଂ

କନ୍ୟାପିତା ଶଙ୍ଖେ ଜଳଂ ପୂରୟାତ୍ବା ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପାକ୍ଷତ ଦୁବାକୁଶ-
 ସପ୍ତବାଗ୍ଦାନସମ୍ବନ୍ଧ ଗୁବାକଦୟଂ ଚ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଭୁକ୍ତାପ୍ୟ-
 କନ୍ୟାଦାନାର୍ଥଂ ବାଗ୍ଦାନ ତନ୍ମହାବାକ୍ୟଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ (ମହାବାକ୍ୟ
 ବାଗ୍ଦାନ କର୍ମରେ ଦେଖନ୍ତୁ) । ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଓଁ ବସ୍ତୁଃ
 ଗଙ୍ଗାଦ୍ୟାଃ ସରତ ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୟା ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣାଗ୍ନିଧନ୍ୟୌ
 ଇତ୍ୟନ୍ତଂ ପଠିତ୍ବା—

(କନ୍ୟାଂ କନକସମ୍ପନ୍ନାଂ କନକାଭରଣୋୟୁତାଂ

ଦାସ୍ୟାମି ବସ୍ତୁବେ ତୁଭ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଜଗୀଷୟା ।

ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ସବଭୂତାଃ ସାସି ଶ୍ୟଃ ସବଦେବତାଃ

ଇମାଂ କନ୍ୟାଂ ପ୍ରଦାସ୍ୟାମି ପିତୃଣାଂ ତାରଣାୟ ଚ ॥)

ଇତି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ଵୟଂ ପଠିତ୍ବା—ବରପତ୍ନେ ଯଥା—ଅମ୍ଭକସ୍ୟ
 ଗୋଷସ୍ୟ ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରସ୍ୟ ଅମ୍ଭକ ଦେବ ଶର୍ମଣଃ ପ୍ରପୌତ୍ରାୟ ।
 ଅମ୍ଭକ ଗୋଷସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକପ୍ରବରସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକ ଦେବଶର୍ମଣଃ
 ପୌତ୍ରାୟ । ଅମ୍ଭକ ଗୋଷସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକଦେବ
 ଶର୍ମଣ ପୁତ୍ରାୟ (ବ୍ରାହ୍ମଣେତରପତ୍ନେ ଅମ୍ଭକ ବର୍ମଣେ, ଅମ୍ଭକ ଗୁପ୍ତାୟ
 ଅମ୍ଭକ ଦାସାୟ ଇତି ବିଶେଷଃ) । କନ୍ୟାପତ୍ନେ, ଅମ୍ଭକ ଗୋଷସ୍ୟ
 ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକ ଦେବ ଶର୍ମଣଃ ପ୍ରପୌତ୍ରୀଂ । ଅମ୍ଭକସ୍ୟ-
 ଗୋଷସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକ ଦେବ ଶର୍ମଣଃ ପୌତ୍ରୀଂ
 ଅମ୍ଭକସ୍ୟ ଗୋଷସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରସ୍ୟ, ଅମ୍ଭକଦେବ ଶର୍ମଣଃ ପୁତ୍ରୀଂ ।
 ଏବଂ ଯଦି ବାରେତାରଣାନନ୍ତରଂ ଅମ୍ଭକ ଗୋଷାୟ ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରାୟ,
 ଅମ୍ଭକ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଅମ୍ଭକଶାଖା ଶାଖିକଦେଶାଧ୍ୟାୟିନେ ଅମ୍ଭକ
 ଦେବ ଶର୍ମଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ବରପୁରୀକ୍ତାୟ । ଅମ୍ଭକସ୍ୟ ଗୋଷୀଂ
 ଅମ୍ଭକ ପ୍ରବରୀଂ ଅମ୍ଭକ ଦେବୀଂ କନ୍ୟାଂ ଯଥାବସ୍ଥିତାଳକ୍ଷ୍ମୀତାଂ
 ପ୍ରଜାପତିଦୈବତାଂ ପ୍ରଜାପତିପ୍ରାଦନାର୍ଥଂ କନ୍ୟାଦାନ-ଫଳପ୍ରାପ୍ତି କାମଃ
 ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବସ୍ୟ ପ୍ରୀତୟେ ଭୁବ୍ୟମହଂ ସ୍ଵପ୍ରଦଦେ ।
 ଇତି ଯୁକ୍ତଃ ଶଙ୍ଖସ୍ଥିତ ଗୁବାକଦ୍ଵୟ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପା ଷଡ଼କୁଶ ସହିତ ମୁଦଳଂ
 ଦତ୍ତ୍ବା କନ୍ୟାହସ୍ତଂ ବର ହସ୍ତେ ଦଦ୍ୟାତ୍ ତତଃ ସମାଚରେ
 କୁଶରଜ୍ଜ୍ଵା ବରକନ୍ୟୟୋଃ ହସ୍ତବନ୍ଧନଂ କୃର୍ଯ୍ୟାନ୍ନେଶ—

ଯଥା—ଓଁ ଯନ୍ତେ ଦେବୀ ନରୁ ଚିରବବନ୍ଧପାଣଂ ଶ୍ରୀବା

ଟୀକା—ଯନ୍ତ ଇତି । ହେ କନ୍ୟା । ତେ-ତବ ଶ୍ରୀବାସୁ-
 ଶ୍ରୀବାୟାଃ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ତୁ ପ୍ରଦେବଶେଷେଷୁ ନରୁ ଶା ଦେବୀ ଭଦ୍ରାଳକ
 ରୁଷିପତ୍ନୀ ଅଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ଯଂ ପାଣଂ, ଅବିବାହଜନିତ ଅଧୌଭାଗ୍ୟରୂପ
 ଦୋଷଂ ଅବିବଦ୍ଧ ଅସମନ୍ତାତ୍ ବନ୍ଧିତବଶ । କଦୁଶଂ ପାଣଂ

ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦଃ । ତନ୍ତେ ବିଷ୍ୟାୟାୟୁଷୋ ନ ମାଧ୍ୟାଥୈତଂ ପିତୃମତି
ପ୍ରସୂତଂ । ନମୋ ଭୂତ୍ୟୈଶ୍ବେଦଂ ଚକାର ॥

ଅବଚ୍ଛନ୍ଦଃ-ବିନାଶୟିତୃମଯୋଗ୍ୟଂ ଦୃକମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ତେ-ତବ
ଭ୍ରାତୃ ଅସୌଭାଗ୍ୟରୂପଂ ପାଶଂ ବିଷ୍ୟାମି-ବିମୁକ୍ତାମି । ତତ
ବିମୋଚନଂ ଭ୍ରାତୃସ୍ୟାୟୁଷୋମାଧ୍ୟାଦାରଭ୍ୟଃ ନ ଭବତି କିନ୍ତୁ
କୃଷ୍ଣେୟାୟୁଷି । ଅର୍ଥ ପାଶବିମୋଚନାନନ୍ତରଂ ପ୍ରସୂତଂ ଜାତଂ
ଏତଂ ପିତୃଂ ସୌଭାଗ୍ୟାଦିକଂ ଅତି ଉପଭୁଞ୍ଜିତଂ । ଯା ଦେବୀ
ଶ୍ରୀ ରୂପିଣୀ ଇତଂ ବିବାହଲକ୍ଷଣ ରୂପସୌଭାଗ୍ୟଂ ଚକାର କୃତବତୀ
ତସ୍ୟୈ ଭୂତ୍ୟୈ ଶ୍ରୀରୂପିଣ୍ୟୈ ଦେବ୍ୟୈ ନମୋଽସ୍ତୁ ।

ଅର୍ଥ-ବର କନ୍ୟାକୁ କହୁଛନ୍ତି । ହେ କନ୍ୟା । ଉଦାଳକ
ରୂପିପତ୍ନୀ ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀବାଦ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ
ଦୃଢ଼ ପାଶକୁ ବାନ୍ଧିଥିଲେ, ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ
ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୁଁ ସେହି ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ
କରିଦେଲି । ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅବିବାହିତ ଜନତ ଅସୌଭାଗ୍ୟାଦି
ଦୋଷ ଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ବୈଦିକ କର୍ମ କରି ନ ପାରି
ଅକର୍ମଣ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଥିଲ । ମୁଁ ବିବାହ ହେବାରୁ ତୁମ୍ଭେ ସେ ସବୁ
ଦୋଷରୁ ବିମୁକ୍ତା ହେଲ । ଏଣିକି ତୁମ୍ଭେ ଦୈବ, ପୈତୃ ଯୋଗ,
ପୈତାଦି ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସୌଭାଗ୍ୟ ସହିତ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ
ଉପଭୋଗ କର, ଯେହେତୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବିବାହକର୍ମ ସଂସ୍କାର କର୍ମ
ଅଟେ । ଏହି ବିବାହ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅସଂସ୍କୃତ
ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଆଜି ଏହି ବିବାହ ଲକ୍ଷଣ ରୂପ ସୌଭାଗ୍ୟ-
ଦିବୁ ଯେ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଇଛନ୍ତି ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।

ତତଃ କନ୍ୟାଞ୍ଜୟ ବ୍ୟାଗ୍ରୋ ବସ୍ତେଭ୍ୟସ୍ତୁ ବସ୍ତ୍ରମୁଲେ
 ସମୁକ୍ତସ୍ତଂ ଦୁଃଖାକ୍ଷତାଦିକଂ ଚ ନକ୍ଷିପ୍ୟ ଗ୍ରହଂ ବଧ୍ନୀୟାତ୍ ।
 ବରସ୍ୟ ସ୍ତୁତି ମନ୍ତ୍ରଃ ପାଠଃ ।

ତତୋ ବରଃ ସ୍ତୁତି ସିବାରଂ ଗଠେତ୍ । ଗାୟତ୍ରୀଂ ସିଃ
 ପଠେତ୍ ॥

ଦୈତ୍ୟାସ୍ତୁ ଦଦାତୁ । ପୃଥ୍ବୀ ଇଂ ପ୍ରତିଗୃହ୍ଣାତୁ । ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ
 ଇମାଂ କନ୍ୟାଂ ପ୍ରଜାପତି ଦେବତାଂ ପ୍ରତିଗୃହ୍ଣାମୀତି ବରଃ ବଦତି ॥

ଶୀଳା—ଦୈତ୍ୟାସ୍ତୁ । ହେ କନ୍ୟା ! ଦୌ ଆକାଶଂ ଇଂ
 ଇଂ ଦଦାତୁ, ପୃଥ୍ବୀ ଇଂ ପ୍ରତିଗୃହ୍ଣାତୁ । ତବ ପିତା ଆକାଶମିବ
 ଅହଂ ପୃଥ୍ବୀବ । ଯଥା ପୃଥ୍ବୀ ବିଶ୍ୱେଷାମାଶ୍ରୟଃ ତଥା ତବାଶ୍ରୟ
 ଭୁବସ୍ତୁ, ପ୍ରତିଗୃହ୍ଣାମୀତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବର କନ୍ୟାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି କହୁଅଛି, ହେ କନ୍ୟା !
 ତୁମ୍ଭ ପିତା ଆକାଶସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ପୃଥ୍ବୀ ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ ।
 ଅର୍ଥାତ୍ ଆକାଶ ନିଜ ଗର୍ଭରେ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ଓ
 ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣାଳୁଷ୍ଟ ପାର୍ଥିବ ଜଳାଦିକୁ ଧାରଣ କରି ଯଥାସମୟରେ
 ଆଲୋକାମୃତ ଜଳାଦିକୁ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଦାନ କରିବାଦ୍ୱାରା
 ତାହାର ସୃଷ୍ଟି ସାଧନ କରୁଅଛି । ପୃଥ୍ବୀ ତାକୁ ପାଇ ସ୍ୱସାର
 ଆଶ୍ରୟଭୂତ ହୋଇଅଛି । ସେହିପରି ତୁମ୍ଭ ପିତା ଜନ୍ମ ଦେଇ
 ତୁମ୍ଭର ଲଳନ ପାଳନ ପୋଷଣାଦି ନାନା ଜଞ୍ଜାଳ ସହ୍ୟ କରି
 ମୋର ହୃତାର୍ଥେ ଆଜି ତୁମ୍ଭକୁ ମୋତେ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏଣିକି ମୁଁ
 ତୁମ୍ଭର ସର୍ବବ୍ୟୟ ସୁଖର କାରଣ ଓ ଆଶ୍ରୟଭୂତ ହୋଇ ମୋର
 ସହଧର୍ମିଣୀ ରୂପେ ହସ୍ତାନ୍ତର ଯାଚଣାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତଳାଇବା
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି ।

ତତଃ କାମସୂତଂ ବରଃ ପଠେତ୍ । ଓଁ କୋଽଦାତ୍, କସ୍ତାଦାତ୍
କାମୋଽଦାତ୍, କାମାଦାୟାତ୍, କାମୋ ଦାତା, କମଃ ପ୍ରତିଗ୍ରହାତା,
କାମୈତତ୍ତେ ତବ କାମ ସତ୍ତ୍ୱ ଉନ୍ନତ୍ କାମହୈ ॥

[ଏହି କାମସୂତ ମନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ପୂର୍ବଜାମାତୃବରଣରେ ଦେଖନ୍ତୁ]

ହସ୍ତ ବନ୍ଦନ ପ୍ରାର୍ଥନା ଯଥା—ଅମ୍ଭେ ଅମ୍ଭାଳିକେ ମାତର୍ନମସ୍ତେ
ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟେ । ବରକନ୍ୟା ହସ୍ତଦେବରକ୍ଷା ତ୍ୱଂ ସର୍ବତୋଭୟାତ୍ମା

କନ୍ୟା ଦାନ ଦକ୍ଷିଣା ବାକ୍ୟଂ

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ପୁନଃ ଶଙ୍ଖୋଦକଂ ଗୃହ୍ଣତ୍ୱା କୃତେତତ୍
କନ୍ୟା ଦାନ କର୍ମଣଃ ସୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାସିଦ୍ଧାର୍ଥଂ ଇଦଂ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୋ ମିଥୁନଂ
ରତ୍ନଭ୍ୟମହଂ ସପ୍ରଦଦେ ॥

ଯୌତୁକ ଦାନ

ତତୋ ଦାତା ଜଳଭ୍ରଜନଂ ଭ୍ରୋଜନଭ୍ରଜନ ଗୋହିଷ୍ୟଶ୍ଚ-
ଗଜ ଦାସଦାସୀ ଭୂବାହନାଳଂକାରାଦି ଯଥାବିଭବ ସ୍ୱକଳ୍ମପୂର୍ବକଂ
ବରପୁ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ସମାରୁରଦନ୍ୟଦପି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଜତଂ ଚ ଯଥା-
ଶତ୍ରୁଂ ଶଯ୍ୟାଂ ବ୍ୟାଜନଂ ପଶଂ ପୀଠଂ ଉପାନହୌ କମଣ୍ଡଳୁଂ ଚଯଥା
ସମ୍ଭବଂ ଯୌତୁକଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ଅନ୍ୟେଽପି ବାନ୍ଧବାଦୟଃ ଯଥାସମ୍ଭବଂ
ଯୌତୁକଂ ଦଦ୍ୟୁଃ ।

ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥ ବିମୋଚନଂ

ରତଃ ସଭର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱିକା ସ୍ତ୍ରୀ ବରକନ୍ୟାୟୋନ୍ନିପ୍ରବେଷ୍ଟିତ କୁଶଗ୍ରନ୍ଥ
ବିମୁଚ୍ୟ ତୟୋରୁତ୍ତରାୟ ବସ୍ତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥଂ ଦୃଢ଼ୀଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।

ଦୁଃଖାବଦବେଷତଂ ଦତ୍ତା ବନ୍ଦାପନଂ ଚ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ।

“ଅଜାରିଷ୍ଠ ପ୍ରଶାନ୍ତ୍ୟର୍ଥଂ ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣିକପ୍ତାଳତଂ ।

ଅକ୍ଷତଂ ବଦନ୍ତଂ ଦୁଃଖାଂ ଦତ୍ତା ଶିରସି ଯିଃ ପୁନଃ ।

ଗୃହ୍ୟସୁତ କାରିକାୟାଂ

ତତୋ ବରଃ କନ୍ୟାୟଃ ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱୟଂ ଗୃହ୍ୟାତ୍ ପ୍ରତି ଗ୍ରହ-
ସ୍ଥାନାନୁଷ୍ଠାୟ ଆତ୍ମସମୀପମାନୟନଂ କନ୍ୟାନାମ ଗ୍ରହଣଂଚ ମନ୍ତ୍ରେଣ

“ଓଁ ଯଦେଷି ମନସା ଦୂରଂ ଦିଶୋଽନୁ ପ୍ରବମାନୋ ବା ।
ହିରଣ୍ୟପର୍ଣ୍ଣୋ ବୈକର୍ଣ୍ଣ୍ୟଃ ସତ୍ତ୍ୱା ମନ୍ଥନସା କରେତୁ । ଅମୃକ ଦେଶାତ
କନ୍ୟା ନାମ ଗ୍ରହଣଂ ॥

ତତୋ ନାରୀଃ କନ୍ୟାଂ ଗୃହଂ ଯାତ୍ୱା ବସ୍ତ୍ରାଦାନାନାଂ ସଜ୍ଜାକୃତ୍ୟ
ତନ୍ତ୍ରଲପ୍ତର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟାଂ ତାଂ ପୁନଃ ପିତୁରକ୍ଷେ କୁର୍ଯ୍ୟନ୍ତଃ ।

ପିତା କନ୍ୟାଂ ମନ୍ତ୍ରେଣାନେନ ସମର୍ପୟେତ୍ । ଯଥା—ହଂ
ଗୌରୀ ଶଙ୍କରପୁଷ୍ପେ ବରପୁ ବନବେଦିତା । ବେଦସନ୍ତତି ବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ
କନ୍ୟେ ବାସ୍ତ୍ୱି ତମସୁ ମେ ॥ ବରକନ୍ୟୟୋଃ ପରସ୍ପର ସମୀକ୍ଷଣ ଇତ୍ୟଃ ।
ଅଗ୍ନି ଏତୌ ବଧୂ ବରୌ କନ୍ୟାପିତା ପରସ୍ପରଂ ସମୀକ୍ଷେଥାମିତି ।
ପ୍ରେକ୍ଷଣ ସମୀକ୍ଷୟତି । ତତଃ ସମୀକ୍ଷମାଣୋ ବରଃ ପଠତି । ଯଥା—

ଟୀକା—ଯଦେଶାତ । ବରଃ ସ୍ୱପ୍ରଦତ୍ତନାମ୍ନା କନ୍ୟାଂ ସମ୍ବୋଧା
ତ୍ୱଂ ମନ୍ଥନସା ମମ ହୃଦୟେନ ଦୂରଂ ଯାସି ଗଚ୍ଛସି । ପିତୃକୁଳ
ବହିତ୍ୱା ତାହଂ କୁଟ କେନ ମୟତେ ଇତି ହୃଦୟେନ ଦୂରଂ ଯାସି ।
ସୋକ୍ତଶ୍ଚା ଭବସି । ତନ୍ନୋଚିତଂ । ତସ ଦକ୍ଷିଣ-ପ୍ରାଚ୍ୟାଦୟଃ ଅନୁ
ଅନନ୍ତରଂ, ପ୍ରବମାନଂ ବାୟୁଃ ବା ଶବ୍ଦଃ ସମୁତ୍ପାଦୟଃ । ହିରଣ୍ୟ-
ପର୍ଣ୍ଣଃ—ଆଦିତାଃ, ବା କର୍ଣ୍ଣ କୋଣେ ତିଷ୍ଠନ୍ତା ବୈକର୍ଣ୍ଣ୍ୟଃ ଅଗ୍ନିଃ ।
ସତେ ଉକ୍ରାଦିଗଦାୟୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାଗ୍ନୟ ଇଂ ଇଂ ମନ୍ଥନସାଂ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱୟାଂ

ଓଁ ଅଦୋର ଚକ୍ରପାତ୍ର ଦେବ ଶିବା ପିଣ୍ଡରାଃ ସୁମନାଃ ।

କରେତୁ କୁବନ୍ଧୁତ୍ୟର୍ଥଃ । ହେ (ନାମା ଅମୃତା ଦେବ ଅତ୍ମକୂଳତୋ
ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଡାଂ ଡାଂ ଦିଗାଦୟଃ ମନ୍ତ୍ରଦୟାଂ କୁବନ୍ଧୁତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—କନ୍ୟାଦାନ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତୃପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ ଓ ଗୋଷ
କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ । କନ୍ୟାଗ୍ରହଣା ପରେ ବର-ଇଚ୍ଛାକୁ ରୂପ
ନାମରେ କନ୍ୟାକୁ ନାମକରଣ କରି ସୁପ୍ରଦତ୍ତ ନାମରେ କନ୍ୟାକୁ
ସମ୍ବୋଧନ କରି କହୁଥିବାର ଏହି କାଣ୍ଡିକାରେ ମିଳୁଛି । ବର
କହୁଛି, ହେ ଅମୃତ ଦେବ ! ମୋ ପାଖକୁ ଆସ । ତୁମେ ମୋତେ
ପରପୁରୁଷ ମନେକରି ଦୂରେଇ ଯାଉଛ । ଆଜି ତୁମେ ଶ୍ରବୁଛ ଯେ,
ଆଜିଠାରୁ ମୁଁ ପିତୃକୂଳରୁ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଡା ହେଲି । ଅର୍ଥାତ୍ ପିତା, ମାତା,
ଭ୍ରାତୃ, ଭଗିନୀ, ପରିବାର ବର୍ଗ ଓ ସମ୍ପ୍ରା ସଙ୍ଗତ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରିୟ ଜନ-
ମାନଙ୍କ ସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତା ହେଉଛ ଏବଂ କିଏ କେଉଁ ଅପରିଚିତ
ସ୍ଥାନକୁ ନେଇଯିବ ବୋଲି ବିଶେଷ ଉଚ୍ଛ୍ୱେଷ ଅଛି । ସେପରି
ଶ୍ରବଣ ଅନୁଚିତ । ଦେଖ, ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦିଗପାଳ, ଅଗ୍ନି ବାୟୁ,
ଆଦିତ୍ୟାଦି ସ୍ୱାମୋଜକ ଦେବତାମାନେ ମୋ ସହିତ ତୁମକୁ
ସମ୍ମିଳିତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦିହାନ
ହେବାର କ'ଣ କାରଣ ଅଛି ? ଏଣିକି ତୁମେ ସହଧର୍ମିଣୀ ଭାବରେ
ମୋ ସହିତ ମିଳିବାଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ନୂଆ ସ୍ୱାମୀର ଗତି ଅନ୍ୟ
ପ୍ରକାର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କାଳାତିପାତ କରିବା । ଏତଦ୍ୱାରା
ତୁମ୍ଭେ ପିତୃଗୃହର ପୂର୍ବସ୍ନେହସୁଖକୁ ଅତିରେ ଭୁଲିଯିବା ନିଶ୍ଚିତ ।
ବର କନ୍ୟାକୁ ଏହି କଥା କହି କନ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଧରି ପ୍ରତିଗ୍ରହ
ସ୍ଥାନରୁ ଆପଣା ପାଖକୁ ଆଣିବ ।

ସୁବର୍ଚ୍ଚାଃ । ଶରସୁର୍ଦ୍ଦବକାମା ସ୍ୟୋନା ଶଂ ନୋ ଭବ ଦ୍ଵିପଦେ
 ଶଂ ଚତୁଷ୍ପଦେ । ସୋମଃପ୍ରଥମୋ ବିବଦେଗରବୋ ବିବଦତ୍ତରଃ ।
 ତୁଷ୍ଟାୟୋଽଗ୍ନିସ୍ତେ ପତ ସୁଷ୍ଟାୟସ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟଜାଃ । ସୋମୋଽଦଦତ୍

ଟୀକା—ଅଥୋର ଚକ୍ଷୁରୁତ ॥ ହେ କନ୍ୟା ଅପିତଦ୍ଵୀ—ପତ
 ମଙ୍ଗଳକାରଣୀ ଏଧୁ ଭବ । କଂ ଭୂତ । ଅଥୋରଂ ଅସ୍ତ୍ରାଷଣଂ
 ସୌମ୍ୟଂ ପତ ବିଷୟ ଚକ୍ଷୁର୍ଯ୍ୟାଃ ସା ଅଥୋରଚକ୍ଷୁଃ । କଂ ଚ,
 ପଶୁଭ୍ୟଃ ଗବାନ୍ଦଭ୍ୟଃ ଶିବା ଲଲାଣକାରଣୀ ଭବ । ସୁମନଃ
 ସୁଷ୍ଟୁମନଃ ଯସ୍ୟାଃ ସା ସ୍ଥିରମନାଃ । ସୁବର୍ଚ୍ଚାଃ ସୁଷ୍ଟୁବର୍ଚ୍ଚାଃ
 ଯସ୍ୟାଃ ସା—ଉତ୍ତମକାନ୍ତବିଶିଷ୍ଟା । ଶରସୁଃ-ଶରଂ-ଶର୍ଯ୍ୟବନ୍ତଂ
 ପୁଂସଂ ସୁଃ ଇତି । ଦେବକାମାଃ ଦେବ୍ୟ ଦେବନଂ କ୍ଷୀତ୍ରନଂ କାମ-
 ସୁତେ ଇଚ୍ଛତି ଯା ସା । ସ୍ୟୋନା-ସୁଶିଳା, ନୋଽସ୍ତ୍ରାକଂ ଦ୍ଵିପଦେ
 ମନୁଷ୍ୟ ପଚକନେ । ଚତୁଷ୍ପଦଃଶ୍ଵାଦୌ ଚ ଶଂ ଲଲାଣକାରଣୀ
 ଭବ । ଇତଂ ଆଶ୍ଵମନ୍ ପୁତ୍ରମାହ ।

ହେ କନ୍ୟା ଭୂଂ ସୋମଃ ପ୍ରଥମେ ଜନ୍ମସମୟେ ବିବଦେ
 ଲବ୍ଧବାନ୍ ଗରବ୍ୟଃତତ୍ତ୍ଵେୟଃ ବିବଦେ ଲବ୍ଧବାନ୍, ତେ—
 ତବ ତୁଷ୍ଟାୟ ପତରଗ୍ନିଃ ଯଥା—“ପୁଂସଂ ସ୍ତୈପୁଃ ସୁରେ ଭୂକ୍ତାଃ
 ସୋମଗରବ ବହ୍ନିଭିଃ । ସୋମଃ ଶୌଚଂ ଦଦେତାସ୍ତା ଗରବେଶ୍ଚ
 ଶୁଭ୍ରଂ ଗିରଂ । ପାବକ୍ୟ ସର୍ବମେଧାତୁଂ ମେଧା ବୈ ଯୋଷିତୋ
 ହ୍ୟତଃ ।” ଇତ୍ୟୁପସ୍ତବମେତତ୍ । ତଥା ତୁଷ୍ଟାୟସ୍ତେ ଚତୁର୍ଥପତଃ
 ମନୁଷ୍ୟଜା ମନୁଷ୍ୟାଜ୍ଞାତୋଽନ୍ଧମିତ୍ୟର୍ଥଃ କମିଦାନାସ୍ତତୁଷ୍ଟାମେବ ।
 ପତ୍ନୀଭାତ ଆହ । ସୋମୋଽଦଦତ୍ତତ୍ୟାହ । ସୋମୋ ଇମାଂ କନ୍ୟାଂ
 ଗରବ୍ୟାୟ ଆଦଦତ୍ ଦତ୍ତବାନ୍ । ଗରବୋଽଗ୍ନୟେ ଇମାମଦଦତ୍ ।
 ଅଥାନନ୍ତରଂ ଅଗ୍ନିର୍ମହ୍ୟମଦତ୍ । ନ କେବଳମିମାଂ, ଦ୍ଵୟଂ ଧନ୍ୟ
 ପୁଂସଂଶ୍ଚ ଅଗ୍ନିର୍ମହ୍ୟମଦଦତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧଃ ସାଇୟ ଦୁଷା ବୁଜକାରଣୀ

ଗନ୍ଧବୀୟ ଗନ୍ଧବୋଃଦଦଦଗ୍ନେୟେ ରସିଷ୍ଠି ପୁଷ୍ପାଂଶ୍ଚାଦଦଗ୍ନିମିତ୍ର୍ୟ-
ମଥୋ ଇମାଂ । ସା ନଃ ପୂଷା ଶିବତମା ମୈରୟତ ସାନଭୁରୁ
ଉଶଣା ବିବହ । ଯସ୍ୟାମୁଶନ୍ତଃ ପ୍ରହରମ ଶେଷଂ ଯସ୍ୟାର୍ଥକାମା
ବହବୋ ନବିଷ୍ଣୋଃ ।

ଏତିସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟାନ୍ତେ ପରସ୍ପର ନିଶ୍ଚକ୍ଷଣଂ ॥

ଶିବତମା କଳାଣୀ ମା ଐରସ୍ଵାତ ନ ତ୍ୟଜତୁ ନୋଃସ୍ଵାନ୍ । କଂଚ
ଯସ୍ୟାଂ ଭୃଗୁ, ଉଶନ୍ତ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ବୟଂ ଶେଫମିନ୍ଦ୍ରଂ ପ୍ରହରମ
ପ୍ରସିପାମ । ସା ଭମୁ ରୁବିବାହ ପ୍ରସାରୟ । କଂଭୂତା—ନୋଃସ୍ଵାନ୍
ଉଶଣା ଇଚ୍ଛନ୍ତି । କଷ୍ଠାର୍ଥେ ‘ଉ’ଶବ୍ଦ । କଂଚ ଯସ୍ୟାଂ ଭୃଗୁ ବହବଃ
କାମା ଅଭିଳାଷିତାଃ ନବିଷ୍ଣୋ ନବେଶିତା ।

ଅର୍ଥ—କନ୍ୟାପିତା-ବଧୂବର ଦୁହିତ୍ରକୁ କହିବେ, ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ
ପରସ୍ପର ଦେଖାଦେଖି ହୁଅ । ଏହି କଥାରେ ଉଭୟ ଦେଖା ଦେଖି
ହେଲେପରେ ବରକନ୍ୟାକୁ କହୁଛନ୍ତି, ହେ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭେ ଜନ୍ମରୁ
ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୟସ ମଧ୍ୟରୁ କେତେବର୍ଷ ପ୍ରଥମେ ସୋମଙ୍କ ଅଧି-
କାରରେ ଥାଇ ଶୌରୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ଵଶିଷା ପାଇଅଛ । ତା’ପରେ କେତେ-
ବର୍ଷ ଗନ୍ଧବ ତୁମ୍ଭର ପାଳକଶ୍ରବରେ ଉତ୍ତମବଚନ ଶିଖାଇଲେ ।
ଅନନ୍ତର ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସି ସମସ୍ତ
ପବିତ୍ରତା ଶିଖିଲ । ତା’ପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରୁ ଆଜି
ଚତୁର୍ଥସ୍ଥାନୀୟ ପତି ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମା ଯେ ମୁଁ, ମୋର ଅଧିକାରକୁ
ଆସିଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ତୁମେ କନ୍ୟାରୁ ଗୃହିଣୀ
ପଦକୁ ଉନ୍ନିତା ହୋଇଛ । ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିପାଳକ
ସୋମାଦି ଦେବତାମାନଙ୍କ ପର ମୋର ମଧ୍ୟ ଗୃହିଣୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ବିଷୟରେ କେତୋଟି ଶିକ୍ଷା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେବାର ଅଛି । ତାହା ଶୁଣ ।
ପ୍ରଥମେ ତୁମ୍ଭଠାରେ କାର୍ତ୍ତ୍ତିକ, ସାଧାରଣ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରେ ପତିତୀ

ତତଃ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣମଗ୍ନିଂ ପଶ୍ୟତ୍ୟ ପଶ୍ଚାଦଗ୍ନେଃ ପୂର୍ବସ୍ଥାପିତକଟୋ
ପଶ୍ୟଦକ୍ଷିଣପାଦଂ ତତ୍ତ୍ୱା ବରଜପବିଶେଷେ । ତଦକ୍ଷିଣେବଧୂ ରୂପବପତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ପତର ଅମଙ୍ଗଳକର ଦୋଷ ଥାଏ, ଯାହା କି ପରପୁରୁଷା-
ନୁରକ୍ତତା, ବ୍ୟଭିଚାର, କଟ୍ଢ଼କ୍ଷଣ, ଦୁଷ୍ଟମୂଳକରଣ, ପତିରପ୍ରତିକୂଳା
ଚରଣାଦି ଲଜ୍ଜାଜନକ ବିଷୟ ଯଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀ ଅସହ୍ୟ ଦୁଃଖାନୁଭବରୁ
ଆତ୍ମହତ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଥାଏ । ଯେପରି ଏହି ବୋଷ ତୁମ୍ଭଠାରେ
ଦେଖା ନଯାଏ ତତ୍ପ୍ରତି ସାବଧାନ ହେବ । ସବୁ (ଦିଗକୁ) ବିଷୟକୁ
ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଘରକୁ ସୁବୁରୁ ରୂପେ ଚଳାଇବ । ଗବାଦି ପଶୁମାନଙ୍କୁ
ଯଥା ସମୟରେ ଜଳତୃଣାଦି ଦେଇ ପାଳନ କରିବ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ
ନିୟମାନୁସାରେ କେବଳ ରତ୍ନ ସମୟରେ ଗର୍ଭାଧାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା-
ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମ ପୁଅ ଜନ୍ମକରି ସୁଖିନୀ ହେବା ଅଭିଳାଷ ମନରେ
ଜାଗ୍ରତ ରଖିବ । ଭୃତ୍ୟବର୍ଗ ପ୍ରତି ଖାଦ୍ୟପାନାଦି ଦେଇ ଓ ଉତ୍ତମ
ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବ । ମନକୁ ସର୍ବଦା
ସ୍ଥିର ରଖିବ । ସୁଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥୋଚ୍ଚୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା
ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଶଂସାଗ୍ରଜନ ହେବ । ଗୃହକର୍ମ
ପରେ ରଖିବ । ସୁଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥୋଚ୍ଚୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା
ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଶଂସାଗ୍ରଜନ ହେବ । ଗୃହକର୍ମ
ପରେ ସମୟ ଜଗି ମନବିନୋଦ ପାଇଁ ଜାଆ ନଶଯାଦି ଉତ୍ତମ
ସଙ୍ଗରେ ଖେଳିବାର । ଯଥା ସମୟରେ ଅଙ୍ଗରାଗକେଶ ପ୍ରସାଧନାଦି-
ଦ୍ୱାରା ନିଜ ଶରୀରର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବ । ଏହିପରି ମଙ୍ଗଳକର
କାର୍ଯ୍ୟ କରି ମୋର ତଥା ଗୃହର କଲ୍ୟାଣବିଧାୟକା ହୁଅ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଏହି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କଲେ ତୁମ୍ଭ ଗୃହରେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆକୃଷ୍ଟା ହୋଇ ଆତ୍ମକୁ କଦାପି ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ଦିନୁ ଦିନ
ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉଲ୍ଲସ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସାଧାରଣରେ ଖ୍ୟାତି ଲଭି କର
ପରପୁର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ଆନନ୍ଦରେ କାଳାତି-
ପାତ କରିବା ।

ସମର୍ପଣ ବିଧି

(ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟରେ ପଢ଼େ) ॥

ଦଶଦୋଷଃ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟଃ ଶରଣଂ ଭା ମତଃ ପରା ।
 ପାଳତେୟଂ ଚ ମତ୍ସୁରୀ ବତ୍ସ ମଞ୍ଜୁହରାଦଳଃ ॥
 ଇତି କନ୍ୟାପିତା ପଞ୍ଚହରାଦଳଃ ଦତ୍ତା ବରପିତରଂ ପ୍ରାର୍ଥୟେତ୍ ॥
 କନ୍ୟା କନକସମ୍ପନ୍ନା ବନ୍ୟାଭରଣଭୂଷିତା ।
 ପାଳମାୟା ଚ ଭଦ୍ରସୁରୀ ପଞ୍ଚଧୁରୀ ପ୍ରଗୃହ୍ୟତାଂ ॥
 ଇତି ପଞ୍ଚ ଗୁବାକାନ୍ ବରପିତା ଦତ୍ତା କନ୍ୟାପିତରଂ ବଦେତ୍ ॥
 (ଦଶଦୋଷ ଲକ୍ଷଣ ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦେଖ ।)

ପାଣି ପାଦାର୍ପଣ ବିଧି ।

ଅର୍ଥ ଲୌକିକ ବ୍ୟବହାରରୁ କନ୍ୟାପିତା ବରପିତାର ଉଭୌ
 ନବବୟଂ ପରମାୟା ବେଦ୍ୟଂ ପୀଠୋପରି ଝମୁକ ସ୍ଥାପୟିତ୍ବା ତତ୍ତ
 ବ୍ରହ୍ମଣଂ, ବିଷ୍ଣୁଂ, ମହେଶ୍ଵରଂ ଚ ଗନ୍ଧସୁଗନ୍ଧାଦିନା ସ୍ଵପୂଜ୍ୟ ଶଙ୍ଖେ
 ଅର୍ଘ୍ୟଜଳଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ବା ‘ଆବ୍ରହ୍ମଲ୍ଲିତ ମନ୍ତ୍ରେଣ ବ୍ରହ୍ମଣେ’ ।
 ‘ତଦ୍ବିଷ୍ଣୁଃ ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ବିଷ୍ଣୁବେ’ । ‘ସ୍ୟାମ୍ବକମିତି ମନ୍ତ୍ରେଣ
 ମହେଶ୍ଵରାୟ’ ଚ ଅର୍ଘ୍ୟଂ ଦତ୍ତା ସ୍ଵ ସ୍ଵ ପୁତ୍ର ଶାସନ ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ
 ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଅର୍ଘ୍ୟଂ ସମର୍ପୟେତ୍ ॥

ମନ୍ତ୍ରୋପଥା—‘ଆବ୍ରହ୍ମନ୍ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ବ୍ରହ୍ମବର୍ଚ୍ଚସୀ ଜାୟତା-
 ମାରାଷ୍ଟ୍ରୋରାଜନ୍ୟଃ । ଶୂରଶିଷ ବ୍ୟୋତିବ୍ୟାୟ ମହାରଥୋ ଜାୟତାଂ ।’
 ଅନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଗନ୍ଧସୁଗନ୍ଧାଂ ସଂପୂଜ୍ୟ ଶଙ୍ଖେନ ଅର୍ଘ୍ୟଂ
 ଦଦ୍ୟାତ୍ ।

‘ଓଁ ତଦ୍ବିଷ୍ଣୁଃ ପରମଂବଦଂ ସଦା ପଶ୍ୟନ୍ତ ସୁରପୁଂ
 ଦିବୀବ ଚକ୍ଷୁରାତତଂ’ । ଅନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ବିଷ୍ଣୁବେ ପାଣି-ପାଦାର୍ପଣଂ

ଦତ୍ତାତ୍ “ଓଁ ସ୍ୟମ୍ଭବଂ ଯଜାମହେ ସୁଗନ୍ଧଂ ସୁଷ୍ଟିବର୍ତ୍ତନଂ ।
 ଉଦ୍‌ଭାବୁକମିବ ବନ୍ଧନାନ୍ନୁତ୍ୟେମିଂ ଯସ୍ମିନାମୃତାତ୍ । ଅନେନ
 ମହେଶ୍ୱରାୟ ଅର୍ଘ୍ୟଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ । ତତଃ ଅମୁକ ଶାସନସ୍ଥିତି
 ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ପାଣିପାଦାର୍ଘ୍ୟଂ ନମଃ । ଇତ୍ତୁକାର୍ପ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀୟ
 ପୂର୍ବଶାସନସ୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ପାଣିପାଦାର୍ଘ୍ୟଂ ଦଦ୍ୟାତ୍ ।

ତତଃ କନ୍ୟାପିତା ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ତେଜନୋତ୍ସର୍ଗଂ, ଦକ୍ଷିଣାଦାନଂ,
 ଅଛଦ୍ରାବଧାରଣଂ, ଆଶୀର୍ଗଦେଶ ଚ କୃତ୍ୱା ଗୃହଂ ଗच्छେତ୍ ॥

ବରସ୍ୟ ତିଳକାଞ୍ଚନଦାନଂ

ତତୋ ବରଃ ଲଗ୍ନାଦି ଦୋଷଶାନ୍ତ୍ୟର୍ଥଂ ତିଳକାଞ୍ଚନଂ ଦଦ୍ୟାତ୍
 ତଦ୍‌ପଥା—ଦେଶକାଳ ବାକ୍ୟାନନ୍ତରଂ ଅମୁକସ୍ୟ ଗୋସଃ ଶ୍ରୀମାନ୍
 ଅମୁକ ଦେବଶର୍ମା ମମାବପ୍ତୋଽବରକନ୍ୟାୟୋଽର୍ଚ୍ଚିତାଦମେଳକ ସମୟେ
 ଲଗ୍ନାଦି ଦୋଷବ୍ୟୟୋଦନାର୍ଥଂ ତିଳକାଞ୍ଚନ ଦାନମହଂ କରାମିଷ୍ୟ ।
 ଇତିସ୍ତକନ୍ତ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ସଫୁଲ୍ୟ ହସ୍ତେ କୁଣ୍ଡଳଂ ଗୁଞ୍ଜାବିଷ୍ଣୁନୟଃ
 ଇତ୍ୟାଦି ମଠିତ୍ୱା ଅମୁକସ୍ୟ ଗୋସାୟ ଅମୁକ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଅମୁକ-
 ଶାଖାଶାସ୍ତ୍ରକେତୁଶାସ୍ତ୍ରାଦିନେ ଅମୁକଦେବଶର୍ମଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟାଚ୍ଚି-
 ତାୟା ଅମୁକସ୍ୟଗୋସଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକଦେବ ଶର୍ମାମମାବପ୍ତୋଽବର-
 କନ୍ୟାୟୋଽର୍ଚ୍ଚିତାଦି ମେଳକ ସମୟେ ଲଗ୍ନାଦିଦୋଷବ୍ୟୟୋଦନାର୍ଥ-
 ମିଦମଦକ୍ଷିଣଂ ତିଳକାଞ୍ଚନଂ ଗନ୍ଧାଦ୍ୟାଚ୍ଚିତଂ ବିଷ୍ଣୁ ଦୈତ୍ୟକଂ
 କୃତ୍ୱାମହଂ ସଂପ୍ରଦଦେ ॥ ଇତି । ତତଃ ପ୍ରାର୍ଥନା—

ନୈଲୋକ୍ୟଦାଥ ଦେବେଶ ଲୋକାଦୁଗ୍ରହକାରକ

ଦାନେନା ନେନ ଦେବେଶ ଯଥୋକ୍ତ ପଲୋଦ ଭବ ॥

ବିବାହେ ବ୍ରହ୍ମା ବରଣଂ

ଆସନାଦଂକଂ ଦତ୍ତା ଅର୍ଚ୍ଚିତଂ ସ୍ବର୍ଚ୍ଚିତମସ୍ତୁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାରାୟଣ
ସ୍ବରୂପମୁପକଳ୍ପୟାମି । ଇତ୍ୟନନ୍ତରଂ “ନମୋଽସ୍ତୁନନ୍ତାୟେତପଂଭା
ବସ୍ବାଦକଂ ଗୃହୀତ୍ବା ଓଁ ବିଷ୍ଣୁରଦ୍ୟୋତ୍ୟାଦି ପୂର୍ବୋକ୍ତବିଶେଷଣ
ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂ ପୁଣ୍ୟତଥୌ ଅମୁକସଗୋତ୍ରଂ ଅମୁକ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ
ଅମୁକ ଶାଖାଶାଖେକଦେଶାଧ୍ୟାୟନଂ ଅମୁକ ଦେବ ଶର୍ମଣଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମର୍ଚ୍ଚିତଂ । ଅମୁକସଗୋତ୍ରଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକ ଦେବଶର୍ମା ମମାବପ୍ତୋ-
ବଂରକନ୍ୟାୟୋର୍ବିବାହାଜ୍ଞା ହୋମ କର୍ମଣି ବହୁନାରିତେଲାକ୍ଷତାଦିନା
କୃତାକୃତା ବେଷକଭେଦେନ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ଭ୍ରମହଂ ଦୃଶେ ।
“ବୃତ୍ତୋଽସୀତ” ବ୍ରହ୍ମା ବଦେତ୍ । “ଯଥାବିହୃତଂ କର୍ମ ପଶ୍ୟ”
ଯଜମାନଃ ପଶ୍ୟାମୀତିବ୍ରହ୍ମା ॥

ସୁଧୃଶ ମୟୁରଶାଂ ଚ ଯଜ୍ଞେ ବ୍ରହ୍ମା ଭବେତ୍ ଯଥା,
ତଥାହି ମମ ଯଜ୍ଞେଽସ୍ମିନ୍ ବ୍ରହ୍ମାଭବତି ଜୋତ୍ସମ ।

ବିବାହସ୍ୟ କୁଶାଣ୍ଡଂ

ଦକ୍ଷିଣତୋ ବ୍ରହ୍ମାସନଂ । ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଣୀତା ପ୍ରଣୟନଂ । ଅଗ୍ରେଣ
ମୂଳମାଜ୍ଞାଦ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟାଦି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୁ କୁଣ୍ଡେନ ପରିସ୍ରବଣଂ । ପୂର୍ବେ
ଉତ୍ତରାତ୍ରଂ । ଦକ୍ଷିଣେ ପୂର୍ବାତ୍ରଂ । ପଶ୍ଚିମେ ଉତ୍ତରାତ୍ରଂ । ଉତ୍ତରେ
ପଶ୍ଚାତ୍ରଂ । ଏତ୍ତକୁଣ୍ଡଃପରିସ୍ରବଣଂ । ଦକ୍ଷିଣତଃ ପାଦାସାଦନମୁତ୍ତର
ସଂସ୍ଥଂ । ପରସକ୍ଳେଦନାନି କୁଣ୍ଡସୟଂ ବ୍ରହ୍ମହସ୍ତିନା । ପରସେ ହେ
ପ୍ରୋଷଣୀ ପାଦଂ । ଆଜ୍ୟସ୍ଥାଲ୍ଲ । ସନ୍ଧାର୍ଜନ କୁଣ୍ଡଃ ୧୦ ॥ ଉପଯମନ
କୁଣ୍ଡଃ ୧୩ ॥ ତସ୍ତଃ ସର୍ମଧଃ । ସୁରଃ । ଆଜ୍ୟଂ । ପୂର୍ଣ୍ଣପାଦାର୍ଥଃ

ତନ୍ତ୍ରାଳାଃ । ନବରକ୍ତକା ପରିମିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣା । ବସେ ବା ।
ପାଦାସାଦନେୟଂ ବିଶେଷଃ । ଶୂର୍ପଂ । ଶମୀପଦମିଶ୍ର ଲଜାଃ । ଅଶ୍ୱ-
ଶତ୍ରଂ । ଅଶଶ୍ଚଲେନ୍ଦ୍ରମାନୁତହନମି । କୁମାରୀଭ୍ରାତା । ଦୃଢ଼ପୁରୁଷଃ
ଏତାନି ଉପକଳ୍ପୟେତ୍ । ନତୁ ପ୍ରୋକ୍ଷୟେତ୍ ।

ପବନକ୍ଳେଦନୋପରି ପବନେ ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତଂ ବେଷ୍ଟୟିତ୍ବା
ପ୍ରାଦେଶମାତ୍ରଂ ନଗବର୍ଜ୍ୟଂ ପବନକ୍ଳେଦନଂ କୃତ୍ବା ପ୍ରୋକ୍ଷଣ୍ୟପରି
ପବନେସ୍ତ୍ରାପୟିତ୍ବାଦକ୍ଷିଣସ୍ୟାଞ୍ଚ ସ୍ଥାନାମିକପ୍ତାଭ୍ରାମୟିତ୍ବାଉଦ୍ଧିଜନଂ,
ତାଂ ସବ୍ୟବସ୍ତେ କୃତ୍ବା ପବନାଭ୍ୟାମୁପୁବନଂ ତତ୍ତ୍ୱଲେନାସଦିତପାତ୍ର-
ପ୍ରୋକ୍ଷଣଂ । ଅଗ୍ନି ପ୍ରଣୀତୟୋର୍ମଧ୍ୟେ ଅସଞ୍ଚରଃ । ଅସଞ୍ଚରେ
ପ୍ରୋକ୍ଷଣୀ ନିଧାନଂ । ଆଜ୍ୟସ୍ତାଲାମାଜ୍ୟନବାପଃ । ଆଜ୍ୟାଧିଶ୍ଚୟଶ୍ଚ-
ମଗ୍ନୌ, ଜ୍ୱଳନ୍ତଦ୍ୱାଷ୍ଟନ ଆଜ୍ୟସ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟଗ୍ନି କରଣଂ । ଉଦକ
ପ୍ରର୍ଣନଂ । ସ୍ତୁବ ପ୍ରତିପଦଂ । ସର୍ମନକୁଶୈଃ ସ୍ତୁବସମ୍ମାର୍ଜନଂ ।
ମୂଳେନମୂଳଂ ମଧ୍ୟେନ ମଧ୍ୟଂ ଅଗ୍ରେଶାନ୍ତଂ । ପ୍ରଣୀତୋଦକେନ
ସ୍ତୁବାଭ୍ୟାଷଣଂ । ପୁନଃ ସ୍ତୁବପ୍ରତିପଦଂ । ଅଧୋମୁଖତୟା ଭୂମୌ
ନିଧାନଂ । ଆଜ୍ୟେଦ୍ୱାସନଂ । ପବନାଭ୍ୟାମାଜ୍ୟୋପୁବନଂ ।
ପ୍ରୋକ୍ଷଣ୍ୟୁପୁବନଂ । ଆଜ୍ୟାବେଷଣଂ । ପ୍ରୋକ୍ଷଣ୍ୟବେଷିଣଂ । ଆଜ୍ୟ
ସ୍ତୁବନିଯୋଜନଂ । ଉପଯମନକୁଶାନାଦାୟବାମହସ୍ତେ ଧୃତ୍ୱା
ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟନ୍ ସମିଧମଗ୍ନୌ ତୁଷ୍ଟୀଂ ପ୍ରକ୍ଷେପଃ । ଓଁ ସମିମାଗ୍ନିମିତ୍ୟସ୍ୟ
ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ, ଅଙ୍ଗିରସ ଋଷିଃ, ଗାୟତ୍ରୀଛନ୍ଦଃ, ଅଗ୍ନି ଦେବତା
ସମିଧାଦାନେ ବିନିଯୋଗଃ ।

ଓଁ ସମିଧାଗ୍ନିଂ ଦୁବସ୍ୟତ ଦୃତେବୋଧାୟତାତଥଂ । ଅସ୍ମିନ୍
ହବ୍ୟା ଜୁହୋତନ ସ୍ବାହା ।

ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ । ସବ୍ୟଦସ୍ତେ ପ୍ରୋକ୍ଷଣୀ ପାତ୍ରଂ ସପ୍ରବନ୍ଧଂ ଗୃହ୍ୟା
ଇଶାନକୋଣାଦାରଭ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ହମେଣ ଉଦନ୍ତଂ ପର୍ଯ୍ୟକ୍ଷଣଂ ।
ପ୍ରଣୀତ୍ବାୟାଂ ପବନ ସ୍ଥାପନଃ ଦକ୍ଷିଣ ଜାତୁ ଭୂମୌ ନିପାତ୍ୟ
ବ୍ରହ୍ମନ୍ଦାରବ୍ୟେନ ସୁବେଶ ଆଦାରବାଜ୍ୟ ଭାଗୌ ଜହ୍ନୁୟାତ ॥

ଟୀକା—ସମିଧାଗ୍ନିମିତି । ସମିଧା—ସମ୍ୟକ୍ ଇନ୍ଦ୍ରଧେ
ନାପ୍ୟତେ ବହିର୍ଯ୍ୟୟାକାଷ୍ଠରୂପାୟା ସା ସମିତ ଉୟା । ଅଗ୍ନିଂ
ପୁରବର୍ତ୍ତନଂ ବହିଃ ଦୁବସତ୍ୟ, ପରିଚରତ । ଦୁବସ୍ୟତଃ ପରି-
ଚରଣାର୍ଥଭେନ ପଠିତଃ । ଅତିଥ୍ୟ ଆତିଥ୍ୟ କର୍ମଣା ପୂଜ୍ୟାୟମଗ୍ନିଂ
ଦୃତେରାଜ୍ୟେ ବୋଧୟତ । ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳୟତେୟଂଧଃ । ଅସ୍ମିନ୍ ପୂଜା-
ନିର୍ଦ୍ଦେଶେ ହବ୍ୟା ନାନାବିଧାନ ହବ୍ୟାଂଷି ଜୁହୋତନହୋମଂ କୁରୁ ।
ହେ ଅନୁଷ୍ଠାତାରଃ ଯଜମାନଃ ସର୍ବତୋ ଜ ହୃତ ॥

ଅର୍ଥ—ଉଦ୍ଭିକ୍ ଜଯମାନକୁ କହୁଛନ୍ତି, ହେ ଯଜମାନ । ତୁମ୍ଭେ
ଚରଚରବ୍ୟାପ୍ତ, ଅତିଥପରି ପୂଜ୍ୟ, ଏହି ଯଜ୍ଞକୁ ଆହୃତ, ସମ୍ମୁଖ-
ବର୍ତ୍ତି ଅଗ୍ନିକୁ ସମିଧ (ହୋମ କାଠ) ଦେଇ ଜଳାଅ । ତାପରେ
ଅମନ୍ତକ ଦୃତାହୃତ ଦେଇ ବିଶେଷ ଉଦ୍ଭି ପ୍ର କର । ଉତ୍ତମ ଭାବରେ
ଅଗ୍ନି ଜଳିଲେ ତହିଁରେ ସମନ୍ତକ ଦୃତାଦି ନାନା ହବ୍ୟାୟ ହବ୍ୟ
ପ୍ରଦାନ କର (ହୋମ କର) ।

ଅତିଥ୍ୟ ଶବ୍ଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—ସ୍ୱସାରର ଉପକାର ସାଧନରେ
ଗୁଣ ହୋଇ ସର୍ବସ୍ତ୍ର ବୁଲିବୁଲି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସତ୍ତ୍ୱଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି
ସନ୍ଧାର୍ଗରେ ଚଳିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅତିଥ୍ୟ କହନ୍ତି ॥
ଅଗ୍ନି ଚରଚର ଧୃଷ୍ଣୁର ମହୋପକାର ସାଧନ କରୁଥିବାର ଅତିଥ୍ୟ
କହିବା ଯଥାର୍ଥ ଅଟେ ॥

ଓଁ ପ୍ରଜାପତିୟେ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ପ୍ରଜାପତିୟେ । ଓଁ ଇନ୍ଦ୍ରାୟ
 ସ୍ବାହା ଇଦମିନ୍ଦ୍ରାୟ । ଓଁ ଅଗ୍ନେୟେ ସ୍ବାହା ଇଦମଗ୍ନୟୋ ଓଁ ସୋମାୟ
 ସ୍ବାହା ଇଦଂ ସୋମାୟ ॥ ତତଃ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ । ସ୍ବପ୍ତି
 ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ । ଏକମସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାପୟାମ୍ୟତ୍ୟତାଂ
 ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ଯୁଭଂ ଭବତୁ । ରାଜଃ ପ୍ରଜାନାଂ ଶାନ୍ତିର୍ଭବତୁ,
 ଅମୁକସଗୋସ୍ତେଶ ଶ୍ରୀମତା ଅମୁକଦେବର୍ଯ୍ୟୋଶା ମୟା ଆବସ୍ତୋ-
 ବୀରକନ୍ୟାୟୋର୍ବିବାହାଜହୋମର୍ମରମ୍ଭଃ ହି ପୃଥେ ଯଦେତ୍ୟାଦି ॥
 ଓଁ ଭୁଃ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଭୁଃ । ସ୍ବଶ୍ଚବ ଧାରଣଂ । ଓଁ ଭୁବଃ ସ୍ବାହା
 ଇଦଂ ଭୁବଃ । ଓଁ ସ୍ବଃ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ସ୍ବଃ ।

ଓଁ ଭଲୋଃଗ୍ନେ ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ୟ ବିଦ୍ମାନ୍ ଦେବସ୍ୟହେଲେ ।
 ଅବୟାସିସୀଷ୍ଟାଃ । ଯଦିଷ୍ଟୋବହ୍ନି ତମଃ ଶୋଶୁରୁନୋ ବିଶ୍ବାଦେଷାଂସି
 ପ୍ରମୁମୁରୁଧସ୍ବାତ୍ । ସ୍ବାହା ଇଦମଗ୍ନୀବରୁଣାଭ୍ୟାଂ ॥

ଟୀକା—ଭଲଭତ । ହେ ଅଗ୍ନି । ଭୁଂ ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ୟ ଦେବସ୍ୟ
 ହେଲଃ ହୋଧଃ ଅସ୍ମିନ୍ କର୍ମଣି ବେଗୁଣ୍ୟଜନତଂ ଅପରସ୍ୟ
 ଅବୟାସିସୀଷ୍ଟାଃ ଅପନୟ । ଭୁଂ କଂ ଭୁତଃ । ନୋଽସ୍ମାକଂ ବିଦ୍ମାନ୍
 କର୍ମସାକ୍ଷୀ ନ କେବଳଂ ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ୟ ହୋଧଂ ଅପନୟ । ଅସ୍ମତ୍
 ଅସ୍ମତ୍ତେ ଦେଷାଂସି—ଦୌର୍ଭାଗାନି, ବିଶ୍ବା-ସର୍ବାଣି ପ୍ରମୁମୁରୁଧ-
 ମୋଚୟ । ଯତସ୍ତୁଂ ଯଦିଷଃ ପ୍ରଧାନଃ, ଶୋଶୁରୁନଃ ବହ୍ନି ତମଃ
 ତେଜସ୍ବୀନାଂ ମଧ୍ୟେ ଅତିଶ୍ରେଷ୍ଠଃ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ, ଆପଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ମସାକ୍ଷୀ ।
 ଅର୍ଥାତ୍ ଚରଚର ସର୍ବରେ ସର୍ବଭୂତରେ ତେଜ ରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ
 ଆଇ ସମସ୍ତଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖୁଅଛ । ପୁଣି ଦେବତାମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଓ ମୁଖସ୍ବରୂପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ହବିର୍ଭାଗ
 ଦେଉଅଛ । ଏଣୁ ଆପଣ ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଯାହା କହିବେ ତାହା
 ଅନ୍ୟଥା ହେବନାହିଁ । ଏଣୁ ମୁଁ ଆହୁତି ଦାନ ପଦକ ପ୍ରାର୍ଥନା

ଓଁ ସଭା ଲୋକେଣେ ଅବମା ଭବୋତ୍ତୀନେଦିଷ୍ଟୋ ଅସ୍ୟା-
ଭବସୋ ବୁଝେ । ଅବପୁଷ୍ପଣୋ ବରୁଣଂ ବରଣୋ ବ୍ରାହ୍ମ ମୂଳୀକଂ
ସୁହବୋ ନ ଏଧ ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ଅଗ୍ନିବରୁଣାଭ୍ୟଂ ॥

ଟୀକା—ସ ଭାନୋ । ହେ ଅଗ୍ନେ ! ସ ଭଂ ନୋଃସ୍ବାକଂ
ଅବମୋ ଭବ । ଅବମଃପାଳୟତୁତମୋ ଭବ । ଯସ୍ତୁଂ ଭଞ୍ଜ-ଭଞ୍ଜା
ନେଦିଷ୍ଟଃ ନିତ୍ୟଂ ପାବକଭେନ ସନ୍ନିହିତଃ । କସ୍ମିନ୍ ସମୟେ
ଅବମଃ, ଅସ୍ୟାଃ ଭବସଃ ପ୍ରଭାତସ୍ୟ ବୁଝେ ସମାପ୍ତୋ, ଅସ୍ମିନ୍ନେବ
ଦିବସେ କେବଳମେବଂ ଅସ୍ମାନ୍ ପ୍ରତି ଏଧ ଆଗଚ୍ଛ । କଂଭୂତସ୍ତୁ-
ସୁହବଃସୁଗାହାନଃଆଗତ୍ୟ ବରୁଣଂଅବପୁଷ୍ପ-ପୂଜୟ । କି କୁବନ୍ ।
ନୋଃସ୍ବାକଂମୂଳୀକଂରରଣଃ-ଅସ୍ମାଦ୍ବସନ୍ନସୁଖକରଂହବଦଧାନଃ ।
ସ୍ବୟଂ ଚ ବ୍ରାହ୍ମ ଭବୟେତ୍ । ଏତଦେବ ଭବୟ । ଅୟମର୍ଥଃ । ହେ
ଅଗ୍ନେଯସ୍ତୁଂଲୋକସ୍ୟ ପାଳନେନ ନିତ୍ୟଂ ସାବକାଗ୍ନି ଭେନ୍ନ ହିତଃ,
ସ୍ବଭଂ ଅଦ୍ଭେ ବାସ୍ବାକଂ ପାଳକୋ ଭବ, ମମ ଆହୁ ନେନାସ ଯଜ୍ଞେ
ରଗତ୍ୟ ସ୍ବୟଂ ଚ ହବିର୍ଭବୟେତ୍ । ବରୁଣଂ ରୂପି ଭବୟ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନି, ଆପଣ ପ୍ରଭାତସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକକ
ଗୃହକୁ ଆସି ପାବକାଗ୍ନି ରୂପରେ ସଫାର ପରିପାଳକ କରୁଅଛ ।
(ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକମାନେ ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଅଭାଦି ପାବକର ଖାଇ
ଜୀବନ ଧାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି) । ଅତଏବ ସଫାରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା
ଆପଣଙ୍କର ସହଜଗୁଣ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ଗ୍ରହଣ କରି
ଆମ୍ଭର ଏହି ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳକୁ ଆସ । ଆମ୍ଭମାନେ ଦେଉଥିବା
ହବିର୍ଭାଗକୁ ନିଜେ ଭବିଷକର ବରୁଣଦେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭବିଷକରର
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ।

କରୁଛି ଯେ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ବଶତଃ ଯଦି ଏହି କର୍ମରେ କୌଣସି ସ୍ତୁତି
ଦିଆଯାଏ, ତତ୍ତ୍ବନିତ ଅପରାଧରୁ ବରୁଣ ଦେବ ମୋ ଉପରେ ହୁଅନ୍ତି
ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ତାକୁ ଶାନ୍ତକରି ଆମ୍ଭର ଦୌର୍ଭାଗ୍ୟ ଶାନ୍ତନ ପୂର୍ବକ
ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ ॥

ଓଁ ଅପ୍ପାଶ୍ଚାନ୍ନୋଽସ୍ୟନଶସ୍ତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମିଭୟା ଅସି । ଅପ୍ପା
ନୋଯଜ୍ଞ ବହାସ୍ୟପ୍ପା ନୋ ଧେନ୍ନି ଭେଷଜଂ ସ୍ବାହା, ଇଦମଗ୍ନୟେ ॥

ଟୀକା—ହେ ଅଗ୍ନି ଭୂମପ୍ପାଶ୍ଚ ପ୍ରାଣିନାଂ ଶୁଭବହ ବଧୃଃ ଅସି
ଭବସି । ଅପରଂ ଅନଭିଶସ୍ତି ପାଶ୍ଚ-ଅବଦ୍ୟମାନା ଅଭିଶସ୍ତି ଯିଂ ଚଞ୍ଚା
ଯସ୍ୟ ସୋନଭିଶସ୍ତିଃ, ତଂ ପାସୀତି ଅନଭିଶସ୍ତି ପା । ଅପ୍ପମର୍ଥଃ- ।
ଯସ୍ତୁ, ଶ୍ରୀଂ ରକ୍ଷଣାର୍ଥଂ ନ ଯାଚତେ ମାହାତ୍ମ୍ୟାତ୍ ଇଂ ତସ୍ୟାପି ରକ୍ଷାକୋ
ଭବସି ଏବଂ ଭୂତସ୍ତୁ ଅପ୍ପା ଆଗଚ୍ଛ । ଆଗତ୍ୟ ଚ ନୋଽସ୍ମାକଂ
ଯଜ୍ଞଂ ବହ । ଏତଦ୍ଭବଃ ଦେବାନ୍ ପ୍ରାପୟ । କଂଚ ଇଂ ସତ୍ୟମି-
ଭୂମେବ ଅପ୍ପାଅସି ଜ୍ଞାତସି, ଜଗତୋ ନିସ୍ତାରକୋପାୟ ଜାନାସି ।
ଅତୋଽପି କାରଣାତ୍ ଇଂ ଅପ୍ପା ଆଗଚ୍ଛ । ଆଗତ୍ୟ ନୋଽସ୍ମାକଂ
ଭେଷଜଂ ଧେନ୍ନି, ନିସ୍ତାରୋପାୟ ରୂପ ଭେଷଜଂ ପରିକଳ୍ପୟ । ଅପ୍ପା
ଶବ୍ଦଃ ସାନ୍ନଃ । ଶୁଭବାଚ୍ୟୋଽସ୍ୟସ୍ତ ଛନ୍ଦସି, ଅପ୍ପା ଇତି ଟି ପ୍ପାପଦବଦ୍
ମତ୍ୟନ୍ତାର୍ଥଦ୍ୟୋତନାର୍ଥଂ । ଅପ୍ପା ଇତି ଇନ୍ଦ୍ରଗଦୌ ଲେଟ୍ ସିପ୍
ଇତିଶ୍ଚ । ଗୋପଃ ପରସ୍ମୈ ପଦେ ଚେତି ଇକାର ଲେପଃ ।
ଧାତୋରୁଣଃ । ନାଃ ଡାଗମଃ । ଏକଦେଶେବର୍ଣ୍ଣବ୍ୟତ୍ୟୟାତ୍ ହସ୍ତସ୍ତୁଂ ।
ଅପ୍ପା ଇତି ସବେ ଗତ୍ୟର୍ଥଃ ଜ୍ଞାନାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନି । ଆପଣ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଶୁଭବଧାୟକ
ଅଟ । ରକ୍ଷାକର ବୋଲି ଆପଣଙ୍କୁ ନ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ବ ଭଦାର
ଗୁଣରେ ଲୋକକୁ ରକ୍ଷାକରୁଅଛ । ଏପରିମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆପଣଙ୍କରଥିବାରୁ
ଏହି ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳକୁ ଆସି ଯଜ୍ଞରକ୍ଷା କର ଏବଂ ହବିଷ୍ ଗାହ ଦେବତା-
ମାନଙ୍କୁ ସ୍ବ ସ୍ବ ହବିଷ୍ ଗକୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରଅ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଜଗତର
ନିସ୍ତାରକ ଅଟ । ଅତଏବ ବିଷୟବାସନାମୋହିତ କ୍ଳେଶପଞ୍ଚକ
ପରିକ୍ଳାଷ୍ଟ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ମରଣଶୀଳ ସଂସାରରୁ ମୁକ୍ତ କର, ଯେପରି
ଆଉ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ ନ କରୁ ।

ଓଁ ଯେତେ ଶତଂ ବରୁଣ ଯେ ସହସ୍ରଂ ଯଜ୍ଞି ପୃଃ ପାଶା ବିତତା
ମହାନ୍ତଃ । ତେଭ୍ୟନ୍ନୋଽଦ୍ୟ ସବିତୋଦବିଷ୍ଣୁବଶ୍ରେ ମୁଷ୍ଟନ୍ତୁ ମରୁତଃ
ସ୍ୱର୍କାଃ ସ୍ୱାହା ଇଦଂ ବରୁଣାୟ ସବିତେ । ବିଷ୍ଣୁବେ ବିଶ୍ୱେଭ୍ୟୋ
ଦେବେଭ୍ୟୋ ମରୁତ୍ରିୟଃ ସ୍ୱର୍କେଭ୍ୟଃ ॥

ଶ୍ରୀକା— ଯେତେ ଶତମିତି ହେ ବରୁଣ ! ତେ ତବ ଶତଂସହସ୍ରଂ
ସହସ୍ରସ୍ୱର୍ଣ୍ୟକାଃ, ଅସ୍ୱର୍ଣ୍ୟାତାଃ ଇତ୍ୟର୍ଥଂ, ଯଜ୍ଞି ପୃଃ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ-
ଜନିତାଃ ମହାନ୍ତଃ ସବିଲୋକବ୍ୟାପକାଃ ପାଶାଃବିତତାଃବସ୍ତ୍ରାରିତାଃ,
ତେଭ୍ୟଃ ତୈପାଶୈଃ ନୋଽସ୍ମାନ୍ ଅଦ୍ୟ ଇଦାମଂ ସବିତା ସବିଲୋକ-
ପ୍ରସବିତା ଉତ ବିଷ୍ଣୁଃ, ବିଶ୍ୱେଦେବାଃ, ମରୁତଃ, ବାୟୁବଃ, ସ୍ୱର୍କାଃ
ସୁଷ୍ମାଅର୍କାଃ ଆଦିତ୍ୟାଃମୁଷ୍ଟନ୍ତୁମୁ କ୍ରାନ୍ କୁବନ୍ତୁ । ଅସ୍ତଂ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ—
ଅସ୍ମିନ୍ କର୍ମଣି ପ୍ରମାଦାଦିକୃତାନି ପାପାନ ଦୁଃଖ ଦେହଭୁ ଗୁଣ
ଯୋଗାତ ପାଶ ଶଦ୍ଦାଦିଧେୟାନିତୈଃପାଶୈଃସବିତୋଦବିଷ୍ଣୁଦେବାଃ
ଆଦିରହୃତଭସ୍ତ୍ରୋଷିତା ଅସ୍ମାନ୍ ମୁକ୍ରାନ୍ କୁବନ୍ତୁ : ତୈଃ ସ୍ଥାନେ
ତେଭ୍ୟଃ ଜଳସୀତି ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ବରୁଣ ଦେବ, ଏହି କର୍ମରେ ଯଦି ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ
ଜନିତ ଦୁଃଖର ମୂଳ କୌଣସି ଅପରାଧ ହୋଇଥାଏ ତେବେ ଆପଣ
ସବିତା, ବିଷ୍ଣୁ, ବିଶ୍ୱେଦେବ, ବାୟୁ ଓ ଆଦିତ୍ୟାଦି ଦେବତାମାନେ
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତବୃତ୍ତରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହି ଅପରାଧଜନିତ
ପାପରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ, ଏହି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ॥

ଓଁ ଉତ୍ତମଂ ବରୁଣ ପାଣମସ୍ତଦବାଧମଂ ବିମଧୁମତଂ ଶ୍ରୀୟାତୁ
ଅଥାବୟମାଦିତ୍ୟବ୍ରତେ ତ୍ବାନାବସୋ ଅଦିତୟେ ସ୍ୟାମ ସ୍ବାହା
ଇଦଂ ବରୁଣାୟ ॥

ସବଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତଂ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟାନନ୍ତରଂ ଏତଦବାପସ୍ଥାନଂ ।
ବବାହେ ପାରସ୍ବରଃ ॥ ପ୍ରାଣେ ପାତରେ ପାନ ଓ ସ୍ପ୍ରବ ଧାରଣର
ନିୟମ ॥ ଯଥା—

ଟୀକା—ଉତ୍ତମମିତି । ହେ ବରୁଣ ! ଉତ୍ତମ ପାଣଂ ଅସୁଭ୍ୟଃ
ଉତ୍ତଶ୍ଳଥା—ଉତ୍ତଶ୍ଳଥୟା ଉତ୍ତ ଉତ୍ତଂ ଶ୍ଳଥଂ ହୁଭା ନୟ । ଅଧମଂ
ପାଣଂଅବଶ୍ଳଥୟାଅବ-ମାତଂଶ୍ରଥୟ । ମଧ୍ୟମଂଉତ୍ତମାଧମୟୋରନ୍ୟତ୍
ପାଣଂ ବିଶ୍ରଥୟ । ସ୍ବସ୍ତନ ଏବ ବିଶେଷେଣ ଶ୍ରଥୟ । ଏଥେବ ସଜ୍ଜହେ
ଆଦିତ୍ୟ, ହେ ଅଦିତ୍ୟେ ପୁତ୍ର ବରୁଣ । ତବ ବ୍ରତେ କର୍ମଣି
ବର୍ତ୍ତମାନୋ ବୟଂ ଅନାଗସୋଽନପରାଧଃ ସନ୍ନୋଽଦିତୟେ
ଅଦାନତାୟୈ ସ୍ୟାମ ଅଦାନା ଭବେମ ଇତି । ଅୟମର୍ଥ—ବରୁଣେ
ଉତ୍ତମାଧ୍ୟମାଧମ ପାଣସୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଦେବକ, ଆଧିଭୌତିକ
ତାପ ସୟମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଶ୍ଳଥୀକରଣମର୍ଥ୍ୟବାରୁଣବ୍ରତାଚରଣେନ
ଅଦାନା ଭବେମ ଇତ୍ୟାଶଂସା । ଶ୍ରଥୟ ଇତି ତରଳୟୋରେକସ
ଶ୍ରବଣାଲ୍ଲୀସ୍ୟ ରେଫା ।

ଅର୍ଥ—ହେ ବରୁଣ ଦେବ ! ଏହି ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର
ଅସାବଧାନତାବଶତଃ କର୍ମବ୍ୟଞ୍ଜନନିତ ତୋଷରୁ ଯଦି ଗୁରୁ,
ମଧ୍ୟମ, ଲଘୁ ଅର୍ଥାତ୍, ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଦେବକ, ଆଧିଭୌତିକ
ସି ପାପର ମୂଳ ଅପରାଧ ହୋଇଥାଏ ତାହାହେଲେ ସେହି ଅପରାଧକୁ
କ୍ଷମା କରି ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସି ପାପରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଏପରି କରାଗଲେ
ଆତ୍ମମାନେ ପୁନଃ ଉତ୍ତାହିତ ହୋଇ ଅଭିଷ୍ଟ ଦିବି ଆଶାରେ
ବରୁଣବ୍ରତ-ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଯଜ୍ଞର ଫଳ ସ୍ବର୍ଗସୁଖ
ଲାଭ କରିବୁ ॥

ନାଗବଲ୍ଲୀ ଦୃପଂ ବୈକଂ ହୋମସ୍ଥାନେ ନିଯୋଜୟେତ୍ ।

ତସ୍ୟେପରି ଦୃତୋକ୍ତସ୍ତଂ ପ୍ରତିପେଦନ୍ତିବାଦୟେତ୍ ।

ଅନ୍ୟ କର୍ମଣି ଏକେକଂ ଯାଗ କର୍ମଣି ବଂଶତଃ

ବିବାହେ ଦୃପମାସ୍ତ୍ରୀର୍ଥ୍ୟ ତତୋ ହୋମଂ ସମାଚରେତ୍ ॥

ନ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ମନ୍ଦତ୍ୟାଗଂ ନ ଗୃହ୍ୟନ୍ତି ସୁବ ହବଃ ।

ତାଣ୍ଡ ନଷ୍ଟଳତାଂ ଯାନ୍ତି ତୁଳାୟାମଗ୍ନି ସନ୍ନିଭଂ ॥

(ଶୃଙ୍ଖ୍ୟସୁବିକାରକାୟାଂ)

ତତୋ ଗୁପ୍ତଭୂତ ହୋମଃ, ଦ୍ରାବଣମନ୍ତୋ ଯଥା—

(୧) ଓଁ ଋତାଷାଡ୍ଭୂତ ଧାମାଗ୍ନି ଗରବଃ । ସନ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷତ୍ରଂ
ପାତୁ ତସ୍ମୈ ସ୍ବାହା ବାଟ୍ । ଇଦମ୍ଭାସାହେ, ରତଧାମାଗ୍ନେ,
ଅଗ୍ନୟେ ଗରବାୟ ॥

ଟୀକା—ଓଁ ଋତାଷାଡ୍ଭୂତେତ୍ ॥ ଯୋଗିନ୍ନି ଗରବରୂପଃ ତସ୍ମୈ
ଅଗ୍ନୟେ ସ୍ବାହା ବାଟ୍ । ଗରବଃ ଗାଂ ସ୍ତ୍ରୀଂ ଧାରୟତ୍ତେ, ଯଦ୍ବା
ଗାଂ-ବାଚଂ ଧାରୟତ୍ତେଗରବଃ ॥ ସ୍ବାହାବାଟ୍ । ଯତଃ ସ୍ବାହା କୃତଂ
ସୁଦୃଢ଼ଂ ତଂ ସ୍ବାହାବାଟ୍ ବହତୁ । କଂ ଭୂତୋଽଗ୍ନିଃ ? ଋତଂ ସତ୍ୟଂ
ସହତେ ଇତି ରତାସାଟ୍ ସତ୍ୟସହ କୃତଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ସୂନଃ କି ଭୂତଃ
ରତଧାମା ଋତଂ ସତ୍ୟ ଧାମ ସ୍ଥାନଂ ଯସ୍ୟେତ୍ । କମର୍ଥଂ ତସ୍ମୈ
ସ୍ବାହା । ସନୋଽୟାକଂ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମ-ଜ୍ଞାନଂ, କ୍ଷତ୍ରୀୟର୍ଥ୍ୟଞ୍ଚ ପାତୁ
ରକ୍ଷତୁ ॥ ଗରବରୂପାଗ୍ନୟେ, ସତ୍ୟସହତାୟ, ସତ୍ୟସ୍ଥାନାୟ, ସାଭିଶି-
ଦମାଜ୍ୟଂ ଦତ୍ତଂ ଜ୍ଞାନଂ ବୀର୍ଯ୍ୟଂ ରକ୍ଷତୁ ॥ ଇତି ଆର୍ଚ୍ଚନା ବାକାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ନିତ୍ୟ, ଶାଶ୍ବତ, ସତ୍ୟସ୍ଥାନବାସିନ୍, ସତ୍ୟସୁରୂପ
ଅଗ୍ନି । ଆମ୍ଭେ ଦେଉଥିବା ଏହି ଆଜ୍ୟକୁ ଭକ୍ଷଣ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ
ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ଯଦ୍ବାବିଆମ୍ଭେମାନେ ପରଂ-
ବ୍ରହ୍ମରେ ମିଳିତ ହୋଇ ପାରିବୁ ॥

(୨) ଓଁ ରତାଷାଡୁତଧମାରି ଗରବଃ । ତସ୍ୟୋଷଧୟୋଽପ୍ସରସୋ
ମୁଦୋ ନାମ ତାଭ୍ୟଃ ସ୍ବାହା । ଇଦମୋଷଧ୍ୟଭ୍ୟୋଽପ୍ସରସେଭ୍ୟୋ
ମୁଭ୍ୟ ॥ (୩) ଓଁ ସହତୋ ବିଶ୍ୱସାମା ସୂର୍ଯ୍ୟା ଗରବଃ ।
ସ ନ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷତଂ ପାତୁ ତସ୍ମୈ ସ୍ବାହାବାଟ୍ ଇଦଂ ସହତାୟ
ବିଶ୍ୱସାମ୍ନେ ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ଗରବାୟ ॥

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ରତାଷାଡୁତେତ ॥ ତସ୍ୟ ପୂର୍ବୋକ୍ତାଗ୍ନି ଗରବଂ
ରୂପସ୍ୟାପ୍ସରସଃ କ୍ରେୟଃ । ଓଷଧୟଃ ଗ୍ରୀହାଦୟଃ ଶସ୍ୟାନି ।
କଂଭୂତାଃ ମୁଦୋ ନାମ । ମୁଲ୍ଲାନି ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ତାଭ୍ୟଃ ସର୍ବୋ
ମୋଦନ୍ତି ଇତି ମଦଃ ତାଭ୍ୟଃ ଓଷଧ୍ୟା ସ୍ବାହା ସୁହୃତମସ୍ତୁ । ଅଗ୍ନେ
ଗରବଂ ସ୍ୟାପ୍ସରସେଭ୍ୟାମ୍ଲାନାମ୍ଭ୍ୟ ଓଷଧ୍ୟା ଅସ୍ତ୍ରାଭରଦମାଜ୍ୟଂ
ପ୍ରଦତ୍ତଂ ତା ଅସ୍ତ୍ରାକଂ ଜ୍ଞାନଂ ବର୍ଯ୍ୟଂ ଚ ଲକ୍ଷନ୍ତୁ ଇତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଟୀକା—ସହତ ଇତି । ସୂର୍ଯ୍ୟା ଗରବଂ । କଭୂତଃ, ସହତଃ
ବିବସ୍ତ ରସଂ ଚ ସଦ୍ୟାହୃତି ଦିନରାତି ବିଧାୟକ ଇତ୍ୟା । ସୁନଃ
କଂ ଭୂତଂ, ବିଶ୍ୱାସାମାଦ୍ୟ ସାମଦେବ ମୟଃ । ଅପରଂ ପୂର୍ବୋକ୍ତ
ସମାନଂ ॥

ଅର୍ଥ—ବର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଗ୍ନିକୁ କହୁଛନ୍ତି, ହେ ଅଗ୍ନି ଆପଣଙ୍କର
ଶକ୍ତିରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ମୁଦ ନାମକ ଧନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟମାନେ, ଯାହାକୁ
ଭକ୍ଷଣକରି ପ୍ରାଣୀମାନେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ
କାଳଯାପନ କରନ୍ତି, ସେହି ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଆଜ୍ୟଦାନ କରୁଅଛୁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆତ୍ମ-
ମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମତେଜକୁ ରକ୍ଷାକରି ବ୍ରହ୍ମପଦ ପ୍ରାପ୍ତିରେ
ସହାୟକ ହୁଅନ୍ତୁ ।

(୨) ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନି ଦେବ ! ଆପଣ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପରେ ଦିନରାତି
ବିଧାୟକ ଓ ସାମଦେବସ୍ୱରୂପ ଅଟ । ଆମ୍ଭ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆହୃତିରେ
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ତେଜକୁ ରକ୍ଷାକରି
ବ୍ରହ୍ମପଦ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସହାୟକ ହୁଅ—ଏହି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ॥

୪ । ସହୃଦୋ ବିଶ୍ୱସାମା ସୁଯ୍ୟୋଃ ଗରବଃ । ତସ୍ୟ ମଣ୍ଡ-
ତୟୋଃସ୍ୱରସ ଆୟୁବୋ ନାମ ତାଭ୍ୟଃ ସ୍ୱାହା ॥ ଇଦଂ ମଦାଚି-
ତ୍ୟୋଃସ୍ୱରସେଭ୍ୟ ଆୟୁଭ୍ୟଃ ॥

* । ଓଁ ସୁଷମ୍ନଃ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗରବଃ । ସ ନ ଇଦଂ
ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷତ୍ରଂ ପାତୁତୟୈ ସ୍ୱାହାବାଚ୍ । ଇଦଂ ସୁଷମ୍ନାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମୟୈ
ଚନ୍ଦ୍ରମସେ ଗରବାୟ ॥

ଟୀକା—ତସ୍ୟ ସୁଯ୍ୟୋସ୍ୟ ଗରବରୂପସ୍ୟାସ୍ୱରସୋ ମଣ୍ଡତୟା
ରଶ୍ମୟଃ । କଂଭୂତାଃ, ଆୟୁବୋ ନାମ—ଆୟୁବନ୍ଧୁ ଆୟୋଜୟନ୍ତି
ଅତ୍ୟାୟୁବଃ, ଆୟୁନାୟଃ । ଭୁଲପରଂ ।

ଟୀକା—ସୁଷମ୍ନ ଇତି । ଯଂ ସୁଷମ୍ନଂ, ସୁଷ୍ମ ସୁମନଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ-
ରଶ୍ମି ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟେକ ହି ଚନ୍ଦ୍ରମସୋ ରଶ୍ମିୟଂ । ସଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗରବଂ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଚନ୍ଦ୍ରମସୋ ରଶ୍ମୟଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗରବଂ ଇତିଶ୍ରୁତଃ ।
ଭୁଲମପରଂ ॥

ଅର୍ଥ—ଦିନଟି ବଧାୟକ, ସାମବେଦ ସ୍ୱରୂପ ଅଗ୍ନିକୁଧାରଣ
କରିଥିବା, ଉଦ୍ଧୃତ ପ୍ରସରଣଶୀଳ, ସଂଯୋଜକ, ଜଗଦୁଦ୍ଧାସକ,
ଜୀବନାଧାୟକ ଆୟୁବ ନାମ କରଣ ସମୂହ ଆମ୍ଭ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ ଦୃତା-
ହୃତରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ
ବ୍ରହ୍ମତେଜ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ ।

ଅର୍ଥ—ମସ୍ତିଷ୍ଠପୋଷ୍ଣା—ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ, ଅମୃତ
ମୟ କରଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରି ଜଗତକୁ ତେଜୋୟୁକ୍ତ କରୁଥିବା,
ଜଳସ୍ୱରୂପ, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଜ୍ୟଦାନ କରୁଅଛୁ । ତହିଁରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ
ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମତେଜୟୁକ୍ତରେ ଶରୀରକୁ ରକ୍ଷା କରି
ପାରସି କରେ ବ୍ରହ୍ମପଦରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତୁ ।

୭ । ଓଁ ସୁଖମ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଗନ୍ଧର୍ବ୍ୟ । ତସ୍ୟ
ନକ୍ଷତ୍ରାଣ୍ୟପସରସେ ଭେକୁରୟୋ ନାମ ତାଭ୍ୟଃ ସ୍ବାହା ॥ ଇଦଂ
ନକ୍ଷତ୍ରଭ୍ୟୋଽପସରେଭ୍ୟୋ ଭେକୁରଭ୍ୟଃ ॥

୮ । ଓଁ ଇଷିବେ ବିଶ୍ବବ୍ୟରୁ ବାତୋ ଗନ୍ଧର୍ବଃ । ସନ ଇଦଂ
ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷତ୍ରଂ ପାତୁ । ତସ୍ମୈ ସ୍ବାହା ବାଟ ॥

ଇଦମିଷିରୟ ବିଶ୍ବବ୍ୟତସେ ବାତାୟ ଗନ୍ଧର୍ବାୟ ॥

ଟୀକା ୭—ତସ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରମସୋଗନ୍ଧର୍ବସ୍ୟାୟ ସରସୋନକ୍ଷତ୍ରାଣି ।
କଂଭୂତାନ, ଭେକୁରୟୋ ନାମ, ବ୍ରହ୍ମଂହ ନକ୍ଷତ୍ରାଣି କୃତ୍ବନ୍ତୀତି
ଭେକୁରୟୋ ନକ୍ଷତ୍ରାଣି । ଭୂଲମପରଂ ॥

ଟୀକା ୮—ଯଃ ଇଷିରଃ କ୍ଷପ୍ରଃ, ଇଷିଗତାନୁପ୍ରଗତୌ—ଶୀଘ୍ର
ଗମନଶୀଳ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ବିଶ୍ବବ୍ୟରୁଃ—ସର୍ବଗତଃ ବାତୋ ବାୟୁଃ,
ସ ଏବ ଗନ୍ଧର୍ବଃ । ଅପରଂ ସମାନଂ ।

ଅର୍ଥ ୭—ପ୍ରବକାଶିକୋକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମା ରୂପ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ରଶ୍ମି-
ଜାଳରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ବଳ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସମଷ୍ଟିରେ ମେଷବୃଷାଦି ଦ୍ବାଦଶ
ରଶିର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଆଦିତ୍ୟାଦିଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଆବାସସ୍ଥଳରୂପେପରିଗଣିତ
ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହବିର୍ଦାନ କରୁଅଛୁ । ସେମାନେ
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆନୁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିକରି ପରଂବ୍ରହ୍ମ
ଦର୍ଶନରେ କର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରନ୍ତୁ ॥

ଅର୍ଥ ୮—କ୍ଷିପ୍ର, ଗତିଶୀଳ, ସର୍ବବ୍ୟାପକ, ପ୍ରାଣୀପ୍ରାଣଭୂତ,
ବାୟୁରୂପ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ଆଜ୍ୟଦାନ କରୁଅଛୁ । ତଦୁତ୍ପତ୍ତ ସୁଗନ୍ଧ
ସ୍ବପ୍ନଶ୍ରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବାୟୁ ଆନୁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନାଦି ଯୁକ୍ତ
ଶରୀରକୁ ନିରମୟରେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ॥ (ଗୁଆଦିଅନ୍ତର ହୋମକର୍ତ୍ତା-
ଗଲେ ତଦୁତ୍ପତ୍ତ ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ସଂମିଶ୍ରଣରେ ବାୟୁରେ ଥିବା ଦୁଷ୍ଟ
ଜୀବାଣୁ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇ ବାୟୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏହାଫଳରେ ଲୋକ-
ମାନେ ନିରମୟରେ ସୁଖରେ ରହନ୍ତି ।

୮ । ଓଁ ଇଷିରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟୟ ବାତୋ ଇଦମଦ୍ ଭ୍ୟା
ଗନ୍ଧବ୍ୟଃ ତସ୍ୟାପୋଽପ୍ସରସ ଉକ୍ଳେ । ନାମ ତାଭ୍ୟଃ ସ୍ୱାହା । ଇଦ-
ମଦ୍ଭ୍ୟୋଃସ୍ପରେଭ୍ୟ ଉର୍ଗ୍ଭ୍ୟଃ ॥ ୯ । ଓଁ ଭୃଜ୍ୟଃ ସୁପଞ୍ଚେ । ଯଜ୍ଞୋ
ଗନ୍ଧବ୍ୟଃ, ସନ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମ ଶସଂ ପାତୁ ତସ୍ମୈ ସ୍ୱାହା ବାଚ୍ । ଇଦଂ
ଭୃଜ୍ୟବେ, ସୁପଞ୍ଚାୟା ଯଜ୍ଞାୟା, ଗନ୍ଧବାୟା ॥

ଟୀକା ୮—ତସ୍ୟ ବାତସ୍ୟାପସରସ ଆପୋ ଜଳାନି । କଂ
ଭୂତା ଆପଃ, ଉକ୍ଳେ । ନାମ ଗ୍ରାସାଂ ତାଃ ॥ ଭୂଲମପରଂ—

ଟୀକା ୯—ଭୃଜ୍ୟଗତି ॥ ଯୋ ଯଜ୍ଞଃ ଭୃଜ୍ୟଃ ମର୍ବାଣି ଭୂତାନି
ଭୂନକ୍ତି ପାଳୟନ୍ତି (ଯଜ୍ଞାନ୍ ସର୍ବାଣିଭୂତାନି ଭୂନକ୍ତି ଶ୍ରୁତେଃ ।)
ସୁପଞ୍ଚ ଶୋଭନ ପତନ ସୁଗତିଗତି ଯାବତ୍, ସ ଏବ ଗନ୍ଧବ୍ୟଃ ।
ଭୂଲମପରଂ ॥

ଅର୍ଥ ୮—ବାୟୁ ରୂପଅଗ୍ନିଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖା ଜଗତରମାବନ
ସ୍ୱରୂପ, ଉକ୍ଳ (ବଳ ଧାୟକ) ଜଳମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଘୃତା-
ହୃତ ଦେଉଅଛି, ତଦୁଚ୍ଚିତ ସୁଗନ୍ଧପ୍ରମ ସଂମିଶ୍ରିତ ବାୟୁସଂସ୍ପୃଷ୍ଟରେ
ଜଳମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଚେତ ପ୍ରଭୃତିର
ଆଧାର ଶରୀରକୁ ନିର୍ଗମନର ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । (ବିଶୁଦ୍ଧବାୟୁ
ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟରେ ଖଳମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗୋଗ ମାବାଣୁ ବନଶ୍ଚ ହୁଅନ୍ତି । ଏଣୁ
ଜଳ ବିଶୁଦ୍ଧହୁଏ । ବିଶୁଦ୍ଧଜଳ ଓ ବାୟୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପକ୍ଷେ ଅତିଉପାଦେୟ)

ଅର୍ଥ ୯—ସଚରଚର ପାଳନକର୍ତ୍ତା, ଉତ୍ତମ ଗତି (ରୁସ୍ୱର୍ଗମୋକ୍ଷ)
ଦାତା ପ୍ରଜ୍ଞାରୂପ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ହବିର୍ଦାନ କରୁଅଛି । ଆପଣ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ
ସାହିକରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚେତାଦି ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ପାରମ୍ପରିକରେ
ସଦ୍ଗତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । କୌଣସି ସଦନୁଷ୍ଠାନକୁ ଯଜ୍ଞ କୁହାଯାଏ ।
ବିବାହ (କନ୍ୟାଦାନ) ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଯଜ୍ଞ, ଯେହେତୁ
ଏଥିରେ ଲୋକର ଛଅପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥାଆନ୍ତି । ତା ପରେ

୧୦ । ଓଁ ଭୁକ୍ତ୍ୟ ସୁପ୍ରସାଦୋ ଯଜ୍ଞୋ ଗରବଃ । ତସ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା-
ପସରସସ୍ତ୍ରୀକା ନାମ ତାଭ୍ୟ ସ୍ବାହା । ଇଦଂ ଦକ୍ଷିଣାଭ୍ୟୋ-
ଽପରୋଶାସ୍ତ୍ରୀବାଭ୍ୟଃ ॥

ଟୀକା ୧୦—ଦସ୍ୟ ଯଜ୍ଞସ୍ୟାପ୍ସରସୋ ଦକ୍ଷିଣା ଦାକ୍ଷାୟନ୍ତୀତି
ଦକ୍ଷିଣାସ୍ତ୍ରୋଷାଂ ସ୍ତ୍ରୀକା ନାମ, ତାଭ୍ୟ ସୁପ୍ତୁନ୍ ଇତି ସ୍ତ୍ରୀକା, ସୁତ୍ୟା ।
ଦକ୍ଷିଣା ବୈସ୍ତ୍ରୀକା ଦକ୍ଷିଣାଦିତ୍ତରେବ ଯଜ୍ଞ ସ୍ତୁପ୍ତୁତେ ଜାବ୍ୟତ
ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ଯଶ୍ଚ ଦକ୍ଷିଣାଂ ଦାବାତି ସ୍ତୁପ୍ତୁ ଏବ ସାଇତି ଶ୍ରୁତେଃ
ତୁଲ୍ୟମପରଂ ॥

ଅର୍ଥ ୧୦—ଯଜ୍ଞ ଜାବନାୟିକା ଦକ୍ଷିଣା ଅଟେ । ଦକ୍ଷିଣାର
(ପାରିଶ୍ରମିକ ମୂଲ୍ୟ) ପ୍ରସ୍ରବରେ ଯଜ୍ଞପ୍ରସ୍ରବତ । ଉଦ୍ଧୃତ୍ କ୍ରମାନେ ଦକ୍ଷିଣା
ନ ପାଉଥିଲେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ପ୍ରସ୍ରବନୁଦ
ସ୍ଥଳରେ ଯଜ୍ଞ ବଲୁ ପ୍ରସ୍ରାୟ ହୁଅନ୍ତା । ଏଣୁ ଦକ୍ଷିଣାମୂଳକ ଯଜ୍ଞ
ଅଟେ ଅତଏବ ଦକ୍ଷିଣା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆହୁତି ଦାନ କରୁଅଛୁ ।
ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ଜାବତ ରହୁ ଯଜ୍ଞକୁ ସମ୍ପାଦନ କରି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର
ଜ୍ଞାନ, ତେଜାବକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଏଥିରୁ ପ୍ରାୟମାନ ହେଉଅଛି
ଯେ, ଯାଗ ଅଧ୍ୟୟନାଦି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଶ୍ରମଜନିତ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ।
ମୂଲ୍ୟ ନ ପାଉଥିଲେ କେହି ହେଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତେ
ନାହିଁ । ସଂସାରର ଲାଳା ଅତଳ ହୁଅନ୍ତା ।

ଏହିକର୍ମରେ ହୋମକରାୟିବା ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ । ତେଣୁ “ଅଗ୍ନୌଦତାହୁତଃ
ସମ୍ୟକ୍ ଆବତ୍ୟମୁପତିଷ୍ଠତେ ଆବତ୍ୟା ଜ୍ଞାୟତେ ବୃଷ୍ଟି ବୃଷ୍ଟୋରନ୍ଂ
ତତଃ ପ୍ରଜାଃ” ଏହି ବାକ୍ୟାନୁସାରେ ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦିଆଗଲେ
ଆକାଶରେ ଥିବା ଜଳୀୟବାଷ୍ପସମୂହ ଜଳବିନ୍ଦୁରେ ପରିଣତ ହୋଇ
ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଏହାଫଳରେ ଶସ୍ୟମାନେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ
ଜଗତର ଜୀବନ ରକ୍ଷାକରନ୍ତି । ଏଣୁ ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ହେଲା ଯଜ୍ଞ ।
ତେଣୁ ଯଜ୍ଞକୁ ପାଳନକର୍ତ୍ତା ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି ।

୧୧ । ଓଁ ପ୍ରଜାପତିର୍ବିଶ୍ୱକର୍ମା ମନୋ ନାମ ଗନ୍ଧର୍ବଃ । ସାନ
ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମ କ୍ଷତ୍ରଂ ପାତୁ, ତସ୍ମେ ସ୍ୱାହାବାଟ୍ । ଇଦଂ ପ୍ରଜାପତିୟେ,
ବିଶ୍ୱକର୍ମଣୋ ମନସେ ଗନ୍ଧର୍ବାୟୁ ।

୧୨ । ଓଁ ପ୍ରଜାପତିର୍ବିଶ୍ୱକର୍ମା ମନୋ ଗନ୍ଧର୍ବଃ ତସ୍ୟ ଋକ୍
ସାମାନ୍ୟସ୍ୱରସ୍ୟ ଏଷ୍ଟୟୋ ନାମ ତାତ୍ତ୍ୱ୍ୟସ୍ୱାହାଈଦମୃକ୍ସାମଭ୍ୟୋଽ-
ପସରେଭ୍ୟ ଏଷ୍ଟିଭ୍ୟଃ ।

ଟୀକା ୧୧—ପ୍ରଜାପତିଃ ॥ ଯଃ ପ୍ରଜାପତିଃ—ଲଜ୍ଜାନାଂ ପତିଶ୍ଚକ୍ଷଃ,
ବିଶ୍ୱକର୍ମା, ବିଶ୍ୱଂ କର୍ମ ଯସ୍ୟ ସଃ । ମନସୋ ଜ୍ୟାପାରେଣ ବିଶ୍ୱସ୍ୟ
ନିର୍ମିତା ସଃ ମନୋଲକ୍ଷଣୋ ଗନ୍ଧର୍ବଃ । ତୁଲ୍ୟମପରଂ ।

ଟୀକା ୧୨—ତସ୍ୟ ମନୋସ୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ୟ ଅଗ୍ନେଃ ଋକ୍ସାମାନ
ଅପନରସଃ । ଏଷ୍ଟୟୋନାମ । ଆ ଇଷ୍ଟଃ, ଏଷ୍ଟଃ ଇଚ୍ଛା, ପୁଷାଦି
ଇଚ୍ଛୟା ଋଗାଦିମନ୍ତ୍ରପ୍ରୟୁକ୍ତେ ପୁଷାଦି ସମ୍ପଦ୍ୟତେ ଇତ୍ୟଭିପ୍ରାଣଃ ।

ଅର୍ଥ ୧୧—ପ୍ରଜାପତି, ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ରଷ୍ଟା, ଯେ କି ମନର ଇଚ୍ଛାମାତରେ
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରନ୍ତି । ସେହି ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ମନରୁ ପ
ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କୁ ହବିର୍ଦାନ ପୂର୍ବକ କରୁଅଛୁ । ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ତେଜ
ବୀର୍ଯ୍ୟାଦିକୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ ।

ଅର୍ଥ ୧୨—ମନରେ କୌଣସି ଫଳକୁ ଜାଗ୍ରତ ହେଲେ ପରେ
ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ମାନସିକ ଇଚ୍ଛା ବା କାରଣରୁ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ପତ୍ତି । ଯଦି କେହି ପୁଷାଦି ପ୍ରାପ୍ତି ଇଚ୍ଛାରେ ପୁଷେଷ୍ଟ
ଇତ୍ୟାଦି ଯଜ୍ଞ କରେ ତେବେ ସେ ଯଜ୍ଞ ଋଗ୍ସାମବେଦାଦି ମନ୍ତ୍ର
ପ୍ରୟୋଗରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଋଗ୍ସାମବେଦାଦି ମନ୍ତ୍ର ବ୍ୟଖାତ ଯଜ୍ଞ
ହୋଇ ନ ପାରେ ବା ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୁ ସିଦ୍ଧି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏଣୁ
ସଦିଚ୍ଛାମୂଳକ ଯଜ୍ଞ, ବେଦମନ୍ତ୍ରମୂଳକ ଯଜ୍ଞରୁ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୁ ସିଦ୍ଧି ।
ଅତଏବ ସଦିଚ୍ଛାସାଧନାଦି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହବିର୍ଦାନ କରୁଅଛୁ ।
ସେମାନେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମତେଜାଦିକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ତତୋ ଜୟା ହୋମ ।—

ଚିତ୍ତମିଦମାଦି ସମ୍ପୋଦନ ମନ୍ତ୍ରାଃ । ତସ ଶେଷ ପଠତ ପ୍ରଜାପତି
ଜୟାନନ୍ଦ୍ରାୟତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରେ ସଦ୍ୟଂ । ପ୍ରଜାପତି ଜୟାଦି ଦଦାତୁ
ଇତି ଆଶଂସା ଭବିଷ୍ୟତି । ସୈବାସାପି ମନ୍ତ୍ରେ ଚକାରୋଶ
ସମୁଚିତା ॥

୧ । ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଚିତ୍ତଂ ॥ ୨—ଚିତ୍ତିଶ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ
ଚିତ୍ତୋଂ ॥ ୩—ଆକୃତଞ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦମାକୃତାୟ ॥ ୪—ଆକୃତିଶ୍ଚ
ସ୍ବାହା ଇଦମାକୃତ୍ୟେ ॥ ୫—ବିଜ୍ଞାତଞ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ବିଜ୍ଞାତାୟ ॥
୬—ବିଜ୍ଞାତିଶ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ବିଜ୍ଞାତେ ॥ ୭—ମନଶ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ
ମନସେ ॥ ୮—ଶକ୍ତଶ୍ଚ ତ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଶକ୍ତ୍ୟେ ॥ ୯—
ଦର୍ଶଶ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଦଶାୟ ॥ ୧୦—ପୌର୍ଣ୍ଣମାସଶ୍ଚ ସ୍ବାହା ଇଦଂ
ପୌର୍ଣ୍ଣମାସାୟ ॥ ୧୧—ବୃହତ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ବୃହତେ ॥ ୧୨—ରଥନ୍ତରଞ୍ଚ

ଶୀଳା—୧ । ଚିତ୍ତମିତି ଚିତ୍ତଂ ଜ୍ଞାନଂ ମହ୍ୟଂ ଜୟଂ ତ ପ୍ରଜାପତି
ଦଦାତୁ ॥ ୨ । ଚିତ୍ତିଃ ପରିଚ୍ଛେଦଃ, ସ୍ତ୍ରୀୟ ମୋଚନ ଶକ୍ତିଃ ।

୩ । ଆକୃତଂ ଅଭିମତଂ, ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଫଳଂ ॥

୪ । ଆକୃତିଂ—ଆତ୍ମନୋ ଧର୍ମବିଶେଷଃ । ଯେନ ମନସଃ
ପ୍ରେରଣଂ ସଂସ୍ପଦେ ॥

୫ । ବିଜ୍ଞାତଂ—ଶିଳ୍ପାଦି ଜ୍ଞାନଂ ।

୬ । ବିଜ୍ଞାତିଃ—ବିଜ୍ଞାତାର୍ଥଃ । ଯସ୍ମା ଶକ୍ତ୍ୟା ସର୍ବଂ ଜାୟତେ ।

୭ । ମନଃ—ଚିତ୍ତଂ ଇତି ପ୍ରସିଦ୍ଧଃ—ସମାହିତଚିତ୍ତଂ ।

୮ । ଶକ୍ତଶ୍ଚ—ଶକ୍ତି—ଯସ୍ମା ସର୍ବସଂ ବିଜୟୀ ଭବାମୀତିର୍ଥଃ ।

୯ । ଦର୍ଶଃ—ଅମାବାସ୍ୟା ଇତି ପ୍ରସିଦ୍ଧଃ ।

୧୦ । ପୌର୍ଣ୍ଣମାସଃ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଇତି ପ୍ରସିଦ୍ଧଂ ।

୧୧ । ରଥନ୍ତରଂ ସାମବିଶେଷଃ ।

ସ୍ବାହା ଇଦଂ ରଥନ୍ତାବଧୁ ॥ ୧୩—ଓ ପ୍ରଜାପତିର୍ଜୟାନନ୍ଦ୍ରାୟ
 ବୃଷ୍ଣେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତୁଗ୍ରାଃ ପୂଜନା—ଜୟେଷୁ । ତସ୍ୟେ ବଶଃ ସମନମନ୍ତ
 ସର୍ବାଃ ସ ଉଗ୍ରା । ସ ଇହବ୍ୟୋ ବଭୂବ ସ୍ବାହା । ଇଦଂ ପ୍ରଜାପତିସ୍ତେ
 ଜୟାନନ୍ଦ୍ରାୟ । ଏତାଃ ସସ୍ତୋଦଶାହୃତୟଃ ଜୟା ସଞ୍ଜକାଃ ॥

(ଏହି ସସ୍ତୋଦଶ ମନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଜାପତି ମୋତେ ଜ୍ଞାନ ଓ ସର୍ବସ
 ବିଜୟ ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ବର ଯାଚିବା କରୁଛି)

୧୩ । ପ୍ରଜାପତିଃ ବିଶ୍ୱସ୍ତଷ୍ଟା, ପୂଜନାଜୟେଷୁ । ସେନାବିଜୟେଷୁ
 ଯୁଦ୍ଧେଷ୍ଠିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଉଗ୍ରଃ ବିପକ୍ଷତେ ଜୋଃଭିରାବା । ଇନ୍ଦ୍ରାୟ
 ବୃଷ୍ଣେ ବୃଷଣ ନାମ୍ନେ ଇନ୍ଦ୍ରାୟ ଜୟାନ୍ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦତ୍ତବାନ୍ । କଥଂ
 ଇନ୍ଦ୍ରାୟଜୟଂ ଦତ୍ତବାନ୍ ? ହି ଯତଃ କାରଣାତ୍ ତସ୍ୟେ ପ୍ରଜାପତିସ୍ତେ
 ସର୍ବବଶଃ ପ୍ରଜାଃ ସମନମନ୍ତ ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରଶାମଂ କୃତବତ୍ୟଃ । ଯତଶ୍ଚ ସ
 ସହବ୍ୟଃ, ହବ୍ୟ—ଗ୍ରବ୍ୟାର୍ହୋ ବଭୂବ । ପ୍ରଜାପତି ବିପକ୍ଷବିଜୟୀ,
 ହବ୍ୟଗ୍ରବ୍ୟାର୍ହଃ, ସର୍ବ ନମସ୍କୃତଃ । ଇନ୍ଦ୍ରାୟ ଜୟାନ୍ ଦତ୍ତବାନତି
 ପ୍ରଜାପତି ପୁତ୍ରବାକ୍ୟାର୍ଥଃ । ଇତ୍ୟୁପାହୃତବାନେନ ବୃଷ୍ଣୋ ମହଃପତି
 ଜୟଂ ଦଦାତୁ ଇତି ବରଃ ପ୍ରାର୍ଥୟତି ॥

ଅର୍ଥ—ବର ଏହି ଡେରଗୋଟି ମନ୍ତ୍ରରେ ଡେରଟି ପଦାର୍ଥ
 ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ମାଗୁଛନ୍ତି । ଯେହେତୁ ପ୍ରଜାପତି ବୃଷଣ ନାମକ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ
 ବିଜୟ ଦାନ କରିଥିଲେ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରଜାପତି ସର୍ବଜନ ନମସ୍ୟ
 ଶସ୍ତ୍ରଦଳନକାରୀ ହବ୍ୟୟ ହବ୍ୟାର୍ହ ଅଟନ୍ତି, ଏଣୁ ମୁଁ ଆହୃତ-
 ଦାନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି । ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୋତେ
 ଜ୍ଞାନ, ସଂଶୟମୋଚନଶକ୍ତି, ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଫଳ, ଧନସହ ବିଭୀରଶକ୍ତି,
 ଶିଳ୍ପକଳା, ବିଜ୍ଞାନାଦି ବିଦ୍ୟା ଓ ସର୍ବସ ବିଜୟ ଦାନ କରନ୍ତୁ ବୋଲି
 ବର ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ଯାଚିବା କରୁଛନ୍ତି ।

ଅଥ ଅଭ୍ୟାତାନ ହୋମଃ

୧ । ଓଁ ଅଗ୍ନିର୍ଭୂତାନାମଧିପତଃ ସମାବଭୃଷ୍ମିନ୍ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟସ୍ମିନ୍
 ସେଷେଽସ୍ୟାଶିଷ୍ୟସ୍ୟାଂ ପୂର୍ବୋଧାୟାମସ୍ମିନ୍ କର୍ମଣସ୍ୟା ଦେବ-
 ହୃତାଜଂ ସ୍ବାହା । ଇଦମଗ୍ନୟେ ଭୂତାନାମଧିପତୟେ ॥

ଟୀକା—ଅଗ୍ନି ଋତ ॥ ଯୋଃଗ୍ନିଃ ଭୂତାନାଂ-ପ୍ରାଣିନାଂ
 ଅଧିପତଃ ପାଳକଃ ସୋଃଗ୍ନିଃ ମା—ମାଂ ଅବତୁ ପାଳୟତୁ । କୃଷ
 କୃଷ ବିଷୟେ ଯଥା—ଅସ୍ମିନ୍ ବ୍ରହ୍ମଣି, ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟେ ଯଜ୍ଞେ ବା । ଅସ୍ମିନ୍
 ସେଷେ—ଶାୟେ, ଶୟାରେ ବା, ଅସ୍ୟାଂ ଅଶିଷ୍ଠି, କଲ୍ଲାଣେ । ଅସ୍ୟାଂ
 ପୂର୍ବୋଧାୟାଂ ଅଗ୍ରେଷ୍ଠି ତାୟାଂ କନ୍ୟାୟାଂ, ଅସ୍ମିନ୍ କର୍ମଣି ବିବାହେ,
 ଅସ୍ୟାଂ ଦେବହୃତ୍ୟାଂ ଦେବାନାଂ ହୃତବ୍ରହ୍ମାନଂ ଦେବହୃତସ୍ତ୍ରସ୍ୟାଂ
 ପ୍ରାଣିନାଂ ପ୍ରଭୂରଗ୍ନିର୍ମାଂ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ୟାଦିଷୁ ରକ୍ଷତୁଂ ।

ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିଦେବ ସତରାତର ପାଳକ ଅଟନ୍ତି
 ସେହି ଅଗ୍ନି ମୋତେ ନୀରୋଗ ଶୟାରେ ସ୍ବାସାରର ମଙ୍ଗଳବିଧାୟକ
 ଯଜ୍ଞ କରିବା ବିଷୟରେ, ଐହିକ ପାରସିକ ଯାବତୀୟ କର ବିଷୟ-
 ମାନଙ୍କରେ, ପାର୍ଶ୍ବ ବର୍ତ୍ତିତ ଏହି ବିବାହିତା କନ୍ୟା ମୋର ଯେପରି
 କଲ୍ଲାଣକାରଣୀ ହେବ ବିଷୟରେ, ଯଜ୍ଞରେ ଆହୂତ ଦେବତା-
 ମାନଙ୍କୁ ହବିର୍ଭବ ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟମାନଙ୍କରେ
 ଅଧିକାରୀ କରନ୍ତୁ ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନାପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନି ଆହୂତ
 ଦେଉଛନ୍ତି ॥

୨ । ଓଁ ଇନ୍ଦ୍ରାଜ୍ୟେଷ୍ଠାନାମଧପତଃ ସମାବଭୃସିନ୍ ବ୍ରହ୍ମନ୍ୟସିନ୍
 ସେସେସ୍ୟାଶିଷ୍ୟସ୍ୟାଂ ପୁରୋଧାୟାମସିନ୍ କର୍ମଣ୍ୟସ୍ୟା ଦେବ-
 ହୂତ୍ୟାତଂ ସ୍ବାହା ଇଦମିନ୍ଦ୍ରାୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାନାମଧପତୟେ ॥

୩ । ଓଁ ଯମଃ ପୃଥ୍ବ୍ୟା ଅଧପତଃ ସମାବଭୃସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
 ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଯମାୟ ପୃଥ୍ବ୍ୟା ଅଧପତୟେ । ଉଦକ ସ୍ପର୍ଶନଂ ।

୪ । ଓଁ ବାୟୁରନ୍ତରୀକ୍ଷସ୍ୟାଧପତଃ ସମାବଭୃସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।
 ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ବାୟୁବେନ୍ଦ୍ରୀୟାସ୍ୟୋଧପତୟେ ॥

୫ । ଓଁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଦିବୋଧପତଃ ସମାବଭୃସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
 ସ୍ବାହା ଇଦଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ଦିବୋଧପତୟେ ।

ଟୀକା ୨—ଇନ୍ଦ୍ରଚିତ । ଇନ୍ଦ୍ରାଜ୍ୟେଷ୍ଠାନାଂ—ଶ୍ରେଷ୍ଠାନାଂ
 ଦେବାନାମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅଧପତଃ—ପ୍ରଭୁଃ, ସଃ ଇନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବୋକ୍ତ
 ବିଷୟେଷୁ ମାଂ ଅବତୁ ରକ୍ଷତୁ ଇତ୍ୟାଦି ପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତଂ ॥

ଟୀକା ୩—ଯମଃ ପୃଥ୍ବ୍ୟା-ଅଧପତ ଶବ୍ଦଃ । ପୃଥ୍ବୁ ଶବ୍ଦେନ
 ତତ୍ପ୍ରଭାତ ପ୍ରାଣୀ ଉଚ୍ୟତେ, ତଦଧପତର୍ଯମଃ, ଇତ୍ୟାଦି, ତୁଲ୍ଲ
 ମପରଂ ।

ଟୀକା ୪—ବାୟୁଚିତ । ବାୟୁ ମରୁଦେବତା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷସ୍ୟ
 ଗଗନସ୍ୟ ଅଧପତଃ ପ୍ରଭୁଃ ସ ମାଂ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟାଦିଷୁ ଅବତୁ । ଅପରଂ
 ସମାନଂ—

ଟୀକା ୫—ସୂର୍ଯ୍ୟଚିତ । ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ଦିବଃ ସ୍ବର୍ଗସ୍ୟାଧପତଃ—
 ପ୍ରଭୁଃ ॥ ସଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ମାଂ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟାସୁ ଅବତୁ ରକ୍ଷତୁ । ତୁଲ୍ଲମପରଂ

୭ । ଓଁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ନକ୍ଷତ୍ରାମଧ୍ୟପତ୍ତଃ ସମାବଲ୍ଲସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ଚନ୍ଦ୍ରମସେ ନକ୍ଷତ୍ରାଣାମଧ୍ୟପତ୍ତୟେ ॥

୮ । ଓଁ ବୃହସ୍ପତିଃ କ୍ରତୁଶୋଽଧ୍ୟପତ୍ତଃ ସମାବଲ୍ଲସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ବୃହସ୍ପତିୟେ କ୍ରତୁଶୋଽଧ୍ୟପତ୍ତୟେ ॥

୯ । ଓଁ ମିଥୁଃ ସ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତ୍ତଃ ସମାବଲ୍ଲସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ମିଥାୟୁ ସ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତ୍ତୟେ ॥ ତୁଳ୍ଲମପରଂ—

୧୦ । ଓଁ ବରୁଣୋଽପାମଧ୍ୟପତ୍ତଃ ସମାବଲ୍ଲସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦିସ୍ବାହା
ଇଦଂ ବରୁଣାୟୁ ଅପାମଧ୍ୟପତ୍ତୟେ ।

୧୧ । ଓଁ ସମୁଦ୍ରଃ ସ୍ତୋତ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତ୍ତଃ ସମାବଲ୍ଲସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ତୁଳ୍ଲମପରଂ ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ସମୁଦ୍ରାୟୁ, ସ୍ତୋତ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତ୍ତୟେ ।

୧୨ । ଓଁ ଅଗ୍ନିଃ ସାମ୍ରାଜ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତ୍ତଃ ସମାବଲ୍ଲସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି
ସ୍ବାହା, ଇଦଂ ଅଗ୍ନାୟୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତ୍ତୟେ ।

ଟୀକା—ଚନ୍ଦ୍ରମାଃ-ନକ୍ଷତ୍ରାଂ-ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ଅଧ୍ୟପତି-ପ୍ରଭୃତଃ ସଃ
ମାଃ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟାଦିଷୁ ଅବତୁ—ରବିତୁ । ତୁଳ୍ଲମପରଂ—

ବୃହସ୍ପତି ରବି । ବୃହସ୍ପତି-ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ବେଦସ୍ୟ ଅଧ୍ୟପତିଃ
ପ୍ରଭୃତଃ । ସ ମାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟାଦିଷୁ ଅବତୁ ଅଧିକାରିଣଂ କୁରୁ ।

ମିଥ ଇତି । ମିତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଃ, ସ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତିନାମାଂ ଅଧ୍ୟପତିଃ
ପ୍ରଭୃତଃ । ସଃ ମାଃ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟାଦିଷୁ ଅବତୁ ॥

ଯୋବରୁଣୋଽପାଂପାନାୟା ନାମଧ୍ୟପତିଃ ସ ମା ରବିତୁ ତୁଳ୍ଲ-
ମପରଂ ।

ସମୁଦ୍ରଃ ସ୍ତୋତ୍ୟାନାଂ ସ୍ତୋତସା ନଦୀନାଂ ଅଧ୍ୟପତିଃ ପ୍ରଭୃତଃ ।
ଅନ୍ୟତ୍ସମାନଂ ।

ଅଗ୍ନିଂ—ସାମ୍ରାଜ୍ୟାନାଂ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟାଣାମଧ୍ୟପତିପ୍ରଦତ୍ତଂ ମାମବତୁ
ଅଗ୍ନିନ ପ୍ରାଣିନଃ ଜୀବନ୍ତୁ । ଯତଃ “କଳୌ ଅଗ୍ନାଗତାଃ ପ୍ରାଣାଃ ।”

୧୬—ଓଁ ସୋମୋ ଓଷଧୀନାମଧ୍ୟପତଃ ସମାବଜ୍ଜୟନ୍ତି ତ୍ୟାଦି
ସ୍ବାହା ଇଦଂ ସୋମାୟ ଓଷଧୀନାମଧ୍ୟପତୟେ ॥

୧୭—ଓଁ ସବିତା ପ୍ରସବାନାମଧ୍ୟପତଃ ସମାବଜ୍ଜୟନ୍ତି ତ୍ୟାଦି
ସ୍ବାହା ଇଦଂ ସବିତେ ପ୍ରସବାନାମଧ୍ୟପତୟେ ॥

ଟୀକା—ସୋମଃ ଓଷଧୀନାଂ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟାଗନାଂ ଶସ୍ୟାନାମଧ୍ୟପତଃ ।
ଅନ୍ୟତ୍ ସମାନଂ ॥

ସବିତା ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ପ୍ରସବାନାଂ—ପ୍ରସୂତଧର୍ମଶାଂ ସର୍ବଭୃତନାଂ
ପ୍ରସବିତା । ସବିତୁରୁପାଦାନଂ ମୂର୍ତ୍ତିଭେଦ ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥଂ ।
ଭୂଲମପରଂ ।

ଅର୍ଥ ୧୧—ଅନ୍ଧ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଜୀବନାଧାୟକା
ଏଣୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଦୃତ ଦାନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି, ମୋତେ
ଅଳ୍ପାୟକାଗ୍ର କରି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞଦି ବିଷୟ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସହାୟକ
ହୁଅନ୍ତୁ । ବର କହୁଅଛି—

ଅର୍ଥ ୧୧-୧୩—(ପୂର୍ବରୁ ପଞ୍ଚକ କାଣ୍ଡି କାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଆଦୃତ
ଦିଆଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଭେଦକୁ ଆଦୃତ ଦାନ
ପୂର୍ବକ ବର କହୁଛି) ହେ ସବିତୁଃ ! ଆପଣ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତରେ
ପ୍ରଭୁ ଅଟନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ କରଣ ବ୍ୟତିରେକେ ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ
ଜାତି, ପତଙ୍ଗ, ବୃକ୍ଷ ଲତାଦି କେହି ହେଲେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି
ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଆପଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଭୁ । ଅତଏବ ମୋର
ଯଜ୍ଞଦି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସହାୟକ ହୁଅନ୍ତୁ ।

୧୪—ଓଁ ରୁଦ୍ରଃ ପଶୁନାମଧିପତିଃ ସମାବଭୃଷ୍ମି ଲଜ୍ୟାଦି,
ସ୍ବାହା ଇଦଂ ରୁଦ୍ରାୟ ପଶୁନାମଧିପତିୟେ ॥

୧୫ । ଓଁ ଇଷ୍ଟାନ୍ ରୂପାଣାମଧିପତିଃ ସମାବଭୃଷ୍ମି ଲଜ୍ୟାଦି ।
ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଇଷ୍ଟେ ରୂପାଣାମଧିପତିୟେ ।

୧୬ । ଓଁ ବିଷ୍ଣୁ ପଦ୍ମତାନାମାଧିପତିଃ ସମାବଭୃଷ୍ମି ଲଜ୍ୟାଦି,
ସ୍ବାହା ଇଦଂ ବିଷ୍ଣୁବେ ପଦ୍ମତାନାମାଧିପତିୟେ ॥

ଚୀକା—ରୁଦ୍ରଃ ପଶୁନାଂ ଦେବାନାମାଧିପତିଃ ମୁଖ୍ୟ, ଯଦ୍ବା—
ପଶୁବତ୍ ଜାନହ୍ନାନାମାଂ ଅବିଶେଷେଣ ପଶ୍ୟତାଂ ପ୍ରାଣିନାଂ ରକ୍ଷକଃ,
ସନ୍ଧାର୍ଗପ୍ରଦର୍ଶକଃ । ଏବଂଭୂତଃ ରୁଦ୍ରଃ ଦୁଃଖବିନାଶକଃ ସ ମାଂ
ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦିଷ୍ଟ ରକ୍ଷତୁ ଇତି ଯାଅଜ୍ଞା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ ୧୪—ହେ ରୁଦ୍ର ! ଆପଣ ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅଥବା ପଶୁତୁଳ୍ୟ ହିତାହିତବିବେଚନାଶୂନ୍ୟ, ଅଜ୍ଞାନୋପହୃତ
ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ସନ୍ଧାର୍ଗପ୍ରଦର୍ଶକ ଅଟନ୍ତି । ଏଣୁ
ଆପଣଙ୍କୁ ଆଜ୍ୟଗ୍ରାଗ ପ୍ରଦାନ କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ଯେ, ମୋତେ
ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞାଦି ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ଅଧିକାରୀ କରନ୍ତୁ ।

ଅର୍ଥ ୧୫—ହେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା । ଆପଣ ପୃଥିବୀରେ ଦେବାଦିଗଣ
ବିଗ୍ରହ ରୂପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ
କରୁଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦାନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ଯେ, ମୋତେ
ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସହାୟକ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଅର୍ଥ ୧୬—ହେ ବିଷ୍ଣୁ । ଆପଣ ମେରୁଆଦି ପର୍ବତ ରୂପରେ
ବିରାଜିତ ହୋଇ ଜଗତକୁ ସର୍ବଭୋଗ୍ରାବେ ରକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି ।
ଏପରି ମହିମାବିଶିଷ୍ଟ ଆପଣ ହୋଇଥିବାରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞାଦି
ବିଷୟ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

୧୭ । ଓଁ ମରୁତୋ ଗଣାନାମାଧିପତିଃ ସମବତ୍ସିନ୍ ଡ୍ୟାଦି,
ସ୍ବାହା ଇଦଂ ମରୁତ୍ୟୋ ଗଣାନାମାଧିପତିଃ ॥

୧୮ । ଓଁ ପିତରଃ ପିତାମହାଃ ପରୋବରେ ତତାସ୍ତତାମହା
ଇହମାବନ୍ତୁ ସିନ୍ ଇଡ୍ୟାଦି, ସ୍ବାହା ଇଦଂ ପିତୃଭ୍ୟଃ ପିତାମହେଭ୍ୟଃ,
ପରତ୍ୟୋବରେଭ୍ୟସ୍ତତେଭ୍ୟସ୍ତତାମହେଭ୍ୟଃ ଉଦକସ୍ପର୍ଶ । ଏତେ
ଅଷ୍ଟାଦଶ ମନ୍ତ୍ରା ଅଭ୍ୟାତାନ ସଞ୍ଜକାଃ ।

ଟୀକା—ଯେ ପିତରଃ, ପିତାମହାଃ, ଅନ୍ତେ ପ୍ରପିତାମହାଃ,
ଅପରେ ବୃକ୍ଷପ୍ରପିତାମହାଃ । ତତସ୍ତସ୍ମାଦପିପୂର୍ବେତେ ଅତିବୃଦ୍ଧେ-
ପ୍ରପିତାମହଃ ତସ୍ମାଦପି ପୂର୍ବେ ମହାନ୍ତସ୍ତସ୍ମାଦପି ପୂର୍ବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ବୃକ୍ଷପିତାମହାଃ, ଏବଂ ସଚ୍ପୁରୁଷାଃ ଉଦାହୃତାଃ । ପିତାଦିଷ୍ଟ
ପ୍ରତ୍ୟେକଂ ବହୁବଚନମାଦର୍ଶ୍ୟ । ଇହ ଅସିନ୍ ଲୋକେ ମାମବନ୍ତୁ ।
ସମାନମନ୍ୟତ୍ ॥

ଅର୍ଥ ୧୭—ଯେଉଁ ମରୁତ ଦେବତାମାନେ ସଚରାଚରର ଜୀବନ
ରୂପରେ ବିରାଜିତ, ସେହିମାନେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞଦି ବିଷୟ ଲଭରେ
ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ପିତୃ, ପିତାମହ, ପ୍ରପିତାମହ, ବୃକ୍ଷ ପ୍ରପିତାମହ,
ଅତିବୃକ୍ଷ ପ୍ରପିତାମହ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରପିତାମହ ସତ ସଂଖ୍ୟକ
ପିତୃ ପୁରୁଷମାନେ ମତ୍ପ୍ରଦତ୍ତ ଆହୁତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହି
ସ୍ତୋତ୍ରରେ ମୋତେ ସର୍ବତୋଭାବେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞଦି ବିଷୟ-
ମାନଙ୍କରେ ଅଧିକାରୀ କରି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କରି ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ
ବୋଲି କରର ପ୍ରାର୍ଥନା ॥ ଏହି ଅଭ୍ୟାତାନ ସଞ୍ଜକ ଅଷ୍ଟାଦଶମନ୍ତ୍ର-
ମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନ୍ତ୍ରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେବତା ଅଟନ୍ତି । ବର
ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନାପୂର୍ବକ ଆହୁତିଦେଇ ଯାଚଞ୍ଜା
କରୁଅଛୁ । ପ୍ରଥମେ କଣ୍ଠି କାରେ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ପରିପାଳନ ଅଗ୍ନିକୁ
୨ । ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର, ୩ । ଯମ, ୪ । ଅନ୍ତରୀକ୍ଷାଧିପତି ବାୟୁ,

ଅଗ୍ନିଚୂଡ଼ାଦି ହୋମ

୧ । ଓଁ ଅଗ୍ନିଚୂଡ଼ା ପ୍ରଥମା ଦେବତାନାଂ ସୋଽର୍ଷେଧନ

୫ । ସ୍ବର୍ଗାଧିପ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ୬ । ନକ୍ଷତ୍ରାଧିପ ଚନ୍ଦ୍ର, ୭ । ଦେବାଧିପ ବୃହସ୍ପତି, ୮ । ସତ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବିନାଶିମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର, ୯ । ଜଳାଧିପ ବରୁଣ, ୧୦ । ସ୍ରୋତସ୍ବତୀ ନଦୀମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ସମୁଦ୍ର, ୧୧ । ପ୍ରାଣୀପ୍ରାଣରକ୍ଷକ ଅର୍କ, ୧୨ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିନ୍ଦ୍ର ସୋମ ୧୩ । ସ୍ବସାରରେ ଉତ୍ପତ୍ତିଶୀଳମାନଙ୍କର ପୁଷ୍ଟିଦାତା ସୂର୍ଯ୍ୟ, ୧୪ । ଦେବତା ଓ ସ୍ବସାରର ଭୟ ବା ଦୁଃଖବିନାଶକ ରୁଦ୍ର, ୧୫ । ପୃଥିବୀରେ ଦେବ ଦେବୀ ବିଗ୍ରହ ରୂପରେ ବିରାଜିତ ବିଶ୍ବକର୍ମା, ୧୬ । ମେରୁ ଆଦି ପର୍ବତ-ରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ଥିରଭାବରେ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ବିଷ୍ଣୁ, ୧୭ । ସତରତର ପ୍ରାଣଭୂତ ମରୁଦେବତା, ୧୮ । ପିତୃ, ପିତାମହ, ପ୍ରପିତାମହ, ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରପିତାମହ, ଅତିବୃଦ୍ଧ ପ୍ରପିତାମହ, ଅତ୍ୟତିବୃଦ୍ଧପ୍ରପିତାମହାଦି ଷଟ୍-ସଂଖ୍ୟକ ପିତୃପୁରୁଷ ଏହିମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍ୟାହୃତ ପ୍ରଦାନକରି ବର ମାଗୁଛି, ମୋତେ, ନିତ୍ୟ ଯଜ୍ଞ କରି ସ୍ବସାରର ହିତ ସାଧନ କରିବା ବିଷୟରେ, ଧନଧାନ୍ୟଦି ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ, ପାଶୁବତ୍ତିମା ବିବାହିତା କନ୍ୟା ବିଷୟରେ, ମୁଁ ଯଜ୍ଞରେ ଓ ପୂଜା ଇତ୍ୟାଦି କରିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ବାନ କରିବ ସେହି ଦେବତାମାନେ ଆସି ସ୍ବ ସ୍ବ ହବିର୍ଭାଗ ପାଇ ଯେପରି ମୋ ପକ୍ଷରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ସେହି ବିଷୟରେ, ଆଉ ମୋର ଐହିକ ଓ ପାରସିକର ଯାବତ୍ତାପୁ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାୟକ ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ସହାୟକ ହୋଇ ମୋତେ ଏହି ମରଣଶୀଳ ସ୍ବସାରରୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଜାଂ ମୁଞ୍ଚିତୁ ମୃତ୍ୟୁପାଶାତ୍ । ତଦୟଂ ରଜା ବରୁଣୋଽନୁମନ୍ୟତାଂ
ଯଥେୟଂ ସ୍ତ୍ରୀ ପୌଷମଂ ନ ରୋଦାତ୍ ସ୍ବାହା ଇଦମଗ୍ନୟେ ।

ଟୀକା—ଅଗ୍ନିଃ ଶୁକ୍ଳ । ଅଗ୍ନିଃ ଶୁକ୍ଳ, ଆ ଏତୁ, ଆଗଚ୍ଛତୁ । କଂ
ତୁଭ୍ୟ ଅଗ୍ନିଃ ଦେବତାନାଂ-ଇନ୍ଦ୍ରାଦାନାଂ ପ୍ରଥମଃ ମୁଖ୍ୟଃ । ଆଗତ୍ୟ
ଚ ସୋଽଗ୍ନିଃ ଅସ୍ୟେ ଅସ୍ୟାଃ କନ୍ୟାୟାଃ ପ୍ରଜାଂ ପୁଷାଦିକାଂ
ମୃତ୍ୟୁପାଶାତ୍ ମୃତ୍ୟୁରେବ ପାଶଃ, ବନ୍ଧନ ତସ୍ମାତ୍ ମୁଞ୍ଚିତୁ ମୋଚୟତୁ ।
ତନ୍ମୃତ୍ୟୁପାଶମୋଚନଂ ଅୟଂ ବରୁଣଃ ରଜା ଅନୁମନ୍ୟତାଂ ତସାୟ-
ମନୁମତେ ଭବତ୍ତି ତ୍ୟର୍ଥମେତତ୍ । କମର୍ଥମେତତ୍ । ଯଥାବୟଂ ସ୍ତ୍ରୀ
ପୌଷଂ ପୁଷପମୁକ୍ତୀୟଂ ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟଂ ଦୁଃଖଂ ନ ରୋଦାତ୍ ନ ରୋଦିତୁ ।
ଅଗ୍ନିଶ୍ଚଗତ୍ୟ ବରୁଣସ୍ୟାନୁମତୌ ଅସ୍ୟାଃ କନ୍ୟାୟାଃ ପୁଷାଦିକଂ
ମୃତ୍ୟୁପାଶାତ୍ ମୋଚୟତୁ । ଯଥେୟଂ କନ୍ୟା ପୁଷାଦି ବିସ୍ତୋଗେନ ନ
ରୋଦିତ୍ତି ଡାଶଂସା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ । ଅସ୍ୟେ ଇତି ଷଷ୍ଠ୍ୟର୍ଥେ ଚତୁର୍ଥୀ ।

ଅର୍ଥ—ଏହି ହୋମରେ ବର ହୋମ କରିବା ନିଷେଧ ଅଛି ।
ତେଣୁ ପୁରୋହିତ ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମ କରି
ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି । ହେ ଅଗ୍ନି । ଆପଣ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତାମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ବରୁଣଙ୍କ ଅନୁମୋଦନକ୍ଷମେ—ଅର୍ଥାତ୍
ବରୁଣଙ୍କ ସହିତ ଏହି ବିବାହରୂପକ ଯଜ୍ଞକୁ ଆସି ଦ୍ବିଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ
ଏହି କନ୍ୟାର ଭବିଷ୍ୟତପୁଷାଦିକୁ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ,
ଯେପରି ପୁଷାଦିଙ୍କ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଃଖରେ, ଅଶ୍ରୁ ବିମୋଚନ
ନ କରୁ । ଏହି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ॥

୨ । ଓଁ ଇମା ମଗ୍ନି ହାୟତାଂ ଗାର୍ହପତ୍ୟଃ ପ୍ରଜାମସ୍ୟେ
ନୟତୁ ଘର୍ତ୍ତମାୟୁଃ । ଅଶ୍ୱନେ୍ୟପତ୍ନା ଜାବତାମସ୍ତୁ ମାତା ପୌତ୍ର
ମାନନ୍ଦମଭିବୁଧାମିୟଂ, ସ୍ୱାହା ଇଦମଗ୍ନସ୍ତେ ।

ଟୀକା—ଇମାମଗ୍ନିରୂପ । ଗାର୍ହପତ୍ୟାଃଗ୍ନିଃ ଇମାଂ କନ୍ୟାଂ
ହାୟତାଂ ରକ୍ଷନ୍ତୁ । ଯଥା ଆସେ କନ୍ୟାସ୍ତେ ପ୍ରଜାଂ—ପୁରାବିକଂ
ତଥା ଘର୍ତ୍ତମାୟୁଷ୍ଟୁ ନୟତୁ ପ୍ରାପୟତୁ ତଥା ସତ ଘର୍ତ୍ତାୟୁଃ ପୁରାବି-
ୟୁକ୍ତା ସଙ୍ଗୟଂ କନ୍ୟା ଅଶ୍ୱନେ୍ୟପତ୍ନା ନନ୍ଦ୍ୟଭର୍ତ୍ତୃସଙ୍ଗତା ଭବତୁ ।
ତଥା ଜାବତାଂ ଆୟୁଷ୍ଟୁଂ ପୁରାଣାଂ ମାତ ଜନନୀ ଭବତୁ, ତଥା
ପୌତ୍ରଂପୁତ୍ରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆନନ୍ଦଂ ପୁଣଂଅଭିବୁଧତାଂ ସର୍ବୋତ୍ତୋତ୍ତବେ
ନାନଭବତୁ । ଅଗ୍ନିନା ରକ୍ଷିତେୟଂ ଘର୍ତ୍ତାୟୁଃ, ପୁରାଣା ଜାବବତ୍ସା
ପୁତ୍ରପୁତ୍ରିନା ଭବନ୍ତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଗାର୍ହପତ୍ୟାଗ୍ନି । ଆପଣ ଏହି କନ୍ୟାକୁ ଘର୍ତ୍ତାୟୁ
ପୁତ୍ର ଦିଅନ୍ତୁ, ଯାବତ୍ଜୀବନ ମନୋମାଳିନ୍ୟରହିତ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀପୁଣ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରୁ । ଆୟୁଷ୍ମାନ୍ ପୁପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ଜନନୀହୋଇ ତତ୍ତ୍ୱମ୍ବନ୍ଧୀୟ
ପୁଣ ସର୍ବୋତ୍ତୋତ୍ତବରେ ଅନୁଭବ କରୁ ବୋଲି ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
ପୂର୍ବକ ପୁରୋହିତ ହୋମ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

୩ । ଓଁ ସ୍ଵସ୍ତି ନୋଃଗ୍ନେ ଦିବ ଆ ପୃଥ୍ବ୍ୟା ବିଶ୍ଵାନିଧେହ୍ୟ—
ଯଥା ଯଜତଃ ॥ ସଦସ୍ୟାଂ ମହି ଦିବଜାତଂ ପ୍ରଣସ୍ତଂ ତଦସ୍ମାୟୁ ଦ୍ରବଣିଂ
ଧେନୁ ଚିତ୍ରଂ ସ୍ଵାହା ଇଦମଗ୍ନେୟେ ॥

ଟୀକା—ସ୍ଵସ୍ତିତି । ହେଯଜତଯଜନ୍ତଂସାୟୁତଇତି । ହେ ଅଗ୍ନେ
ନୋଃସ୍ଵାକଂ ଅଯଥା ହମବ୍ୟତିରେକେଣ ଏକଦୈବ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ।
ଦିବ ଆକାଶେ ପୃଥ୍ବ୍ୟା ପୃଥ୍ବ୍ୟାଃ ବିଶ୍ଵାନି-ସକଳାନି ସ୍ଵସ୍ତି
କଲ୍ୟାଣାନି ଧେନୁ ଧାରୟ । ପ୍ରଣସ୍ତଂ ଶୁଭଂ ଅସ୍ୟାଂ ମହି ପୃଥ୍ବ୍ୟାଂ
ଦିବ ସ୍ଵର୍ଗେ ଜାତଂ ଉତ୍ପନ୍ନ ଚିତ୍ରଂନାନାରୂପଂ ଗୋଭୂମିହିରଣ୍ୟାଦିକଂ
ଯଦ୍ରବଣଂ ଧନଂ ଅସ୍ମାୟୁ ଧେୟୁ ଧାରୟ । ହେ ଅଗ୍ନେ । ଇଂ ସବ-
ଧନାନି ମଙ୍ଗଳାନି ରୁସ୍ମାୟୁ ଧେୟୁତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ, ଆପଣ ଯଜତ ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣଙ୍କୁ
ଆଜ୍ଞାତୃତି ପ୍ରଭୃତିରେ ଯେ ପୂଜା ସେବା କରେ ତାହାର ସକଳ
ପ୍ରକାର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ କରନ୍ତୁ । ଏଣୁ ମୁଁ ଅଦ୍ୟାଦାନ ପୂର୍ବକ
ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଯେ, ମୋତେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ଗୋଭୂମି ହିରଣ୍ୟ
ପୁଷ ଗୌସାଦ ଓ ଯରଲୋକରେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନକରି ମୋର ସର୍ବବିଧି
ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରନ୍ତୁ ।

୪—ଓଁ ସୁଗନ୍ଧ ପତ୍ନୀ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିପଦ୍ୟୋଗ୍ୟେ ହ୍ୟଜରନ୍
ଆୟୁଃ । ଅପୈତ୍ତ ମୃତ୍ୟୁରମୃତଂ ମ ଆଗାତ୍ ବେବସ୍ବତୋ ନୋ
ଅଭୟଂ କୃଣୋତ୍, ସ୍ବାହା ଇଦଂ ବୈବସ୍ବତାୟୁ ॥

୫—ଓଁ ପରଂ ମୃତ୍ୟୋଂ ଅନୁପରେଷ୍ଠ ପତ୍ନୀ ହସ୍ତେନ୍ୟ
ଇତରେ ଦେବଯାନାତ୍ । ଚକ୍ଷୁଷ୍ମତେ ଶୃଣୁତେ ତେ ବ୍ରାହ୍ମି ମା ନଃ ।

ଟୀକା—ସୁଗନ୍ଧ ପତ୍ନୀମିତି । ନୁ-ସ୍ତେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମଥେ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ
ମଧ୍ୟେ ସାରଭୂତଃ ହେ ଅଗ୍ନେ, ନୋଽସ୍ମାକଂ ସୁଖଂ ସୁଗନ୍ଧବ୍ୟଂ ପତ୍ନୀଂ
ପତ୍ନୀନଂ ମାର୍ଗଂ ପ୍ରଶଶନ୍ ଉପଦିଶନ୍, ତଥା ଆୟୁଷ୍ଠ ହ୍ୟଜରନ୍
ଅପହାୟନ୍ ଏହି ଆଗଚ୍ଛ । ଇଦଂ ଆଗତେ ସତ ନୋଽସ୍ମାକଂ ମୃତ୍ୟୁ
ରପୈତ୍ତ ଅପଗଚ୍ଛତ୍ । ମେ ମମ ଅମୃତଂ ମୋକ୍ଷଂ ଆଗାତ୍
ଆଗଚ୍ଛତ୍ । ତଥା ବୈବସ୍ବତୋ ଯମଃ ନୋଽସ୍ମାକଂ ଅଭୟଂ କୃଣୋତ୍
କରେତ୍ । ହେ ଅଗ୍ନେ, ଇଂ ଅସ୍ମାକଂ ଉକ୍ତଶ୍ଚ ମାର୍ଗଂ ଉପଦିଶନ୍
ଆୟୁଷ୍ଠାହାପୟନ୍ତାଗଚ୍ଛ । ଏତେନ ଅସ୍ମାକଂ ମୃତ୍ୟୁପାଗଚ୍ଛତ୍ ମୋହ
ଭବତ୍ । ଯମକୃତ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟମପାଗଚ୍ଛତ୍ତି ତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନି, ଆପଣ ତେଜସ୍ବୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଅଟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆହୁତି ଦାନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛୁ ଏଠାକୁ
ଆସି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସଦୁପଦେଶ, ଦର୍ଶାୟୁ ଓ ମୋକ୍ଷ ଗତି ପ୍ରଦାନ
କରନ୍ତୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଭୟ
ଦୂର ହେବ ଓ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକରେ ଆଉ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାର
ଶଙ୍କା ରହିବ ନାହିଁ ॥

ପ୍ରଜାଂ ଶାଶ୍ୱତେ ମୋହବାସନ୍, ସ୍ୱାହା ଇଦଂ ମୃତ୍ୟୁବେ । ଉଦକ
ପ୍ରଶନଂ । ନ ସସ୍ତବ ଧାରଣଂ ॥

ଏକେ ସସ୍ତବ ପ୍ରାଣନାନ୍ତେ ପରମୃତ୍ୟୁବତ୍ ଜୁହୁୟାଦିଷାଞ୍ଚନ୍ତି ।
ହୋମାନ୍ତେ ପୁନରେତସ୍ୟ ସସ୍ତବ ପ୍ରାଣନଂ ॥

(ଉଦକ ପ୍ରଶନ ବଧୂର କାଶିକା ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦେଖନ୍ତୁ)

(ସସ୍ତବ ଧାରଣ ଓ ପ୍ରାଣନ ବଧୂମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତୁ)

ଟୀକା—ହେ ପରମୃତ୍ୟୋ ଇତି । ହେ ମୃତ୍ୟୋ ! ଇଂ ପରଂ
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଂ ପତ୍ନୀଂ ଅନ୍ଧଂସାମୁକମାର୍ଗଂ ଅନୁ ଇହ ଅନୁଗଞ୍ଚ । ତେ ତବ
ଯଃ ଦେବଯାନାର୍ ଇତରଃ କେନାପ୍ୟନ୍ୟେନ ଦେବେନ ନାନୁ-
ଗତୋଽୟଂ ପତ୍ନୀ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅନ୍ୟଃ ଅନ୍ୟଃ ପତ୍ନୀ ହିଂସାମୁକ ସ୍ତ୍ରୀ
ପତ୍ନୀନଂ ପରା ଇତି ପରବୃତ୍ତ୍ୟାଗଞ୍ଚ । କଂ ଭୂତସ୍ୟ ତେ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମତେ,
ଶୃଣୁତେ ସକଳ ବ୍ୟବହାରଂ ଦୃଷ୍ଟବତଃ ଶ୍ରୁତବତସ୍ତୁ ତେ ତବ
ଏତଦେବ ବ୍ରାହ୍ମି । ନୋଽସ୍ତ୍ରାକଂ ପ୍ରଜା ଅସୁସ୍ତମୁକ୍ତନୋ ମନୁଷ୍ୟାନ୍
ମାଶ୍ୱରିଷଃ ମା ହିଂସାଃ । ଉତ ଅପି ଚ ନୋଽସ୍ତ୍ରାକଂଶରନ୍ ପୁସାନ
ମା ଶ୍ୱରିଷଃ ମା ହିଂସାଃ । ମେ ମମାନୟୀ ଆହୃତ୍ୟା ତୁଷ୍ଟୋ ମମ
ପୁସଦନ୍ ହିଂସା ମାକୁର୍ବିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଶର ଶଙ୍କେନ ପୁରୋଽଭ୍ୟାସୁତେ ।

ହେ ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା । ଆପଣ ସଂସାରର ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର
କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦେଖନ୍ତୁ ଓ ଶୁଣନ୍ତୁ । ଏଥିରେ ମୁଁ ଯଦି ଆପଣଙ୍କର
ଅସନ୍ତୋଷଜନକ ବା ଅପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ, ତେବେ ମୋ
ପକ୍ଷରେ ଛୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଜ୍ଞାହୀନ ଦାନପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରେ ଯେ, ମୋ ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମୋର ପୁଅ ପ୍ରୌଷାଦିଙ୍କୁ
ହିଂସା ନ କରି ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ବୋଲି ବର ପ୍ରାର୍ଥନା
କରୁଅଛି ।

ଲଜା ହୋମଃ

କୁମାର୍ଯ୍ୟା ଭ୍ରାତା ଉପକଳ୍ପିତାନ୍ ଶମି ପଲ୍ଲଶ (ପତ୍ର) ମିଶ୍ରନ୍
ଲଜନ୍ ସ୍ୱର୍ପକୃତାନ୍ ସିଧା ବରଜ୍ୟ ଭାଗମେକଂ ସ୍ୱେନାଞ୍ଜଳିତା
ଗୃହ୍ୟା କୁମାର୍ଯ୍ୟା ଅଞ୍ଜଳୌ ଆବପତି । କୁମାରା ପ୍ରାଞ୍ ମୁଖୀତିଷ୍ଠନ୍ତୀ
ଉଦ୍ଧ୍ୱାଞ୍ଜଳିସ୍ଥାନ୍ ତାନ୍ ଲଜାନ୍ ଅବରଲେନାଞ୍ଜଳିନା “ଅର୍ଯ୍ୟମଣ-
ମିତ୍ୟାଦି ସିଦ୍ଧିମନ୍ତେ ବିହାଗ୍ନୌ ଜୁହୋତି । ମନ୍ତ୍ରସମ୍ପଂ କନ୍ୟେବ
ପଠତି । ପଠନାଶକ୍ତୌ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଃ ନ ତୁ ବରଃ ॥

ଅର୍ଥ—କନ୍ୟାର ଗର୍ଭ ପୂର୍ବରୁ କୁଲରେ ଆସାଦିତ ହୋଇଥିବା
ଶମୀପତ୍ରମିଶ୍ରିତ ଖଇକୁ ତିନି ଭାଗ କରି ଭାଗେ ନିଜ ଆଞ୍ଜଳିରେ
ନେଇ କନ୍ୟାର ଆଞ୍ଜଳିରେ ଦେବ । କନ୍ୟା ପୂର୍ବକୁ ମୁଖକରି
ଠିଆ ହେବ । ତାହା ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ବର ଠିଆହୋଇ ଆପଣାର ଦୁଇ
ହାତରେ କନ୍ୟାର ଆଞ୍ଜଳିକୁ ଧରିବ । ଏହିପରି ହେଲେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ୍ର
ହେଲା । ତତ୍ପରେ କନ୍ୟା ସେହି ଖଇ ଆଞ୍ଜଳିକ ତିନିଭାଗ କରି
ତିନିଥର ମନ୍ତ୍ର ଶେଷରେ ହୋମ କରିବ । କନ୍ୟା ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ନ
ପାରିଲେ ପୁରୋହିତ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ବର ମନ୍ତ୍ରପାଠ
କରିବ ନାହିଁ ॥

(ବରକନ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ୍ର ହୋଇ ହୋମ କରିବା ପ୍ରମାଣ ପରି-
ମିଷ୍ଟରେ ଦେଖ ।)

ତତୋ ଲଜା ହୋମ ମନ୍ତ୍ରୋ, ଯଥା—

୧ । ଓଁ ଅର୍ଯ୍ୟମଣଂ ଦେବଂ କନ୍ୟା ଅଗ୍ନିମମସିତ । ସ ନୋ-
ର୍ଯ୍ୟମା । ଦେବଃ ପ୍ରେତୋ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୁମାପତେଃ, ସ୍ବାହା ଇଦମର୍ଯ୍ୟମ୍ନେ ॥

୨ । ଓଁ ଇୟଂ ନାୟାପବ୍ରୁତେ ଲଜାନାମାବପନ୍ତକା । ଆୟୁ
ସ୍ଥାନସ୍ତୁ ମେ ପତିରେଧନ୍ତାଂ ଜାତୟୋ ମମ, ସ୍ବାହା ଇଦମଗ୍ନୟେ ॥

ଟୀକା—ଅର୍ଯ୍ୟମଣମିତି । ଇୟଂ କନ୍ୟା ଅର୍ଯ୍ୟମଣଂ-ସୂର୍ଯ୍ୟଂ
ଦେବମଗ୍ନିସ୍ବରୂପିଣଂ ଅପସିତ ଅପୂଜୟତ୍ । କମର୍ଯ୍ୟା । ସୋର୍ଯ୍ୟମା
ଦେବଃ ଇତଃ-ପତେଃ ସକାଶାତ୍ ମା ମାଂ ନୋ ପ୍ରମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ ନ
ପ୍ରାମୋଚୟତ୍, ଏତଦର୍ଥମିୟଂ କନ୍ୟା ପତ୍ୟାସହ ବିଧିଗାମିତ୍ୟର୍ଥଂ
ଅର୍ଯ୍ୟମଣଂ ପୂଜୟତ୍ । ଅପସିତେତ ବର୍ଜିମାନେ ଲୁପ୍ତଃ ॥

ଟୀକା—ଇୟମିତି । ଇୟଂ ନାୟା-କନ୍ୟା ଉପବ୍ରୁତେ ବଦତି ।
କଂ କୁର୍ବାଣୀ ବଦତି । ଲଜାନାମାବପନ୍ତକା-ଲଜାନ-ଆବପନ୍ତକା-
ଆବପନ୍ତୀ ପ୍ରସିପନ୍ତୀ ଅଗ୍ନୌ । କ ବ୍ରୁତେ । ମମ ପତିବୟସ୍ଥାନସ୍ତୁ ।
ମମ ଜାତୟଃ ଏଧନ୍ତାଂ ବୃଦ୍ଧି ଯୁକ୍ତ ଇବନ୍ତୁ । ସ୍ବାମିନଃ ଆୟୁଷ୍ଟାମାର୍ଥଂ
ଜାତବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ଅଗ୍ନୌ ଜୁହୋତି । ଆବପନ୍ତକା ସ୍ବାର୍ଥେ କଃ ॥

ଅର୍ଥ ୧—କନ୍ୟା ଭ୍ରାତା କହୁଅଛି ହେ ଅଗ୍ନିସ୍ବରୂପୀ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ । ଆପଣଙ୍କୁ ଏହି କନ୍ୟା ଲଜା ସହିତ ଦୃଢ଼ାହୁତି ଦେଇ
ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ଯେ, ଆଜୀବନ ତାହା ପତିଙ୍କଠାରୁ ତାକୁ ବିଚ୍ଛେଦ
ନ କରନ୍ତୁ ।

୨ । ମୋର ପତି ଧର୍ମାୟୁ ହୁଅନ୍ତୁ ଓ ମୋର ପୁତ୍ରପୌତ୍ରାଦି-
କ୍ଷମେ ଜାତମାନେବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଅନ୍ତୁ ବୋଲି କହି ଏହି କନ୍ୟା ଅଗ୍ନିରେ
ଲଜାସହିତ ଦୃଢ଼ାହୁତି ଦେଇଅଛି ।

୩ । ଓଁ ଇମାନ ଲଜାନାବସାମ୍ୟଗ୍ନୌ ସମୃଦ୍ଧି କରଣାଂ ପ୍ରବ ।
ମମ ତୁଭ୍ୟଂ ଚ ସମ୍ବଦନଂ ତଦଗ୍ନିରନୁମଧ୍ୟତାମିଦଂ ସ୍ବାହା
ଇଦମଗ୍ନୟେ ॥

ଅର୍ଥ କୁମାରୀଃ ଦକ୍ଷିଣସ୍ତସ୍ୟାଙ୍ଗୁଷ୍ଠଂ ବରେ ଗୃହ୍ଣାତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ।
ଓଁ ଗୃହ୍ଣାମି ତେ ସୌଭଗଭାୟ ହସ୍ତଂ ମାୟା ପତ୍ୟା ଜରଦକ୍ଷି-
ର୍ଯଥା ସଃ । ଭଗୋଽର୍ଯ୍ୟମାସବିତାୟୁରନ୍ତ୍ରମହ୍ୟଂ ଭାଃପୁର୍ଗାର୍ହପତ୍ୟାୟୁ
ଦେବାଃ । ଅମୋମସ୍ମି ସା ଭଂ ସାଭ୍ରମସ୍ୟ ସୋଽହ ଶାମହମସ୍ମି

ଟୀକା—ଇମାନତି ॥ ଇଦଂ ନାୟୁପବ୍ରୁତ ଇତ୍ୟଧିକା-
ରେଦଂ ମନ୍ତ୍ର । ଇଦଂ କନ୍ୟା ଇମାନ୍ ଲଜାନ ଅହମଗ୍ନୌ ଆବସାମି
ପ୍ରକ୍ଷିପାମି-କଂଭୂତାନ । ପତ୍ୟୁଃ ସମୃଦ୍ଧି କରଣାନ୍ ବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ । ଅପିତୁ
ଯଦେତତ୍ ମମ ତୁଭ୍ୟସ୍ତ ସମ୍ବଦନଂ ବଶୀକରଣଭଂ ତଦଗ୍ନି
ରନୁମନ୍ୟତାଂ ଇତ୍ୟେତଦର୍ଥସ୍ତ । ତୁଭ୍ୟମିତି ସ୍ବସ୍ତର୍ଥେ ଚତୁର୍ଥୀ ।
ବଶନ୍ତି ସ୍ବାସମ୍ବଦନମିତ୍ୟମରଃ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ ! ଆପଣ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ମୋର ପତିକର
ସକଳ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତିବଧାନ କରନ୍ତୁ ଓ ମୋର ପତି ମୋତେ
ଭଲ ପାଆନ୍ତୁ । ଏଣୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଲଜାସହିତ ଦୃତଦାନ କରୁଛି
ବୋଲି କନ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ॥

ଟୀକା—ଅସ୍ୟାର୍ଥଃ । ହେ କନ୍ୟା ତବ ହସ୍ତଂ ଗୃହ୍ଣାମି ।
କମର୍ଥ ସୌଭଗଭାୟ ସୌଭଗ୍ୟବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ । ନ କେବଳଂ ସୌଭଗ
ଭାୟ, ମାୟାପତ୍ୟା ସହ ଜରଦକ୍ଷି ଯଥା ଆସଃ ବୃଦ୍ଧାଭବସୀତ୍ୟର୍ଥଃ ।
ସ୍ବସ୍ତମେବ କମର୍ଥଂ ଗୃହ୍ଣାମି ଇତ୍ୟାହ । ଭା ଭାଂ ମହ୍ୟଂ ଦେବ
ଅବୁର୍ବଭବନ୍ତଃ । ଦେବା ଇତି ସର୍ବେରେବ ସମ୍ବଧତେ । କେ ଦେବା
ଭଗୋଽର୍ଯ୍ୟମା ସବିତା ଚ । ଭାଂ ପୁରନ୍ତ୍ରଂ ଗାର୍ହପତ୍ୟାଧିକାରୀଣାଂ
କମର୍ଥଂ ଅଦୁଃ ଗାର୍ହପତ୍ୟାୟୁ-ଗୃହପତିଭାୟ । କଂ ଭୂତୋଽହଂ ।

ରକ୍ତଂ । ଦ୍ଵୌରହଂ ପୃଥ୍ଵୀଂ ତାବେନ୍ନବିବହାବହେ ସହରେତୋ
ଦଧାବହେ । ପ୍ରଜାଂ ପ୍ରଜନୟାବହୋ ପୁତ୍ରାନ୍ ବିଦାବହେ —

ଅହମମଃ ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀନାମ୍ନି ଯସ୍ୟ ସୋଽମଃ । ଲ୍ଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ଲ୍ଲୟାବନା
ଲକ୍ଷ୍ମୀଶୂନ୍ୟୋଽହଂ । ଲ୍ଲଂ ମମ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ଚ ତ୍ରାବଃ । ସା ଲ୍ଲମେବ
ସୋଽହମିତି ପୁନରଭ୍ୟାସନମାବହର୍ଥକଂ । ଦ୍ଵୌରହଂ । ଲ୍ଲଂ ପୃଥ୍ଵୀ
ତତ ଏହି—ଅଭିମୁଖୀ ଭବ । ତାବାବାଂ ବିବହାବହେ ବିବାହଂ
କରବାବହେ । ତଥା ରେତଃ-ଶୁଦ୍ଧଂ ସହଦଧାବହେ—ଧାରୟାବଃ
ପ୍ରଜାଂ ସନ୍ତତିଂ ଜନୟାବହେ, ଉପାଦୟାବଃ । ବହୁନ୍ ପୁତ୍ରାନ୍
ବିଦାବହେ—ପ୍ରାପ୍ନୁବଃ । ତେ ପୁତ୍ରା ଜରଦକ୍ଷୟଃ ସନ୍ତୁ, ଘର୍ତ୍ତାୟୁଷୋ
ଭବନ୍ତୁ । କଂ ଚ ଆବାଂ ଶରଦଂ ଶତଃ ଇତ୍ୟାଦି ସୁଗମଂ ସପ୍ତିପ୍ତୌ
ପରସ୍ପରାନ୍ତକୌ । ବେତସ୍ତୁ ଘପ୍ତେୟୁକୌ, ସୁମନସ୍ୟମାନୌ—
ସୌମନସ୍ୟଂ କୁବାଣୌ । ସବିତାଦିଭଦ୍ରୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପୟାଦ୍ରବ୍ୟଦ୍ରଂ
ସୌରଗଭାୟ ଘର୍ତ୍ତାୟୁଷ୍ଣାୟ, ଧୂତପ୍ରାପ୍ତୟେ, ଅବିକଳେନ୍ଦ୍ରିୟଭାୟ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାୟୟେ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ଅର୍ଥ—ବର କନ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳ ଧରି କନ୍ୟାକୁ
ସମ୍ବୋଧନ କରି କହୁଅଛୁ, ହେ କଲ୍ୟାଣ ! ସୁସନ୍ତାନ, କାନ୍ତି ଶ୍ରୀ,
ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ସୌଭାଗ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ମୁଁ
ତୁମ୍ଭର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରୁଅଛୁ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସହିତ ଜୀବବସ୍ତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସୁଖରେ ବାସକର । ଭଗ, ଅର୍ଯ୍ୟମା ସବିତାଦି ଦେବତାମାନେ ଶୁଦ୍ଧ
ସ୍ଥାଣୁମର ଅନୁଷ୍ଠାନ ନିମିତ୍ତ ମୋ ସହିତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମିଳିତ କରିଅଛନ୍ତି ।
ହେ କନ୍ୟା । ତୁମ୍ଭଦ୍ଵାରା ମୋର ଶାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ଓ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତିର ବିକାଶ
ହେବ । ଏଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ଵରୂପା । ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟାଘାତ ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ
ବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଏକାକୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ
ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍ ହେଲି ।
ମୁଁ ସାମବେଦ ସ୍ଥାନୟ, ତୁମ୍ଭେ ଋଗ୍ବେଦ ସ୍ଥାନୟ । ଋକ୍ ସାମର

ବହୁଂସ୍ତେ ସନ୍ତ ଜରଦଣ୍ଡପୁଃ । ସପ୍ତିସୌରେଚସ୍ତୁ ସୁମନସ୍ୟାମାଣୋ
ପଶ୍ୟେମ ଶରଦଃ ଶତଂ ଜୀବମେ ଶରଦଃ ଶତଂ ଶୁଣୁୟାମ ମରଦଃ-
ତେଂ ।

ଯେପରି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ରକ୍ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ସାମର ପରିପୁଷ୍ଟି
ହୋଇ ନ ପାରେ, ତୁମ୍ଭ ସହିତ ମୋର ସମ୍ବନ୍ଧ ସେହିପରି । ଅର୍ଥାତ୍
ତୁମ୍ଭବ୍ୟଞ୍ଜିତ ମୋର ଗୃହାସ୍ଥାଶ୍ରମରଯାବତ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ ତଳି ନପାରେ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ଆକାଶ (ସ୍ବର୍ଗ) ତୁଲ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ପୃଥିବୀ ତୁଲ୍ୟ ।
ଅର୍ଥାତ୍ ଆକାଶ ଯେପରି ନିଜ ବକ୍ଷରେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ
ଜଳୀୟବାସୀ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଧାରଣ କରି ଯଥା ସମୟରେ ଭୂଲୋକକୁ
ଆଲୋକ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ବୃଷ୍ଟି, ଜଳାଦିକୁ ପ୍ରଦାନ କରି ଜଗତ ହିତ-
ସାଧନ କରେ, ମୁଁ ସେହିପରି ଶ୍ରମସ୍ତ୍ରୀକାରପୂର୍ବକ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନାଦି
ଦ୍ବାରା ତୁମ୍ଭର ଭରଣ ପୋଷଣାଦିରେ ସୁଖର କାରଣ ହେବି । ତୁମ୍ଭେ
ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀପରି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମର ବହୁଜଞ୍ଜାଳ ସହ୍ୟକରି ମୋର ସୁଖର
କାରଣହେବ । ତୁମ୍ଭ ଆତ୍ମର ସମ୍ବନ୍ଧ ଏହିପରି । ଏଣୁ ଆତ୍ମଭିରସ୍ତକର
ବିବାହବନ୍ଧନ ସୁଦୃଢ଼ ହେଉ । ଦେଖ, ଆତ୍ମ ଦୁର୍ହିତ୍ତୁ ସଫଳହେବାକୁ
ହେବ । ପରେ ଯଥାନିୟମରେ ଯଥାସମୟରେ ସୁପୁତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ
କରିବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନିୟମରେ ସକ୍ରାନ୍ତ ଉତ୍ପାଦନ
କଲେ ସେମାନେ ଗୁଣାନୁଭୂତରେ ଫାର୍ଗଜୀବ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କଦ୍ବାରା
ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିବା ତୁମ୍ଭର ଓ ମୋର ଏକାନ୍ତ ରୂପରେ
ସମାପିକ୍ତ ହେଲେ ଉଭୟଙ୍କର ତେଜୋବୃଦ୍ଧି ହେବ । ଉଭୟଙ୍କର
ହୃଦୟ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ସମୁଦ୍ଭୂତ ହେବ । ଆତ୍ମେମାନେ ଶତବର୍ଷ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ରହି ଶତପତ ବର୍ଷର ଘଟଣାକଳୀ ଓ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ
ଦେଖି ପାରିବା ଓ ଶୁଣି ପାରିବା । ତାପରେ ପରସ୍ପର ଦାମ୍ପତ୍ୟ
ପ୍ରେମରେ ଆବଦ୍ଧହୋଇ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ କାଳାତିପାତକରିବା

ଅଥେନାଂ ଧର ଉଦରତୋଃଶ୍ରେଷ୍ଠ୍ୟସ୍ତୁ ତମଶ୍ଚାନଂ ସ୍ୱଦକ୍ଷିଣ
ହସ୍ତେନ ବଧୂଦକ୍ଷିଣପାଦଂ ଗୃହ୍ଣାତ୍ମାରେହୟୁତ । ମନ୍ତ୍ରେଣ ଯଥା—
ଓଁ ଆରେହେମମଶ୍ଚାନଶ୍ରେବ ଇଂ ସ୍ତୁ ରଭବ । ଅଭିତଷ୍ଟ ପୂଜନ୍ୟ-
ତୋଽବବାଧସ୍ତ ପୂଜନାୟୁତ ॥

ଶୀଳା—ଆରେହେତ । ହେ ଅମୃତ । ଇମିମମଶ୍ଚାନଂ
ମାରେହ ଆସମ । କମର୍ଥଂ ଆଶ୍ନାରେହଶେନ ଅଶ୍ରେବ ସ୍ତୁ ର ଭବ ।
କଂ ଚ ପୂଜନ୍ୟଃ ଇଂ ପ୍ରତିପ୍ରସୟୋ ଆଶ୍ନଃ ପୂଜନାଂ
ସେନାମିଚ୍ଛଃ ପୁରୁଷାନଭିତଷ୍ଟ । କଂ ଚ ପୂଜନାୟୁତସ୍ତା ଦୃଶାନେବ
ଅବବାଧସ୍ତ ଶସ୍ତ୍ରୟ । ଇଂ ସ୍ତୋୟିର୍ଥଂ ଜ୍ଞାୟାଦ୍ୟର୍ଥଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତର-
ମାରେହୟୁ ଇତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଶିଳାରେହଣ ରୂପକମାତ୍ର । ବରକନ୍ୟାକୁ ଶିଳାରେ
ଆରେହଣ କରଇ କହୁଛି, ହେ ଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ ଦେଶ । ଏହି ଯେଉଁ
ପଥର ଉପରେ ତୁମ୍ଭେ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କପରି କୌଣସି
ପ୍ରକାର ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ସ୍ଥିର ରହୁଛି । ଏହାଠାରୁ ତୁମ୍ଭେ ଏହି
ଲଭ କର ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ପିତାଳପୁରେ ଝିଅ ଭାବରେ ସାଧାରଣ
ଦାସିମୁଖ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏହି ବିବାହରୁ ତୁମ୍ଭେ
ଗୃହିଣୀ ଭାବରେ ଧାନ୍ୟାଶକ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମର ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ
କଲ । ଏଣିକି ତୁମ୍ଭେ ପଥର ପରି ଦୃଢ଼ ଓ ସ୍ଥିର ରହି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମର
ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟକରି, ସତ୍ପଥରୁ କଦାପି ବିଚଳିତ ନ
ହୋଇ, ସର୍ବଶେଷ ସର୍ବବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣରେ ସୁଖ୍ୟାତି ଲଭ
କରିବାକୁ ଯତ୍ନବତୀ ହୁଅ, ଯଦାଲି ଧର ଉଦରତୋଃଶ୍ରେଷ୍ଠ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

ବରର ଗାଥାଗାନ

ଅଥାଶୁନ ଆରୁଡ଼ାୟୀଂ କୁମାର୍ଯ୍ୟାଂ ବରୋ ଗାଥାଂ ଗାୟତ ।

ଓଁ ସରସ୍ବତୀ ପ୍ରେଦମବ ସୁଭଗେ ବାଜନାବତ । ଯାଂ ଭାବଶୃଙ୍ଖଳା
ଭୃତସ୍ୟ ପ୍ରଗୟାମ୍ୟସ୍ୟାବ୍ରତଃ । ଯସ୍ୟାଂ ଭୂତଂ ସମଭବତ୍ ଯସ୍ୟାଂ
ବଶ୍ମମିଦଂ ଜଗତ ତାମଦ୍ୟ ଗାଥାଂ ଗାୟାମି ଯାସ୍ତୀଣା ମୁଦ୍ଧମଂ ଯଶଃ

ଚୀକା—ସରସ୍ବତୀ । ହେକନ୍ୟେ ! ସରସ୍ବତୀପିଣି । ଭା ଭାଂ
ପ୍ରଣୟାମିଭକ୍ତିର୍ଭୟାମି । ସା ଭାଂ ଇଦଂବିବାହ କର୍ମଣି ଉପଦେଶଂପ୍ରା
ପ୍ରକର୍ଷେଣ ଅବ ପାଳୟ । କଂଭୂତେ ସୁଭଗେ ମନୋହର, ବାଜନାସ
ଯସ୍ୟା ଅସ୍ତ୍ରୀତ ବାଜନାବତ ଘୋଷିକାବତ୍ କାର୍ତ୍ତିରୂପା ଶୀଘ୍ରଗାମିନୀ ।
ଭ୍ରମପି କୁସଗାୟାଧୀତ୍ୟାହ ॥ ଅସ୍ୟଭୂତସ୍ୟ ପ୍ରାଣିନୋ ବଶ୍ମସ୍ୟାବ୍ରତଃ
କାଦୃଶଂ ତଦଗାନଂ । ଯସ୍ୟାଂସରସ୍ବତ୍ୟାଂ ଭୂତଂ । ପୃଥ୍ବ୍ୟାପ୍ରେକ୍ଷୋ
ବାୟାବାଣାମୁକଂ ସମଭବତ୍ ତାଂ ଗାଥାଂ ଅଦ୍ୟ ଇଦାନଂ
ଗାୟାମି । ଯା ଗାଥା ସ୍ତୀଣାମୁଦ୍ଧମଂ ଯଶଃ । ଯା ସରସ୍ବତୀ ଜଗଦୁ-
ପୃତ୍ତି କାରଣଂ ସ୍ତୀଣାଂ କାର୍ତ୍ତିଭୂତା ଇତ୍ୟେବଂ ରୂପୟା ଗାଥୟା
ସରସ୍ବତୀଂ ସୁଭା ସାମବେଦଂ ବିବାହକର୍ମ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ କୃତାଶୁଭ
ମନ୍ଦପାତୋଃ ପାଳୟତ୍ତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ କନ୍ୟେ । ସରସ୍ବତୀ (ଆଦିଶକ୍ତି) ସକଳ ବିଦ୍ୟା ଓ
ସହନାଦି ସଦ୍ଗୁଣତତ୍ତ୍ୱର ଆଧାରଭୂତା ହୋଇ ପୃଥ୍ବ୍ୟାଦି
ପଞ୍ଚମହାବୃତ୍ତାମୁକ ଜଗତକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ ଉପୃତ୍ତି କରି “ସ୍ତ୍ରୀ”
ଜଗଦୁପୃତ୍ତିର ମୂଳକାରଣ ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି (ମାତୃଜାତି)ର ଟେକ
ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି । (ପୃଥ୍ବୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଆକାଶ—ଏହି
ପଞ୍ଚବ୍ରହ୍ମରେ ଶରୀରର ଉପୃତ୍ତି । ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ କିପରି
ପରୋପକାରକରତ, ଶସ୍ତ୍ରମିସପକ୍ଷେ ସମସ୍ତବାପର, ଭେଦସ୍ତ୍ରବ୍ୟଶୂନ୍ୟ,
ସହସ୍ତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ, ଅବିଚଳତ, ସ୍ୱସ୍ୱଧର୍ମକଷ୍ଟବ୍ୟନଷ୍ଟାଦି ସଦ୍ଗୁଣର

ଅଥ ବଧୂବରୌ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣମଗ୍ନିଂ ପରିହାମତଃ ମନ୍ତ୍ରେଣ—

(ବରଜନ୍ୟାର ପୁନଃବାର ମନ୍ତ୍ର ସହିତ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣଂ)

“ଓଁ ଭୃଗୁମତ୍ରେ ପର୍ଯ୍ୟବହନ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟାଂ ବହତୁ ନା ସହ ।

ପୁନଃ ପତିଭ୍ୟୋ ଜାୟାଂ ଦାଗ୍ନେ ପ୍ରଜୟା ସହ ।

ଟୀକା—ଭୃଗୁମିତ । ହେ ଅଗ୍ନିଭିମତ୍ରେ ପ୍ରଥମଂ ସୂର୍ଯ୍ୟା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦାତ୍ କାନ୍ତିମଗ୍ନଂ ଏତାଂଜନ୍ୟାଂପର୍ଯ୍ୟବହତ୍ବବିବାହିତବାନ୍ । ଏତାଂ, ଭୟାସହ ପୁନର୍ନା ମନୁଷ୍ୟା ବହତୁ ବିବାହପୃତୁ । ତତଃ ପତିଭ୍ୟୋ ମନୁଷ୍ୟପତୟେ ଏତାଂ ଜାୟାଂ ବା ଦେହି । ପ୍ରଜୟା ସରସ୍ବତ୍ୟା ସହ । ପ୍ରଜୟା ସନ୍ତତ୍ୟା ସହ ଇତି ଅପ୍ସମର୍ଥଃ । ହେ ଅଗ୍ନେ, ତନୈବ ଜାୟା ପ୍ରଥମଂ । ତତ ଇଦାନଂ ପ୍ରଜୟା ସହ ମନୁଷ୍ୟାୟ ଦେହାତି ।

ଅର୍ଥ—ହେ ଅଗ୍ନି ! ଆପଣ ଦାସ୍ତ୍ରମଣି ଏହି ଜନ୍ୟାକୁ ପ୍ରଥମେ ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ଶୌରୁଦ ସତ୍ତ୍ୱଶିଷା ଦେଇଥିଲ । ସଂପ୍ରତି ଏହି ଜନ୍ୟା ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମା ଭର୍ତ୍ତା ରୂପରେ ମୋର ଅଧିକାରକୁ ଆସୁଅଛି । ଏଥିରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଯେ ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରଥମାଧିକୃତା ଜନ୍ୟାକୁ ସୁସନ୍ତାନ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତା କରି ମୋତେ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ଆଧାରଭୂତ ହୋଇ ଜଗତ ପରିଚ୍ଛଳନାରେ ବ୍ୟାପୃତ, ଏମାନଙ୍କର ଯେ ଜନନୀ କାଳଠାରେ କି ପ୍ରକାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନାହିଁ ଏଥିରୁ ଅନୁମାନ ରର । ଇତି ପୂର୍ବରୁ ଏହି ବିବାହ କର୍ମରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଉପଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କର । ତାପରେ ପୃଥ୍ବ୍ୟାଦି ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ଓ ସରସ୍ବତୀଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ସୁଗୁଣମାନ ଶିକ୍ଷାକରି ଜାତୀୟରେ ପରିଣତ କର । ପୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ସହିତ ଶୁଣିଣା, କନିଷ୍ଠମାନଙ୍କଠି ବାସିଲ ଭୃତ୍ୟବର୍ଗ ପ୍ରତି ସଦ୍-ବ୍ୟବହାର, ସାଧାରଣ ଘଷରେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାପାଦ; ଶ୍ରେଣ ବଳାସରେ

ଇତ୍ୟନ୍ତସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ବରଃ ପଠିତସ୍ୟାନ୍ତେ ପୂର୍ବ ପୁନର୍ବାର
ସ୍ବୟଂ ଲଜାବତନାଦି ପରିହମାଣନ୍ତୁ କର୍ମ ନବିଶେଷଂ ଭବତି ।
ତତସ୍ତୁଷ୍ଟାୟ ପରିହମାଣାନନ୍ତରଂ କୃତ୍ୟା ଭ୍ରାତା ସୂର୍ପ କୋଶ-
ପ୍ରଦେଶେନ ସର୍ବାଂଲ୍ଲଜାନ୍ କୁମାର୍ୟଞ୍ଜଳାବାପନ୍ତି । ସାତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୀକୁମାରୀ
ସ୍ବୟମେବ ଜୁହୋତି ମନ୍ତ୍ରେଣ—

ଓଁ ଭଗାୟ ସ୍ବାହା ଇଦଂଭଗାୟ । ସମାରୁରତୁତୁଷ୍ଟୀଂ ଚତୁର୍ଥୀଂ
ପରିହମଣଂ କୁରୁତଃ । ତତଃ ସ୍ବସ୍ଥାନେ ଉପବିଶ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ବାରଧେନ
ଦୃତେନ ଜୁହୋତି—ଓଁ ପ୍ରଜାପତୟେ ସ୍ବାହା, ଇଦଂପ୍ରଜାପତୟେ ॥

ଅର୍ଥ—କୁଲରେ ଥିବା ଦ୍ବିତୀୟ ଭାଗ ଖଇକୁ ପୂର୍ବବତ୍ ହୋମ
କରି ପୂର୍ବପରି ଶିଳାରେହଣ ପ୍ରଭୃତି ଅଗ୍ନିପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କାର୍ଯ୍ୟକରାଇବା
ତତ୍ପରେ କୁଲରେ ଥିବା ତୃତୀୟ ଭାଗ ଖଇକୁ ପୂର୍ବପରି ହୋମ ଓ
ଶିଳାରେହଣ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ଆଦି କର୍ମମାନ କରାଇବ । ଏହିପରି
ତନୁଥର ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିସାରି କନ୍ୟାର ଭାଇ କୁଲରେ ଥିବା
ଅବଶିଷ୍ଟ ଖଇକୁ ଏକ କୋଶକୁ ଆଣି କନ୍ୟା ହାତରେ ଅଜାଡ଼ି
ଦେବ । କନ୍ୟା “ଭଗାୟ ସ୍ବାହା” ଏହି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ସେଇ ଖଇକୁ
ଅଗ୍ନିରେ ଦେବ, ତତ୍ପରେ ବର କନ୍ୟା ଆଉ ଥରେ ମୌନ
ଭାବରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବେ । ତଦୁତ୍ତରୁ ସ୍ବସ୍ଥାନରେ ବସି ବର
ର୍ଥହାଧାରବ୍ୟ ହୋଇ “ପ୍ରଜାପତୟେ ସ୍ବାହା” ଆହୁତିଏ ଦେବ ।

ମନ ନ ବଳାଇ ଆଳସ୍ୟ ପରିହାର ପୂର୍ବକ ଗୃହକର୍ମ ସୁସ୍ବଚ୍ଛନ୍ନପେ
ପରିସୁଲନା କରିବା ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ବାର ଲୋକରେ ପ୍ରିୟ ଓ ମନୋ-
ହାରଣୀ ହୁଏ । ଏପରି ହେଲେ ଶୀଘ୍ରଗାମିନୀ ଘୋଟଣା ପରି
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଣୟା ଲୋକମୁଖରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହେବ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ
ସାଧାରଣରେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରି ଜଗତ ଅଭିମୁଖରେ ତୁମ୍ଭର
ପ୍ରଣୟା ଗାନ କରି ଧନ୍ୟ ହେବ ।

ସପ୍ତପଦୀ

ଅଥ ଏନାଂ ବଧୂଂ ଉଁତ୍ୟତ୍ୟଂ (ଉଦତ୍ ମୁଖୀମିତି) ସପ୍ତଦାନ
ପ୍ରଦାମୟତି । ତଦ୍ ଯଥା—ବରଃ କନ୍ୟାୟା ଦକ୍ଷିଣପାଦଂ ସ୍ୱଦକ୍ଷିଣ
ହସ୍ତେନ ଗୃହ୍ଣାତ୍ । ସପ୍ତଭର୍ମନ୍ତ୍ରେ ରଗ୍ନେରୁଉରତଃ ପୂର୍ବାବକୁଶଦଳେଷୁ
ସପ୍ତପଦାନାମ୍ ପ୍ରଦାମୟତି, ମନ୍ତ୍ରେଣ—

ଓଁ ଏକମିଷେ ବଷ୍ପସ୍ତ୍ରୀନୟତୁ ଇତି ପ୍ରଥମଂ । ଦ୍ୱେ ଉର୍ଜ୍ଜେ
ବଷ୍ପୁ ସ୍ତ୍ରୀନୟତୁ ଇତି ଦ୍ୱିତୀୟଂ । ଶ୍ରୀଶିବୟମ୍ପୋଷାୟ ବଷ୍ପୁ ସ୍ତ୍ରୀ
ନୟତୁ ଇତି ତୃତୀୟଂ । ଚତ୍ୱାରି ମାୟୋ ଭଗାୟ ବଷ୍ପୁ ସ୍ତ୍ରୀନୟତୁ
ଇତି ଚତୁର୍ଥଂ । ପଞ୍ଚ ପଶୁଭ୍ୟା ବଷ୍ପୁ ସ୍ତ୍ରୀନୟତୁ ଇତି ପଞ୍ଚମଂ

୧ମ ପଦ—ଇଷେ—ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଅକ୍ଷୟ ଲଭ ।

୨ମ ପଦ—ଉର୍ଜ୍ଜେ—ଅଳ୍ପ ହେତୁକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଦଳ ।

୩ୟ ପଦ—ରୟମ୍ପୋଷାୟ—ଧନ ବୃଦ୍ଧି ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ମାୟୋଭଗାୟ—ସୁଖ ଓ ଯଶ । ଭଗ ଶବ୍ଦର
ଅନେକ ଅର୍ଥ ।

୫ମ ପଦ—ପଶୁଭ୍ୟଃ, ପ୍ରଜାଭ୍ୟଃ—ପଶୁପାଳନ ଓ ସନ୍ତାନ-
ସନ୍ତତି ଲାଳନପାଳନ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ରତୁଭ୍ୟଃ—ରତୁଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ରତୁ ଗମନ ।

୭ମ ପଦ—ସଖେ ସପ୍ତପଦାଭବ । ସା ମାମାନୁବ୍ରତାଭବମିବତା
ବା ପରସ୍ପର ପ୍ରେମ ।

ଅର୍ଥ—ସପ୍ତପଦା ବବାହର ପ୍ରଧାନ ଅନୁଷ୍ଠାନ । କୌଣସି
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅନେକ
ଅଧିକସାଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । କୌଣସି ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ
ସୋପାନ ଆବେହଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେହିପରି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମର
ଉଚ୍ଚ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚାନ୍ତିମୂଳକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ସକାଶେ ସାତ

ଷଡ଼ ତୁଭ୍ୟା ବସ୍ତୁ ପ୍ରାନ୍ୟତୁ ବଡ଼ ସଷ୍ଟଂ । ସଖେ ସପ୍ତପଦା ଭବ,
ସା ମା ମନୁବ୍ରତା ଭବ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାନ୍ୟତୁ ଜଡ଼ ସପ୍ତମଂ ॥

ବଧୂର ଅଭିଷେକ ବଧୂ

ଅଥ ବରଃ କଲସାଦୁଦକମାଦାୟ ବଧୂ ମୁଦ୍‌ନ୍ୟଭିଷିକ୍ତ
ମନ୍ଦେଶ ॥ ମନ୍ଦୋ ଯଥା—ଓଁ ଆପଃ ଶିବା ଶିବତମାଶାନ୍ତାଃ ଶାନ୍ତ

ଗୋଡ଼ିଆ ନିଶୁଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସାତପଦ ବା ସାତପ୍ରକାର ସାଧନ ନିତାନ୍ତ
ଆବଶ୍ୟକ । ସପ୍ତପଦାର ସାତଟି ମନ୍ଦରେ ସେହି ସାତଗୋଟି
ସୋପାନ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସୂଚନା କରାଇ କନ୍ୟାକୁ ଉପଦେଶ
ଦିଆଯାଉଛି । ତାହା ଏହି : ସଂସାରରେ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦରେ
କାଳାତିପାତ ସକାଶେ ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ, ଅଶ୍ୱସ୍ଥ ସିଦ୍ଧି, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବଳ,
ଅଳ୍ପ, ଧନ, ସୁଖ, ଯଶ, ପ୍ରୀତି, ଉନ୍ନତି, ପ୍ରସନ୍ନ, ଅଭ୍ୟୁଦୟ, ମହତ୍ତ୍ୱ,
ମାତୃଧର୍ମ, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ସୁସନ୍ତାନ, ଗବାଦ ପଶୁ, ସନ୍ତାନାର୍ଥ ରତ୍ନରମନ
ରତ୍ନଚର୍ଯ୍ୟା, ମିତ୍ରତା, ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ।
ସପ୍ତପଦ ଅର୍ଥାତ୍ ସାତଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନହିଁ ସପ୍ତପଦାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଗୃହିଣୀ ଏହି ସାତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସକାଶେ (ଉପବେଳ
ବିଷୟ) ଯତ୍ନବଳ ହୁଏ, ସେ ଗୃହରେ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧିର ଅଶ୍ୱବ
ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବର କନ୍ୟାକୁ ସପ୍ତପଦାରେ ଉପବେଳ ବିଷୟ-
ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯତ୍ନବଳ ହେବାକୁ କହୁଅଛି ।

ତମାଃ । ତାସ୍ତେ କୃଣନ୍ତୁ ଭେଷଜଂ । ଆପୋହିଷ୍ଠେତି ତସ୍ମିନ୍ ରଗଭି-
ର୍ମାଜେୟେତ୍ ॥

ଟୀକା ଆପ ଇତି । ଯା ଆପଃ ଶିବାଃ କଲ୍ୟାଣକାରଣ୍ୟଃ ଶିବ-
ତମାଃ ଅତିଶୟନେ କଲ୍ୟାଣଃ । ଶାନ୍ତାଃ ଅନୁପଦ୍ରବକାରଣ୍ୟଃ ଶାନ୍ତ-
ତମାଃ ଅତିଶୟନେ ଶାନ୍ତାଃ । ତା ଆପଃ ତେ ତବ ଭେଷଜଂ ରୋଗ-
ନାଶଂ କୃଣନ୍ତୁ କୃନ୍ତୁ । ସକଳ ଦୋଷବିମୁକ୍ତା । ଆପଃ ତବ
ରୋଗନାଶଂ କୃନ୍ତୁ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ବର ଜଳସବୁ ଜଳ ନେଇ କନ୍ୟାର ମୁଣ୍ଡରେ ସେବନ କରି
କନ୍ୟାକୁ କହୁଛି, ହେ କନ୍ୟା ! ଇତିପୂର୍ବରୁ ଗୃହାସ୍ଥାଶ୍ରମର ଅନୁକୂଳ
କେତେକ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି । ହେଲେ, ଏହି ଜଳଠାରୁ ମଧ୍ୟ
କେତେକ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ଅଛି । ଦେଖ—ପ୍ରଳୟରେ ସଂସାର
କେବଳ ଜଳମୟ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ତହିଁରୁ ପୃଥିବୀ ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ;
ଏଣୁ ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳକାରଣ ଜଳ । ତା’ପରେ ଏହା ଜଗତର ଜୀବନ
ସ୍ବରୂପ । ଜନ ନଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀ ବୃକ୍ଷଲତାଦିକେହି ହେଲେ
କ୍ଷଣମାତ୍ରତତ୍ତ୍ବ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମସ୍ତାବ୍ୟାପନ, ସର୍ବତ୍ର
ସର୍ବଦା ନିଜକୁ ଅକାତରେ ଚରାଇବାକୁ ଦାନ କରୁଛି । ଅତିଶୀତଳ
ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ, ଅନୁପଦ୍ରବକାରୀ, ରୋଗବିନାଶକ, ଶ୍ରୀକୃତପୁରକଆଦି
ବହୁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଯୁକ୍ତରେ ହିତସାଧନ କରିବାରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାପୃତ ।
ତାହାର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନାଶୀତ ଅଟେ । ଜଳଠାରୁ ଏ ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ
ଶିକ୍ଷାକର କୁମ୍ଭେ ତଳ ପାରିଲେ ଆତ୍ମର ଉନ୍ନତ ସହିତ ବହୁ ଯଶ
ଲାଭ ହେବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

“ଆପୋ ହିଷ୍ଟାମୟୋଭୁବ, ସ୍ତାନଭର୍ଜ୍ଜିତଧାନ, ମହେ-

ଚୀକା—ଆପୋହିଷ୍ଟେତ ॥ ହେ ଆପଃ ହି ଯସ୍ମାତ୍ ଯୁୟଂ
ମୟୋଭୁବଃ-ମୟଃ ସୁଖଂଦୟଂ ଭୁବଃ-ଭବଦ୍ବିତ୍ୟଃ ସୁଖଦାଦ୍ବିନ୍ୟଃ
ସ୍ତ, ଭବଥ, ତତ୍, ତସ୍ମାତ୍ ନଃ ଅସ୍ମାକଂ ଉର୍ଜ୍ଜେ ଅନ୍ନାୟ ଦଧାତନ
ସ୍ଥାପୟତ । କଂ ତ, ମହେ ମହତେ ରଣାୟ-ରମଣୀୟାୟ ଚକ୍ଷସେ
ଦର୍ଶନାୟ ଦଧାତନେତ ପୂର୍ବେଣୈବ ସମ୍ବରଃ । ଅୟଂ ବାକ୍ୟାର୍ଥ
ହେ ଆପୋ ଯସ୍ମାତ୍ ଯୁୟଂ ସୁଖଂ ପ୍ରାପୟଥ । ତସ୍ମାତ୍ ଅସ୍ମାନ୍
ଐହିକେନ ଅନ୍ନାଦ୍ୟେନ, ଆତ୍ମସ୍ଥିକେଣ ଚ ମହାରମଣୀୟାୟ
ଦର୍ଶନେନ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମଣା ସଂଯୋଜୟତ ଇତି ଅପ୍ସୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ॥ ୧ ॥
ରଣାୟେତ ରମଣୀୟ ଶବ୍ଦସ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ରଣାଦେଶ ॥ ୧ ॥

ଅର୍ଥ—ବର କନ୍ୟାକୁ ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ଅର୍ତ୍ତଶେକ କରି କହୁଛି
ହେ ଜଳ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ସଂସାରର ସୁଖଦାୟକ ଅଟେ । ଅତିଏବ
ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଐହିକରେ ଅନ୍ନ ଦେଇ ଓ ପରଲୋକରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ
ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ସୁଖ କରଅ । ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ଜଳ । ତୁମ୍ଭେମାନେ
ଯଥା ସମୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ରୂପରେ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଆସିଲେ ପ୍ରତ୍ନର ଶସ୍ୟ
ଉତ୍ପାଦନରେ କୌଣସି ବାଧା ଦେବ ନାହିଁ । ଏହା ଫଳରେ
ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ହେବ ନାହିଁ । ଅନ୍ନାଭାବ ଅର୍ଥାତ୍
ଦାଶତ୍ୟ ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତିର ଅନ୍ତରାୟ । ଏହା ଦୁର୍ଗତୁତ ହେଲେ
ଆତ୍ମେମାନେ ନିଷ୍ପ୍ରାଣରେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ରହି
ପରଲୋକରେ ବ୍ରହ୍ମପଦର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାରେ
ସକ୍ଷମ ହେବୁ । ଜଳର ଅଭାବରେ ଶସ୍ୟର ଅଭାବ । ଶସ୍ୟାଭାବରେ
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଦାଶତ୍ୟ ରଜଇ କରେ । ଏହାର ରଜଇରେ ଲୋକେ
କୌଣସି ଉନ୍ନତିମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଜଳର
ଅଭାବ ନ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯାଉଛି । ୧ ।

ରଣାୟୁ ନକ୍ଷତ୍ରେ । ୧ । ଯୋ ବଃ ଶିବତମୋ ରସପ୍ରସ୍ୟ ଭଜୟତେହ-

ଟୀକା—ଯୋବ ଇତି । ହେ ଆପଃ ବଃ ଯୁଷ୍ମାକଂ ଯେ ରସଃ ନିର୍ଯ୍ୟାସଃ ଶିବତମଃ—ଅତ୍ୟନ୍ତ କଲ୍ୟାଣ ସ୍ୱରୂପଃ ତସ୍ୟ ରସସ୍ୟ ଇହ ନଃ ଅସ୍ମାନ୍ ଭଜୟତ—ଭାଗିନୀକୁରୁତ, ତେନ ରସେନଅସ୍ମାନ୍ ସମୃଦ୍ଧାନ୍କୁରୁତ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । କଂଭୂତାୟୁଂ ? ଉଷଣଃ—ଇଚ୍ଛାବତ୍ୟ ମାତରଃ ଇବା ଯଥା ପୁତ୍ର ହୃତୈଷିଣ୍ୟଃ ମାତରଃ ସୁଦାନ୍ ପ୍ରନ୍ୟଭାଗିନଃ କୁବନ୍ତି ତଥା ଯୁୟମପି ଅସ୍ମାନ୍ କଲ୍ୟାଣାତ୍ମକ ଯୁଷ୍ମନ୍ମୟରସ ସମୃଦ୍ଧାନ୍ କୁରୁତ । ଇତି ଅପ୍ ସ୍ତୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ॥ ୨ ॥

ଅର୍ଥ—ପୁତ୍ରହୃତାୟୁଂ ଜନନୀମାନେ ଯେପରି ସ୍ତ୍ରୀୟୁ ପ୍ରନ୍ୟ ପାନ କରାଇ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ବିଧାନ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ହେ ଜଳ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମାତୃସ୍ୱରୂପ ଅଟ । ତେଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଐହିକରେ ଜୀବନାଧାୟକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ମଙ୍ଗଳମୟ ତୁମ୍ଭର ଅମୃତତୁଲ୍ୟ ରସରେ ଅଧିକାରୀ କର । ଅର୍ଥାତ୍, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କଦାପି ଜଳର ଅଭାବ ନ ହେଉ ବୋଲି ଜଳକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁ । ୨ ।

ନଃ ଉଶନାଶ୍ଚିତମାଦରଃ ॥ ୨ ॥ ତସ୍ମା ଅରଂଗମାମ ବୋ ଯସ୍ୟ
ସାୟାୟ ଜନ୍ମଥ, ଆପୋ ଜନୟଥାଚନଃ ॥ ୩ ॥

ଟୀକା—ତସ୍ମା ଇତି ॥ ହେ ଆପଃ ବଃ ସୁସ୍ମାକଂ ତସ୍ମେ-
ତସ୍ମିନ୍ ରସେ ଅରଂ ଅଳଂ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତିଂ ଗମାମ ଗଚ୍ଛାମ, ତତ୍ତରସେ
ତୁପ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛାମ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । କଂଚ, ତତ୍ତ ରସେନଃ ଅସ୍ମାନ୍ ଜନୟଥ
ତଦ୍ରାସ ଶ୍ରେୟୋଭେନ ଅସ୍ମାନ୍ ପରଜନ୍ମୟଥ । ଯସ୍ୟ ରସସ୍ୟ
ସୟାୟ ସୟ ପ୍ଲାବେ ସମଗ୍ରେ ଜଗତି ଇତ୍ୟର୍ଥଃ, ଜନ୍ମଥ ପ୍ରୀଣୟଥ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦିପ୍ରମୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଭୁବଜାତମିତି ଶେଷଃ । ଅୟମର୍ଥ ହେ ଆନଃ
ଯେନ ସ୍ବଜାୟେନ ରସେନ ସର୍ବଂ ଜଗତ୍ ପ୍ରୀଣୟଥ ତସ୍ୟ ରସସ୍ୟ
ବିଷୟେ ବୟଂ ଚ ତୁପ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛାମ ଯୟମପି ଅସ୍ମାନ୍ ତଦ୍ରାସଶ୍ଚିନଃ
କୁରୁତ ॥ ୩ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ଜଳ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ରସଦ୍ବାରା ବ୍ରହ୍ମାଦି
ତୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶିଳ ଭୂତଜାତକୁ ତୁପ୍ତ କରାଉଛ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ
ସେହି ରସରେ ତୁପ୍ତ କରଅ । ତା'ପରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏହି ଯେ, ତୁମ୍ଭେ
ଜଗତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛ । ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଶ୍ରେୟଶୀ, ବୃକ୍ଷ
ଲତାଦିଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଶୋଷଣାଦିରେ ତୁମ୍ଭର ଯେଉଁ ଅଂଶ ସୟ
ହେଉଛି, ସେହିପ୍ରାୟ ପୂରଣ କର ।

ବର କନ୍ୟାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରାଇବା ବିଧି

ଅଥ ବରଃ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖସ୍ତସ୍ମି ଇତି ପ୍ରେଷୟତି—

ମନ୍ତ୍ରୋପଥା—ଓଁ ତତ୍ତ୍ଵଂ ଦେବହିତଂ ପୁନସ୍ତାକ୍ତମୁଚରତ୍ ।
ପଶ୍ୟେମ ଶରଦଃ ଶତଂ, ଜାବେମ ଶରଦଃ ଶତଂ, ଶୁଶ୍ରୁୟାମ ଶରଦଃ
ଶତଂ ॥ (ଏତଦ୍ଵାଦିବିବାହ ବିଷୟେ ନ ତୁ ରାଶି ବିବାହେ—
ଗଦାଧରଃ)

ଟୀକା—ତତ୍ତ୍ଵଂ ଶୁଭ । ତତ୍ତ୍ଵଂ ଚକ୍ଷୁଃ ଜଗତାଂ ନେତୃତ୍ଵଂ
ଆଦିତ୍ୟରୂପଂ ପୁରସ୍ତାତ୍ ପୂର୍ବସ୍ୟାଂ ଦିଶି ଉଚ୍ଚରତ୍ ଇଚ୍ଚରତି-
ଦେବ । ଜାଦୃଶଂ ତତ୍ । ଦେବହିତଂ ଦେବେହିନଂ ସ୍ଥାପିତାଂ ଯଦ୍ବା
ଦେବାନାଂ ହିଂତ ପ୍ରିୟଂ ଶୁଫଂ-ଶୁକ୍ଳଂ ନିଷ୍ଠାପଂ ଶୋଚିଷ୍ଟତ୍ ବା ।
ତସ୍ୟ ପ୍ରସାଦାତ୍ ଶରଦଃ ବର୍ଷାଣି ବୟଂ ପଶ୍ୟେମ । ଶତ ବର୍ଷ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୟମବ୍ୟାହତଚକ୍ଷୁଶସ୍ତ୍ରିୟା ଭବେମ । ଶତଂ ଶରଦଃ
ଜାବେମ । ଅପରାଧୀନଜାବନା ଭବେମ । ଶତଂ ଶରଦଃ ଶୁଶ୍ରୁୟାମ
ଅଦିକଳଶ୍ରେୟେଷ୍ଟିୟା ଭବେମ । ଶତଂ ବର୍ଷାଣି କଥଂ ତଦଧିକାଳଂ
ପଶ୍ୟେମେତ୍ୟାଦି ଯୋଜ୍ୟଂ ॥

ଅର୍ଥ—ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ! ଆପଣ ଜଗତରଚକ୍ଷୁସ୍ତରୂପ, ଦେବତା
ମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ, ହିତକାରୀ, ତେଜସ୍ଵୀ, ନିର୍ମଳ ନିଷ୍ଠାପ ଅଟନ୍ତି । ପୂର୍ବ
ଦିଗରେ ଉଦୟ ହୋଇ କରଣ ଦ୍ଵାରା ଉଦ୍ଘାଟିତ ହୋଇ ସପ୍ତଲୋକକୁ
ଉଦ୍ଘାଟିତ କରି ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ବ୍ୟାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଆମ୍ଭେ
ମାନେ ଉପସ୍ଥାନାଦିଦ୍ଵାରା ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁ । ଏଥିରେ ଆପଣପ୍ରସନ୍ନ
ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, ଯଦ୍ଵାରା ଆମ୍ଭେମାନେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିରେ ସ୍ଵପାରର ନାନାବିଧ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ଦେଖି,
ଅସ୍ତୁ ଶ୍ରବଣେଷ୍ଠ ଯୁରେ ରାମନାମାଦି ଶ୍ରବଣୀୟ ନାନା ବିଷୟ ଶୁଣି
ପାନ ସ୍ଥାନ ନ ହୋଇ ଅପରାଧୀନ-ଜାବନରେ ସର୍ବବିଧ ପ୍ରାର୍ଥନା ସୁଖ

ବର ବଧୂର ହୃଦୟ ଆଲମ୍ବନ ବଧୂ

ତତୋ ବରୋ ବଧୂଃ ଦକ୍ଷିଣାଂସୋପରି ହୃଦଂ ଦତ୍ତା ହୃଦୟ-
ମାଲଭତେ । ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—ଓଁ ମମ ବ୍ରତେ ତେ ହୃଦୟଂ ଦଧାମି
ମମ ଚିତ୍ରଂ ତୋଽସ୍ତୁ । ମମ ବାଞ୍ଛମେକମନା ଜୁଷ୍ଟସ୍ତ୍ରଜାପତିଷ୍ଠା ।
ନୟନକ୍ତୁ ମହ୍ୟଂ ॥

ଟୀକା—ମମ ଇତି । ହେ କନ୍ୟା, ତେ-ତବ ହୃଦୟଂ ଚିତ୍ରଂ
ମମ ବ୍ରତେ ଦଧାମି । ତବ ହୃଦୟଂ ମଦେବବ୍ରତଂ ସ୍ଥାପୟାମି । ତେ
ତବ ଚିତ୍ରଂ ମମ ଚିତ୍ରମନୁ ଅନୁକୂଳମସ୍ତୁ ॥ ମମାୟ ଚିତ୍ରନୁକୂଳଂ ତବ
ଚିତ୍ରଂ ଅସ୍ତୁଭବତ୍ତୁ ତ୍ୟର୍ଥଃ । ଇଂଏକମନାଃଏବଚିତ୍ର ସଞ୍ଜମମବାଚଂ
ବଚନଂଜୁଷ୍ଟସ୍ତ୍ରଜାପୟ । ପ୍ରଜାପତିଃବଧାତା ଇଂ ମହ୍ୟଂ ନୟନକ୍ତୁ
ନୟୋଜୟତୁ । ଅସ୍ତୁନ୍ ମଦେବବ୍ରତେ ବଧାତା ନିଶୋଜକ
ଭବତ୍ତୁ ତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବର କନ୍ୟାକୁ କହୁଅଛି । ହେ କନ୍ୟା । ଇତି
ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରୁ ଅନୁକୂଳ ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଦେଶ
ଦିଆଯାଇଅଛି । ହେଲେ ହଁ ଶେଷରେ ଆଉ କେତୋଟି କଥା
ପାଳନ କରିବାକୁ କହୁଛି ଶୁଣ । ବଧାତା ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ
ଗ୍ରାବରେ ତୁମ୍ଭକୁ ମୋ ସହିତ ଏକ ମନରେ ଏକ ପ୍ରାଣରେ,
ପରସ୍ପର ମନୋମାଳିନ୍ୟ ରହିତ୍ୟରେ ଚଳିବା ପାଇଁ ବବାହ

ଭୋଗ କରି ଶହେ ବର୍ଷ କାହିଁକି, ତହିଁର ଅଧିକ ବର୍ଷ କାଳ ବଞ୍ଚି
ରହିବୁ । ଏହି କଥା କହି ବର କନ୍ୟାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରାଇ
କହୁଛି, ଦେଖ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବତା ଏହାକୁ ପୂଜାପସ୍ଥାନାଦି-
ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଧାନ କରାଇ ପାରିଲେ ଆମ୍ଭେ ଦରିଦ୍ର ନ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ
ଜୀବନରେ ବହୁ ବହୁ ଘଟଣା ଦେଖି ଶୁଣି ଉତ୍ତମ ସହିତ ଶହେ
ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ବଞ୍ଚିରହିବା ।

ବରଦ୍ୱାରା କନ୍ୟାର ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ ବିଧି

ଅଥ ହୃଦୟାଲମ୍ବନାନନ୍ତରଂ ବରେ ବଧୂମଭିମନ୍ତ୍ରୟତେ ।

ମନ୍ତ୍ରେଣ—ଯଥା

ଓଁ ସୁମଙ୍ଗଲ୍ୟୟଂ ବଧୂମାଂ ସମେତ ପଣ୍ୟତ । ସୌଭାଗ୍ୟ-
ମସ୍ୟୈ ଦତ୍ତାୟାଥାସ୍ତଂ ବିଧରେତନ ॥

ଟୀକା—ସୁମଙ୍ଗଲ୍ୟୟତ ॥ ହେ ସଭ୍ୟା, ଇୟଂବଧୂଃ ସୁମଙ୍ଗଲ୍ୟଃ,
ସୁମଙ୍ଗଲ୍ୟୁକ୍ତା ଇମାଂ ଇତ୍ୟଂଭୂତାଂ ସମେତ ସମଗଚ୍ଛତ । ତଥୋମାଂ
ପଣ୍ୟତ ଅବଲୋକୟତ । ଅସ୍ୟୈ ସୌଭାଗ୍ୟଂ ଦତ୍ତାୟା, ଦତ୍ତା
ଅଥାନନ୍ତର ଅସ୍ତଂ ଗୃହଂ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନ ବିପରିତନ ଗଚ୍ଛତ । ଇମାଂ
କନ୍ୟା ମଙ୍ଗଳାଦିକଂ ଦତ୍ତା ସ୍ୱସ୍ଥାନଂ ଗଚ୍ଛେତ ବାକ୍ୟାର୍ଥ ॥—

ଅର୍ଥ—ବେଦୀ ପାଖରେ ଥିବା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବର କହୁଛନ୍ତି ।
ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଶେଷ । ଏଥର ଆପଣମାନେ
ଘରକୁ ବା ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବେ । ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ
ଏହି କନ୍ୟାକୁ ଶୁଭଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ; ସେ ଯେପରି ସୌଭାଗ୍ୟବତ
ଓ ମଙ୍ଗଳକାରିଣୀ ହେବ ।

ବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ କଲେ । ଏଣିକି ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବ୍ରତରେ ବ୍ରତ
ହୋଇ ତଳବ—ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିନୀ, ସୁଖରେ ସୁଖିନୀ,
ମନର ଅନୁଗାମିନୀ ହେବ । ମୋର ଇଚ୍ଛାର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିବ
ନାହିଁ । ମୋ କଥାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ନ କରି ଏକ ମନରେ ପାଳନ
କରିବ । ତେବେ ଯାଇ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ ହେବ । ଏପରି
ହେଲେ ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ନେହ ଅଗଣ ରହିବା ସଙ୍ଗେ ଗୃହର ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧି
ଓ ଆମ୍ଭର ବିଷ୍ଣୁ ଉଦ୍ଭବ ଲାଭ ହେବ—

ଅନନ୍ତରୁ ଚର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦନ ଶିଳାରେହଣ ବଧୂ

ଅଥ ଅଗ୍ନେପ୍ରାଗୁଦଗ୍ଧା ପୂର୍ବକଳ୍ପି ତେନୁପୁତ୍ର ଆଗାରେ ଉତ୍ତର-
ଲେମ୍ବି ପ୍ରାଗ୍ଗ୍ରୀବେ ଆନତୁ ହେ ଚର୍ମିଣି ତାଂ ବଧୂଂ ଦୃଢ଼ପୁରୁଷ
ଉତ୍ଥାପ୍ୟ ଉପବେଶୟତ ॥ “ଇହ ଗାବ” ଇତ୍ୟନେନ ମନ୍ତ୍ରେଣ ।

ଶିଳାଂ ବରକନ୍ୟୟେଃ ସମ୍ମୁଖେ ସ୍ଥାପୟିତ୍ବା ବହୋଶାକ୍ତାଦ୍ୟ
ଅକ୍ଷ୍ୟତଂ ଗୃହ୍ଣତ୍ବା ‘ଇହ ଗାବୋ ନଷିଦନ୍ତୁହାଶ୍ଵା ଇହ ପୁରୁଷଃ ।
ସହସ୍ରଦକ୍ଷିଣୋ ଯଜ୍ଞ ଇହ ପୁଷା ନଷିଦନ୍ତୁ ।’ ଇତି ପଠିତ୍ବା
ଆରୁର୍ଯ୍ୟସ୍ତୁପରି ସିଧେତ୍ ॥

ଟୀକା—ଇହ ଗାବ ଇତି । ଇହ ବୃଷଚର୍ମିଣି ଇତ୍ୟା ଉପ-
ବେଶନ୍ତ୍ୟା ସହଗାବୋଃଶ୍ଵାପୁରୁଷାଶ୍ଵ ନକ୍ଷାଦନ୍ତୁ । ଇହ ଉତ୍ତରକୋଟି-
ପଥ୍ୟଃ । ଯଜ୍ଞଃ ସହସ୍ରଂ ଦକ୍ଷିଣା ଯସ୍ୟ ସ ସହସ୍ରଦକ୍ଷିଣଃ, ପୁଷା
ପୁଷ୍ଟିକାଶ୍ଚ ଆଦିତ୍ୟୋ ନକ୍ଷାଦନ୍ତୁ । ଗୋଃଶ୍ଵାଦିଭ୍ୟଃ ସହ ବୃଷଚର୍ମିଣି
ଇମୁପବେଶେତ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ବର କନ୍ୟାଅଛି । ହେ ବଧୂ । ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଲେହଣ
ବର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ ଚର୍ମ ଉପରେ ବସ । ଏତଦ୍ଭାଗ ତୁମ୍ଭର ଗୋଃଶ୍ଵ, ସନ୍ତାନ
ସନ୍ତତି, ଭୃତ୍ୟବର୍ଗ ଓ ମନ ଅନୁସାରେ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଲଭ ହୁଅନ୍ତୁ ।
ତୁମ୍ଭେ ସହସ୍ର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦକ୍ଷିଣା ବଶିଷ୍ଠପଞ୍ଜ କର୍ମାଧିକାରଣୀ ହୁଅ ।

ଅଥ କରସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟକୃତ୍ତୋମ ବଧୂ

ତତଃ ପୂର୍ବବଦୁପବିଶ୍ୟ ବରେ ଜୁହୋତି । ଅଗ୍ନୟେ ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟ-
କୃତେସ୍ତାହାଲପଗ୍ନୟେ ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟକୃତେ ॥ ସଂସ୍ରବପ୍ରାଣେନଂ । ମାର୍ଜନଂ ।
ସୁମିତ୍ରିୟା ନ ଆପ ଓଷଧୟଃ ସନ୍ତୁ । ଦୁର୍ମିତ୍ରିୟାସ୍ତସ୍ମୈ ସନ୍ତୁ ।
ଯୋଃସ୍ମାଂ ଦେଷ୍ଟି ଯଥବୟଂ ଦ୍ଵିଷ୍ଟଃ ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ମାର୍ଜନଂ ॥

ଟୀକା—ସୁମିତ୍ରିୟାନେତି । ଆପଃ—ଜଳାନି, ଓଷଧୟଃ
ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟାଦୟଃ ନୋସ୍ମାକଂ ସୁମିତ୍ରିୟାଃ ସନ୍ତୁ ସାଧୁମିତ୍ରିଭେନାସ୍ତି ତା
ଭବନ୍ତୁ । ଯା ଦୁର୍ମିତ୍ରିୟା ଦୁର୍ମିତ୍ରିଭେନାବସ୍ତି ତାସ୍ତାସ୍ତସ୍ମୈ ସନ୍ତୁ ।
କସ୍ମୈ ଯୋଃସ୍ମାନ୍ ଦେଷ୍ଟି ଅସ୍ମାୟ ଦେଷଂ କରେତି, ଯଂ ଚ ବୟଂ
ଦ୍ଵିଷ୍ଟଃ । ଯସ୍ମିନ୍ ବୟଂ ଚ ଦେଷଂ କୁର୍ମଃ । ଆପୋ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟାଦୟଃ
ସ୍ମାକଂ ସାଧୁମିତ୍ରିବଦଭ୍ୟଷ୍ଟକାରଣେ । ଭବନ୍ତୁ । ଅସ୍ତୁଛନ୍ତି ଶାସ୍ତି
ଦୁଷ୍ଟମିତ୍ରିବଦ ବରେଧୁନେ । ଭବନ୍ତି ତ୍ୟାଗଂସା ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

ଅର୍ଥ—ଅନ୍ନ (ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ) ଓ ଜଳ ଉତ୍ତମ ମିତ୍ରପରି
ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କରନ୍ତୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ଓ
ଜଳ କେବେହେଁ ଅଣ୍ଡବ ନ ହେଉ । ଆଉ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ-
(ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତର ଅନ୍ଧତା ଓ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ) ମାନଙ୍କୁ ଦୁଷ୍ଟମିତ୍ରପରି
ଅନ୍ନ ଜଳମାନେ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଜଗତର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ
ଲୋକମାନେ ଅନ୍ନ ଜଳ ବିଷୟରେ ଦୁଃଖ ପାଆନ୍ତୁ ॥

ବିବାହରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା

ତତୋ ଦକ୍ଷିଣା ଦାନଂ । ଓଁ ବସ୍ତୁରଦ୍ୟେହେତ୍ୟାଦି ପୂର୍ବୋକ୍ତ
ଏବଂ ବିଧି ବଶେଷଣ ବଶିଷ୍ଠାୟାଂ ପୁଣ୍ୟତଥୌ ଲଭ୍ୟନ୍ତଂ ପଠନ୍ତା
ଅମୁକସଗୋପଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକ ଦେବ ଶର୍ମା ଆବୟୋବରକନ୍ୟା-
ପୋବିବାହାଙ୍ଗହୋମକର୍ମଣଃ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠାର୍ଥଂ ବ୍ରହ୍ମଣେପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର ସହିତ
(ବର) ଦକ୍ଷିଣା ତୁଭ୍ୟମହଂ ସ୍ୱପ୍ରଦଦେ । (ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେୟ) ଗାଂ
କ୍ଷତ୍ରିୟଶ୍ରେୟ ଗ୍ରାମଂ, ବା ଭୂମିଂ, ବୈଶ୍ୟଶ୍ରେୟଶ୍ଚ, ଅନ୍ୟେଷାଂ
ସୁବର୍ଣ୍ଣାଦି । ବର ଅର୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ ଗୋରୁ, ଗ୍ରାମ ବା
ଭୂମି, ଅଶ୍ୱ, ସୁବଲ୍ଲାଦି ଦକ୍ଷିଣା ଦେବେ ।

ବରବଧକୁ ପ୍ରବ ଦର୍ଶନ କରାଇବା ବିଧି

ତତୋ ବରବଧୁମୁଖରସ୍ୟାଂ ଦକ୍ଷି ପ୍ରବଂ ଦର୍ଶୟତ ।
ବିବାହେଦ୍ବିବାହସ୍ତଦାସ୍ତମିତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରବଂ ଦର୍ଶୟତ ବରେ
ବଧୂ । ମନ୍ତ୍ରୋ ଯଥା—ଓଁ ପ୍ରବମସି ପ୍ରବଂ ଭା ପଶ୍ୟାମି ପ୍ରବେଧ-
ପୋଷେ ମୟି ମହ୍ୟଂ ଭଦ୍ରାଦ୍ ବୃହସ୍ପତିର୍ମୟା ପତ୍ୟା ପ୍ରଜାବତୀ
ସଂଜାବ ଶରଦଃ ପୂତଂ । ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ପ୍ରବଂ ଦର୍ଶୟତ ।

ଅର୍ଥ—ବର ବଧୁକୁ ପ୍ରବତାର ଦେଖାଇ କହୁଛନ୍ତି—ହେ
ଅମୁକା ଦେବୀ । ତୁମ୍ଭେ ଏହି ପ୍ରବ ତାରକୁ ଦେଖ । ପ୍ରବ ଉତ୍ତନ-
ପାଦ ରଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ରଜପୁତ୍ର ହେଲେହେଁ ବିମାତୃ-
ପ୍ରଣୋଦିତ ପିତାଙ୍କ ସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ
ସହ୍ୟକରି ଆବାଲୁଛୁ ପରମ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଥିବାରୁ ଶାଶ୍ୱତ ପଦ
ଲଭକରି ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ନକ୍ଷତ୍ର ରୂପରେ ଉତ୍ତର
ଦିଗାକାଶରେ ବିଦ୍ୟମାନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଣୁ ତୁମ୍ଭେ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ
ପ୍ରଣୀତ ମନ୍ତ୍ରମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଶାଶ୍ୱତ ପଦ ପାଇବାକୁ ଯତ୍ନ-
ବତୀ ହୁଅ । ଐହିକରେ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି ଯୁକ୍ତରେ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ

ପବନ ପ୍ରତପର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରାଣୀତାବମୋକ୍ଷ । ବ୍ରହ୍ମନ୍ ସ୍ଵସ୍ଥାନଂ ଗଚ୍ଛ ।
 ଯାନ୍ତୁ ଦେବଗଣାଃ ସର୍ବେ ପୂଜାମାଦାୟ ପାର୍ଥବଂ । ଇଷ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ପ୍ରଦାନାୟ ପୁନଃଶ୍ରମନାୟତ । ଘଟପୂଜିତ ଦେବତା ସ୍ଵସ୍ଥାନଂ
 ଗଚ୍ଛତ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେୟନୋଽର୍ତ୍ତଃ । ଆଚ୍ଛନ୍ତି ଦ୍ରାବ୍ୟାରଣଂ । ସ୍ଵାସ୍ତ୍ର-
 ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ ପୁଣ୍ୟାହଂ । ଏବମସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାପୟାମ୍ୟତ୍ୟତାଂ
 ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ଶୁଭଂ ଭବତୁ । ରଜାଃ ପ୍ରଜାନାଂ ଶାନ୍ତିଭବନ୍ତୁ ।
 ଅମୃତସରୋସେଶ ଶ୍ରୀମତା ଅମୃତଦେବଶର୍ମଣା ମାୟା ଆବସ୍ତେଷ୍ଠେର
 କନ୍ୟାୟୋର୍ବିବାହକର୍ମ ଯତ୍କୃତଂ ତତ୍ ସୁକୃତମସ୍ତୁ । ଏତଲ୍ଲିମିତ୍ତଂ
 ବ୍ରହ୍ମଣୋରାଣୀଷାଦାରମ୍ଭଃ ସ୍ତ୍ରୀୟତେ ଯଦେତ୍ୟାଦି ॥

ଅଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଭାୟାଂ ବରକନ୍ୟାୟୋରାଣୀଃ ପ୍ରଦାନଂ । ତତଃ
 କନ୍ୟାଂ ଅଗ୍ରେ କୃତ୍ବା ବରଃ ପଶ୍ଚାଦ୍ଗଚ୍ଛତ । ଉପର ବସ୍ତ୍ର ପାରଣଂ
 କୃତ୍ବା ଗୃହଂ ନୟେତ୍ । ବିବାହାଦାରଭ୍ୟ ଜାୟାପତ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀରାମଣାର
 ଲବଣାଦିକଂ ପ୍ରଶୟେତାଂ । ଶତ୍ରୁଦି ବ୍ୟତରେକେଶ ସ୍ତ୍ରୀୟାତାଂ ॥

[ତତ୍ପରେ କନ୍ୟାକୁ ଆଗରେ ଓ ବରକୁ ପଛରେ କରି ମୁକ୍ତ

ହୋଇ ମୋ ସହିତ ଶତ୍ରୁ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିରହ । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର
 ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାଂସାରିକ ସମସ୍ତ ସଦ୍‌ଗୁଣ-
 ବଳୀରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଐହିକରେ ମନୋହାରଣୀ ଓ ଲୋକପ୍ରିୟା
 ହୋଇ ମାରଣ କରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାୟା ହେବାକୁ ଯତ୍ନବତୀ
 ହୁଅ । ଏପରି ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ଶାଶ୍ଵତ ଅବନାଶିନୀ ଜାତିହାରୀ (ଯସ୍ୟ
 ଜାତିଃ ସ ଜୀବତି) ସବୁଦିନକୁ ବଞ୍ଚି ରହିବ, ଧ୍ରୁବ ଯେପରି ସମସ୍ତ
 ସଦ୍‌ଗୁଣର ଆଧାରହେତୁ ଚରଣାୟୀ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ
 ତୁମ୍ଭେ ଶିକ୍ଷା କରି ଚରକାଳତୁ ନାମ ରଖି ଯିବାକୁ ଯତ୍ନ କର ।
 (ଦିବସ ବିହାରରେ ଗର୍ବ ହୋଇଗଲେ ଧ୍ରୁବ ଦର୍ଶନ କରାଇବ ।)

ଉପରେ ଲୁଗା ଧରି ଘରକୁ ନେବେ । ବରଜନୀ ତନୁଦନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସାରା ଲବଣ ଖାଇବେ ନାହିଁ, ଖଟରେ ଶୋଇବେ ନାହିଁ ॥]

ଇତି ଦିବ୍ୟସିଂହ ନାଜପେୟକୃତ ବିବାହପଦ୍ଧତି ସମାପ୍ତ ॥

ଅବଧବାସକ୍ରମ

ତତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ଅବଧବାସକ୍ରମଂ ପଠେୟଃ ॥

[ବିବାହ ଶେଷରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲ୍ପସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ
ଏହି ଅବଧବାସ କ୍ରମକୁ ପଢ଼ିବେ ।]

ଓଁ ଅବଧବା ଭୁବ ବର୍ଧାଣି ଶତଂ ସାଗ୍ରଂ ତୁ ସୁବ୍ରତା ।

ଦେଜସ୍ବିନୀ ସଶସ୍ବିନୀ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ପତିବ୍ରତା ॥

ଜନୟେତ୍ ବହୁପୁତ୍ରାଂ ଶ୍ଚ ମାତ ଦୁଃଖଂ ତତ୍ତ୍ବେତ୍ କୃତତ୍ ।

ଉର୍ତ୍ତ୍ବ ତେ ସୋମପା ନିତ୍ୟଂ ଭବେଦ୍ଧର୍ମପତ୍ନୟଶଃ ॥

ଅଷ୍ଟାୟୁତା ଭବ ଭଞ୍ଜ ସୁଭଗା ତ ପତିବ୍ରତା ।

ଉର୍ତ୍ତ୍ବ ଶ୍ବୈବ ପିତୂର୍ମାତୃରୁଭୟୋ ନନ୍ଦନା ସଦା ॥

ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟାତୁ ଯଥେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୟ ଯଥା ରମା ।

ଶଙ୍କରସ୍ୟ ଯଥା ଗୌରୀ ତତ୍ ବହୁମପି ଭର୍ତ୍ତ୍ବିତ୍ ॥

ଅଶ୍ବେ ଯଥାନୁସୂୟା ତ ବଶିଷ୍ଠସ୍ୟାପ୍ୟରୁକ୍ମଣୀ ।

କୌଶିକସ୍ୟ ଯଥା ସତ୍ୟା ଦତ୍ ବହୁବପି ଭର୍ତ୍ତ୍ବିତ୍ ॥

ଧ୍ରୁବେଧ୍ବପୋଷ୍ୟ ମୟି ମହ୍ୟଂ ଭା ଦାତ୍ ବୃହସ୍ପତିଃ ।

ମୟା ପତ୍ୟା ପ୍ରଜାବତୀ ସମ୍ଭାବ ଶରଦଃ ଶତଂ ॥

ଇତ୍ୟବଧବାସକ୍ରମଂ

ଚତୁର୍ଥୀ କର୍ମ

ବିବାହାଞ୍ଚଚତୁର୍ଥୀ ଦିବସେ ଆତ୍ମ୍ୟଦୟିକଂ ଶ୍ରାବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଂ ।
 ତସାଦୌ ବହୁଣ ପୂଜା । (ବିବାହ କର୍ମରେ ଦେଖନ୍ତୁ)

ତତଃ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ—ପୁଣ୍ୟାହମିତ୍ୟାଦି—ଅମୁକସଗୋ-
 ସେଣ ଶ୍ରୀମତା ଅମୁକଦେବ ଶର୍ମଣା ମୟା ଆବୟୋବରକନ୍ୟା-
 ପୋର୍ବିବାହାଞ୍ଚଚତୁର୍ଥୀ ଦିବସେ ଭୋଜ୍ୟାମ୍ବାତ୍ମ୍ୟଦୟିକଶ୍ରାବକର୍ମା
 ରମ୍ୟଃ ସିଦ୍ଧିଭେ ଯଦା ତଦା ତାରବରଗ୍ରହନକ୍ଷଣାମମୃତଯୋଃସ୍ତୁ
 ସର୍ବେ ଗ୍ରହାଏବାଦଶସ୍ତ୍ରା ଫଳଦା ଭବନ୍ତୁ । ଶୁଭଂଭବତୁ ଶୁଭଂଭବତୁ
 ଶୁଭଂ ଭବତୁ । ତତଃ ସକଳଃ । ତାମ୍ରସାସେ କୁଣ୍ଡଳଜଗତ୍ପୃଷ୍ଠାକ୍ଷତ
 ନାଦାୟ ଗଙ୍ଗେ ଚ ଯମୁନେଶ୍ଵେ ବଇଦ୍ୟାଦିଗର୍ଥାନ୍ୟାବାହ୍ୟ ଓଁ ବସ୍ତୁଃ
 ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରଧରଂ ବସ୍ତୁ ମିତ୍ୟାରତ୍ୟ ଶରଣାଗତ
 ମିତ୍ୟନ୍ତଂ ପଠିତ୍ବା ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଓଁ ବସ୍ତୁଃ ଅଦ୍ୟେହ
 ପୁଣ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନ ବଶିଷ୍ଠ ଭୃଗୁଦେବେ ଅମୁକମାସି ଅମୁକ ପକ୍ଷେ, ଅମୁକ
 ତିଥିଂ ଅମୁକବାସରେ ଅମୁକ ନକ୍ଷତ୍ରେ ଅମୁକରାଶିସ୍ଥିତେ ଶ୍ରୀଭ୍ରାତୃରେ
 ଅମୁକରାଶିସ୍ଥିତେ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରମସି ଏବଂ ଯଥାସ୍ଥାନ ବସ୍ତିତେଷୁ ଭୌମ୍ୟାଦି
 ଗ୍ରହଯୋଗ ଲଗ୍ନକରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଂଶକେଷୁ ଏବଂ ବଧ ବିଷେଷ-
 ବଶିଷ୍ଠାୟା ପୁଣ୍ୟତିଥିଂ ଅମୁକସଗୋସଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକ ଶନ୍ନଃ ।
 ଆବୟୋବରକନ୍ୟାପୋର୍ବିବାହାଞ୍ଚଚତୁର୍ଥୀଦିବସକର୍ମଶେଫତୟାତ୍ମ୍ୟ
 ଦୟିକେ ଶ୍ରାବେ ପ୍ରାସେ ସପ୍ରତି ସାକ୍ଷାତ୍ କରଣା ଶକ୍ତେ ତତ୍ତ୍ଵତ୍ୟା
 ମାୟୁଲେନ ବସୁସତ୍ୟସଂଜ୍ଞକାନାଂ ବିଶ୍ଳେଷାଂ ଦେବାନାଂ ଅମୁକସ
 ଗୋଷାଣାମସୁନ୍ଦାତ୍ପିତାମହାପିତାମହାନାଂ ଅମୁକଦେବା ଅମୁକଦେବା
 ଅମୁକଦେବାନାଂନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ, ଅମୁକଗୋଷାଣାମୟୁତ୍ ପିତୃପିତାମ
 ପ୍ରପିତାମହାନାଂ ଅମୁକ ଦେବ ଅମୁକ ଦେବ ଅମୁକ ଦେବ ଶନ୍ନଃ ଶାଂ

ନାନ୍ଦୀମୁଖାନାଂ, ଅମୃତସଗୋଷ୍ଠାସୁନ୍ଦାତାମହା ପ୍ରମାତାମହ ବୃ-
 ପ୍ରମାତାମହାନାଂ ଅମୃତଦେବ ଅମୃତଦେବ ଅମୃତଦେବ ଶର୍ମଣାଂ
 ନାନ୍ଦୀମୁଖାନଂ ଗଣପତିପୁରଃସରଗୌର୍ଯ୍ୟାଦ୍ୟଷ୍ଟାଦଶାମାତୃଗଣପୂଜା
 ବସୋଇ । ଶ୍ଵ ପୁଷ୍ୟମନ୍ତ୍ରପପୂର୍ବକ ଭୋଜ୍ୟଦାନମହଂ କରାଷ୍ୟେଅସ୍ମିନ୍
 ସକଳ୍ପିତେ କର୍ମଣି ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ । ଯଜ୍ଞାଗ୍ରତ ଇତି ସୂକ୍ତଂ ପଠେତ୍ ॥
 ତତୋଽକ୍ଷତ ପୁଞ୍ଜେ ପୀଠୋପରି ହରିଦ୍ଵାରୁର୍ଜ୍ଞେନ ଗଣପତି ଗୌର୍ଯ୍ୟା-
 ଫାନାମଶ୍ରଳଂକୁଭାଗଣପତିପୁରଃସରସୌର୍ଯ୍ୟାଦାଷ୍ଟାଦଶାମାତୃଗଣାନ୍
 ପୂଜୟେତ୍ (ବିବାହର ଅଧିବାସରେ ଆତ୍ମ୍ୟକର୍ମିକଶ୍ରୀକ୍ଷରେ ଦେଖନ୍ତୁ)
 ବସୋଃପବିତ୍ରମସୀତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ପଞ୍ଚ ବା ସପ୍ତ କୁର୍ତ୍ତାଲଗ୍ନା ବସୋଇ । ଶ୍ଵ
 (ଦୃଢ଼ଧାର) ଦଦ୍ୟାତ୍ ॥ ସୋପକରଣ ଭୋଜ୍ୟଭୋଜ୍ୟ ନମଃ ନମଃ
 ନମଃ । ଏତେ ରତ୍ନପୁଷ୍ପେ ନମଃ । ଏତଧିପତୟେ ପ୍ରଜାପତୟେ ନମଃ
 ଇତି ଦ୍ରବ୍ୟ ପୂଜା । କୁଣ୍ଡଳବଗରପୁଷ୍ପକଳାନ ଗୁଣ୍ଡା ୭ ବିଷ୍ଣୁର୍ନମ
 ଅଦ୍ୟେହ ପ୍ରଣୋଽହନ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବେଶେ ରମୁକମାସି ଆମୁକପକ୍ଷେ,
 ଅମୁକତିଥୌ ଅମୁକବାସରେ ଅମୁକନକ୍ଷତ୍ରେ ଅମୁକବିଶିଷ୍ଟିତେ
 ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମରେ ଅମୁକବିଶିଷ୍ଟିତେ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରମସି ଏବଂ ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତେଷ
 ଭୌମାଦିଗ୍ରହ ଯୋଗ କରଣମୁହୂର୍ତ୍ତକାଂଶକେଷୁ ଏବଂବଧ ବିଶେଷଣ
 ବିଶିଷ୍ଟାୟାଂପୁଣ୍ୟତିଥୌ କାଶ୍ୟପାଦନାନାଗୋଷେଭ୍ୟାବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟା
 ନାନା ବେଦ ନାନା ଶାଖା ଶାଖୈକଦେଶାଧ୍ୟାୟିଭ୍ୟା ନାନା ନାମା
 ଶର୍ମଣ୍ୟସ୍ତେଭ୍ୟା ମନସାହିତେଭ୍ୟଃ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ସ୍ଵରୂପେଭ୍ୟଃ ଅମୁକ-
 ସଗୋଷ୍ଠା ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମୁକ ଶର୍ମା ଆବସ୍ତୋବରକନ୍ୟୟେ । ନିବାହାଜ
 ଚତୁର୍ଥ ଦିବସ କର୍ମଶୋଫଜତୟାଭ୍ୟୁଦୟିକେ ଶ୍ରୀକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତେ ସପ୍ତତି
 ସାକାତ୍ କରଣାଶକ୍ତୌ ତତ୍ ପ୍ରତ୍ୟାମ୍ନାୟୁଭେନବସୁସତ୍ୟସଞ୍ଜନାନାଂ
 ବିଶ୍ଵେଷାଂ ଦେବାନାଂ ସ୍ଥାନେ ଭୋଜନଦ୍ରବ୍ୟଂ । ଅମୁକସ-
 ଗୋଷାଣ ମସୁନ୍ଦାତୃଧତାସସ୍ତପ୍ରପିତାମହାନାଂ ଅମୁକ ଦେବୀ ଅମୁକ

ଦେଶ ଅମୁକଦେଶନାଂ ନାଦୀମୁଖୀନାଂ ସ୍ଥାନେ ଶ୍ରେଜନଦ୍ୱୟଂ
 ଅମୁକସ ଗୋଷାଣାଂ ଅସ୍ତୁର ପିତୃ ପିତାମହ ପ୍ରପିତାମହାନଂ ଅମୁକ
 ଦେବ ଅମୁକଦେବ ଅମୁକଦେବ ଶର୍ମଣାଂ ନାଦୀମୁଖୀନାଂ ସ୍ଥାନେ
 ଶ୍ରେଜନ ଦ୍ୱୟଂ । ଅମୁକସଗୋଷାଣାଂ ଅସ୍ତୁନାତାମହପ୍ରମାତାମହବୃତ୍ତ
 ପ୍ରମାତାମହାନଂ ଅମୁକଦେବ ଅମୁକଦେବ ଅମୁକଦେବ ଶର୍ମଣାଂ
 ନାଦୀମୁଖୀନାଂ ସ୍ଥାନେ ଶ୍ରେଜନଦ୍ୱୟଂ ଇମାନି ସମୁଦ୍ଧାଷ୍ଟ
 ପରିମିତାନି ଶ୍ରେଜ୍ୟାନି ପ୍ରଜାପତିଦେବତାନି ତେଭ୍ୟୋ ବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟା
 ବାବୁମହମୁଷ୍ଟେ । ଅଲପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଦେବା ଇତି ପ୍ରାର୍ଥନା ।
 ଶ୍ରେଜ୍ୟଦାନ କର୍ମକ୍ରମସ୍ତୁ ॥

ଚତୁର୍ଥ ଦିବସରେ ରାତ୍ରି କର୍ମ

ଚତୋ ରାତ୍ରି ଛୁୟାମଣ୍ଡପମଧ୍ୟେ ତଣ୍ଡୁଲେନ ନଗରଂ କୃତ୍ୱା
 ତଲ୍ଲଧ୍ୟେପୂର୍ବସ୍ଥାପିତଂ ବୃଷଭାଜି ତବୃଷଦୁପଳଂ ବା ନିଧାୟ ତଦୁପରି
 ଚନ୍ଦ୍ରାତପଂବବ୍ଧ୍ୱା ପୂର୍ବବଦ୍ ଗଣେଶାଦାନ ଗନ୍ଧାଦି ପଞ୍ଚୋପରୂରେଃ
 ସମୂର୍ଜ୍ୟ ଦୁର୍ବାବଦରାଷିତାଦିନା ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳିଂ ଦତ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥୟେତ୍ ।

(ବିବାହର ବରୁଣ ପୂଜା ଦେଖନ୍ତୁ)

(ଅର୍ଥ—ବିବାହର ଚତୁର୍ଥଦିନ ରାତ୍ରିରେ ଛୁୟାମଣ୍ଡପ
 ମଧ୍ୟରେ ତଣ୍ଡୁଲଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ନଗର କରି ଓ ତାହା ମଧ୍ୟରେ
 ପୂର୍ବରୁ ଆସାଦିତ ବୃଷ ଅଙ୍କିତ ପଥର ବା ଶିଳକୁ ସ୍ଥାପନ କରି
 ତାହା ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଟାଙ୍ଗିବ) ତତଃ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ ।
 ମମାବସ୍ତୋତକନ୍ୟାସ୍ତୋବିବାହାଜ ଚତୁର୍ଥରାତ୍ରି ନଗର ସ୍ଥାନ
 କର୍ମାରମ୍ଭଃ ସି ସ୍ତୁତେ ଯଦେତ୍ୟାଦି (ବିବାହକର୍ମର ପୁଣ୍ୟାହବାଚନର
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣମନ୍ତ୍ର ଦେଖନ୍ତୁ ।)

ତତଃ ପୂର୍ବବଦ୍ ଦସ୍ତାଭିମନ୍ତ୍ରଣଂ । ପରିଧାସ୍ୟେ ଇତି । ଯଶସାମା-
ଦ୍ୟାବା ଇତି । ତତଃକନ୍ୟା ବସ୍ତ୍ରଂଜରାଂଗଚ୍ଛେଦିତ । ତତଃ ପୁଷ୍ପମାଳା
ଦୟଂ । ଯା ଆହର । ଯଦ୍‌ଯଶୋଽପ୍ସରସାଂ ॥ (ବିବାହରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ମନ୍ତ୍ର ଦେଶ) ।

ନଗର ସ୍ନାନଂ

ତତସ୍ତନ୍ତ୍ରୁଳନଗର ମଧ୍ୟେ କନ୍ୟା ସହଦୋ ବର ଉପବିଶତି ।
ତସୈବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ଷୁ ଚତ୍ଵାରେବାହୁଶାସ୍ତ୍ରନ୍ତ୍ରୁଳ ପୁରତ ଚତୁଃ
କଳଶାନ୍ ଗୃହୀତ୍ଵା ବରକନ୍ୟାପ୍ତୋରୁପରି ଅଭିବର୍ଷଣଂ କୁର୍ଯ୍ୟଃ ।

ଅର୍ଥ—ସେହି ତନ୍ତ୍ରୁଳ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଶିଳାଉପରେ
ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବସାଇବ ଓ ତାହାଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଚାରିକଳ
ବାହୁଶାସ୍ତ୍ରୁଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଚାରିଗୋଟିକଳଂ ଧରି ଠିଆହୋଇ ତଳ ଲିଖିତ
ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ତନ୍ତ୍ରୁଳ ବର୍ଷଣ କରିବେ । ମନ୍ତ୍ରୋ
ଯଥା—

୧ । ଗଙ୍ଗାଦ୍ୟନଙ୍ଗଃସରିତଃ ସମୁଦ୍ରାସ୍ତୀର୍ଥେ ରନେକେବଦ୍ଭୁଭି-
ଜଳେନ । ସ୍ନାନେ ସମାପ୍ତାନ୍ତୁ ନୃଦେବୟୁଗ୍ମଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ ମେଦାଃ
କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଣିଂ ।

୨ । ନାଗାଙ୍ଗନାଷ୍ଟାଦଶମାଭରଣ୍ଣ ଶ୍ରୀଶାରଦା ଶୈଳସୁତାଦୟଣ୍ଣ ।
ସ୍ନାନେ ସମାପ୍ତାନ୍ତୁ ନୃଦେବୟୁଗ୍ମଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ ମେଦାଃ କୁସୁମସ୍ୟ
ବୃଷ୍ଣିଂ ।

୩ । ଗନ୍ଧର୍ବବଦ୍ୟାଧରକରବଦ୍ୟା ଦିକ୍‌କୁଞ୍ଜରାଷ୍ଟ୍ରା ଚରମାବନଣ୍ଣ ।
ସ୍ନାନେ ସମାପ୍ତାନ୍ତୁ ନୃଦେବୟୁଗ୍ମଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ ମେଦାଃ କୁସୁମସ୍ୟ
ବୃଷ୍ଣିଂ ।

୪ । ପ୍ରହାଣ୍ଡତାରାଂକରଣାମୁହାଣ୍ଡି ଯୋଗଶ୍ଚଲଗ୍ନାସ୍ତ୍ର ଥୟଣ୍ଣ ନାରଃ ।
ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାପ୍ତୋଷ୍ଟ ମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ ମେଦାଃ କୁସୁମସ୍ୟ
ବୃଷ୍ଣିଂ ।

- ୫ । ଅନନ୍ତଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ସୁରଗଜଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ପଦ୍ମାଳୟା ପଦ୍ମବିଳା ସଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ।
ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତମେତାଃ କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଂ ।
- ୬ । ଗୋଦାବରୀ ଗୋମତୀ ନର୍ମଦା ଚ ପ୍ରସବଗାର୍ଥେଷୁ ସୁନ୍ୟ-
ତୋୟେଃ । ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତ ମେତାଃ
କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଂ ।
- ୭ । ବିଦ୍ୟାଧରାସନଗଣା ଶ୍ରୀସର୍ବେଶ୍ଵରପାଳସର୍ବେମୁନୟୋ ଗ୍ରହାଣୁ ।
ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତମେତାଃ କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଂ ।
- ୮ । ସପ୍ତର୍ଷୟଃ କେଶବବାସବାଦ୍ୟାଃ ଆଦିତ୍ୟରୁଦ୍ରା ବିଷବଶୁ
ନାଗାଃ । ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତ ମେତାଃ
କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଂ ।
- ୯ । ଦେବେନ୍ଦ୍ର ସର୍ବେ ଋଷୟଶ୍ଚ ଗାବଃ ଶିରାଶ୍ଚ ସର୍ବେ ସୁର
ମାନବାଶ୍ଚ । ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତ ମେତାଃ
କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଂ ।
- ୧୦ । ଅନନ୍ତପତ୍ନୀ ଗ୍ରହରାଜପତ୍ନୀ ବିଶ୍ଵାଳୋଚନା ମୁନୟୋ ନଗାଶ୍ଚ ।
ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତ ମେତାଃ କୁସୁମସ୍ୟ
ବୃଷ୍ଟିଂ ।
- ୧୧ । ଚକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟବେଦାୟଶ୍ଚ ଦେବାଶ୍ଚାର୍ଯ୍ୟପବିତ୍ରାସି ସୁରଶ୍ଚ ଲୋକଃ ।
ଏତାଭିଷେକଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ସୁମୁଷ୍ଟନ୍ତମେତାଃ କୁସୁମସ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିଂ ।
ଏତନ୍ମନ୍ତ୍ର ପଠନାନନ୍ତରଂ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ ରାଣୀର୍ଦାନଂ । (ଏହି
ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ତତ୍ତ୍ଵଲକ୍ଷ୍ମୀନ କରାଇବ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ
କରିବ) ତତୋ ଯୁବାୟୁଦାସାମିତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ବରକନ୍ୟାୟୋଃ
ଶିରସି ପୁଷ୍ପମୁକୁଟ ବନ୍ଧନଂ ॥ ସିନ୍ଦୂର କଙ୍କୁଳଧାରଣଂ । (ତାପରେ
“ଯୁବାୟୁଦାସା” ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ପୁଷ୍ପମୁକୁଟ
(କାଠି ମୁକୁଟ) ବାନ୍ଧଦେବ ଓ ସିନ୍ଦୂର କଙ୍କୁଳ ଲଗାଇ ଦେବ) ॥

ଚତୁର୍ଥୀ ହୋମ

ତତଃ ପଞ୍ଚଭୂତାଂଶୁରେଣ ଲୌକିକାଗ୍ନେଃ ସ୍ଥାପନଂ ଯୋଜନ-
କନାମାଗ୍ନେରୁବାହନଂ । (ବିବାହ କର୍ମରେ ଦେଖନ୍ତୁ) ॥ ତତୋ
ବ୍ରାହ୍ମାବରଣଂ । ନାମଗୋଷ୍ଠେ ଉଚ୍ଚାରିତ୍ୟ ମମାବୟୋଽବରକନ୍ୟୟୋ-
ର୍ବିବାହାଜ୍ଞ ଚତୁର୍ଥରତ୍ନୋ ହୋମକର୍ମଣିକୃତାକୃତାବେକକତ୍ୟେନ
ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଇମହଂ ବୃଣେ । ଏବଂ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ବରଣଂ । ତତଃ କୁଶାଶ୍ରି
ବଧୁ । ଅସି ବିଶେଷଶ୍ଚରୁ । (ବିବାହ କର୍ମରେ ଦେଖନ୍ତୁ) ॥ ତତଃ
ଆଦାରବାଜ୍ୟସ୍ତ୍ରଗୌ ଦତ୍ତା ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ । ମମାବୟୋଽବର-
କନ୍ୟୟୋର୍ବିବାହାଜ୍ଞ ଚତୁର୍ଥରତ୍ନୋ ହୋମ କର୍ମରମ୍ୟଃ ହିସ୍ତେତ
ଯଦେତ୍ୟାଦି ॥ ତତଃ ଆଜ୍ୟେନ ଶ୍ରୁବେଶ ହୋମଃ ମନ୍ତୋ ଯଥା—

ଓଁ ଅଗ୍ନେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ଇଂ ଦେବାନାଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତିରସି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ତୁ । ନାଥ କାମ ଉପଧାବାମି ଯାସ୍ୟେ ପତିର୍ଦ୍ଦୀତରୁଦ୍ରାମସ୍ୟେ
ନାଶୟ ସ୍ବାହା । ଇଦମଗ୍ନୟେ ।

ଟୀକା—ଓଁ ଅଗ୍ନେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଇତି—ହେ ଅଗ୍ନେ ପ୍ରାୟ-
ଶ୍ଚିତ୍ତେ—ଦୋଷହର ସ୍ବରୂପ ଇଂ—ଦେବାନାଂ ଇନ୍ଦ୍ରାଣାମ୍ ପ୍ରାୟ-
ଶ୍ଚିତ୍ତିରସି—ଦୋଷନାଶକୋ ଭବସି । ଅତଃ କରଣାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ
ନାଥକ ମୋ ଯାଗଜ୍ଞାକାମୋହଂଭା ଇମ୍ପ୍ରଧା ବାମି ଇପସର୍ପସ୍ବାମି
କଥଂ ? ଅସ୍ତ୍ୟେ ଅସ୍ୟାଃ କନ୍ୟାୟା ଯା ପତିର୍ଦ୍ଦୀ ତନ୍ମୁଃ ପତିଃସ୍ବକଂ
ଯଦଜଂ ଅସ୍ୟେ—ଅସ୍ୟାଃ ତାଂ ତନ୍ମୁଂ ନାୟେ । ହେ ଅଗ୍ନେ !
ଦୋଷହର ସ୍ବରୂପଭାତ୍ ଇଂ ଦେବାନାମପି ଦୋଷାପହର୍ତ୍ତା । ଅତଃ
ସୁତିପୂର୍ବକଂ ବ୍ରାହ୍ମଣୋହଂ ଇମ୍ପ୍ରସର୍ପସ୍ବାମି । ଅସ୍ୟାଃ ପତି-
ବିଶେଷଗାଜଂ ନାଶୟତ ଯାତ୍ସା ବାକ୍ୟାର୍ଥେ । ଅସ୍ୟେ-ସ୍ବର୍ଗର୍ଥେ
ଚତୁର୍ଥୀ ।

ଅଥ—ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ । ଆପଣ ଦୋଷହର ସ୍ବରୂପ
ଥୁକାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରେ ଯେତେ ଦୋଷ ଅଛି, ସେ

‘ଓଁ ବାୟୋ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ଇଂ ଦେବାନାଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତିରସି
ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ତୁ । ନାଥକାମ ଉପଧାବାମି । ଯାସ୍ୟୋପଜାତ୍ନୀ ତନୁସ୍ତାମସ୍ୟ
ନାଶୟ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ବାୟୁବେ ।

ଶୀଳା—ଓଁ ବାୟୋ ଇତି । ହେ ବାୟୋ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ-
ଦୋଷହରସ୍ବରୂପଈଂ ଦେବାନାଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତିରସି ଦୋଷନାଶକା
ଭବମି । ଅସ୍ୟା ଯା ପ୍ରଜାତ୍ନୀ ସନ୍ତାନବିରୋଧିନୀ ତନୁଃ । ଅପରଂ
ସର୍ବଂ ସମାନ୍ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ବାୟୋ, ଆପଣ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ସର୍ବପ୍ରାଣିପ୍ରାଣ
ସ୍ବରୂପ ଥିବାରୁ କାହା ପାଖରେ କି ପ୍ରକାର ଦୋଷ ଅଛି, ତାହା
ଜାଣି ମାରୁଛ । ଏତିକି ନୁହେଁ । ଆପଣ ସର୍ବ ଦୋଷହର ଥିବାରୁ
ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଯେ ମୁଁ ବିବାହ କରିଥିବା ଏହି ଜନ୍ମାଠାରେ ଯଦି
ସନ୍ତାନବିରୋଧୀ ଦୋଷ ଥାଏ, ତେବେ ସେହି ଦୋଷକୁ ବିନାଶ କରି
ଆମ୍ଭ ବର ଜନ୍ମା (ଦମ୍ପତି) ଦୁହଁଙ୍କୁ ଫାର୍ଯ୍ୟାୟ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିରେ
ଯୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ—ବୋଲି ବର ଆଦୃତପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବାୟୁଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରୁଅଛୁ ।

ସବୁ ଦୋଷକୁ ଅପହରଣ କରୁଛ । ଏଣୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ
ମାଗିବା ପାଇଁ ଦୌଡ଼ିଛି । ମୋର ଯାଚଣା, ସୁତ ଓ ଆଦୃତ ଦାନରେ
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୁଁ ବିବାହ କରିଥିବା ଏହି ଜନ୍ମାଠାରେ ପତିବ୍ରତାସକ
ଯେଉଁ ଦୋଷ ଅଛି, ତାକୁ (ଦୋଷକୁ) ବିନାଶ କରି ଆମ୍ଭ ବର-
ଜନ୍ମା ଦୁହଁଙ୍କୁ ସର୍ବତୋକ୍ଷବେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ—ବୋଲି ବର ଆଦୃତ
ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁ ।

ଓଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ଇଂ ଦେବାନାଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରିଷି
ଦ୍ରାଘଶସ୍ତ୍ରା ନାଥକାମ ଉପଧାବାମି । ଯାତ୍ୟେ ପଶୁନ୍ତୀ ତନୁସ୍ତ୍ରାମସ୍ୟେ
ନାଶୟ ସ୍ବାହା । ଇତଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ।

ଓଁ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ଇଂ ଦେବାନାଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରିଷି ।
ଦ୍ରାଘଶସ୍ତ୍ରା ନାଥକାମ ଉପଧାବାମି । ଯାତ୍ୟେ ଗୃହନ୍ତୀ କନୁସ୍ତ୍ରାମସ୍ୟେ
ନାଶୟ ସ୍ବାହା । ଇନ୍ଦ୍ରାୟ ।

ଶିଳା—ଓଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତି । ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯା ଅସ୍ୟାଃ ପଶୁନ୍ତୀ
ଗବାଦିବିଶ୍ବେନା ତନୁଃ-ଅପରଂ ସମାନଂ ।

ଓଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଇତି । ହେ ଚନ୍ଦ୍ର ! ଯା ଅସ୍ୟାଃ ଗୃହନ୍ତୀ ଗାର୍ହପତ୍ୟ
ବିଶ୍ବେନା ତନୁଃ ଅପରଂ ସମାନଂ ।

ଅର୍ଥ—ଏହି କନ୍ୟାଠାରେ ଯଦି ଗବାଦି, ପଶୁ ବିଶ୍ବେଧଦୋଷ
ଥାଏ, ତେବେ ସେହି ଦୋଷକୁ ବିନାଶ କରି ଗବାଦିପଶୁରେ ଆତ୍ମକୁ
ଯୁକ୍ତକର ବୋଲି ବର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ।

ହେ ଚନ୍ଦ୍ର ! ଏ ମୋର ବିବାହିତା ପାଶୁ ବିଭିନ୍ନ କନ୍ୟାଠାରେ
ଯଦି ଗୃହନ୍ତୀ—ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି କନ୍ୟା ଆମଘରେ ପାଦ ଦେଲମାତ୍ରେ
ଗୃହର ଯାବତ୍ତାୟ ଉଲ୍ଲଟରେ ବାଧା ଦଟିବା (ଗୃହ ନାଶକର)—
ଦୋଷ ଥାଏ, ତେବେ ଏହି ଦୋଷ ବିନାଶ କରି (ଗୃହସ୍ଥର
ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଉପକରଣରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଧନଧାନ୍ୟ, ବିଦ୍ୟା, ଯଶ, ମାନ,
ସମ୍ମାନ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ଭୃତ୍ୟବର, ବନ୍ଧୁ, ମିତ୍ରାଦିରେ
ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଗୃହକୁ ଗୃହ ବୋଲିଯାଏ) ଏହିପରି ଗୃହରେ ଆତ୍ମ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିକୁ ଯୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ ବୋଲି ବର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ।

ଓଁ ଗରବ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ଇଂ ଦେବାନାଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତିରସି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ତୁ । ନାଥକାମଉପଧାବାମି । ଯାୟେ ଯଶୋଦ୍ଭୀତନୁପ୍ରାମସ୍ୟେ
ନାଶୟ ସ୍ବାହା ଇଦଂ ଗରବାୟ ।

ତତଶ୍ଚରୁ ହୋମଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ । ଓଁ ପ୍ରଜାପତୟେ ସ୍ବାହା
ଇଦଂ ପ୍ରଜାପତୟେ । ଓଁ ଅଗ୍ନୟେ ସ୍ବିଷ୍ଟକୃତେ ସ୍ବାହା ଇଦମଗ୍ନୟେ
ସ୍ବିଷ୍ଟକୃତେ । ଆହୁତାନାଂ ସ୍ବସ୍ରବଂ ପ୍ରଣୀତୋଽଗ୍ନରେ ଉଦକପାତେ
ପ୍ରସିଂହେ । ତତୋ ଭୁବଦ୍ ପ୍ରଜାପତ୍ୟାନ୍ତା ନବାହୁତୟଃ ତତୋହୁତ
ଶେଷଂ ବଧୂଂ ବର ପ୍ରାଣୟେତ୍ । ଓଁ ସୁମିତ୍ରିୟାନ ଆପ ଓଷଧୟଃ
ସନ୍ତୁ ଦୁମିତ୍ରିୟାସ୍ତସ୍ତୈ ସନ୍ତୁ ଯୋଃସ୍ତାଂ ଦେଷ୍ଟୈ ଯଂ ଚ ବଧୂଂ
ଦ୍ବିଷଃ । ଇତି ମନ୍ତ୍ରେଣ ମାର୍ଜନଂ । ତତଃ ଉଦକପାତସ୍ତୁ ସ୍ବସ୍ରବଂ
ବଧୂମୁକ୍ତ୍ୟୁ ସିଂହେନ୍ଦୁନ୍ତେଣ ।

ଓଁ ଯା ତେ ପତିତ୍ନୀ, ପ୍ରଜାତ୍ନୀ, ପଶୁତ୍ନୀ, ଯଶୋତ୍ନୀ, ଗୃହତ୍ନୀ
ନନ୍ଦିତା ତନୁଜୀରତ୍ନୀ ତତଃ ଏନାଂ କରେମି ଯା ଖର୍ଯ୍ୟ ଇଂ ମାୟା
ସହ । ଅମୁକ ଦେଶାତ ବଧୂ ନାମ ଗ୍ରହଣଂବରଃ । ତତଶ୍ଚରୁଶେଷଂ
ବଧୂଂ ପ୍ରାଣୟେତ୍ କରେ ମନ୍ତ୍ରେଣ । ତଦ୍ ପଥା—ଓଁ ପ୍ରାଣେଷ୍ଠେ
ପ୍ରାଣାନ୍ ସଦଧ୍ୟାମ୍ୟସ୍ତୁ ଭରସ୍ତୀନି ମାଂସେ ମଂସାନି ଭଣ୍ଡଭୃତଂ ।
ତତଃ ଶାନ୍ତିକରଣଂ ॥

ଟୀକା—ଓଁ ଗରବ ଇତି । ହେ ଗରବ ଯା ଅସ୍ୟାଃ ଯଶୋଦ୍ଭୀ
ଯଶନାଶକାଶୀ ତନୁଃ—ତାଂ ବିନାଶ କୃତ୍ବା ଯଶସା ସୁକ୍ରାଂ କୁରୁ ।

ଅର୍ଥ—ହେ ଗରବ, ଏହି ମୋର ବିବାହିତା କନ୍ୟାଠାରେ
ଯଶୋଦ୍ଭୀ—ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦୋଷଦ୍ବାରା ଦୁର୍ନାମ କଳଙ୍କ ଉତ୍ପନ୍ନେ
ସେହି ଦୋଷ ବିନାଶପୂର୍ବକ ଆମକୁ ସୁଖ୍ୟାତରେ ଯୁକ୍ତ କର ବୋଲି
ବର ଗରବଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁ ।

ହେ ଅସୌ ଅମୁକେ (ବଧୂନାମଗ୍ରହଣଂ) ତେ ତବ ଯା ପତିତ୍ଵୀ, ଇତ୍ୟାଦି ନିନ୍ଦିତା ତନ୍ମୁଃ, ଦୋଷାବହା ତାଂ ଏନାଂଜାରଦ୍ଵୀ ଜାର ଉପପତିପ୍ରଦ୍ଵାତିନାଂ ତନ୍ମୁଂ କରେମି । ଅନେକ ଅଭିଷେକ କର୍ମଣା ମୟାସହ ବାସ୍ୟ ଜନ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ଵ । ଅନେକ ଅଭିଷେକ କର୍ମଣା ଅପଦୋଷା ସଖା ମୟା ସହ ଦୀର୍ଘଯୁର୍ଭବେତ ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ।—

ତରୁଣେଷ ପ୍ରାଣନ ମନ୍ଦସ୍ୟ ବ୍ୟାଧ୍ୟା ହେ କନ୍ୟା ତେ ତବ ପ୍ରାଣାନ୍ ମଦାୟୁପ୍ରାଣୈଃ ସନ୍ଧ୍ୟାମି—ସ୍ଥୋଜୟାମି ଅପରଂ ପୁଷ୍ପଂ । ଅନେନ ପ୍ରାଣନେନ ତବ ମମ ଯୁକପ୍ରାଣତ୍ଵଂ ଏକାସ୍ମିତଂ, ଏକ ମାସତ୍ଵଂ ଏକ ଭୁକତ୍ଵଂ କରେମୀତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥

(ବର ବିବାହ ଦିନ ଦେଇଥିବା ନାମରେ କନ୍ୟାକୁ ସନ୍ଦୋଧନ କରି କହୁଛୁ, ଆହେ, ଏହି ଅଭିଷେକ କର୍ମଦ୍ଵାରା ତୁମ୍ଭଠାରେ ପତିତ୍ଵୀ ଆଦି ଯେଉଁ ଦୋଷାବହ ଗୁଣଥିଲା ସେ ସବୁ ଦୋଷମାନଙ୍କୁ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଅଗ୍ନି ଆଦି ଦେବତାମାନେ ବିନାଶ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ଵାସ । ତାପରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉପପତି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ । ଏ ଦୋଷକୁ ମଧ୍ୟ (ଜାରଦ୍ଵୀ—ଉପପତି ବିନାଶକାରୀ) ଖଣ୍ଡନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏଥିକ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସହିତ ଜୀବବସ୍ତା ଶେଷଯୁକ୍ତା ଅର୍ଥାତ୍ ଦୀର୍ଘାୟୁ ଲଭି ପୂର୍ବକ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦରେ ସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତା ହୋଇ କାଳାତପାତ କର । ତାପରେ ସ୍ଥାଳୀପାକ ତରୁକୁ ବର ବଧୂକୁ ପ୍ରାଣନ କରାଇ କହୁଛୁ ହେ ବଧୂ ! ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କୁ ମୋ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କୁ ସହିତ, ତୁମ୍ଭ ଅସ୍ଥିମାନଙ୍କୁ ମୋ ଅସ୍ଥି ସହିତ, ତୁମ୍ଭ ମାଂସକୁ ମୋ ମାଂସ ସହିତ ତୁମ୍ଭ ଚର୍ମକୁ ମୋ ଚର୍ମ ସହିତ ମିଳିତ କରୁଅଛୁ । ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭର ମୋର ଏକପ୍ରାଣ, ଏକାସ୍ମି, ଏକମାଂସ, ଏକଚର୍ମ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକାନ୍ତ୍ରା ଏକଶରୀର ସ୍ଵରୂପ ହେଲେ । ଆମ୍ଭ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନ ରଖି ତଳିବାକୁ ହେବ ।

ତତଃ ଶାନ୍ତିକରଣଂ । ଦକ୍ଷିଣା ଦାନଂ । ପବିତ୍ର ପ୍ରତିପତ୍ତିଃ ।
 ପ୍ରଣୀତାବିମୋକ୍ଷଃ । ବ୍ରହ୍ମାଗ୍ନି ବସର୍ଜନଂ । ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ । ତତ୍
 ଯଥା—ମମାବୟୋବରକନ୍ୟୟୋର୍ବିବାହାଜ୍ଞ ଚତୁର୍ଥ ରାତ୍ରି ହୋମ-
 କର୍ମ ଯତ୍ତ୍ବୃତଂ ତସ୍ମୈ କୃତମସ୍ତୁ । ଭଗବତଃ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବସ୍ୟ
 ପ୍ରସାଦାତ୍ ସର୍ବଂ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣମସ୍ତିଦ୍ରମସ୍ତୁ । ତଳକାଞ୍ଚନ ଦାନଂ । ତଳକ
 ଗ୍ରହଣଂ । ଆଶୀର୍ବାଦଂ । ସପ୍ତବର୍ତ୍ତନ୍ୟା ସଭର୍ତ୍ତୃକାଃ ସ୍ତ୍ରୀୟୋ
 ବଦାପନାଂ କୁର୍ଯ୍ୟଃ ॥

ଅଥ ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା କର୍ମ

ଅଥ ସପ୍ତମଙ୍ଗଳୋ ଦିବସ କୃତ୍ୟ । ଆଦୌ ବରୁଣପୂଜା,
 (ବିବାହକର୍ମର ଆଦ୍ୟରେ ଦେଖ) । ଅଭିମନ୍ବିତ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନଂ ।
 ପରିଧାୟେ, ଇତି, ବସ୍ତ୍ରଂ, ଓଁ ଯଶସୀମା ଦ୍ୟାବା ପୃଥ୍ବୀ ଇତି
 ଉଚ୍ଚାସ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରାଭିମନ୍ବିତଂ ॥ ତତଃ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ । ମମାବୟୋ
 ବରକନ୍ୟୟୋ-ବିବାହାଜ୍ଞ ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା ଦିବସାଧିକରଣକ କୌତୁକ
 ସୁସ୍ତ ମୋଚନ କର୍ମରମ୍ଭଃ ଶ୍ରେୟତେ ଯଦେତ୍ୟାଦି । ତତଃ
 ‘ଆଶୁଶୀଶାନ’ । ଇତି ଅନୁବାକଂ ପଠତ୍ବା କୌତୁକ ସୁସ୍ତ
 ମୋଚୟେତ୍ ॥ ତତଃ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ । କୌତୁକସୁସ୍ତ ମୋଚନ
 କର୍ମ ଯତ୍ତ୍ବୃତଂ ତତ୍ ସୁକୃତମସ୍ତୁ । ତତଃ ଆଶୀର୍ବାଦଂ । ଦେବତା
 ବସର୍ଜନଂ । ତତଃ ସପ୍ତବର୍ତ୍ତନ୍ୟା ସଭର୍ତ୍ତୃକାଃ ସ୍ତ୍ରୀୟୋବଦାପନାଂ
 କୁର୍ଯ୍ୟଃ ।

ଅର୍ଥ—ସପ୍ତମଙ୍ଗଳାଦିନ ବେଳା ଉପରେ କନ୍ୟା ସହିତ ବର
 ବସି ପ୍ରଥମେ ବରୁଣ ପୂଜା କରିବ । ବସ୍ତ୍ର ଅଭିମନ୍ବିତ କରି ବର-
 କନ୍ୟା ପିନ୍ଧିବେ । ବରପୁଣ୍ୟାହବାଚନ କରିବ । ତତ୍ପରେ ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ
 ଆଶୁ-ଶୀଶାନ । ଏପଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମର୍ମାଣିକୋ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଷୋହଳକାଣ୍ଡ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି କରକନ୍ୟାଙ୍କ ହାତରୁ କୌତୁକ ସୁସ୍ତ

ଫିଟାଇବେ । ତଦୁପରି ବର ପୁଣ୍ୟାହବାଚନ (ଅଳ୍ପଦ୍ରାବଧାରଣ) କରିବ । ବର ଓ କନ୍ୟା ଉଭୟେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଏବଂ ବର ଦେବତାଙ୍କୁ ବିଧର୍ଜନ କରିବ । ବେଦାନ୍ତର ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାତପାପ ଦ୍ଵାରା ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାଧନା କରି ଘରକୁ ନେବେ ॥

ଇତି ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା ଦିବସ କୃତ୍ୟ ॥

ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାଧନା କୃତ୍ୟ

ଆଦୌ ବରୁଣପୂଜା, ତଦନ୍ତର ଅଭିମନ୍ବିତ ବସ୍ତ୍ର ଧାରଣ ଇତ୍ୟାଦି—ପୀଠ ଉପରେ ମାବାର ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ଵାରା ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖି ତା ଉପରେ ରୂପାରେ ତିଆରି ଚନ୍ଦ୍ର ଥୋଇ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନ କରିବ । ମମାବପ୍ତୋର୍ବରକନ୍ୟାୟୋବିବାହାଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାଧନା କର୍ମରମ୍ଭ ହେଉ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟାଦି ॥ ତା’ପରେ ପୂଜା କରିବ । ମନ୍ତ୍ରେ ଯଥା—
 ଓଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଇଂ ଚନ୍ଦ୍ରେଣ ହୀଣାମି । ଶୁକ୍ଳଂ ଶୁକ୍ଳଶାମୁଦ୍ରମ ମୁଦେନ ।
 ସଗ୍ନେତେ ଗୋରସ୍ଵେତେ ଚନ୍ଦ୍ରଶୀ ସ୍ଵାହା । ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ ଦେଇ ଆବାହନ କରିବ । “ରେହିଣୀ ସହିତ କୃଷଚନ୍ଦ୍ର ଇହା ଗଚ୍ଛ ଇହାଗଚ୍ଛ, ଇତିତସ୍ତୁ, ଇହତସ୍ତୁ ଅସାଧୁଷ୍ଠାନଂ କୁରୁ ମମ ପୂଜାଂ ଗୃହାଣଂ” । ତମଃ ପୁରଂ କଥିତ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ପଞ୍ଚ ଉପବୃତ୍ତରେ ପୂଜା କରିବା । ତା’ପରେ ବଧୂବର ଉଭୟେ ଚତୁର୍ଦ୍ଧସହୋଇ ସାତ ପାପରେ ବନ୍ଦାଧନା କରିବେ । ତଦ୍ଵା ଦୁର୍ବାୟୁକ୍ର ଶୀର ପୁରତ ଶଙ୍ଖ ଧରି କର୍ମ ମନ୍ତ୍ରରେ “ରେହିଣୀ କୃଷ ଚନ୍ଦ୍ରାୟ ଏଷୋର୍ଦ୍ଦ—ସ୍ଵାହା” ଏହିପରି ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେବ ।

ତା’ପରେ ପୁଣ୍ୟାହବାଚନ । “ମମବପ୍ତୋର୍ବରକନ୍ୟାୟୋ ବିବାହାଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାଧନା କର୍ମ ଯତ୍ନକୃତଂତତ୍ ସୁକୃତମସ୍ମା” ତାପରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଇତ୍ୟାଦି ଦେବତା ବିଧର୍ଜନ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେଣୀ । ତାପରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା “ଓଁ ଶ୍ରୀରେଦାଶ୍ରୀବ
ସମୂତ ଅତିଶୋଷ ସମୁଦ୍ଭବ, ଶେଷିଣ ସହ ଶ୍ରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୃହଣାର୍ଥ୍ୟ
ନମୋଽସ୍ତୁତେ ।”

ଇତି ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାପନା ବିଧି

ବର୍ଷକୃତ୍ତି କର୍ମ

ବର୍ଷକୃତ୍ତି ବିବସରେ କନ୍ୟା ସହୃଦ ବର ବରୁଣ ପୂଜା କରି,
ଅଭିମନ୍ଧିତ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ପୁଣ୍ୟାହ୍ନ ବାଚନ କରିବ । ଯଥା—
“ମମାବସ୍ତୋତ୍ତର କନ୍ୟାୟୋ ବସ୍ତ୍ରଃ ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋଚନ କର୍ମାୟୁଃ
ଃ ସୁଦେ ଯଦେତ୍ୟାଦି” “ଆଶ୍ୱିଃ ଠଣାନ” ଇତି ଅନୁବାଦ ପଢ଼ି
ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି ଅର୍ଥାତ୍ ବିବାହ ଦିନ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଉତ୍ତରାୟଣ ବସ୍ତ୍ରରେ
ପଡ଼ିଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥିକୁ ଫିଟାଇ ଦେବ । ତଦୁତ୍ତାରୁ ବର ପୁଣ୍ୟାହ୍ନବାଚନ,
ଆଶ୍ୱିଂ ହଣ ଦକ୍ଷିଣା ଦାନ, ତ ଦେବତା ବିଧର୍ଜନ କରିବ ।

ଅଥ ଶାଶୋଚ୍ଚକ (ଶାହାଡ଼ା) ବିବାହ ବିଧି

(ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ତୃତୀୟ ଥରକୁ ପ୍ରଥମେ
ଶାହାଡ଼ା ବୃଷ ସହୃଦ ବିବାହ କରି ବାର ଗ୍ରହଣ କରିବ)

କନ୍ୟାପିତା ପ୍ରଥୋମତୋ ବରୁଣପୂଜା କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ । (ବିବାହରେ
ବରୁଣ ପୂଜା ଦେଖି) ତତୋ ବାରଦାନକ୍ତ୍ୟଃ (ମୂଳ ପ୍ରଥମ ବରଣ
ବାଦ୍ଦାନାଦି କର୍ମ ଦେଖ । ଶାଶୋଃଚ୍ଚାମୀଂ କନ୍ୟାମିତ ବାଶେଷଟକ)
ତତଃ ଗନ୍ଧାଧିବାସଃ, ବନ୍ଧ୍ୟଶାଲ ରୋପଣଂ, ହରି—ହ୍ରାଧିବାସଃ ।
ମାତୃପୂଜା, ବସୋର୍ଦ୍ଧାର, ଭାଜନାୟଣଃ ।

“ଜରଂ ଗଚ୍ଛତି” ମନ୍ତ୍ରେଣ କନ୍ୟା ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନଂ । ମୁକୁଟ
ବନ୍ଧନଂ । “ଯୁବା ଦୁବାସାଃ” କ୍ଷତି ମନ୍ତ୍ରେଣ । ଦରବରଣଂ ।
ମହାବାକ୍ୟଂ କୃତ୍ୱା, ବନସ୍ତତ ଗୋଷଦ୍ୟ, ଶାଶୋପ—ଶଶ

ପ୍ରବରସ୍ୟ, ସୁମନାମ୍ନଃ ପ୍ରପୌତ୍ରୀଂ, ମହାଦୁମନାମ୍ନଃ ପୌତ୍ରୀ,
ସୁଦୁମନାମ୍ନଃ ପୂତ୍ରୀଂ, ଶାଶୋଚ୍ଚକନାମ୍ନୀଂ ତନ୍ୟାଂ ତୁଭ୍ୟମହଂ
ସଂପ୍ରଦଦେ । ବିବାହରେ ଏ ସମସ୍ତରେ ମୂଳ ଦେଖି ଅର୍ଥାତ୍
ତଦନୁସାରେ କର୍ମ କର) ।

ହସ୍ତ ଗ୍ରସ୍ଥି ବନ୍ଧନଂ । ଗ୍ରନ୍ଥ ମୋଚନଂ । ବ୍ରହ୍ମାବରଣଂ ।
କୁଶକାଣ୍ଡିକା । ଭୂରାଦିସ୍ତ୍ରୀକ୍ଷ୍ମା କୃତନ୍ତା ଦଶାହୁତୟଃ
ତହାତବ୍ୟା । ପୁଣ୍ୟାହବାଚନଂ । ପୁଣ୍ୟାହମିତ୍ୟାଦି ଗୋଷନାମୋ-
ଚାରଣାନ୍ତେରଂ ଆବୟୋବାରକନ୍ୟୟୋ ବିବାହାଞ୍ଚ ହୋମ କର୍ମଣି
ଯତ୍ନକୃତଂ ତତ୍ସମୁକ୍ତମସ୍ତୁ । ଦକ୍ଷିଣା ଦାନ । ତଳ କାଞ୍ଚନବାନଂ ।
ଆଶୀର୍ବାଦଃ । ଏ ସବୁ ବିବାହରେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଭାପରେ କର୍ମ କରନ୍ତୁ ।

ଇତି ଶାଶୋଚ୍ଚକ (ଶାହାଡ଼ା) ବିବାହ ସମାପ୍ତଂ ।

ପରଶିଷ୍ଟ

କତିପୟ ଉପାଦେୟ ବିଷୟ

ଅଥଗୋଷ ପ୍ରବରାୟାୟଃ

ଗୋଷ	ପ୍ରବର
୧ । ଜମଦଗ୍ନି	ଭିବ, ବଶିଷ୍ଠ,
୨ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ମରୀଚି, କୌଶିକ;
୩ । ଗୌତମ	ଗୌତମ, ବଶିଷ୍ଠ, ବୃହସ୍ପତି,
୪ । କାଶ୍ୟପ	କାଶ୍ୟପ, ଅବହ୍ୱାର, ନୈଧ୍ରୁବ,
୫ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ	ଅଗସ୍ତି, ଦଧୀତି, ଜୈମିନି,

୧୬

ବବାହ କୌମୁଦୀ

୬ । ବୃହସ୍ପତି

୭ । ଇନ୍ଦ୍ର କୌଶିକ

୮ । କୃଷିକ

୯ । କୌଶିକ

୧୦ । ଘୃତକୌଶିକ

୧୧ । କାତ୍ୟାୟନ

୧୨ । କୃଷ୍ଣାସେୟ

୧୩ । ଆସେୟ

୧୪ । ଦକ୍ଷସେୟ

୧୫ । ସାକୁତି

୧୬ । ବସୁସ

୧୭ । ଭର୍ଗବ

୧୮ । ଅଙ୍ଗିରସ

୧୯ । ଜୈମିନି

୨୦ । ବୈଶ୍ଵାତ୍ସପତ୍ୟ

୨୧ । ବାସୁକ

୨୨ । ଗୌତମ

୨୩ । କୌଣ୍ଡିନ୍ୟ

୨୪ । ହାଶ୍ଵତସ

୨୫ । କପିଞ୍ଜଳ

ବୃହସ୍ପତି, କପିଳ, ପାବନ,

ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ର, କୌଶିକ,

ଦେବଶଜ, ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର, ଔଦଳ,

କୌଶିକ, ଅସି, ଜମଦଗ୍ନି ବା,

କୌଶିକ, ଅଦମର୍ଶଣ, ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର,

କୃଷକ, କୌଶିକ, ଘୃତକୌଶିକ ବା

ବନ୍ଧୁଳ,

ଅସି, ଭୃଗୁ ବଶିଷ୍ଠ,

କୃଷ୍ଣାସେୟ, ଆସେୟ, ଆଙ୍ଗିରସ,

ଆସେୟ, ଆର୍ଚ୍ଚନାନ୍ୟ, ଶାବାଶୁ,

ଆସେୟ, ଆର୍ଚ୍ଚନାନ୍ୟ, ଶାବାଶୁ,

ଅବ୍ୟାହାର, ଅସି, ସାକୁତି,

ଜମଦଗ୍ନି, ଔବ, ଆୟୁବାନ, ତ୍ୟବନ, ଭୃଗୁ

ଭର୍ଗବ, ଅବଳ, ଆୟୁବାନ ଜମଦଗ୍ନି,

ଅଙ୍ଗିରସ, ବଶିଷ୍ଠ ବାହସ୍ପତି

ଜୈମିନି, ଉଦଥ୍ୟ ସାକୁତି,

ସାକୁତି,

ଅଷୋଭ୍ୟ, ଅନନ୍ତ, ବାସୁକ,

ଗୌତମ, ଅପସାର, ଆଙ୍ଗିରସ,

ବାହସ୍ପତି, ନୈଧ୍ରୁବ,

ବର୍ଗଷ୍ଠ, କୌଣ୍ଡିନ୍ୟ, ମିତ୍ରାବରୁଣ,

କୌଣ୍ଡିୟୁବନାଶୁ, ଅମ୍ବଶସ, ଆଙ୍ଗିରସ

କପିଞ୍ଜଳ, ଔପମନ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ,

ଭରଦ୍ଵାଜ, ବଶିଷ୍ଠ;

୨୭ । ଶାଶୁ ଲୁ	କାଶ୍ୟପ, ଅସିତ, ଦେବଳ,
୨୮ । ଯାସୁ	ଧବେଦ, ସଗତ, ହବ୍ୟ, ଭଗ୍ନ,
୨୯ । ଉଦାଳକ	ପୂତ, ଗାବିଷ୍ଠ, କାନ୍ତି,
୩୦ । ମଧୁଚନ୍ଦ୍ରସ	ମଧୁଚନ୍ଦ୍ରସ, ଇନ୍ଦ୍ର ସୁ,
୩୧ । ଔପବନ	ଶମରଥ୍ୟା ପୁତ୍ର, ଗାବିଷ୍ଠିର, ଅସି,
୩୨ । ଶୀତଞ୍ଜଳ	ମଣ୍ଡପୁ, ବଶୁ, ଆଙ୍ଗିରସ,
୩୩ । ଧନ ଶୁକ୍ଳ	ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର, ମଧୁଚନ୍ଦ୍ରସ, ଧନଞ୍ଜୟ,
୩୪ । ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟ	ଉଦନୁ, ଦେବଶାଳ, ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର,
୩୫ । ଶାବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ	ଭିଷ୍ଠ, ତ୍ୟବନ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ, ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ ଆପ୍ତବତ୍ସ,
୩୬ । ନାରାୟଣ	ନାରାୟଣ, ଅଜମିତ୍, ଆଙ୍ଗିରସ,
୩୭ । ନାଗଧ	ନାଗ, ଅନନ୍ତ, ଅଷ୍ଟୋଭ୍ୟ,
୩୮ । ଉରଦାଜ	ଅଙ୍ଗିରସ, ବାହ୍ମସ୍ପତି, ଉରଦାଜ,
୩୯ । ପାରାଶର	ବାଶିଷ୍ଠ, ଶାକ୍ତ୍ୟ, ପାରାଶର୍ୟ,
୪୦ । ମୁଦ୍ଗଲ	ଅଙ୍ଗିରସ, ଭ୍ରମ୍ୟାଶୁ,
୪୧ । ମୈତ୍ରେୟ	ଆତ୍ରେୟ, ଆତ୍ମନାୟ, ଶ୍ରେଣୀତଥ,
୪୨ । କଶ୍ୟପ	ଅଙ୍ଗିରସ, ଆଜମିତ୍, କାଶ୍ୟ,
୪୩ । ଲୋହିତା ନସ	ଲୋହିତ, ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର, ଆଷଟକ,
୪୪ । କୌଣ୍ଡସ	କୌଣ୍ଡସ, ବିରୁପାକ୍ଷ, ଆଙ୍ଗିରସ

କେଉଁ କେଉଁ ଗୋଷ୍ଠରେ ବିବାହ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠ ।
ପ୍ରବରମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ॥

ଗୋଷ୍ଠାଶାକ୍ତ ସହସ୍ରାଣି ପ୍ରୟତ୍ନାନାଦୁର୍ବ ଦାନ ଚ ॥
ଉନପଞ୍ଚଶ ଦେବେଷାଂ ପ୍ରବରା “ଉଷିଦର୍ଶନାତ୍,

ବୌଧାୟନ କହିଛନ୍ତି ଗୋଷ ସହସ୍ର ଅସୂତ ବା ଅବୂତ
ହୁଏ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରବର ସଂଖ୍ୟା ଅଣସଂଖ୍ୟ, ତାହା ନମ୍ବରେ
କୁହାଯାଇଛି ॥ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଭୃଗୁଗଣ ସପ୍ତସଂଖ୍ୟକ ଯଥା—

ଗୋଷ

ପ୍ରବର

୧ । ବସୁ

ଭର୍ଗବ, ତ୍ୟାବନ, ଆୟୁବାନ, ଔଷ,
ଜାମଦଗ୍ନୀ,

୨ । ବଦ

ଭର୍ଗବ, ତ୍ୟାବାନ୍, ଆୟୁବାନ, ଔଷ, ବୈଦ,

୩ । ଅଶ୍ୱି ଶ୍ରେଣୀ

ଭର୍ଗବ, ତ୍ୟାବନ, ଆୟୁବାନ୍, ଆଶ୍ୱି ଶ୍ରେଣୀ,
ଅନୁପ

ଏ ତନ ଗୋଷରେ ପରସିର ବବାହ ନିଷିଦ୍ଧ ॥

ଗୋଷ

ପ୍ରବର

୪ । ଯାସୁ

ଭର୍ଗବ, ବୈତହବ୍ୟ, ସାବେତସ୍ୟ,

୫ । ମିତ୍ରଯୁବ

ଭର୍ଗବ, ତ୍ୟାବନ, ଦିବୋଦାସ,

୬ । ବୈନ୍ୟ

ଭର୍ଗବ, ବୈନ୍ୟ, ପାର୍ଥ,

ଯୁନକ-ବା

ଶୌନକ

} ଶୂନକ, ଗାତ୍ରମଦ,

“ଯାସୁ ମିତ୍ର ଯୁବା ବୈନ୍ୟାଃ ଶୂନବାଃ ପ୍ରବରେ କଳଃ ସୁଧୃତ୍ୟର୍ଥ-
ସ୍ତଂ ସ୍ତଂ ହିତ୍ତାଗଣଂ ସବେ ବବହେୟୁ ପରବରେଃ ।” ସାରେ

ଏହି ଭୃଗୁଗୋଷ ପ୍ରବରର ଏକତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜ
ଗଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଣରେ ବବାହ କରି ପାରିବେ ॥

ଅଙ୍ଗିରସ ଗଣ ଯଥା—

ଗୋଷ

ପ୍ରବର

୧ । ଆଯାସ୍ୟ

ଅଙ୍ଗିରସ, ଆଯାସ୍ୟ, ଗୌତମ,

ଗୋଷ୍ଠ	ପ୍ରବର
୨ । ଉତ୍ତର୍ୟାନ୍	ଆଙ୍ଗିରସ, ଶାରଦ୍ଦତ, ଗୌତମ,
୩ । କୌଣ୍ଡିନ୍ୟ	ଆଙ୍ଗିରସ, ଔତଥ୍ୟ, କାନ୍ଦୀବତ୍,
୪ । ଦୀର୍ଘତମସ	କାନ୍ଦୀବତ୍, ଗୌତମ, ଦୈର୍ଘ୍ୟତମସ,
୫ । ଔଶନସ	ଆଙ୍ଗିରସ, ଗୌତମ, ଔଶନସ,
୬ । କରେଶୁପାଳ	ଆଙ୍ଗିରସ, ଗୌତମ, କରେଶୁପାଳ,
୭ । ରତ୍ନଗଣ	ଆଙ୍ଗିରସ, ରତ୍ନଗଣ, ଗୌତମ,
୮ । ସୋମରାଜକ	ଆଙ୍ଗିରସ, ସୋମରାଜକ, ଗୌତମ,
୯ । ବାମ ଦେବ	ଆଙ୍ଗିରସ, ବାମଦେବଂ, ଗୌତମ,
୧୦ । ବୃହଦୁକଥ	ଆଙ୍ଗିରସ, ବାହଦୁକଥ, ଗୌତମ

ସପ୍ତସଂଖ୍ୟକ ଅନ୍ତିଗଣ ଯଥା—

ଗୋଷ୍ଠ	ପ୍ରବର (ଅନ୍ତିଗଣ) ଯଥା—
୧ । ଅନ୍ତି	ଆସେୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନାନଶ, ଶାବାଶୁ,
୨ । ବାଞ୍ଛୁତକ	ଆସେୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନାନଶ, ବାଞ୍ଛୁତକ,
୩ । ଗବିଷ୍ଠିର	ଆସେୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନାନଶ, ଗବିଷ୍ଠିର,
୪ । ମୁଦ୍‌ଗଲ	ଆସେୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନାନଶ, ପୌତାତଥ,
୫ । ଧନଞ୍ଜୟ	ଆସେୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନାନଶ, ଧାନଞ୍ଜୟ,
୬ । ସୁମଙ୍ଗଲ	ଅନ୍ତି, ସୁମଙ୍ଗଲ, ଶାବାଶୁ,
୭ । ଅତ୍ରିପୁତ୍ରକାୟସ	ଆସେୟ, ବାମରଥ୍ୟ, ପୌତିକ,

(ଏ ଅତ୍ରିକଣକର ପରସ୍ପର ବିବାହ ନଷ୍ଟିକ୍ଷ)

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଗଣ ଯଥା—

ଗୋଷ୍ଠ	ପ୍ରବର
୧ । କୁଶିକ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଦେବରାତ, ଔଦଳ,

୧୮୭

ବିବାହ କୌମୁଦୀ

୨ । ଲେହନ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଅଷ୍ଟକ, ଲେହନ,	
୩ । ବୈଷକ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ବୈଷକ, ବୈଷକ,	
୪ । କାମକାୟନ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଦେବଶ୍ରବଣ, ଦେବତରସ,	
୫ । ଅଜ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ମାଧୁକ୍ଷାନ୍ଦସ, ଆଜ,	
୬ । ଅଦମର୍ଷଣ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଅଦବର୍ଷଣ, କୌଶିକ,	
୭ । ପୁରଣ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପୌରଣ,	
୮ । ଇନ୍ଦ୍ରକୌଶିକ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ରକୌଶିକ,	ଏ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର
୯ । ଧନଞ୍ଜୟ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ମାଧୁକ୍ଷାନ୍ଦସ, ଗଣକର ପର-
ଧନଞ୍ଜୟ,	ପର ବିବାହ
୧୦ । ଶାକତ	ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, କାତ୍ୟକମଳ,	ନଷ୍ଟିକ ।

କାଶ୍ୟପ ଗଣ ଯଥା—

ଗୋତ୍ର

ପ୍ରବର

୧ । ନିଧୁ ବ	କାଶ୍ୟପ, ଅବହାର, ନୈଧୁ ବ,	ଏ କାଶ୍ୟ
୨ । କୌଶି ନ୍ୟ	କାଶ୍ୟପ, ଅବହାର, ଅସିତ,	ପରପର ଗଣ-
୩ । ରେଭ	କାଶ୍ୟପ, ଅବହାର, ରେଭ୍ୟ,	କର ବିବାହ
୪ । ଶାଶ୍ତିଲ୍ଲ	କାଶ୍ୟପ, ଅସିତ, ଦେବଳ,	ନଷ୍ଟିକ ।

ବିଶିଷ୍ଟ ଗଣ ଯଥା—

ଗୋତ୍ର

ପ୍ରବର

୧ । ବିଶିଷ୍ଟ	ବିଶିଷ୍ଟ, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ, ଆଭରହ-
ବସୁ,	ଏ ବିଶିଷ୍ଟ
୨ । କୌଶି ନ୍ୟ	ବିଶିଷ୍ଟ, ମୈତ୍ରାବରୁଣ, କୌଶି ନ୍ୟ	ଗଣ
୩ । ଉପମନ୍ୟୁ	ବିଶିଷ୍ଟ, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ । ଆଭରହ-
ବସୁ,	ପରପର
ବିବାହ
୪ । ପରଶର	ବିଶିଷ୍ଟ ଶାକ୍ୟ, ପରଶର୍ଯ୍ୟ	ନଷ୍ଟିକ
୫ । ଜାତୁବର୍ଣ୍ଣ	ବିଶିଷ୍ଟ ଅତ୍ର, ଜାତୁକର୍ଣ୍ଣ୍ୟ,	

ଅଗସ୍ତ୍ୟଗଣ ଯଥା

ଗୋଷ୍ଠ	ପ୍ରବର	
୧ । ଇଧୁବାହ ଅଗସ୍ତ୍ୟ, କାର୍ତ୍ତିରୁଦ, ସୋମବାହ,		ଏ ଅଗସ୍ତ୍ୟ
୨ । ସୋମବାହ ଅଗସ୍ତ୍ୟ, ଦାର୍ତ୍ତିରୁଦ, ସୋମବାହ		ଗଣକର
୩ । ସାମ୍ବବାହ ଅଗସ୍ତ୍ୟ, ଦାର୍ତ୍ତିରୁଦ, ସାମ୍ବବାହ,		ପରସ୍ପର
୪ । ଯଜ୍ଞବାହ ଅଗସ୍ତ୍ୟ, ଦାର୍ତ୍ତିରୁଦ, ଯଜ୍ଞବାହ,		ବିବାହ
		ନିଷିଦ୍ଧ

(ଗୋଷ୍ଠ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତକୋ ମୁନିଗଣଃ । (ବିବିକଲ୍ଲୁ ଦ୍ରୁମେ) ଯେଉଁ ରୁଷି ଯଜ୍ଞରେ ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ-
ଥିଲେ ସେହି ରୁଷି ସେହି ଗୋଷ୍ଠରେ ପ୍ରବର ଅଟନ୍ତି)

ବାଟବରଣ କର୍ମେଷ୍ଟିତ ଗରୋମନ୍ତ ଯଥା—ଗରୁଡ଼ାବଂ
ଦୁରଧର୍ଷ୍ୟଂ ମନ୍ତ୍ର ଏହା ବିଶଦାର୍ଥ ଅଟେ ।

ବିଶଦାର୍ଥ—ଗରୁଡ଼ାବଂ ଗରୋମନ୍ତରେ “ଗରୁଡ଼ାବଂ ରାଧର୍ଷ୍ୟଂ” ଏହି
ମନ୍ତ୍ରରେ ଗୋମୟରେ ଥିବା ଉଦର ଶକ୍ତିର ଉଦ୍ଧର୍ଷ ସମ୍ପାଦନ କର-
ଯାଇଛି । କେବଳ ନାମାଗ୍ରସରୁ ଗରୁଡ଼ାବଂ ଗରୋମନ୍ତରେ ପ୍ରୟୁଜ୍ୟ କରାଯାଇ-
ଥିବାର ଅମୁମିତ ହୁଏ । ଗୋବରକୁ ମାଟିରେ ସମିଶ୍ରଣ କରିବାଦ୍ୱାରା
ପୃଥିବୀ ଉଦର ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନା ହୋଇ ଅଧିକ ଶସ୍ୟଶାଳିନୀ ହୁଏ ।
ଶାବଜାତି ତାକୁ ଭକ୍ଷଣ କରି ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଭାବରେ ଶାବନ ଧାରଣ
କରନ୍ତି । ଏଣୁ ଗୋମୟ ଶକ୍ତିକୁ ପୁଷ୍ଟ ଦାୟୀ କହିବା ଉଚିତ ହେଲା ।
ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟକୁ ଲୋକମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପରେ ସମ୍ମାନିତକରିଥାଆନ୍ତି ।
ଗୋମୟ ଶକ୍ତିରୁ ପୃଥିବୀ ବିଶେଷ ଶସ୍ୟଶାଳିନୀ ହେବାରୁ ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
କହିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଗୋମୟ ଶସ୍ୟବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରଧାନ ନାଉପାଦ

ହୋଇ ଜୀବନଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୃତ୍ତି କରୁଥିବାରୁ ଶିଶୁର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେବା ଅପଥାର୍ଥ ନୁହେଁ । ତାପରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଉଦ୍ଧାର କରୁଥିବାରୁ ଉଦ୍ଧାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଶିଷ୍ଠା ବୋଲିଯିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ଏତକ ନୁହେଁ, ତା ପାଖରେ ଆହୁର ଅଭିଭୁକ୍ତ ଅଛି । ଆମର ପୂର୍ବାଶ୍ରୟୀ ରୁଷି ମୁନିମାନେ ଗୋମୟର ଗୁଣ ଜାଣି ଗୃହାଦି ଲାପିବା, ସକାଳୁ ଗୋବର ପାଣି ସିଞ୍ଚିବା ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ଭୃପୃଷ୍ଠସ୍ଥ ଦୁଷ୍ଟ ଶକ୍ତିଗୁ ବନିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଏଣୁ ଏହା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିରାପଦ କରିବାରେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଗୋମୟରୁ ଆୟୁ ବ୍ୟୋମ୍ୟ କେତେକ ଢେଲର ଉପାଦାନରେ ଆଂଶିକ ଭାଗ ନେଇ ଲୋକର ହିତକାରକ ହେଉଅଛି । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ଗୋମୟ-ଶକ୍ତିକୁ ପୃଷ୍ଠା ଦାସୀ, ଶିଶୁର ଆଦି କୁହାଯାଇଛି ।

ଦୈବୀ ବିପଦରେ ବିବାହ ନିର୍ଣ୍ଣୟ

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ ଶସ୍ତ୍ରଭଞ୍ଜେ ଚ ପିତୃବିଂ ପ୍ରାଣସଂଶୟେ
ପ୍ରୌଢ଼ାୟାମପି କନ୍ୟାୟାଂ ନାନୁକୂଳଂ ପ୍ରଜାଷ୍ୟତେ ।

ଅର୍ଥ—ଯଥା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଶସ୍ତ୍ରଭଞ୍ଜ ଓ ମାତାପିତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସଂଶୟ ସମୟରେ ଏବଂ କନ୍ୟାର ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥାରେ ଶୁଭ କାଳକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଶୀଘ୍ର ବିବାହ କରି ଦେବ ॥

ଅଶୌଚରେ ବିବାହ କରିବାର ବିଧି

ଦାନେ ବିବାହେ ଯଜ୍ଞେ ଚ ସଂଗ୍ରାମେ ଦେଶବିପ୍ଳବେ ।
ଆପଦ୍ୟପି ଚ କାଷ୍ଠାୟାଂ ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚଂ ବିଧୀୟତେ ॥
(ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟଃ)

ଅର୍ଥ—ଦାନ, ବିବାହ, ଯଜ୍ଞ, ଯୁଦ୍ଧ ଦେଶରେ ଉପଦ୍ରବ ଓ
କଷ୍ଟକର ବିପଦ ସମୟରେ ଅଶୌଚ ଘଟିଲେ ସଦ୍ୟ ଶୌଚ କରି
କର୍ମ କରିବ ।

ବିବାହୋତ୍ସବଯଜ୍ଞେଷୁ ଭ୍ରମର ମୃତସୂତକେ ।

ପୂର୍ବଫଳନ୍ତିତାର୍ଥେଷୁ ନ ଦୋଷଃ ପରିଗୀର୍ତ୍ତିତଃ (ବୃହସ୍ପତିଃ)

ଅର୍ଥ—ପୂର୍ବଫଳନ୍ତିତ ବିବାହ, ଉତ୍ସବ ଓ ଯଜ୍ଞ କର୍ମମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଜନନାଶୌଚ ବା ମରଣାଶୌଚ ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦୋଷ
ଧରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ବିବାହୋତ୍ସବ ଯଜ୍ଞେଷୁ ଭ୍ରମରମୃତ ସୂତକେ

ପରୈରକ୍ମଂ ପ୍ରଦାତବ୍ୟଂ ଶ୍ରେକ୍ରବ୍ୟସ୍ତ ଦ୍ଵି ଜୋତ୍ସମେଃ ।

(ଷଟ୍ଠିଂଶନ୍ତରେ)

ଅର୍ଥ—ବିବାହ; ଉତ୍ସବ ଓ ଯଜ୍ଞ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଜନନାଶୌଚ ବା ମରଣାଶୌଚ ଘଟିଲେ ନିଜେ ଶାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପିଣ୍ଡ
ନ କରି ପରଗୋଷ୍ଠୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ଵାରା ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଜନ କରାଇବ ।

ବ୍ରତ ଯଜ୍ଞ ବିବାହେଷୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ହୋମେଽଦିନେ ଜପେ

ପ୍ରାରବ୍ଧେ ସୂତକଂ ନ ସ୍ୟାଦନାରବ୍ଧେ ତୁ ସୂତକଂ ।

ପ୍ରାରମ୍ଭୋ ବରଣଂ ଯଜ୍ଞେ, ଫଳନ୍ତୋ ବ୍ରତଜ୍ଞାପୟୋଃ

ନାଦୀଶ୍ରାଦ୍ଧଂ ବିବାହାଦୌ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ପାକ ପରିଷ୍କିୟା ।

(ଉଦ୍‌ବାହତତ୍ତ୍ଵେ)

ଅର୍ଥ—ବ୍ରତ, ଯଜ୍ଞ, ବିବାହ ଯଜ୍ଞ, ହୋମ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପୂଜା ଓ ଉପ
ଭଦ୍ୟାଦି କର୍ମମାନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ପରେ ଅଶୌଚ ଘଟିଲେ
କର୍ମ ବନ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅଶୌଚ
ଘଟିଲେ କର୍ମ ବନ୍ଦ ହେବ । ଋତ୍ଵିଜ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ବରଣ କଲେ

ଯଜ୍ଞର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ସ୍ୱକଳ୍ପ କଲେ ବ୍ରତ ଓ ଜପର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ବୃଦ୍ଧି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲେ ବିବାହ ଓ ଦେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଦି କର୍ମର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ଶ୍ରାଦ୍ଧାଳ ପାକ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ଗୃହ୍ୟସମ୍ପର୍କସ୍ୟ ଯଜମାନଃ ଉଚ୍ଛି କଃ ।

ପାଣ୍ଡୁର୍ଗୌରେ ପଡ଼ିଲେ ନାଶୋଚମିତି ନିଶ୍ଚୟ ॥ (ବ୍ରାହ୍ମେ)

ଅର୍ଥ—ଉଚ୍ଛି କ୍ମାନେ ଯଜମାନଠାରୁ ସମ୍ପର୍କଗ୍ରହଣକଲ ପରେ ଅଶୋଚ ହେଲେ ତାହା ଧରଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବରୁ ଅଶୋଚ ଧରଯାଏ ।

ବିବାହ କାଳରେ କନ୍ୟା ରତ୍ନମଣି ହେଲେ

ବିବାହ ବିଧି

ବିବାହେ ବିଧିତେ ଯଜ୍ଞେ ହୋମକାଳେ ଉପସ୍ଥିତେ ।

କନ୍ୟାମତୁମଣୀଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା କଥ କୁଟନ୍ତି ଯାଜ୍ଞିକାଃ

ସ୍ୱାପୟିତ୍ୱା ତୁ ତାଂ କନ୍ୟାମଚ୍ଛୟିତ୍ୱା ଯଥାବିଧି ।

ଯୁଜ୍ଞାନାମାଦୃତିଂ ହୃତ୍ୱା ତତଃ କର୍ମ ନିଯୋଗେତ୍ (ଯଜ୍ଞପାଶ୍ୱେ)

ଅର୍ଥ—ବିବାହ, ଯଜ୍ଞ ଓ ହୋମ ସମୟରେ କନ୍ୟା ରତ୍ନମଣି ହେଲେ ତାହାକୁ ସ୍ନାନ କରାଇ ବିଧିପୂର୍ବକ ସ୍ୱସ୍ନାନ କରି ଆଦୃତି ଦେଇ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ କରିବ ।

ବିବାହ କାଳରେ ମାତା ରଜସ୍ୱଳା ହେଲେ ବିବାହ

ବିଧିର

ପ୍ରାରମ୍ଭାତ୍ (ନାରୀଶ୍ରାଦ୍ଧାତ୍) ପ୍ରାରବ୍ଧବିବାହସ୍ୟ ମାତା ଯଦି ରଜସ୍ୱଳା ।

ନିବୃତ୍ତିପ୍ରସ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟା ସହସ୍ର ଶ୍ରୁତିଭେଦାନତ୍ । (ମାଧ୍ୟମ୍ୟେ)

ଚୌଳେ ଚ ବ୍ରତବନ୍ତେ ଚ ବିବାହେ ଯଜ୍ଞକର୍ମଣି ।

ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟା ରଜସ୍ୱଳା ଯସ୍ୟ ପ୍ରାୟସ୍ତସ୍ୟ ନ ଗୋଭନଂ (ମେଧାତତ୍ୱଃ)

ଅର୍ଥ—ବିବାହର ନାନ୍ଦୀଶ୍ରାବ ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ମାତା ରଜସ୍ବଳା ହୁଏ, ତେବେ କର୍ମ କରିବ ନାହିଁ । ଏହା ଅନେକ ଶୁଭର ମତ । ରୁଡ୍ରାକର୍ମ, ଉପନୟନ, ବିବାହ ଓ ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ଶ୍ରାୟ୍ୟା ରଜସ୍ବଳା ହେଲେ ତାହାର ଶୁଭ ହୁଏ ନାହିଁ । ବିବାହ, ବ୍ରତ ଓ ରୁଡ୍ରାକର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାତା ଯଦି ରଜସ୍ବଳା ହୁଏ ତେବେ ସେ କର୍ମ କରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶୁଭାଭିଳାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସେ ସମୟରେ କର୍ମ ନ କରି ଶୁଭ ହେଲା ପରେ କରିବେ ।

ରାହିଦାନର ବିଧିନିଷେଧ

ରାହୌ ଦାନଂ ନ ଶଂସନ୍ତି ବିନାରୁଦ୍ଧପୁଦଷିଣାଂ ।

ବିଦ୍ୟାଂ କନ୍ୟାଂ ଦ୍ବିଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାପମନ୍ନଂ ପ୍ରତିଶ୍ରୟଂ ॥

(ମହାଭାରତେ) ॥

ହେ ଦ୍ବିଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଅଭୟଦାନ, ବିଦ୍ୟାଦାନ, କନ୍ୟାଦାନ, ଗାପଦାନ, ଅନ୍ନଦାନ ଓ ପ୍ରବାସୀକୁ ଆଶ୍ରୟଦାନ ବ୍ୟତିରେକେ ବର୍ତ୍ତିରେ ଅନ୍ୟ ଦାନ ନଷ୍ଟିକ ।

ବିବାହରେ ବାଦ୍ୟାଦି ଉତ୍ସବ କରିବାର ବିଧି ଓ ତାହାର ଫଳ

ତାଂ ତତ୍ତ୍ବା ଚ ପିତା କନ୍ୟା ଭୂଷଣାକ୍ତାଦନାଶନେଃ ।

ପୂଜୟନ୍ ସ୍ବର୍ଗମାମ୍ନୋତ ନିତ୍ୟମୁତ୍ସବକୃତ୍ରିଷୁ ।

ମାଙ୍ଗଲାନି ଚ ବାଦ୍ୟାନି ବ୍ରହ୍ମଦୋଷଂ ଚ ଗୀତକଂ ।

ରତ୍ନାର୍ଥଂ କାରୟେଦ୍ବିଦ୍ବାନମାଙ୍ଗଲବିନାଶନଂ । (ମହ୍ୟୟୁରଣେ)

ଭୂଷଣ, ବସ୍ତ୍ର, ଭୋଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦିଦ୍ବାରା ବରକୁ ପୂଜା କରି ଓ ବାଦ୍ୟାଦି ଉତ୍ସବ କରି କନ୍ୟାପିତା କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରି ନିତ୍ୟ ସ୍ବର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ବିଦ୍ବାନ୍ ଲୋକେ ଅମଙ୍ଗଳର ବିନାଶ ଓ ସମ୍ପଦର ବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ
ବିବାହ ସମୟରେ ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ ଧ୍ବନି, ବେଦପାଠ, ଗୀତ ଓ
ଗାୟନାଦି ଉତ୍ସବ କରାଇବେ ।

ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ହୁଳହୁଳୀ ଧ୍ବନିକରିବା ବିଧି

ବଳି କର୍ମଣି ଯାଯାୟାଂ ପ୍ରବେଶେ ନବବେଶ୍ମନଃ ।

ମହୋତ୍ସବେ ଚ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟେ ତସ ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ଧ୍ବନି ଶୁଭଃ ॥

(ମତ୍ସ୍ୟସ୍ମୃତ୍ତି)

ଅର୍ଥ—ଦେବପୂଜାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ, ଯାଯାସମୟରେ, ନୂତନ
ଗୃହପ୍ରବେଶ କାଳରେ ଓ ମହୋତ୍ସବାଦି ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମୁଖଧ୍ବନି ଅର୍ଥାତ୍ ହୁଳହୁଳୀ ଶବ୍ଦ ଶୁଭପ୍ରଦ ଅଟେ ।

କନିଷ୍ଠ ବେଦା କର୍ମ କେବଳ ମାତାର, ଏହାର, କାରଣ
ଏହିପରି ହୋଇପାରେ—କନିଷ୍ଠ ବେଦା କର୍ମ ବେଦବିହିତ ନୁହେଁ
ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ, ଯେହେତୁ ଏଥିରେ କୌଣସି ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରର
ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ମାତାର । ଝିଅର ବିବାହରେ
ସ୍ତ୍ରୀକାରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବେଦାରେ କନ୍ୟାଦାନ, ବର ବରଣାଦି
ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପିତା କରିବାର ବିଧାନ ହେଲା ବା ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ
କନ୍ୟା ପକ୍ଷରେ ପିତା ଯେପରି ମାତା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ
ମାତାର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ବେଦାରେ ନ ହେଲେ ମାତା ଦୁଃଖର ସହିତ
ଭାବପାରେ ଯେ, ମୁଁ ବହୁଯାତନା ସହି ଦଶମାସ ଗର୍ଭରେ ଧରିଝିଅ
ଜନ୍ମ କରି, ତା ପରେ ପ୍ରକୃତ ପାନାଦି ଦ୍ବାରା ଝିଅକୁ ବଢ଼ାଇ ବିବାହ
ଉପୟ କ୍ରା କରି, ମାତ୍ର ବିବାହରେ ମୋର କୌଣସି ଅଧିକାରରହିଲା
ନାହିଁ । ଏଣୁ ପୁରୀରୁପାର୍ଯ୍ୟମାନେ ମାତାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
କନିଷ୍ଠ ବେଦା କର୍ମର ବିଧାନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

କନ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ କୌତୁକ ସୂତ ବାନ୍ଧିବାର ନିୟମ ॥
 ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ବାମକରେ ଚୈବ ବ୍ରତେ ବୈ ସୂତଧାରଣଂ ।
 ବିବାହେ ଚୈବ ନାଗଣାଂ ବଧୂପ୍ରିୟାଦକ୍ଷିଣେ କରେ ॥
 (ବିବ୍ୟସିଂହ ବାଳପ୍ରେସ୍ତେପକତୌ)

ମଧୁପର୍କ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଭାବର ନିୟମ

ମଧୁପର୍କେ ଦଧିଭାବେ ପୟୋ ଜଳଂ ପ୍ରତିନିଧିଃ । ମଧୁଭାବ
 ଦୃଢ଼ଂ ଗୃହୋ ବା ବତି ଆଶୁଳାୟନ । (ମଧୁପର୍କରେ ଦଧିର
 ଅଭାବରେ ଦୁଗ୍ଧ କିମ୍ବା ଜଳ ବ୍ୟବହାର କରିବ । ମଧୁର ଅଭାବରେ
 ଦୃଢ଼ ବା ଗୁଡ଼ ବ୍ୟବହାର କରିବ ।)

ମଧୁପର୍କ ପ୍ରାଣନର ଫଳ

ମାତୃଗର୍ଭେ ତୁ ଯତ୍ପାପଂ ମାତୃସ୍ତନପରିଗ୍ରହେ ।
 ତସ୍ୟ ଶ୍ରେୟାର୍ଥାର୍ଥଂ ମଧୁପର୍କଂ ଚ ପ୍ରାଣୟେତ୍ ॥

ମଧୁପର୍କ ଭାଗ ପରିମାଣ

ଦୃଢ଼ମେକପଳଂ ଚୈବ ମଧୁ ଦ୍ଵିପଳମେବ ଚ
 ବଧୂ ଶିପଳକଂ କୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ନଧୁପର୍କୋଽପ୍ୟଂ ବିଧିଃ ॥

ପ୍ରାଣନରେ ମଧୁପର୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏହାର ପ୍ରମାଣବାକ୍ୟ—
 ମଧୁପର୍କେ ଚ ସୋମେ ଚ ଅପ୍ସୁ ପ୍ରାଣାଦୁଚ୍ଛିଷ୍ଟତ ।
 ନୋଚ୍ଛିଷ୍ଟଂ ତୁ ଭବେତ୍ ଆସେୟ ବଚନଂ ଯଥା ।
 ଶେଷମୁଚ୍ଛିଷ୍ଟ ପାତ୍ରଂ ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣାୟ ସମର୍ପୟେତ୍ ॥

ବରସ୍ୟ ଯା ଭବେଚ୍ଛାଶା ଦତ୍ୟାତୁତାଚ୍ଛାନ୍ତେନେପି ଚ ।

ମଧୁପର୍ବଃ ପ୍ରଦାତବ୍ୟଃ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋଽନ୍ୟ ଶାଖିନଃ ॥

(ଗୃହ୍ୟସମିତିଷ୍ଠେ)

ଅର୍ଥ—ଆମେୟ କହିଛନ୍ତି, ମଧୁପର୍ବ, ସୋମରସ, ଜଳ ଓ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣଦ୍ରବ୍ୟ ଅନ୍ନ, ଏମାନେ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଠ ନୁହନ୍ତି । ମଧୁପର୍ବ ପ୍ରାଣନ ପରେ ଅବଶେଷ ସହିତ ପାତ୍ର ନଜ ଶାଖାଧ୍ୟାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦେବ । ଅନ୍ୟ ଶାଖାଧ୍ୟାୟୀ ଦେବ ନାହିଁ ॥

ଦୁଇଥର ବରଣ କରିବାର ପୁରାତନ ପ୍ରଥା

ବସୁଧୁଗ୍ଧଂ ମାଲ୍ଲଧୁଗ୍ଧଂ ନାରିକେଳଂ ସକାଞ୍ଜନଂ

ଉପସାଦଂ ବିନା ଗନ୍ଧଂ ଗୃହ୍ୟତ୍ବା ସୁଧମାହତଃ

ତ୍ରେତାୟାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶଜ୍ୟ ବଶିଷ୍ଠବଚନେ ଚ

ବିବାହେ ରାସତନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ଜନକୋ ବରଦେୟଂ ।

ଉଦକଂ ଘାୟତେ ପୂର୍ବଂ ପଶ୍ଚାତ୍ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାୟତେ ।

ଏଷ ଏବ ବିଧିଞ୍ଜେ ଯେ ବିବାହେ ବରଣଦେୟଂ ॥

ଅର୍ଥ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଗୁରୁଦେବ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ବଚନାନୁସାରେ ତ୍ରେତାୟୁଗରେ ଜନକ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିବାହ ସମୟରେ ଦୁଇଥର ବରଣ କରି ପ୍ରଥମ ଜଳଦାନ ତତ୍ପରେ କନ୍ୟାଦାନ କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାରୁ ବିବାହରେ ଦୁଇ ଥର ବରଣ କରାଯାଉଛି ॥

କେଉଁ କେଉଁ କର୍ମରେ ମହାକାବ୍ୟ କରାଯାଏ

ତାହାର ପ୍ରମାଣ

କନ୍ୟାକାଣ୍ଡୁତଳା ନାଗଦାସୀରଥମସ୍ତମୁଗାଃ ।

କନ୍ୟା ଚ କପିଳାଧେନୁର୍ମହାଦାନାନି ବୈ ଦଶ ॥

ଅର୍ଥ—କନକ (ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମାଦି), ଅଶ୍ୱ, ତିଳ, (ତିଳ-
ପୁରୁଷ ପ୍ରଭୃତି) ଗଜ, ଦାସୀ, ରଥ, ପୃଥ୍ୱୀ (ଭୂମି), ମୃଗ, କନ୍ୟା
ଓ କପିଳାଧେନୁ—ଏହି ଦଶଗୋଟି ଦାନକୁ ମହାଦାନ କହନ୍ତି ।
ଏହି ମହାଦାନମାନଙ୍କରେ ମହାବାକ୍ୟ ॥

କେଉଁ କେଉଁ କର୍ମରେ ପ୍ରବରର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବ

ଭୂଳାପୁରୁଷଦାନେ ତ ତଥା ତ ହାଟକ ତଳେ ।

କନ୍ୟାଦାନେ ତଥୋତ୍ତର ଶୀର୍ଷସ୍ଥେ ପ୍ରବରଦିନଂ ॥

(ମହାପୁରାଣେ)

ଭୂଳାପୁରୁଷ ଦାନରେ, ଅଧିକ ପରିମାଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣଦାନରେ ଏବଂ
କନ୍ୟା ଦାନରେ ଓ ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରବରଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବ ।

ଦାନରେ ଭୋଜନ ବିଚାର

ଭୁକ୍ତା ସମ୍ବଦ୍ଧହେତୁ କନ୍ୟାଂ ସାବିତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣେ ତଥା ।

ଉପୋଷିତଃ ସୁତାଂ ଦଦ୍ୟଦର୍ଚ୍ଚିତାୟା ଦ୍ୱିଜନ୍ତନେ ॥ (ବ୍ୟାସଃ)

ଅର୍ଥ—ବର ଭୋଜନ କରି କନ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ,
ବ୍ରହ୍ମରାଜ ମଧ୍ୟ ଭୋଜନ କରି ସାବିତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ, ମାତ୍ର
କନ୍ୟାପିତା ଜଳାହାର ନ କରି ବରକୁ କନ୍ୟାଦାନ କରିବେ । ଏହା
ବ୍ୟାସ କହିଅଛନ୍ତି ॥

କନ୍ୟା ଦେବୀ ବୋଲାଇବାର ପ୍ରମାଣ

ଯାବନ୍ନ ପୂଜୟଦେବୀଂ ତାବଦେବୀ ନ କନ୍ୟକା ।

କନ୍ୟାଦେବୀ ସମାଶ୍ୟାତା ଷଡ୍ଭର୍ଗାଦୌ ବ୍ୟାଧୃତେ ॥

ସୁତଗୟାଂ ପଦ୍ମିନୀ ଦୃଷ୍ଟା

ଅନ୍ୟତ—

ଶର୍ମାଖ୍ୟଃ ପ୍ରାପ୍ତଗାୟତ୍ରି ନାମାଖ୍ୟଃ ସ୍ୟାତ୍ତଦା ଶିଶୁଃ ।

ନାମ୍ନୀ ତୁ ପୂର୍ବଗୋଷ୍ଠା ଯା ଦେଶ ଉତ୍ତରତଃ ସ୍ମୃତା ॥

(ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର କାର୍ତ୍ତବ୍ୟାଂ)

ଦାତା ଓ ପ୍ରତିଗ୍ରହୀତର ଉପବେଶନ ନିୟମ

ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ଗୋ ଦାତା ଗ୍ରହଣ ଚ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟଃ ।

ଏଷ ଦାନବଧୃତ୍ୱେ ବିବାହେ ତୁ ବ୍ୟତିହତଃ ॥

ବ୍ୟତିହତ ଇତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତଃ ଖଃ ସପ୍ରଦାତା, ପ୍ରତିଗ୍ରହୀତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତଃ
ତଥାଚ ସମ୍ବନ୍ଧବେଦେ—

ପ୍ରାଣୀ ଶାୟାଭିରୁପାୟ ବାୟୁ ଶୁଚିଧନିଧିଃ ।

ଦଦ୍ୟାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତଃ କନ୍ୟାଂ କ୍ଷଣେ ଲକ୍ଷଣସ୍ତସ୍ମତେ ॥

ଅର୍ଥ—ସବୁ ଦାନରେ ଦାତା ପୂର୍ବମୁଖ ଓ ଗ୍ରହଣା ଉତ୍ତର
ମୁଖ ହୋଇ ବସିବ । ଦାନମାତ୍ରରେ ଏହି ବଧୂ ପ୍ରତିକଳ୍ପ । କିନ୍ତୁ
ବିବାହ ସମୟରେ ଏହାର ବ୍ୟତିହତ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦାତା
ପଶ୍ଚିମମୁଖ ଓ ଗ୍ରହଣା ପୂର୍ବମୁଖସ୍ଥିତ ସୁଲକ୍ଷଣ ବରକୁ ଅଗ୍ନି-
ସମୀପରେ ଶୁଭକ୍ଷଣରେ ପଶ୍ଚିମମୁଖ ହୋଇ କନ୍ୟା ଦାନ କରିବ ।

ଚୂଡ଼ାକରଣ, ମେଖଳା ବନ୍ଧନ, ସାବିତ୍ରୀପ୍ରଦାନ ଓ ବେଦପଠନ
ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମରେ ବ୍ରହ୍ମରୁଷୀ ବସିବାର ଦିନ ନରୂପଣ ॥

ସାବିତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣାଦ୍ୟବେଦପଠନେ ସ୍ୟାନ୍ନେତଳାବନ୍ଧନେ ।

ଚୂଡ଼ାକର୍ମଣି ଶ୍ରେୟନାୟବଧନେ ଗୃହ୍ୟଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତଃ ଖଃ ॥

ଅର୍ଥ—ସାବିତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣରେ, ଆଦ୍ୟବେଦପଠନରେ,
ମେଖଳାବନ୍ଧନରେ, ଚୂଡ଼ାକର୍ମରେ, ଉପନୟନର କ୍ଷୌରରେ
ବ୍ରହ୍ମରୁଷୀ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଖ କରି ବସିବ ॥

କନ୍ୟାଦାନ ପଲ

କୂସାରମପ୍ରପାକାଶ ତଥା ବୃକ୍ଷାଦିରୋପକଃ ।

କନ୍ୟାପ୍ରଦଃ ସେତୁକାଶ ସ୍ୱର୍ଗମାପ୍ନୋତ୍ୟସ୍ତଶ୍ଚୟଃ ॥ (ଯମଃ)

ଯମ କହିଛନ୍ତି—କୂପ, ଆରମ୍ଭ ଓ ପ୍ରପା (ଜଳସମ୍ପଦ) ପ୍ରସୂତକାଶ,
ବୃକ୍ଷରୋପଣକାଶ, କନ୍ୟାଦାନ ଓ ସେତୁ ନିର୍ମାଣକାଶ ଏମାନେ
ନିଃସନ୍ଦେହରେ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ॥

ଲୁଣ ରଜ୍ଜୁରେ ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି (ବନ୍ଧନ) କାରଣ

ଅପୂର୍ବେୟଂ ହରେର୍ମୟା ଶିଗୁଣା ରଜ୍ଜୁରୂପିଣୀ ।

ତଦ୍ବାବଦଂ ନ ଚଳତି ଚିତ୍ତଂ ଧାବତି ଧାବତି ॥

ଅପୂର୍ବା ଶିଗୁଣା ରଜ୍ଜୁ ବିଧାତା ଯାଚ ନିର୍ମିତା ।

ସତ୍ତ୍ୱଂ ରଜସ୍ରମଶ୍ଚୈବ ଶୁଭବଦନମୁଚ୍ୟତେ ॥

ଅର୍ଥ—ଭଗବତ୍ ସୃଷ୍ଟି ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ ଏହି ଶିଗୁଣସ୍ୱରୂପ
ମାୟାରୂପ ରଜ୍ଜୁରେ ହସ୍ତବନ୍ଧନ ହେଲେ ସର୍ବଦା ଧାବମାନ ହେଉ-
ଥିବା ମନ ଆବଦ୍ଧ ହୁଏ, ଅତଏବ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ହସ୍ତବନ୍ଧନ
ଶୁଭ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି ।

ଯୌତୁକ ଦ୍ରବ୍ୟ

କନ୍ୟାଦାନମାରତ୍ୟ ଚତୁର୍ଥୀକର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ବିବାହ
ଶଦେନୋଚ୍ୟତେ, ତନ୍ମଧ୍ୟେ କନ୍ୟାୟା ସ୍ୱପିତାଦିଭ୍ୟା ପଞ୍ଚନଂ
ପ୍ରାପ୍ତଂ ତତ୍ ଯୌତୁକଂ । (ହରିହରଃ)

ଚିନ୍ତା ହସ୍ତରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ନିଷେଧ—

ସ୍ୱଗୃହଂ ଯଜ୍ଞଶାଳାଂ ଚ ବିବାହଂ ସିନ୍ଧୁମଜ୍ଜନଂ ।

ଶିକ୍ତେ ହସ୍ତେ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଈଶ୍ୱରଂ ଦୈବତଂ ଗୁରୁଂ

ବିବାହ କୌମୁଦୀ ଦଶଦୋଷ ଲକ୍ଷଣ

ନିଲ୍‌ଜା ଚୌରବୃତ୍ତିଷ୍ଠ ଡାକନା ବ୍ୟଭିଚାରଣୀ
ମୁଖର ହଂସ୍ରା ଦୁଷ୍ଟା ମିଥ୍ୟାବାଦନୀତୋଷିଣୀ
ଏଲାପୁନପର ଭୂପୋ ଦଶଦୋଷା ଇତି ସ୍ମୃତାଃ ॥

୧ । ନିର୍ଲକ୍ଷା, ୨ । ଶ୍ୱେରଣୀ, ୩ । ଡାହାଣୀ,
୪ । ବ୍ୟଭିଚାରଣୀ, ୫ । କଟୁଭାଷିଣୀ, ୬ । ହଂସାକାରଣୀ,
୭ । ଦୁଷ୍ଟମିତାରଣୀ, ୮ । ମିଥ୍ୟାବାଦନୀ, ୯ । ସର୍ବଦା ଅସନ୍ନସ୍ଥା;
ବାରମ୍ବାର ଶାଶୁଘରୁ ପଳାଉଥିବା—ଏହିମାନଙ୍କୁ କନ୍ୟାର
ଦଶଦୋଷ କହନ୍ତି ।

ବିବାହ ଆଠ ପ୍ରକାର, ଯଥା—୧—ବ୍ରାହ୍ମ, ୨—ଦୈବ,
୩—ଆଶ୍ୱ, ୪—ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ, ୫—ଆୟୁର, ୬—ଗାର୍ବ, ୭—
ରକ୍ଷସ, ୮—ପୈଶାଚ ।

ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦର ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ବିବାହ ବର୍ଣ୍ଣନ ଯଥା—
ଭରାରେ ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ୟାଦ୍ୟା ରଜ୍ଜା ଗାର୍ବରକ୍ଷସୌ ।
ରକ୍ଷାସାଶ୍ୱାୟୁର ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ରୋ ବୃନ୍ଧ୍ୟସ୍ତୁ ଗର୍ହ୍ୟତଃ ॥

ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟା—ବାହୁ, ଦୈବ, ଆର୍ଷ ଓ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ଏ
ବୃତ୍ତିପ୍ରକାର ବିବାହ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର । ଏ ବୃତ୍ତିପ୍ରକାର ବାଦ୍,
ଗାର୍ବ, ରକ୍ଷସ ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାର କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର । ପୂର୍ବ ଛ' ପ୍ରକାର
ବାଦ୍ ଆୟୁର ଓ ଆୟୁର ବିବାହ ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ଅଟେ ॥
ପୈଶାଚ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଗର୍ହ୍ୟ ଅଟେ—

ବ୍ରାହ୍ମ ବିବାହ ଲକ୍ଷଣ ଯଥା—

ବ୍ରାହ୍ମୋ ବିବାହ ଆହୁୟ ଧାୟୁତେ ଶକ୍ରଂଲଂକୃତା ।
ଭଜଃ ଶୂନାତ୍ୟଭୟତଃ ପୁରୁଷାନେକବଂଶତ ॥

ଅର୍ଥ—ବରକୁ ନିଜ ଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଣି ଯଥାଶକ୍ତି ଅଳଂ କୃତା କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏହାକୁ ବାହୁବିବାହ କୁହାଯାଏ । ଏ କନ୍ୟାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପୁଅ ଉଭୟକୁଳର ଏକୋଇଶ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାର କରେ । ୧ ।

ଦୈବ ବିବାହ-ଆର୍ଷ ବିବାହ ଲକ୍ଷଣ ଯଥା—

“ଯଜ୍ଞ 'ସ୍ତ୍ରୀୟାତ୍ମି' ଜେ ଦୈବ ଆଦାୟାର୍ଣ୍ଣସ୍ତୁ ଗୋଦୟଂ,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପ୍ରଥମକ୍ଳଃ ପୁନାତୁତ୍ତରଜଶ୍ଚ ଷଟ୍ ॥”

ଦୈବ ବିବାହ—ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ପୁରୋ-
ହିତଙ୍କୁ କନ୍ୟା ଦେଲେ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପୁଅ ଉଭୟ କୁଳର
ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାର କରେ ।

ଆର୍ଷବିବାହ—କନ୍ୟାପିତା ବରଠାରୁ ଦୁଇଗୋଟି ଗୋରୁ
ନେଇ କନ୍ୟା ସହିତ ସେହି ଗୋରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦାନ କଲେ ତାଙ୍କଠାରୁ
ଉତ୍ପନ୍ନ ପୁଅ ଉଭୟ କୁଳର ଛଅ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାର କରେ । ୩ ।

କାୟ (ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ) ବିବାହ ଯଥା—

ସ କାୟ ପାବୟେଉକ୍ଳଃ ଷଡ୍ ବଂଶ୍ୟାନ୍ ସହାମ୍ବନା”

ଅର୍ଥ—କାୟ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ବିବାହ ଯଥା—କନ୍ୟା-
ପିତା ବରକୁ କହିବେ କି ତୁମ୍ଭେ ଏହି କନ୍ୟା ସହିତ ଧର୍ମ ଆଚରଣ
କର ଓ କନ୍ୟା ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଧର୍ମାଚରଣ କରୁ । ଏହା କହି କନ୍ୟା
ଦାନ କଲେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପୁଅ ଉଭୟ କୁଳର ଛଅ ପୁରୁଷ
ସହିତ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରେ । ୪ ।

ଆସୁଗଦି ବିବାହ; ଯଥା—

“ଆସୁଗେ ଦ୍ରବିଣାଦାନାତ୍ ଗାରବଂ ସମୟାନ୍ ମିଥଃ ।
ରାକ୍ଷସେ ଯୁଦ୍ଧହରଣାତ୍ ପୈଶାଚଃ କନ୍ୟାକା ଛଳାତ୍ ।”

ବୀର ନିକଟରୁ ଧନ ନେଇ ତାହାକୁ କନ୍ୟା ବିବାହ କରି-
ଦେଲେ ଆସୁର ବିବାହ ହୁଏ । ୫ ।

ଗାରବଂ—ସ୍ନେହବଶ ହୋଇ ସୁଇଛାରେ ବର କନ୍ୟାକୁ
କହିବ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଶ୍ରୀୟା ହେଲ । କନ୍ୟା ବରକୁ କହିବ ତୁମ୍ଭେ
ମୋର ପତି ହେଲ । ଏପରି ଉଭୟେ ଶପଥ କରି ବିବାହ କଲେ
ଏହାକୁ ଗାରବଂ ବିବାହ କହନ୍ତି । ୬ ।

ରାକ୍ଷସ—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟକରି କନ୍ୟା କନ୍ୟାପିତାଠାରୁ
କନ୍ୟା ବଳାତ୍କାରରେ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ବିବାହ କଲେ, ଏହାକୁ
ରାକ୍ଷସ ବିବାହ କହନ୍ତି । ୭ ।

ପୈଶାଚ—କପଟରେ କନ୍ୟାକୁ ଭୁଲାଇ ବିବାହ କଲେ
ଏହାକୁ ପୈଶାଚ ବିବାହ କହନ୍ତି । ୮ ।

ପ୍ରୋକ୍ତ ଗାରବାଦି ମତରେ କନ୍ୟାକୁ ସ୍ବାୟଂଭୀକୃତ କର-
ଗଲେ ହେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିଧାନନୁସୂତ ବିବାହ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ
ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ସମକକ୍ଷରେ ବିବାହ କର୍ମ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଚୂଡ଼ା କମାଦି କର୍ମରେ ବହୁଗୁରୀ

ବସିବାର ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ

ସାବିତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣାଦ୍ୟ ବେଦ ପଠନେ ସ୍ୟାନ୍ନେଶଳା ବନ୍ଧନେ ।

ଚୂଡ଼ାକର୍ମଣି ଶ୍ଵେତନାୟୁ-ବପନେ ଗୃହଣଂଶ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ଧୁଶଂ ॥

ଅର୍ଥ—ସାବିତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରଗ୍ରହଣରେ, ଆଦ୍ୟବେଦ ପଠନରେ,
ମେଶଳା ବନ୍ଧନରେ ଚୂଡ଼ା କର୍ମରେ, ଉପନୟନର ଶୈଳରେ,
ବ୍ରହ୍ମରୂପ ପଶୁ ମୁଖ କରି ବସିବ ।

ବରର ପାଦ ଯୋଡ଼ ନୟନ

ଗୁହ୍ୟସୂତ୍ର କାରିକାୟାଂ—

ନୌବାୟଂ ବୟସା ବୃଦ୍ଧୋ ଜାମାତା ନ ହି ତତ୍ତ୍ୱଶାତ୍ ।

କମର୍ଥଂ ପାଦ ଯୋଡ଼ଞ୍ଚ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ କନ୍ୟାପିତା ପୁନଃ ॥

କନ୍ୟାପିତା ବୃଦ୍ଧଃ ପୁଂସଃ ବିବାହାର୍ଥ-ମୁପା ଗତଃ ।

ଅତୋ ନାରାୟଣ ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଦଯୋଡ଼ଂ ବିଧିସ୍ମୃତେ ॥

ଅର୍ଥ—ଯେ ବୟୋବୃଦ୍ଧ ନୁହେଁ ବା ସେ ସମୟରେ ଜାମାତା ହୋଇ ନାହିଁ ଏହିପରି ବରର କନ୍ୟାପିତା ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ଦେବ କାହିଁକି ? କନ୍ୟାପିତା ପୁଂସରୁ ବରକୁ ବର ନୟନଶ ବାଟବରଣ କରି ଆଣି ଅଛି । ବର ମଧ୍ୟ ବିବାହ ନିମିତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ବର ସାକ୍ଷାତ୍ ନାରାୟଣ ସ୍ୱରୂପ ଥିବାରୁ ବରର ପାଦ ଧୋଇ ଦେବା ବିଧି ।

କାହିଁରେ ବରର ପାଦ ଯୋଡ଼ ବରବ

ନାରାଜେଲୋଦକଂ କ୍ଷୀରଂ ହରିଦ୍ରାଚନ୍ଦନଂ ଜଳଂ ।

ବିବାହେ ପାଦଯୋଡ଼ାର୍ଥଂ ଗୁନ୍ୟସ୍ତ ପରିବର୍ଜୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—ନାରାଜେଳ ଜଳ, କ୍ଷୀର, ହଳଦୀପାଣି, ଚନ୍ଦନପାଣି ଏହି ସମସ୍ତ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ବିବାହରେ ବରର ପାଦ ଯୋଡ଼ କରାଯାଏ ।

କନ୍ୟା ଦାତୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ

ଯାଞ୍ଜବଲ୍କ୍ୟ କହିଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ।

ଯଥା—ପିତା, ପିତାମହ ସକୁଳ (ଗୋଷ୍ଠଜ) ଓ ମାତା, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ, ପୁଂସ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭାବହେଲେ ପରବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ କନ୍ୟାଦାନର ଅଧିକାରୀ ହେବେ । ଯେବେ

ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କନ୍ୟାଦାନ ନ କରନ୍ତି ତେବେ କନ୍ୟାର
ରକ୍ତରେ ସେମାନେ ଭ୍ରୂଣ ହତ୍ୟାର ଶ୍ରୀ ଫୁଅନ୍ତି । ଯେବେ
ଉପରେକ୍ତ ଦାଦାର ଅଭାବ ହୁଏ ତେବେ କନ୍ୟା ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଗମନ
କରି ଯୋଗ୍ୟ ବରକୁ ବରଣ କରିବ ।

କନ୍ୟାର ପିତୃ ଗୋଷ୍ଠରୁ ନିବୃତ୍ତି

ସ୍ୱଗୋଷ୍ଠରୁ ଭ୍ରାଣ୍ୟତେ ନାଶ ବିବାହର ସପ୍ତମେ ପଦେ
(ଲଘୁହାରିତଃ) ବିବାହରେ ସପ୍ତମୀ କଲ୍ପପରେ ପିତୃଗୋଷ୍ଠକୁ
ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱାମୀ ଗୋଷ୍ଠକୁ ଆଶ୍ରୟ କରେ । ସେହି ହେତୁରୁ
ତାର ପିଣ୍ଡୋଦନାଦି ଫିୟା ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ତର୍ପଣାଦି ସ୍ୱାମୀ
ଗୋଷ୍ଠରେ କରିବା ହେବ ।

ବରକନ୍ୟାର୍ତ୍ତୁର୍ହସ୍ତ ହୋଇ ଲୁକା ହୋମ

କରିବାର ପ୍ରମାଣ

ନିଷ୍ପନ୍ୟା ପୁଁ ଶୁଭା ପତ୍ନୀ ଗୃହାଞ୍ଜଳି ନୈବସା ।
ଅଞ୍ଜଳି ସ୍ଥାନ ତ୍ରୟା ସଦାନ ପ୍ରାଞ୍ଜୁ ଶୀ ପ୍ରତି ମନ୍ତ୍ରଃ ॥
ପ୍ରଜାପତ୍ୟେନ ଶୀର୍ଷେନ ଦେବେନୈବେତ୍ ବହ୍ମବୁଃ ।
ଅତୋବ୍ରାତୁରଭାବେସ୍ୟାଦ୍ ବାନ୍ଧବୋ ଜାତି ଭେଦ ଚ ॥
ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନେ ପିତୃବ୍ୟସ୍ୟ ମାତୃଲସ୍ୟ ତୁ ଯଃ ସୁତଃ ।
ମାତୃସ୍ତସୁଃ ସୁତସ୍ତଦ୍ବତ୍ ପିତୃସ୍ତସୁଃ ॥
(ଭ୍ରାତା-ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନେ ବା ଇତି ଆଶ୍ୱଳୟନ ଗୃହେ)

ଅର୍ଥ—ପୂର୍ବମୁଖୀ ହୋଇ ଶରୀରାଞ୍ଜଳି ଧରି ହୋଇଥିବା
କନ୍ୟାର ପୃଷ୍ଠ ଶରୀରେ ବର ଠିଆହୋଇ କନ୍ୟାର ଆଞ୍ଜଳୀକୁ

ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ତଳପାଖୁ ଧରିବ । କନ୍ୟାଞ୍ଜୁଳି ସ୍ଥିତି ସମସ୍ତ ଖଇକୁ
ତଳି ଶୁଣି କରି ପ୍ରାଜାପତି-କନିଷ୍ଠାଞ୍ଜୁଳି ମୂଳରେ ବା ଦୈବଗର୍ଭ
ଅଞ୍ଜୁଳି ଅଗ୍ରଭାଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନ୍ତ୍ରରେ ଶୁଣେ ଶୁଣେ ଅଗ୍ନିରେ
ପକାଇବ । ଯେଉଁ କନ୍ୟାର ନିଜ ଶର ନାହିଁ ସେହି ସ୍ଥଳରେ
ତାହାର ଅନ୍ୟ ଶର ଅର୍ଥାତ୍ ଖୁଡ଼ିଆ ପୁଅ, ମାମୁଁ ପୁଅ, ମାଉସୀ
ବା ପିଉସୀପୁଅ ଶର ଖଇ ଆଞ୍ଜୁଳିଧରି କନ୍ୟା ହସ୍ତରେ ଦେବ ।

ବିବାହ, ଜ୍ଞାତି ବର୍ଗରେ ନିଷେଧ ବାକ୍ୟ

ସପ୍ତମୀଂ ପିତୃପକ୍ଷାତ ମାତୃପକ୍ଷାତ ପଞ୍ଚମୀଂ ।

ଉଦ୍‌ବହେତ ଦ୍ଵିଜୋଭ୍ୟର୍ଥ୍ୟାଂ ନ୍ୟାୟେନ ବିଧନା ନୃପ ॥

ପିତୃପକ୍ଷାତ—ପିତୃତଃ, ତୃବନ୍ ଚକ୍ଷୁ, ମାତୃପକ୍ଷାତ

ମାତୃତଃ—(ମାତାମହତଃ) ମାତୃବନ୍ ଚକ୍ଷୁ । “ପିତୃବନ୍

ଓ ମାତୃବନ୍ ବର୍ଣ୍ଣନ—

ପିତୁଃ ପିତୁଃ ସ୍ଵପୁଃ ପୁତ୍ରଃ ପିତୂର୍ମାତୃସ୍ଵପୁଃ ପୁତ୍ରଃ ।

ପିତୁ ମାତୂଳପୁତ୍ରାଶ୍ଚ ବିଜ୍ଞେୟାଃ ପିତୃବାନ୍‌ବାଃ ॥

ମାତୂର୍ମାତୃସ୍ଵପୁଃ ପୁତ୍ରା ମାତୁଃ ପିତୁଃ ସ୍ଵପୁଃ ପୁତ୍ରଃ

ମାତୂର୍ମାତୂଳପୁତ୍ରାଶ୍ଚ ବିଜ୍ଞେୟାଃ ମାତୃବାନ୍‌ବାଃ ॥ (ଉଦ୍‌ବାହତତେ)

ଅର୍ଥ—ପିତାଠାରୁ ସାତପୁ ଗୁଣ ଓ ପିତୃବନ୍, ଏବଂ ମାତାଠାରୁ
ପାଞ୍ଚପୁ ଗୁଣ ଓ ମାତୃବନ୍ ଏମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦ୍ଵିଜାତି ମାନେ କନ୍ୟା
ବିବାହ କରିବେ ॥

ପିତୃବନ୍—ପିତାର ପିଉସୀ ପୁଅଭାଇ, ମାଉସୀ ପୁଅଭାଇ,
ଓ ମଉସା ପୁଅଭାଇ ଏମାନେ ପିତୃବନ୍, ସେହିପରି ମାତାର
ପିଉସୀ ପୁଅଭାଇ ମାଉସୀ ପୁଅଭାଇ ମଉଳା ପୁଅଭାଇ ଏମାନେ
ମାତୃବନ୍ ॥

ବରର ଦୋଷ ନିର୍ଣ୍ଣୟ (କାତ୍ୟାୟନ)

ବ୍ରତ ବସ୍ତ୍ରର ଉତ୍ତର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକରୁ ଅନୁବାଦ କରାଗଲା ॥
ବାତୁଳ, ପତିତ, କୁଷ୍ଠରୋଗୀ, ନୟନାକ୍ଷ, ନିଜଗୋଷ୍ଠାଜାତ, ବର,
ବଧୂର ଓ ଅପସ୍ମାର ରୋଗୀ ଏପରି ଦୋଷମୁକ୍ତ ବରକୁ କନ୍ୟା
ହେବ ନାହିଁ ।

ବରର ଗୁଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ

ବୁଦ୍ଧିମାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବରର କୂଳ, ସ୍ୱଭାବ, ବୟସ, ରୂପ, ବିଦ୍ୟା
ଧନ ଓ ପିତାଙ୍କର ସହାୟତା, ଏହି ସାତଗୋଟି ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା କରି
କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବ ।

ନାରଦଃ—ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଯି ପୁଃ ସୁଶ୍ରୀଃ ସ୍ତ୍ରୀ ସେଷଂ ଶାଳନୋ-
ନରଃ ସେଷଂ ଶାଳକତେ ଦେୟଂ ନାଶାନ୍ନା ସେଷ ସମ୍ବତ୍ତି ॥

ସନ୍ତାନ ନିମିତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଶ୍ରୀ ହୋଇଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀ ସେଷ ଓ ପୁରୁଷଗଣ
ଅର୍ଥାତ୍ ବାପ୍ୟବାନ୍ ଅତିଏବ ବାପ୍ୟବନ୍ତ ପୁରୁଷକୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ
କରିବ । କିନ୍ତୁ ଯେ ବାପ୍ୟସ୍ତାନ ଅର୍ଥାତ୍ ନୟନାକ୍ଷ ‘ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସେଷର
ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ॥

ବପ୍ରଃ ଶୀରେଣ ଧୌତସ୍ତ ନାରିକେଳନ ଯସି ପୁଃ
ଗନ୍ଧୋଦକେନ ବୈଶ୍ୟସ୍ତୁ ଶୁଦ୍ରୋ ହାରିଦ୍ର ବାରିଣ ॥
ଏତତ୍ ସର୍ବଂ କଳୌନାଦରଣୀୟଂ ।

କେବଳ ହରିଦ୍ର ଜଳେନ ॥

କନିଷ୍ଠ ଦେବୀ କର୍ମ

କନିଷ୍ଠ ଦେବୀ କର୍ମ କେବଳ ମାତାର, ଏହାର କାରଣ
ଏପରି ହୋଇପାରେ ବୋଲି ମନେ ହେଉଛି । ଏହି କର୍ମ ଦେବ

ବହୁତ ନୁହେଁ ଯେହେତୁ ଏଥିରେ କୌଣସି ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଝିଅର ବିବାହରେ ସ୍ତ୍ରୀକାର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିବାହର କନ୍ୟାଦାନ, ବର ବରଣାଦି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପିତା କରିବାର ବିଧାନ ହେଲା କିନ୍ତୁ କନ୍ୟା ପକ୍ଷରେ ପିତା ଯେପରି ତଦପେକ୍ଷା ମାତା ଅଧିକ ପଛକେ କୌଣସି ଅଂଶରେ ନ୍ୟୁନ ନୁହେଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ମାତାର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ବେଢ଼ାରେ ନ ହେଲେ, ମାତା ଦୁଃଖରେ ସହିତ ଶ୍ରବଣରେ ଯେ ମୁଁ ବହୁ ଯାତନା ସହ୍ୟକରି ଦଶମାସ ଗର୍ଭରେ ଧରି ଝିଅ ଜନ୍ମ କଲି । ତାପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦାନାଦି ଦ୍ଵାରା ଝିଅକୁ ବଢ଼ାଇ ବିବାହ ଉପଯୁକ୍ତ କଲି ମାତ୍ର ବିବାହରେ ମୋର କୌଣସି ଅଧିକାର ରହିଲା ନାହିଁ । ଏଣୁ ପୁରୀରାଜ୍ୟମାନେ ମାତାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କନିଷ୍ଠବେଦୀ କର୍ମର ବିଧାନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ॥

କୌତୁକ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରମାଣ

ବେଦ୍ୟାଶ୍ରୁତୁଷ୍ଟ କୋଣସୁ ଚତୁରଃ ସ୍ଥାପୟେତ୍ ଦ୍ଵିଜାନ୍ ।
 ଆଶୁଶିଶାନ ଇତ୍ୟାଦୈଶ୍ଵରୀନାଦି ସମ୍ପେଶ ତୁ ।
 କାର୍ପାସ ସୁନ୍ଦମଞ୍ଜିତ୍ଵଂ ବେଷ୍ଟୟେତ୍ ସପ୍ତଭର୍ଗୁଣୈଃ ।
 ଯି ଧାବିଭାଜ୍ୟ ତତ୍ସୁନ୍ଦଂ ଲେପୟେତ୍ ହରିବ୍ରହ୍ମା ॥
 ଅଥବା—ସପ୍ତ ପଞ୍ଚ ଯି ସୁମାଣାଂ ଯି ଗୁଣାଂ କୁଞ୍ଜମାନ୍ଦତଂ
 ବନଯେଜ୍ଞ ସପ୍ତଦୁର୍ବା ମଣିବନ୍ଧେ ତୁ ଧାରୟେତ୍ ।
 ସପ୍ତପଣ୍ଡା ଚ ବଦନ୍ତ ଏକ ପଣ୍ଡିକା
 ମଧ୍ୟେ ଗ୍ରନ୍ଥିଂ ତତଃ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ହସ୍ତେ ସୁନ୍ଦସ ବନ୍ଧନଂ
 (ଗୁହ୍ୟସୁନ୍ଦ କାରିକାୟାଂ)

କୌତୁକ ସୁନ୍ଦରମାନଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ୱ ଦେବତା

ଏବସୁତେ ବସେବ ବ୍ରହ୍ମା ହି ସୁତେ ବସ୍ତୁରବଶେତ୍ ।
ମହାରୁଦ୍ରଃ ସୁତେତ ତତ୍ତ୍ୱଃ ସୁତେ ତ ବାଲ୍ମୀକିଃ ॥
ଗାର୍ହପତ୍ୟ ପଞ୍ଚସୁତେ ନାରଦୋ ବସେତ୍ ।
ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟ ସପ୍ତସୁତେ ଜାମ୍ବବାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣୋତ୍ତମଃ ॥

(ଗୃହ୍ୟସୂତ ବରିକାୟାଂ)

କୌତୁକ ସୁନ୍ଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ମାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ୱ ଦେବତା

ସନନ୍ଦଃ ପ୍ରଥମୋ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଶାୟଶ୍ଚ ସନନ୍ଦନଃ
ସନାତନ ସ୍ତୁତୀୟସ୍ତୁ ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥଃ କପିଳୋ ମୁନଃ ।
ପଞ୍ଚମଶ୍ଚପୁରାଣେଷୁ ବ ଷଷ୍ଠୋ ବୋତ୍ତଃ ପ୍ରକାଶିତଃ ।
ପଞ୍ଚଶିଖଃ ସପ୍ତମସ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶିଖ୍ୟ ଉଧୀୟତେ ॥
(ଗୃହ୍ୟସୂତ କାରିକାୟାଂ)

ପ୍ରଥମେ ବାମଦକ୍ଷିଣେ କଳ୍ପଳ ଘେନିବାର ପ୍ରମାଣ

ବୃକ୍ଷସ୍ୟେତ୍ୟକ୍ଷିଣୀ ଅକ୍ଷେତ୍ୟେତ୍ୟଞ୍ଜନେ ନାଭିନାସିକଂ
ସତ୍ୟ ପ୍ରଥମମିତ୍ୟେବ ଶ୍ରୁୟତେ ବହୁତ ପୁରୋଃ

ବସୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦାନର ପ୍ରୟୋଜନ

ବସୁନା ସ୍ୱର୍ଗକାମେନ ଦକ୍ଷେଣ ତ ମହାମୁନୀ
ମୟା ତ ବସ୍ତୁନା ଶକ୍ତ ରୁଦ୍ରେଣ ତ ସହୋମୟା ।
ଆମ୍ବାନଞ୍ଚ ସ୍ୱରୂପେଣ ଧାରୟତ୍ ପ୍ରପାଦନଂ
ଦେବ ସାଲିଧି ମାୟାତା ସର୍ବ କାମ ପ୍ରଦାୟିନୀ ।

ସ୍ଵୋର୍ଥମପି ରଜେନ୍ଦ୍ର ବସୋଇଁର ପ୍ରପାତସ୍ଵେ ।
 ନାତଃ ପରତରଂ ପୁଣ୍ୟ ବିଦ୍ୟତେ ନୃପସର୍ଓ୍ଗ ।
 ବସୋଇଁର ପ୍ରଦାନସ୍ୟ ଏକାହ ମପି ଯତ୍ ଭବେତ୍
 ନୃପେଣାୟୁଷ କାମେନ ପୁଷ୍ପରାଜ୍ୟ ଜଗିଷୁଣା
 ଦେୟାଧାର ସଦାବହୁ ଶୟନାଶୟ ବୁଦ୍ଧି ମାନ୍
 (ଦେବୀ ପୁରାଣେ)

ଅର୍ଥ—ସ୍ଵର୍ଗାଭିଳାଷୀ ବସୁ ଏବଂ ମାହାତ୍ମା ଦକ୍ଷ ଏମାନେ ପୂର୍ବେ
 ବସୁ (ଦୃଢ) ଧାରା ଦେଇଥିଲେ, ବ୍ରହ୍ମା କହୁଛନ୍ତି ‘ହେ ଲୁହ ! ମୁଁ
 ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ, ଦୁର୍ଗା ଏ ସମସ୍ତ ବସୁଧାରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଁ । ବସୁ
 ଧାରା ଦ୍ଵାରା ସର୍ବଫଳ ତାପ୍ତିନୀ ଦେବୀ ସଜ୍ଜିତକଟକର୍ତ୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି ।
 ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନୃପ ବାହନଙ୍କୁ ।

କହୁଛନ୍ତି ହେ ମହାରାଜା । ଏହି ହେତୁରୁ ତୁମ୍ଭେ ବସୁଧାର
 ଦିଅ । କାରଣ ଦିନେ ମାତ୍ର ବସୁଧାର ଦେଲେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ ।
 ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଆଉ ଅଧିକ ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ ନାହିଁ । ହେ ମତିମାନ୍
 ବହ ! ଯେଉଁମାନ ଘର୍ବ ଜୀବନଗାମୀ ପୁରୀର୍ଥୀ, ଦାର୍ପୀ
 ପୁଣାଭିଳାଷୀ ଏବଂ ଶତ୍ରୁଜୟାଭିଳାଷୀ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ସର୍ବଦା
 ବସୁଧାର ଦାନ କରନ୍ତି ।

(ତାପରେ ମହାଭାରତରେ ବସୁଧାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନମୋକ୍ତ କଥା
 ଅଛି) ଏକଦା ଦେବଗଣ ଓ ରୁଷିଗଣ ମଧ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞ ଓ ତପସ୍ୟା ଏହି
 ଦୁଇକର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନେଇ ବିବାହ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦେବଗଣ
 ଯଜ୍ଞ କର୍ମକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ କର୍ମବୋଲି କହିଲେ ଓ ରୁଷିମାନେ
 ତପସ୍ୟାର ଉତ୍କର୍ଷ ମତାବଲମ୍ବୀ ହେଲେ । ଏହି ଦୁଇ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ
 ଯଥାର୍ଥରେ କିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନୀୟ ଏହାର ମୀମାଂସା ପାଇଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ

ମାହାତ୍ମା ‘ବସୁ’ ରଜା ସୁବିଭବକ ଓ ସୁ-ବିବେଚକ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ସେ କହିଲେ ଯଜ୍ଞକର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନୀୟ । ଯେହେତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ରବିଶ୍ୱ ଉପକୃତ ହୁଏ । ତପସ୍ୟା ବ୍ୟକ୍ରାନ୍ତ ଉପକାର ପ୍ରାପନ କରିଥାଏ । ଏଣୁ ତପସ୍ୟା ତୁଳନାରେ ଯଜ୍ଞ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏଥିରେ ଦେବଗଣ ଜୟସୁକ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ବସୁରଜାଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନିଜର ସମକକ୍ଷ କରିବାକୁ କହିଲେ । ବସୁରଜା ଆତ୍ମ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପରି ଶାନ୍ତିକୁ ପ୍ରାପ୍ତିକାନ୍ତ କର୍ମରେ ହବିର୍ଭାଗ ପାଇବେ । ମାତ୍ର ସେ ନିରୋଲେକ ଥିବାରୁ ଅଗ୍ନିମୁଖରେ ହବିର୍ଭାଗ ନପାଇ ଆତ୍ମ୍ୟଦୟିକାଦି ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ପିତୃପୂଜା ସମୟରେ କୃତ୍ୟଲଗ୍ନା ବସୁ (ଦୃତ) ଧାରା ପାଇବେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦେବତାମାନଙ୍କ କଥାମୁତାରେ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟୋର୍ତ୍ତର ରୂପରେ ହବିର୍ଭାଗ ଦେଇଆସୁଅଛନ୍ତି ।

କଟ (ମହିମା) ଆସନର ପ୍ରଶଂସା

ହସ୍ତମାତ୍ର ସ୍ଥୁଳଭୂତଂ କୃତ୍ୟାତ୍ ପ୍ରପଦ୍ମତଃ ।

ବସ୍ତେଶା ଛାଦୟେ କୈବ ମାସନଂ ଚ ପ୍ରକଳ୍ପୟେତ୍ ॥ ୧ ॥

ମଞ୍ଜୁଳାନ୍ତର ସର୍ବାଣି କାର୍ଯ୍ୟାଣିତ କଟୋପରି,

ପ୍ରକୃତ୍ୟାତ୍ମଭୂତଂ ସତ୍ତ୍ୱବିଧାତା, ନିର୍ମିତ ସୁର । ୨ ।

କଟଂ ପ୍ରବେଶି ବରଜନ୍ୟାୟୋଷ୍ଠ ବିବାହାକାର୍ଯ୍ୟଂ କୁରୁତେ

ମୁକା ଚେତ୍

ଆୟୁର୍ଧନା ଗତ୍ୟ ବିବୃଦ୍ଧି ହେତୁ ଭବିଷ୍ୟତ ବେଦବିଦୋ

ବଦନ୍ତି । ୩ ।

ନ କରେତି କଟଂ ଯସ୍ତ କନ୍ୟାଦାନେ ପ୍ରପଦ୍ମତଃ ।

କନ୍ୟାବନ୍ୟା ରେଶିଣୀସ୍ୟାତ୍ ଦାତୁଂ କର୍ମ ଚ ନିଷ୍ଠୁଳଂ ॥ ୪ ॥

କଟଃ ପଟଃ କମ୍ବଳଃ ସ୍ବର୍ଗ ରୌପ୍ୟାଦି ପାତକଂ ।

ନବୀନ ବର ଏ ଶୋହା ପୁରୀ ପୁରୀ ନ ଦୋଷଭାବ୍ । ୫ ।

ସରସ୍ବତୀ ବିବାହେତୁ କଟରାଷ୍ଟସ ମାରଣେ ।

କଟସ୍ୟାସ୍ତରଣଂ ଚନ୍ଦ୍ରେ ପ୍ରଶସ୍ତଂ ତୁ କଟସନଂ । ୬ ।

ଅର୍ଥ—ହସ୍ତ ପରିମିତ ମୂଳ ଆଡ଼ ଭୃଣରେ କଟ (ପରୁଡ଼ ମସିଣା) କରିବ ଏବଂ ତାହାକୁ ବସାଇଦିଅ କରି ବର କନ୍ୟାକୁ ବସାଇବ ॥ ୧ ॥ ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ କଟ ମସିଣା ଉପରେ ବସି କର୍ମ କରିବା ବିଧେୟ, ଯେହେତୁ ତାହା ପୂର୍ବରୁ ବଧାତାଙ୍କ ଦ୍ବାରା ନିର୍ମିତ ॥ ୨ ॥ ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ କଟ ମସିଣାଉପରେ ବରକନ୍ୟାକୁ ଆନନ୍ଦରେ ବିବାହ କରାଗଲେ ତାଙ୍କର ଆୟୁ, ଧନ, ଅପତ୍ୟ, ସମ୍ମାନ, ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ॥ ୩ ॥ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦାନରେ କଟ ମସିଣା ନ କରେ, ତାହାର କନ୍ୟା ବନ୍ୟା ହୁଏ ଓ ରୋଗିଣୀ ହୁଏ ଏବଂ ତାହାର ମନ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ ହୁଏ ॥ ୪ ॥ କଟ ପଟ, କମ୍ବଳ, ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ରୌପ୍ୟାଦି ପାତ୍ର ଏବଂ ନୂତନ ବର ଏମାନଙ୍କର ପୁରୀ ପୁରୀ ଦୃଷ୍ଟୀୟ ନୁହେଁ ॥ ୫ ॥ ସରସ୍ବତୀ ଦେବୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ସମୟରେ କଟ ନାମକ ରାଷ୍ଟ୍ରସର ମୃତ୍ୟୁ ବାଞ୍ଛା କରି କଟ ଆସନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ବିଦ୍ଧ ଦିନାଶ ନିମିତ୍ତ କଟାସନ ବିବାହରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

କନ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ କୌତୁକ ସୂତ୍ର

ବାନ୍ଧିବାର ନୟମ

ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ବାମକରେତେବ ବ୍ରତେବୈୟସଧାରଣାଂ

ବିବାହେ ତୈବ ନାରାଣାଂ ବଧୀୟାତ୍

ଦକ୍ଷିଣେ କରେ ।

ଦବ୍ୟସିଂହ

ବାଜପେୟୀ

ପଦ୍ମବତୀ

ମଧୁପର୍କ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଭାବର ନିୟମ

ମଧୁପର୍କେ ଦ୍ରବ୍ୟଭାବେ ପୟୋଜନଂ ବା ପ୍ରତିନୟଃ ।

ମଧୁଭାବେ ଦୃଢ଼ଂ ଗୁଡ଼ା ବା ଇତି ଆଶ୍ୱଲୟନଃ ॥

ଅର୍ଥ—ମଧୁପର୍କରେ ମଧୁଅଭାବରେ ଦୃଢ଼ ବା ଗୁଡ଼, ଦଧି
ଅଭାବରେ ଦୁର୍ବ୍ୟ ବା ଜଳ ବ୍ୟବହାର କରିବ ।

ମଧୁପର୍କ ନିରୀକ୍ଷଣର କାରଣ

ଗୋଲମ ବୃଣ୍ୟତେ ବନ୍ଧ୍ୟା ମକ୍ଷିକା ବିଧବା ଭବେତ୍ ।

ମଧୁକ୍ଷୀଣା ଭବେତ୍ ବେଶ୍ୟାତତ୍ ପ୍ରବ୍ୟଂଚ୍ଚ ନିଶ୍ଚୟତେ ॥

ଯୌତୁକ ଦ୍ରବ୍ୟ

କନ୍ୟାଦାନମାରଭ୍ୟ ଚତୁର୍ଥୀ କର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ

ଶଦେନୋଚ୍ୟତେ ।

ତନ୍ନଧ୍ୟେ କନ୍ୟାୟାଃ ସ୍ୱପିତାବିଭୋଃ ଯତନଂ ପ୍ରାପ୍ତଂ ତତ୍

ଯୌତୁକଂ (ହରିହରଃ)

ଅର୍ଥ—କନ୍ୟାଦାନ ଆରମ୍ଭରୁ ଚତୁର୍ଥୀ କର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ
ସମୟ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପିତାଆଦିଙ୍କ
ଠାରୁ ଯେଉଁ ଧନ କନ୍ୟାକୁ ମିଳେ ସେ ସବୁ କନ୍ୟାର । ସେଥିରେ
ଶ୍ୱଶୁରବିଙ୍କର କିଛି ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ରକ୍ତ ହସ୍ତରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ନିଷେଧ

ଗୃହଂ ଯଜ୍ଞଶାଲୀଞ୍ଚ ବିବାହ ମିତ୍ର ମଜ୍ଜନଂ (ଇତିକୃତ୍ୟ)

ରକ୍ତେ ହସ୍ତେ ନ ସ୍ଥଜନ୍ତି ଶ୍ୱଶୁରଂ ଦୈବତଂ କୌମୁଦ୍ୟାଂ)

ଗୁହ୍ୟଂ ॥

ଅର୍ଥ—ସ୍ୱଗୃହ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ଘରେ ଥିବା ପିଲାଛୁଆମାନଙ୍କ
ଧକାଶ ମିଶ୍ରାଜ୍ଞାଦି ହାତରେ ନ ନେଇଯିବ ନାହିଁ । ଯଜ୍ଞ ହେଉଥିବା

ସ୍ଥାନକୁ, ବିବାହ ଓ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ଫଳ ପୁଷ୍ପାଦି କିଛି ହାତରେ ନ
ଧରି ଯିବନାହିଁ ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କାହିଁକି ଦକ୍ଷିଣରେ ବସାନ୍ତି

ଉତ୍ତରେସବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥୀନ ଉତ୍ତରେ ସବ୍ୟଦେବତାଃ

ଉତ୍ତରେ ପ୍ରାଣୀତ ପଦଂ ବ୍ରହ୍ମା ଦକ୍ଷିଣତଃ କଥଂ ॥

ଉତ୍ତର—ଯଶୋ ବୈବସ୍ବତୋ ରଜା ବସେତ୍ ଦକ୍ଷିଣତୋ ଦଶି

ଭସ୍ୟା ଦର୍ପି ବନାଶୟ ବ୍ରହ୍ମା ବସତି ଦକ୍ଷିଣେ ।

ଚେତନାହଂ ବଭୂବେତ୍ ବ୍ରହ୍ମା ବସେତ୍ ଯଜ୍ଞସ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ବେ କେ ।

(ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର କାରିକାୟାଂ)

(ପ୍ରାଣନ ପାତ୍ରରେ ପାନ ଓ ସଂସ୍ତବ ଧାରଣର ନିୟମ)

ନାଗବନ୍ଧୀ ଦ୍ବୟଂ ବୈକଂ ହୋମସ୍ଥାନେ ନିଯୋଜୟେତ୍ ।

ଭସ୍ୟୋପରି ଦୃଢ଼ୋକ୍ତେଷ୍ଟାଂ ପ୍ରକ୍ଷିପୋବତ୍ ବାତୟେତ୍ ।

ଅନ୍ୟ କର୍ମଣି ଏକେକଂ ଯାଗକର୍ମଣି ବଂଶତଃ ।

ବିବାହେ ଦ୍ବୟ ମାତ୍ରର୍ଯ୍ୟ ଉଦୋ ହୋମଂ ସମାଚରେତ୍

ନ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ଯଦି ତ୍ୟାଗଂ ନ ଗୃହନ୍ତି ସୁରା ହବଃ ।

ଭାଷ୍ଟ୍ର ନିଷ୍ପଳତାଂ ଯାନ୍ତି ତୁଳାୟା ମଗ୍ନି ସଲ୍ଲଭଂ ॥

(ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର କାରିକାୟାଂ)

(ହୋମରେ ସ୍ତବର ଉଚ୍ଚର ସ୍ପର୍ଶକର କାରଣ)

ଯମୋ ନୈର୍ଭଂ ଯ ସର୍ପାଣା ଭୂତ ପ୍ରେତାଦି ରକ୍ଷସାଂ ।

ଉକ୍ତେଷ୍ଟଂ ହୁତ୍ବମୃତ୍ୟୋଶ୍ଚ ବିଷବଦ୍ ଗର୍ହତଂ ତ୍ୟଂଜେତ୍ ॥

ପିତ ରକ୍ଷସ ରୁଦ୍ରାଶ୍ଚ ଯମୋ ମୃତ୍ୟୁସ୍ତଥୈବ ଚ ।

ଏଷାମନ୍ତେ—ସ୍ବପୋଃସ୍ବସ୍ତା ସଂଶ୍ରବଂ ନ ଭୁ ଧାରୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥ—କ୍ଷମ, ନୈରଂତ, ସର୍ପ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ରାକ୍ଷସ, ରୁଦ୍ର ଓ ମନ୍ଦର ଆତ୍ମକ୍ଷେପଣ ବସତୁଲ୍ୟ ଗର୍ହିତ ଅଟେ । ସୁତରାଂ ତାହାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ବା ବିଧି । ଆଉ ପିତୃ, ରାକ୍ଷସ, ରୁଦ୍ର ଯମ ଓ ମୃତ୍ୟୁର ଆତ୍ମକ୍ଷେପଣରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜଳରେ ପିଣ୍ଡ କରି ସଂସ୍କର ଧାରଣ କରିବ । ସ୍ତ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜଳପିଣ୍ଡ ନ କରି ସଂସ୍କର ଧାରଣ କରିବା ଅବଧେୟ ॥ (ଗୃହ୍ୟସୂତ୍ର କାରକାୟାଂ)

ଅନନ୍ତ ହୁଁ କର୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତ ଶିଳାରେହଣରେ ବଧୂକୁ ଦୃଢ଼ପୁରୁଷ ଉଠାଇ ଶିଳାରେ ଚଢ଼ାଇବାରେ ଦୃଢ଼ ପୁରୁଷ ଚଢ଼ାଇବ ତେବେ ଦୃଢ଼ ପୁରୁଷ କିଏ ।

ଉତ୍ତର—ଦୃଢ଼ ପୁରୁଷଃ କଣ୍ଠନ ବଳବାନ ପୁରୁଷ ଇତି (ହରିହରଃ) । ଦୃଢ଼ ପୁରୁଷଃ ଇତି (ଭଣ୍ଡୁଯଜ୍ଞଃ) ।

ଜାମାତା ଏବଂ ଦୃଢ଼ପୁରୁଷଃ ଇତିଃ (ରେଣୁ କଦାସିତ ଗଙ୍ଗାଧରୌ) । ଅସ୍ତ୍ରାକଂ ମତେବର ଏବଂ ତସ୍ୟ ଚ ଜିହେନ୍ଦ୍ରିଭଂ ଦୃଢ଼ ଭୂମିତ ସମୀଚୀନଂ ।

କୁଣ ରଜ୍ଜୁରେ ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥ ବନ୍ଧନର କାରଣ ।

ଅପୁଂସ୍ବଂ ହରେମାୟା ଶିଶୁଣା ରଜ୍ଜୁ ରୂପିଣୀ ।

ତୟାବଦଂ ନ ଚଳତି ଚିତ୍ତଂ ଧାବତି ଧାବତି ॥

ଅପୁଂସ୍ବଂ ଶିଶୁଣା ରଜ୍ଜୁ ବିଧାୟା ଯା ଚ ନିର୍ମିତା ।

ସତ୍ତ୍ଵଂ ରଜସ୍ତମଶ୍ଚୈବ ଶୁଭବନ୍ଧନମୁଚ୍ୟତେ ॥

ଅର୍ଥ—ଭଗବତ୍ ସୃଷ୍ଟି ସତ୍ତ୍ଵ, ରଜ, ତମ ଏହି ତ୍ରିଗୁଣଯୁକ୍ତ ମାୟା ରୂପ ରଜ୍ଜୁରେ ହସ୍ତ ବନ୍ଧନ ହେଲେ ସର୍ବଦା ଧାବମାନ ହେଉଥିବା ମନ ଆବଦ୍ଧ ହୁଏ । ଅତଏବ ବରଜନ୍ୟାଙ୍କର ହସ୍ତ ବନ୍ଧନ ଶୁଭବୋଲି କଥିତ ହୋଇଛି ।

କନ୍ୟା ଆଗରେ ଯିବାର କାରଣ

କନ୍ୟା ଆଗରେ ଯିବାକଥା କୁହାଯାଉଛି । ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି, ବରର (ପୁରୁଷର) ଆଗରେ—ଅର୍ଥାତ୍ ପାଖେ ପାଖେ କନ୍ୟା (ସ୍ତ୍ରୀ) ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆବଶ୍ୟକ । କନ୍ୟାପାଖେ ପାଖେ ଥିଲେ ପୁରୁଷ କୌଣସି ଦୁର୍ମାତ କାର୍ଯ୍ୟ ନଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଭୟରେ କରପାରେ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନଂ । ଯଥା—

ଅଗ୍ନି ସୋମଶ୍ଚ ଗରବଂ ବରବାଣ ପ୍ରହାରକାଃ

ତସ୍ମାଦଗ୍ରେଷ୍ଠିତା କନ୍ୟା ଯତଃ ସାପତ ରକ୍ଷିକା ॥

ଅର୍ଥ—ଭାର୍ଯ୍ୟା ପାଖରେ ନଥିବ ଯୁବକ ଯୌବନରେ “ଅଗ୍ନି” ଅର୍ଥାତ୍ କାମାଗ୍ନିରେ ସନ୍ତପ୍ତ ହୋଇ “ସୋମ” ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ୍ୟାଦି କୌଣସି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରି, କ୍ଷଣିକ ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ “ଗରବଂ” ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟଭିଚାର (ପର ସ୍ତ୍ରୀ ବା ବେଶ୍ୟା ସକ୍ତ) ହେବାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ । ଏହି ଦୁଷ୍ଟର୍ମ କରବା ଫଳରେ ଆତ୍ମ କକ୍ଷିତ ସହିତ ଶାଶ୍ଵତକ କ୍ଷତି (ସଂସ୍କରେଣ ଜାତ) ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ । ତେଣୁ ନିକଟରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଥିଲେ ପୁରୁଷ ଏ ସମସ୍ତ କୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏ ସମସ୍ତ ଦୁଷ୍ଟର୍ମରୁ ରକ୍ଷାକରେ ବୋଲି ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ପତି ରକ୍ଷିକା ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହଧର୍ମିଣୀ ଭାବରେ ପୁରୁଷର ସାହାଯ୍ୟକାରଣୀ । ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବଦା ପୁରୁଷ-ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ପାଖେ ପାଖେ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବର କନ୍ୟାଙ୍କ କଉଡ଼ି ଖେଳର କାରଣ

ବରକନ୍ୟା ବ୍ରାହ୍ମଣକଠାରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରି ଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବେଢା ଉପରେ କଉଡ଼ି ଖେଳବାର ଦେଖାଦେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କାରଣ ଥିଲାପରି ମନେ ହେଉଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ବର ପକାଇଥିବା କଉଡ଼ିକୁ କନ୍ୟା ଜୋରରେ ଧରେ, ଏହା ଫଳରେ ବର କନ୍ୟା ଧରିଥିବା କଉଡ଼ିକୁ ଛଡ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେହେ

ଆଣିପାରେ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ସେ-ସ୍ବାମୀର ଉପାର୍ଜିତ ଧନ ସ୍ତ୍ରୀ ହାତରେ ଦିଆଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଭୁଲନାରେ ପୁରୁଷ ଅପଥ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରେ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ସଞ୍ଜୟଶୀଳା । ଅପବ୍ୟୟ ନ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ବାଭାବିକ ଗୁଣ । ଗୃହ ଖର୍ଚ୍ଚ ସକାଶେ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ସ୍ବାମୀକୁ ଧନ ଦେଲାବେଳେ, ବୁଝିପୁଝି ଦିଅନ୍ତି । ଯେପରି ଅପଶର୍ଚ୍ଚ ନ ହେବ ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ଗୃହର ସ୍ଥାୟିତ୍ବ ସଙ୍ଗେ ଧନବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣରେ ଦେଖିବାକୁ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅପବ୍ୟୟଶୀଳା ନୁହନ୍ତି । ଏଥିଯୋଗୁ ବିବାହର ଧସ୍ତପଦରେ ଭୃଣପୁ ମନ୍ଦରେ (ଶିଶିଣାୟୁଷ୍ମୋଷାୟୁ) ଧନ ବୃଦ୍ଧିର ଦାୟିତ୍ବ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହା କଉଡ଼ୀଖେଳର ସମର୍ଥକ ଅଟେ । ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ ଦିନରୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଧନରକ୍ଷାକାରଣୀ ବୋଲି ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ପୂର୍ବେ ହାମ୍ରାଦି ପରିବର୍ତ୍ତେ କଉଡ଼ୀର ବ୍ୟବହାର ଥିବାରୁ ସେହି ବୟ ଅଦ୍ୟାବୟ ରହି ଆସିଛି ।

ବୈଦିକ କର୍ମର ସଂକଳ୍ପାତି ଆଦ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶବ୍ଦ ଯି ବର୍ଣ୍ଣୋ-
ଚାରଣ କରିବାର କାରଣ—

ମହା ପ୍ରଳୟ କାଳରେ କେବଳ ରାଜ ଓ ସତ୍ୟ ସ୍ବରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ । ପରେ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାକ୍‌କାଳେ ସର୍ବୋତ୍ତୋତ୍ତମେ ଫଳୋନ୍ମୁଖ ଅଦୃଷ୍ଟବଶତଃ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବ କଳ୍ପିତ ଜୀବଜାତର ପ୍ରାକ୍‌ତନେ କର୍ମ ବଶତଃ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସରୁଣ ସାକାର ଜଗଦୁଦୟ ରକ୍ଷା ପ୍ରଳୟ, (ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ସଂହାର) କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ, ତମଃ ଯି ଗୁଣାତ୍ମକ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର ରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ନିର୍ଗୁଣ ନିରାକାର ପରବ୍ରହ୍ମ ତିନିମୁଖି ଧାରଣ କରି ସଂସାର ପରିଚ୍ଛେଦନାରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବାରୁ, ତିନି ମୁଖିଙ୍କୁ ନିତିବାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ନମସ୍କାର କରିବା ବିଧେୟ ଅଟେ ।

ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହିଁ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ଗ

ହେ ମନୁଷ୍ୟଗଣ,

ଆପଣମାନଙ୍କର ଅନେକ ଦିନର ଆଶାତରସାକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା “ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହିଁ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ଗ” ।

ମଣିଷଜୀବନ କ୍ଷଣକ୍ଷଣର, ତଥାପି ସେ କ୍ଷଣିକ ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ଅନେକ ଜନ୍ମର ତପସ୍ୟାକୁ ଧୂଳିସାରି କରିଦିଏ । ଅସତତ୍ତ୍ୱ ଜୀବନକୁ ସଜାଡ଼ିବା ପାଇଁ “ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହିଁ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ଗ” । ପୁସ୍ତକଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ, ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଲିଖିତ, ଯଥା ଉକ୍ତିମାର୍ଗ ଓ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ । ଏହି ଦୁଇମାର୍ଗର ସମାହାରରେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ । ମୁକ୍ତିମାର୍ଗକୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ପାଇଁ “ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହିଁ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ଗ” । ପୁସ୍ତକଟିକୁ ପାଠ କରିବା ଏକାନ୍ତ ଚରଣ । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ପଣ୍ଡିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜୀବନସାଥୀ ହେବ କାରଣ ଏଥିରେ ଅଛି—ମୃତ୍ୟୁ କିପରି ଆସେ ? କିପରି ତାକୁ ଦୂରେଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ? ଅସାଧ୍ୟ ରୋଗ କିପରି ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ ? ଶତ୍ରୁ କିପରି ବଶୀଭୂତ ହୁଏ ? ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟରେ କିପରି ସିଦ୍ଧିରୁ ଲାଭ କରାଯାଏ ?

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଶରୀର ସମନ୍ତତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ବା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ “ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହିଁ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ଗ” ପୁସ୍ତକଟିର ଛବେ ଛବେ ଗୋଟା ବଦଳ କରୁଛି । ଏଥିରେ ଅନେକ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଲେଖା ସରିଦେଖିତ ଅଛି । ଏହାକୁ ପାଠ କରି ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ମୁଁ ବିନମ୍ର ନିବେଦନ କରୁଛି ।

ଲେଖକ : ଭକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ବାରିକ
ନୟାଗଡ଼

ପରିଚାଳକ : ବିଦ୍ୟାଧର ସାହୁ

ପ୍ରକାଶକ : ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ସୋର : ଅଜିତା ବଜାର : କଟକ-୨

୧୦୩୨୯୭ : ୧୦୩୭୧୨